

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ

**Меѓународните односи и надворешната политика
на Република Македонија (1991-2005)**

докторска теза

ментор:
проф. д-р Виолета Ачкоска

кандидат:
м-р Валентина Костовска

СОДРЖИНА

Вовед.....4

ГЛАВА 1

МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ ВО ЕВРОПА ПО ПАДОТ НА БЕРЛИНСКИОТ СИД

1. Создавање на новата политичка карта на Европа10
2. Причини за распадот на СФРЈ20
- 2.1. Улогата на меѓународниот фактор во процесот на распадот на СФРЈ.....32

ГЛАВА 2

ОСАМОСТОЈУВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Првите чекорите кон осамостојувањето.....38
2. Политички случувања од 1991 – 2005.....46
3. Економско-социјалните проблеми во македонската држава од 1991 – 2005.....61

ГЛАВА 3

ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ОРГАНИЗИРАЊЕ НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Министерство за надворешни работи – цел и организациска структура.....73
2. Собраниски комисии.....87
3. Посебни тела и служби.....89

ГЛАВА 4

НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА И МЕЃУНАРОДНАТА ПОЛОЖБА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО

1. Борбата за меѓународно признавање на Република Македонија....101
2. Македонското прашање и меѓународниот фактор (1991-2005).....116

ГЛАВА 5

СОСЕДНИТЕ ДРЖАВИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЕВРОПСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.Република Македонија и односите со Република С.Р.Југославија...	121
2.Република Македонија и односите со Република Албанија.....	125
3.Република Македонија и односите со Република Бугарија.....	132
4.Република Македонија и односите со Република Грција.....	139

ГЛАВА 6

ВНАТРЕШНАТА СОСТОЈБА НА НЕСТАБИЛНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.Меѓуетничките односи во Република Македонија.....	161
2.Фактори кои влијаеја за отпочнување на вооружениот конфликт во	
3.Република Македонија во 2001.....	168
4.Вооружениот конфликт.....	181
5.Рамковниот Договор.....	198

ГЛАВА 7

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

1.Република Македонија и ООН.....	209
2.Република Македонија и ОБСЕ.....	220
3.Република Македонија и Советот на Европа.....	223
4.Република Македонија и НАТО.....	226
5.Република Македонија и Европската унија.....	246
6.Република Македонија и други позначајни меѓународни организации.....	272
Заклучок.....	281
Прилози.....	288
Извори и литература.....	328

Вовед

Докторската дисертација на тема „Меѓународните односи и надворешната политика на Република Македонија (1991-2005)“ дава одговори на повеќе поставени проблеми и прашања поврзани со факторите кои ја одредуваат меѓународната положба и надворешната политика на нашата држава. Поопстојно се истражени и анализирани аспектите на меѓународните односи (особено балканските состојби), кои имале и имаат најнепосредно влијание врз креирањето и спроведувањето на надворешната политика на Република Македонија. Притоа, паралелно, се следи и линијата на внатрешно-политичката поврзаност, од институционален и вонинституционален карактер.

Истражувачкиот поход е реализиран со примена на историско-компаративниот метод, методот на дедукција и индукција, методот на анализа и синтеза, методот на актуализација, дескриптивниот метод итн. Особено внимание е посветено на мултиперспективниот пристап преку користење на бројни извори, документи, искази, акти и литература од различна провиниенција.

Аналитичкиот метод како метод можеби е еден од најупотребуваните и најприменуваните во проучувањето на феномените од современата историја. Сложената структура на меѓународните односи заедно со динамичните промени на состојбите по падот на Берлинскиот ѕид наметнуваа потреба од примена на аналитичкиот метод. Расчленување на сложените историски појави и процеси, се прави со цел да се опишат деловите и како нивните меѓусебни односи влијаат врз целината. Логично на методот на анализа се надоврза методот на синтеза, бидејќи сложената општествена историска структура наметнува интегрирано историско промислување на извлечените поединечни

елементи. Истовремено, користењето на методот на индукција овозможи преку анализираните поединечни елементи да се добијат претстави за општите случувања и состојби на меѓународната сцена поврзани со креирањето на надворешната политика на Република Македонија. Сепак, заради многустраните компоненти на истражуваниот проблем и нивната интеракција го применивме и методот дедукција, особено онаму каде не можеме да вршиме чисти механички раздвојувања при истражувањето на одредена историска појава, историски настан или историски процес.

Сепак, во основата на применетата методологија беше историско-компаративниот метод како еден од најпотребуваните и најприменливите во историската наука. Преку овој метод правевме директни паралели помеѓу внатрешната и надворешната политика на Република Македонија, нејзините врски со соседите и различните видови на фактори кои ја определуваа надворешната политика и меѓународната положба на државата. Компаративниот пристап во утврдувањето на историските факти, на настаните, појавите и процесите, на историските услови, околности, фактори, причини и последици, ни овозможи истовремено да направиме паралелна анализа и согледба на влијанијата на соседните држави, од историски и современ аспект. Во контекст на компаративно-историскиот метод се надоврза и синхрониот метод, во рамките на кој всушност, споредувавме исти или слични појави и манифестации, во исто време и во различни простори.

Со оглед на тоа што се работи, во голема мера, за незавршени историски процеси, чии корени навлегуваат дури во националистичките политики на соседите во 19 век, војните од 20 век (балкански, Прва и Втора светска војна) се до крахот на социјализмот по падот на Берлинскиот ѕид, примена доби и методот на актуализација. Во многу

сегменти, се покажа дека историјата се повторува на Балканот, особено кон Македонија и македонското прашање.

Историјата во голема мера е врзана за нарацијата како начин на презентирање на осознаеното минато, така што неодминлива беше примената на дескриптивниот метод кој е употребен во функција на опишување на материјалот, поврзување на фактите и нивното логичко обликување, како и соодветно соопштување на сознанијата за настаните, појавите и личностите.

Изработената тема претставува синтеза на повеќе прашања од современата македонска историја кои земени во општата меѓународна рамка, влегуваат во контекстот на градењето на новата европска историја по падот на Берлинскиот ѕид. Се тргнува од сложениот проблем на транзицијата на општествено-политичкиот систем во нашата држава, односите меѓу балканските држави со целиот комплекс на историски рецидиви и современи тешкотии и во корелација со сите овие прашања се презентира централниот проблем - дефинирањето и функционирањето на надворешната политика на Република Македонија и нејзините цели, а пред сè реализираните чекори во периодот од 1991 до 2005 година. Тоа е временската рамка од осамостојувањето на Република Македонија како суверена и независна држава, времето обележано со нејзиниот трнлив пат за меѓународно признавање, до добивањето кандидатски статус за членство во Европската унија, на 17 декември 2005 година. Во текот на ова навидум кусо календарско, но богато социјално-историско време, исполнето со бројни настани и нови историски процеси, се следи главната ориентација на надворешната политика на Република Македонија насочена кон евроатланските интеграции, односно влезот во НАТО и Европската унија, со сите проследни тешкотии, пречки, успеси и неуспеси диктирани, пред сè, од

самата констелација на односите на Балканот и европскиот поглед кон нив, граден во подолг историски период.

Декларацијата за независност на Македонија беше првиот политички чин со историска важност за Македонија како држава, по првите плурални избори. Декларацијата беше усвоена во Собранието на Македонија на 25 јануари, 1991 год. Овој значаен акт беше првиот чекор кон независност на Македонија. Врз нејзина основа беа вградени сите понатамошни чинови на новата независна држава на Балканот. На *8 септември 1991 година* се одржува референдум за сувереност и независност на македонската држава, на кој мнозинството на граѓаните одговорија позитивно на референдумското прашање (дури 95,05% од 72,16 % од вкупниот број на граѓани со право на глас). Албанскиот електорат го *бојкотираше референдумот* и со тоа одби да ја изрази својата волја на демократски начин. Собранието на Република Македонија на седницата од 17 септември 1991 година ги потврди резултатите на референдумот, а Осми септември како *Ден на независноста* беше прогласен за државен празник.

На 17 ноември 1991 беше донесен Уставот на Република Македонија како суверена и независна држава. Тој претставуваше наполно самостоен уставен акт, заснован врз сувереноста на граѓаните. Уставот беше надополнет со два амандмани од 6 јануари 1992 година со кои се нагласува дека Републиката нема територијални претензии кон соседните земји и дека нема да се меша во внатрешните работи на другите држави. По донесувањето на новиот Устав, на 19 декември 1991 година е усвоена Декларацијата за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава. Истовремено врз основа на Уставен закон, на 22 јануари 1992 година, РМ престана да

учествува во работата на Собранието на СФРЈ, на Претседателството на СФРЈ и во другите сојузни органи.

Република Македонија го отпочна периодот на независност во 1991 година во мошне неповолна економска состојба. Во споредба со останатите држави од поранешна Југославија таа беше најслабо развиена, со висока стапка на невработеност (20%) и слабо развиена инфраструктура. Инвестициите во економијата драстично се намалија. Економијата трпеше тешки последици како резултат на распадот на федерацијата и воените судири, трансформацијата на општествениот капитал (приватизација и денационализација), но и како резултат на грчкото ембарго и меѓународната политика. Внатрешните економски состојби имаа одраз и на надворешно-политички план, но, сепак, политичките уцени и притисоци со историска позадина и долгорочните стратегиски интереси на големите сили на Балканот беа доминантен фактор во трнливото меѓународно етаблирање на Република Македонија под нејзиното уставно име.

Корените на македонската дипломатска активност, во поширока смисла на зборот, датираат уште од раните фази на борбата за национална афирмација и државност. Република Македонија преку надворешната политика - на билатерален и на мултилатерален план - ги промовира своите национални вредности и интереси. Европската и Трансатланската интеграција е витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на Република Македонија. Во периодот од 1991 до 2005 година, Република Македонија е посветена на исполнување на пет надворешно-политички приоритети: членство во НАТО, добивање датум и започнување преговори за полноправно членство во Европската унија, укинување на визите за македонските граѓани, надминување на прашањето за разликата за името наметнато од нашиот јужен сосед и засилување на економската и јавната

дипломатија. Република Македонија, во голема мера, ги исполни сите критериуми за членство во Алијансата и ги спроведе потребните реформи. Во Декларацијата од Самитот на НАТО во Букурешт, јасно беше призната нашата посветеност кон вредностите и оперативните активности на НАТО и напредокот во реформскиот процес.

Во услови на интензивна глобализација и мултилатерална соработка, Република Македонија работи на засилување на своите активности во меѓународните организации и тела во кои членува, со цел да ја потврди заложбата за зачувување на меѓународниот мир и безбедност. Во овој контекст, Република Македонија го реafirмира ставот за јакнење на мултилатерализмот како инструмент за промоција на мирот, демократијата, човековите права и економскиот развој, генерално преку зајакнување на македонската позиција во меѓународните организации преку унапредување на односите со поединечни земји на мултилатерално ниво. Република Македонија продолжува со поддршка на мултилатералната соработка како најефикасен начин за заштита на светскиот мир и стабилност од најголемите зла на денешницата - тероризмот, организираниот криминал, загадување на човековата околина, како и справување со економските и социјални проблеми и непочитувањето на човековите права.

ГЛАВА 1

МЕЃУНАРОДНИТЕ ОДНОСИ ВО ЕВРОПА ПО ПАДОТ НА БЕРЛИНСКИОТ СИД

1. Создавање на новата политичка карта на Европа

Падот на Берлинскиот сид ја симболизира големата историска промена во Европа, крајот на студената војна, на поделена Европа и падот на комунистичкиот систем. Периодот по крајот на Втората светска војна означен како Студената војна е можеби најрафинираниот идеолошки фронт кој човештвото го познава. Сè до распаѓот на Советскиот Сојуз, современото човештво живееше во идеолошката поларизација предводена од либерализмот на Соединетите Американски Држави и нејзините Европски сојузници од една страна и Советскиот Сојуз, кој својата идеолошка поткрепа ја црпеше од социјализмот на марксистичката традиција (ревидиран марксизам - ленинизам). Овој историски период е одбележан со висок идеолошки набој кој скоро секогаш бил на врвот од својот потенцијал, иако објективно гледано немало непосредна опасност од нова светска или нуклеарна војна,¹ но апокалиптичната реторика на САД и СССР ја создавала сликата дека тоа можело да се случи секој ден. Падот на Берлинскиот сид и подоцна распаѓот на Советскиот Сојуз за многумина теоретичари означуваше недвосмислен показател дека таа идеолошка конфронтација конечно го доживеа својот крај. Новиот хоризонт носи многу оптимизам во поглед на изгледите дека евозможен подобар свет. Традиционалниот концепт на рамнотежа на силите условуван од големите воени сили и геополитиката сега го отстапува местото на постмодерниот курс на политичко управување. Овој курс во голема мера конвергира со

¹ Хобсбаум, Е. (2001) Доба на крајности, Том II. Скопје: Темплум, стр 62

карактеристиките на процесот на глобализацијата, поточно на сцена стапува ерата на гео-економијата,² силниот акцент на економскиот тесно интегриран развој и надминување на проблемите предизвикани од нацијата-држава и моќта. Затоа се појавува верувањето дека со крајот на Студената војна завршува идеолошката спротивставеност и дека нема алтернатива на либералната демократија како што тврди познатиот социолог Зигмунд Бауман, кој сето ова го опишува како состојба на „живеење без алтернатива“. Но, она што Роберт Каган ќе се обиде да го потврди е дека иако „комунизмот заминал од сцената, моќните предизвикувачи на демократијата сè уште не се заминати“, посочувајќи на современите авторитарни режими кои немаат скоро ништо загубено од својата виталност, туку сосема напротив. Во 1989 година серија настани довеле до промени во геополитичката структура на Европа. Тоа лето светот го обиколи сликата на која австрискиот министер за надворешни работи Алојз Мок (Alois Mock) и неговиот унгарски колега, симболично ја отвораат оградата на граничната линија помеѓу двете земји. Набргу потоа, австриски политичари и претставници од унгарската опозиција постигнале договор за неколкучасовно отворање на границата кај месноста Сопрон, поради настанот планиран за 19 август – Паневропскиот пикник на Ото фон Хабсбург.³ Тоа било политички чин на обични луѓе кои го разбудиле „духот од шешето“, поттикнати од содржината на летоците со кои на симболички начин се барало да биде исечена „железната завеса“, шестотини граѓани на Демократска Република Германија (ГДР) кои летувале на езерото Балатон, од комунистичка Унгарија пребегнале на Запад, означувајќи го источно-германскиот егзодус и отпочнувајќи ги настаните кои на 9

² Kagan, R. (2008) *The return of history and the end of dreams*. New York: Alfred A.Knopf, p.7

³ Покровител на историскиот Паневропски пикник беше Ото фон Хабсбург (Otto von Habsburg), поранешен наследник на австро-унгарската круна, меѓународен претседател на Паневропската унија и член на Европскиот парламент во Стразбур. Денешната Европска унија тогаш беше само Европска заедница на неколку земји членки.

ноември, истата година, доведоа до уривање на Берлинскиот Сид. По падот на Берлинскиот Сид, следуваше и падот и распадот на Варшавскиот пакт и падот на комунистичките режими од Источна Европа. Започнаа процеси на демократизација во овие поранешни комунистички држави. За жал, демократијата насекаде не дојде по мирољубив пат, а пример за тоа беше војната во Југославија во која загинаа голем број на лица и се случија бројни злосторства против човештвото.

По падот на Берлинскиот Сид, Европа беше потресувана од секојдневни бурни настани и политички промени. Падот на комунизмот, според повеќето историчари и други експерти почнал од Полска – Почеток на крајот на комунизмот. Настаните од првата половина на 80-тите години од XX век го најавиле она за што целиот свет знае речиси во детали, а што следуваше набргу по овие години, клучни за полската иднина. Пуштањето на слобода во 1986 година и во следните години на главните водачи на Солидарност - Адам Михњик, Бронислав Геремек, Јацек Куроњ и др.,⁴ како и најавената перестројка од страна на последниот претседател на поранешниот СССР, Михаил Горбачов, означуваат постепено попуштање на ледената обвивка што надвисна над земјите од Варшавскиот договор, во прв ред на Полска, како земја-синоним на постојана отворена спротивставеност кон железните канџи на советскиот тоталитаризам. Но, овие години (1988-1989) се веќе сосема поинакви по многу нешта. Власта созрева во својата концепција, дека сама нема да може долго да го издржи притисокот на народот, а од друга страна, пак, ниту приликите во земјата-матица на комунизмот (СССР) не се такви што би можеле да се третираат како обврзувачки притисоците од официјална Москва кон Варшава. Релативно слабата реакција на власта кон општонародните протести претставува последен

⁴ <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=4DD12044B81B09478890822C0A6D772D>

сигнал за опозицијата да ѝ го зададе на режимот решителниот удар. Крајот на оваа крвава епопеја веќе бил на повидок. Во текот на септември 1988 година доаѓа до неколку средби меѓу Лех Валенса и министерот за внатрешни работи Чеслав Кишчак. На 16 септември во подваршавското место Магдаленка првпат доаѓа до директна поголема средба меѓу разни претставници на власта и на опозицијата. Но, главниот проблем во преговорите во врска со легализацијата на Солидарност и понатаму е актуелен, властите тврдат дека нема ништо од тоа сè додека во нејзините редови се наоѓаат нејзините главни креатори Адам Михњик и Јацек Куроњ. На 30 ноември 1988 година полската телевизија емитува историска слика – прв пат по седум години изолација и бојкот, во телевизиска дебата со претставник на власта (Алфред Мјодович) се појавува Лех Валенса, а епилогот од дебатата е поразителен по власта.⁵ Валенса го фрла на колена својот соговорник и целосно е отворен патот до легализација на легендарниот синдикат, движењето кое го исфрли од рамнотежа еден од најтоталитарните режими во XX век, по фашизмот. На четврти јуни 1989 година полските државјани изгласаа победа за движењето Солидарност, што доведе до пад на комунизмот во Полска, а подоцна и во другите земји во Источна Европа.

Особено значење во падот на комунистичките режими имаше распадот на СССР. Дојде до потполен крах на гигантот, лидерот на социјалистичките земји и предводникот на Варшавскиот пакт. СССР во 1991 г. се наоѓал во сеопфатна економска и политичка криза. Индустриското производство покажуваше долга низа на години постојан пад, се зголемува бројот на невработени, а инфлацијата ја „топеше“ секоја заштеда на граѓаните. Етничките тензии растеле и се јавуваат конфликти помеѓу совестките републики. Најпрво следи конфликтот

⁵ <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=7B1183066B1C814EA9557C93542178F5>

помеѓу советските републики Ерменија и Азерејџан за нагорни Карабах. Несоодветната позиција на советската влада (Горбачов) по однос на тој спор доведе до напуштање на Ерменија на СССР во 1988 година. Проблеми никнат и во други сојузни републики. Литванија носи свои закони кои не се во согласност со советскиот устав. По наредба на Горбачов во јануари 1991г. во Вилнус е испратена специјална единица на КГБ. Во нападот на телевизиската кула во главниот град на Литванија загинале 14 лица, а над 400 биле ранети. Меѓутоа, отцепувањето на Литванија повеќе не можело да се спречи.

Претседателот Михаил Горбачов постепено ја губел контролата над ситуацијата во земјата. Во март 1991г. Горбачов распишал референдум. Официјалните податоци покажале дека 70% од населението тогаш било за зачувување на СССР како реформирана федерација на суверени републики со еднакви права. Но, како требало да изгледа тој нов Советски сојуз? Преговорите во резиденцијата на Горбачов во Ново-Ограрјево се покажале како многу тешки, на нив учествувале само девет од вкупно петнаесетте советски републики. Сепак, на Горбачов му успеало да состави нов државен договор кој требал да ја зачува земјата. Потпишувањето на договорот било планирано за 20 август 1991, но до тоа не дошло. Еден ден пред предвиденото потпишување, на 19 август 1991, се случило она од кое многумина на Запад се плашеле – преврат против Горбачов. Група советски тврдокорци, меѓу кои се наоѓале и министерот за одбрана, за внатрешни работи, како и шефот на КГБ, го формирале „Комитетот за итни случаи“.⁶ Постарите комунисти со недоверба гледале на реформите на Горбачов. Со образложение дека Горбачов е болен, заверениците го затвориле претседателот и неговото семејство во нивната вила на Крим и им го блокирале секој контакт со надворешниот свет. Во земјата се

⁶ <http://www.okno.mk/node/15917>

прогласила вонредна состојба, а на московските улици излегле тенковите. Пучистите истакнувале дека сакаат да го зачуваат Советскиот сојуз од „катастрофа“. Пучот не успеал. Во август 1991г. функцијата претседател на државата ја презел Борис Елцин, кој се профилирал како противник на комунистите. Десетина илјади луѓе се собрале пред неговата резиденција во Москва и протестираше против превратот. Ситуацијата станала непредвидлива. Три лица загинале кога вечерта, во центарот на градот, влегла колона тенкови. Три дена подоцна се укинала вонредната состојба и видливо ослабениот Горбачов на 22 август се вратил во Москва. Пучистите биле уапсени, а работата на Комунистичката партија, забранета. Тврдата линија меѓу комунистите сакала да го спаси СССР, но тие дејствувале како катализатор. За време на пучот независност прогласила и Естонија, а набрзо по неа и Украина и останатите советски републики. Горбачов безуспешно се обидува да добие поддршка за нов државен договор. Три месеци по превратот, претседателите на Русија, Украина и Белорусија ја формирале Заедницата на независни држави (ЗНД). СССР официјално се распадна на 26 декември 1991 г.

Само една недела по паѓањето на Берлинскиот ѕид, дојде до политички земјотрес и во Чехословачка. На 17 ноември 1989 година студентите излегоа на улиците на масовен штрајк. Таканаречената „кадифена револуција“ во Чехословачка ја поттикнале студентите. Со протестите на 17 ноември 1989 во главниот град Прага тие го привлече вниманието на светската јавност. Студентите всушност се собрале да му изразат почит на храбриот студент Јан Оплетал,⁷ кого го убиле нацистите во 1939 година. Но, со оглед на бурните промени што ги предизвикало паѓањето на Берлинскиот ѕид една недела пред тоа, комеморативниот марш на студентите во Прага се претворил во

⁷ <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E5362AA08FDE4D48A5C3077EFF4B070F>

политички демонстрации против комунистичкиот режим. Полицијата интервенирала и ги растерала студентите со палки. Билансот на крвавите судири бил 600 повредени. Студентите не се исплашиле од интервенцијата на полицијата, туку за утредента свикале неограничен штрајк. Франтишек Питра, премиерот на чешкиот дел од конфедерацијата, се обидел со говор на државната телевизија да ги смири страстите: „Почитувани сограѓани, ви се обраќам како претседател на владата на Чешката Република. Пред две години тргнавме по патот на промени и демократизација. Тоа се разбира не е брз процес, бидејќи е поврзан со барање, дискусии и размена на мислења...“. Но, тактиката на одложување на комунистичкото раководство не се покажала како ефикасна. На студентските протести им се приклучувале сè поголем број граѓани, меѓу кои бил и писателот Вацлав Хавел. Тој претходно одлежал 5 години затворска казна поради учеството во опозиционото движење „Повелба 77“. На 24 ноември во Прага дошло до нови масовни демонстрации, на кои масата го извикувала името на Хавел. Во говорот пред масата демонстранти, Вацлав Хавел и водачот на реформите од времето на Прашката пролет, Александар Дубчек, побарале оставка на целото Политбиро на Комунистичката партија на Чехословачка. Неколку дена подоцна нивното барање и се остварило. А реченицата на Хавел: „Вистината и љубовта мораат да победат над лагите и омразата“ станала мото на „кадифената револуција“. Но, тоа уште не бил крајот на отпорот што го пружал комунистичкиот апарат. Дури по генералниот штрајк што ја опфатила целата земја и уште неколку други масовни протестни акции тој бил подготвен на натамошни отстапки. На 5 декември бил отстранет бодликавиот тел од границата со Австрија, а на 10 декември била создадена преодна влада на национално единство. Од тој момент на политичкиот пресврт во земјата ништо веќе не му стоело на патот.

Наскоро Александер Дубчек бил избран за прв претседател на парламентот, а тој пак го изгласал поранешниот државен непријател Вацлав Хавел за нов претседател на државата. Новиот претседател на државата се погрижил во јуни 1990 година да се одржат првите слободни и демократски избори во Чехословачка.⁸ Во 1990 година во јуни се одржале слободни парламентарни избори, на кои во Чешка победил Граѓанскиот форум, а во Словачка движењето Јавноста против насилството. Внатрешната хетерогеност на Граѓанскиот форум во 1990-1991 година, довело до распаѓање на Граѓанскиот форум на повеќе движења и партии, од кои најсилна и програмски најефикасно било Граѓанската демократска странка (ОДС) на Вацлав Клаус, а во Словачка се профилирало Движењето за демократска Словачка (ХЗДС) на Владимир Мечијар. Заостанатите проблеми од минатото во меѓунационалните односи и новата поставеност во новите општествено-политички услови довеле до тоа двете федерални единици кои ја сочинуваа федерацијата, да се разделат и од 1 јануари 1993 година, да се прогласат за нови државни субјекти, Чешка Република и Словачка Република.

Поголемиот дел од поранешните социјалистички држави по демократизацијата во нивните општества станаа дел од Европската унија и НАТО. Денес големите сили како Русија, Кина, Индија, Јапонија, ја формулираат неодмиливата теза дека големиот економски раст нужно продуцира силна национална држава, економската благосостојба на државите е условена од нивната трговија со надворешните партнери, а токму овој однос ја повикува силната национална држава на сцена. Оската која ги дели идеолошките табори се наоѓа помеѓу либералните демократии предводени од Соединетите Американски Држави и нивните европски сојузници на една страна и автократските режими на Русија и

⁸ <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E5362AA08FDE4D48A5C3077EFF4B070F>

Кина, и упатува на тоа дека „светот нема да навлезе во нов идеолошки судир од оној вид кој доминираше во Студената војна; но новата ера, место да биде време на 'универзални вредности', ќе биде ера на растечки тензии и некој пат отворени конфронтации помеѓу силите на демократијата и силите на автократиите“.

По распадот на Советскиот Сојуз и радикалната политика на Русија за широка економска либерализација, таквата акомодација на политиката под водство на Јелцин во голема мера се гледа како понижување и целата доверба за враќање на угледот се внесува во политиката на Владимир Путин. Состојбата дека Русија е понижена функционира на одредено ниво како сила за политичка акција низ идеолошката рамка за успешната консолидација. Во оваа компонента лежи силниот легитимационен капацитет кој го следи Владимир Путин во исполнувањето на целата Русија повторно да биде она што беше за време на Студената војна, „почитувана и со силно влијание“. „Состојбата со обвинувањата внатре во Русија денес многу потсетува на Германија по Првата светска војна, кога Германците се жалеле на 'срамниот диктат од Версај' кој ѝ бил наметнат на Германија од страна на победничките сили и корумпираните политичари кои го забиле ножот во грбот на нацијата“. Другиот аспект на консолидацијата на Русија наспроти Западот е секако во конкретно материјалниот поглед на експлоатацијата на нивните потенцијали со нафта, огромните резерви со јаглен, како и големата зависност на Европа од рускиот гас, со голема јасност ја воспоставува Русија како голем играч на меѓународниот простор.

Дека светот повеќе не е биполарен, покажува светскиот гигант Кина. Брзиот раст на кинеската економија се должи пред сè на нејзиното големо економско интегрирање во трговијата на меѓународниот простор, особено со Америка и големото дипломатско интегрирање, со што Кина успеа да се издигне како една од најбрзо растечките економии. Овој

раст, оди паралелно со големите стратешки планови за зголемување на издатоците за модернизација на воениот арсенал кој го поседува Кина. Специфичноста која се пронаоѓа кај Кина е големиот раст на капитализмот кој не е втемелен во либералната демократија, која со доза на природност се смета за негов дом, наспроти тоа успехот во неговата политичка димензија се должи на конкретната политика на Комунистичката партија на Кина. Имајќи предвид дека глобализацијата претпоставува висок степен на меѓузависност на сите субјекти во меѓународниот пазар, слободното движење на стоки и услуги, Кина успешно се снаоѓа во ваквите констелации, но станува нејасно на што се должи силното национално чувство кое се гради во координатите на оваа успешност. Постои силна политичка поларизација и покрај комплексната економска интеграција, овие два процеси се одвиваат на две посебни нивоа. Кинезите долго време се чувствувале исфрлени од меѓународната политика и економија, загрозени од директното влијание на САД во протестите на плоштадот Тиенанмен, кое имало крвава разрешница, поддршката на САД за независноста на Тајван и американското бомбардирање на амбасадата на Кина во Белград. Ваквите случувања ја наведуваат Кина да го отфрли курсот на постмодерната политика и да се концентрира на стариот концепт на силна национална држава и армија и повторно да се избори за „своето заслужено место“ во широките геополитички размери. Идеологијата одредена од теоретската рамка како систем од идеи е верувања за управување на општествените процеси, несомнено не доведува до имплицитната компонента која се осврнува на тоа дека конкретните политички акции се легитимирани како реакција на состојбата во која се наоѓала Кина пред нејзиното економско издигнување. Ваквата констелација и општествено-политичките институции се моделирани во функција на амбициите на Кина да ѝ се врати достоинството и

влијанието, поточно „прашањето не е само од материјален интерес, туку од национална годост и чест, поврзани блиску до прашањето на националниот суверенитет“.

Светот на Студената војна беше како пространа едноличност, цик – цак поделен од бедеми, ѕидови, канали и ќорсокаци. Не беше возможно да се отиде многу далеку, или многу брзо, во светот без да се удри од Берлинскиот ѕид или од железната завеса или од Варшавскиот пакт или од нечија заштитна тарифа или контрола на капиталот. Зад овие бедеми и ѕидови, земјите наоѓаа многу места за криење и зачувување на сопствената уникатна форма на живот, политика, економија и култура. Тоа што ги разнесе сите ѕидови беа трите суштински промени: во начинот на комуникацијата, во начинот на инвестирање и во начинот како учиме за светот.

2. Причини за распаѓот на СФРЈ

Распаѓот на СФРЈ се должи на повеќе внатрешно-политички и надворешно-политички причини и фактори. Во рамките на општествено-политичките процеси кои водеа кон распаѓот, лежат истрошеноста на еднoпартискиот систем (морална и политичка деградација на Сојузот на комунистите на Југославија), нерешените национални проблеми и пројавени сепаратистички тенденции (Косово, Словенија, Хрватска). Сепак, можеби клучен фактор беше економскиот, распаѓот на единствениот југословенски пазар и економски систем (со Законот за здружен труд од 1976 година), стопанската криза, растечката невработеност, огромната инфлација, расчекорот меѓу ветерната благосостојба и реалниот живот на граѓаните, сè поголемиот јаз меѓу развиените и неразвиените републики итн.

По донесувањето на Уставот од 1974 година се случуваа процеси кои водеа кон натамошно слабеење на федералните органи. Со овој Устав бил подигнат степенот на автономија на Косово и Војводина, на сметка на Србија. Од друга страна, сакајќи отцепување од федерацијата, словенечкото и хрватското раководство ги поддржувале сепаратистичките барања на Косово изразени низ паролата „Косово Република“. Смртта на Јосип Броз Тито на 4 мај 1990г. ги забрзала овие процеси. Растењето на национализмот заедно со стопанската криза (невработеност, инфлација, слабо производство) ја правеле федерацијата слаба и неодржлива. При крајот на 80-те процесот на распаѓање на СФРЈ се наоѓал во некоја завршна фаза. Во текот на март и април 1981 година на Косово започнале студентски немири со барање за Косово- република. Овие немири биле задушени со политички сила. Но, немирите на Албанците продолжиле и во наредните години. На политичка сцена во Србија пристапил Слободан Милошевиќ и започнал со одбрана на Србите во Косово.

Во март 1989 г. во услови на тешка економска и политичка криза на чело на југословенската влада дошол Анте Марковиќ. Тој барал поголемо овластување од владата со цел да најде решение за излез од кризата. Меѓутоа тој не ја добил бараната поддршка од страна на претставниците на републиките, а со тоа пропаднала и неговата идеја за реформи во стопанскиот систем. Во текот на 1990 година во неуспехот на XIV конгрес на СКЈ (Сојуз на Комунистите на Југославија) станала доминантна идејата за партиски плурализам во системот. Слободан Милошевиќ имал амбиции да делува во одредени реиони во Југославија. По смртта на Тито (1980) тензиите помеѓу народите на Југославија раснеле, а во 1991 година со конституирањето на републиките Словенија, Хрватска, Македонија и Босна и Херцеговина отпочнала

граѓанската војна.⁹ Во 1992 година републиките Србија и Црна Гора ја формирале Сојузна Република Југославија, која во 2002 година е реформирана и преименувана во Државна заедница Србија и Црна Гора. Распаѓањето на СФРЈ почнало кога Словенија прогласила независност во 1991 година. Набрзо потоа е водена граѓанска војна во Хрватска (1991 – 1995) помеѓу Хрватите и Србите. Србите се побуниле, бидејќи по новиот хрватски устав го изгубиле статусот на конститутивен народ, а хрватите пак сакале да создадат национална држава. Граѓанската војна во Босна и Херцеговина (1992-1995) била национална и верска борба. Во неа се бореле Срби, Хрвати и муслимани. Муслиманите сметале дека СРЈ и Хрватска извршиле агресија на БиХ. Србите пак сметаат дека тоа била граѓанска војна. Во 1993 година Хрватите и муслиманите се здружиле. Војната е завршена со Дејтонскиот мировен договор (21 ноември 1995). Во 1989 година се создадени услови за распаѓање на СФРЈ. Крајот на политичкиот систем на Источна Европа во 1989 година, истовремено е и почеток на демократизацијата на земјите од Источна Европа, но и почеток на нова надворешна политика на САД и Западот кон Источна Европа и кон СФРЈ. Рушењето на источниот политички систем не претставувало и крај на истиот тој систем во СФРЈ.¹⁰ Новонастанатите светски политички прилики од основа го измениле односот на силите во светската политика и односот на силите внатре во СФРЈ и истовремено го довеле во прашањето и опстанокот на политичкиот систем во СФРЈ. Американските и западните политичари барале промена на политичкиот систем на СФРЈ и премин кон демократија. Исчезнувањето на источниот политички систем и барањето за промена и во СФРЈ го довеле во прашање и опстанокот на СФРЈ како целина. Прашањето на политичкиот

⁹ The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics by Ivo Banac (Cornell University Press, 1993), p. 35

¹⁰ The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers by Misha Glenny (Penguin, 2001), p.11

систем во СФРЈ и надворешната политика се два фактори кои најмногу влијаеле на тој распад. Значи, СФРЈ не се распаднала само поради Уставот од 1974 година, шаренилото на СФРЈ, Косово или национализмот на Милошевиќ. Динамиката на развојот на случувањата подоцна отворила и нови прашања. Меѓутоа СФРЈ сепак не можела да одржи брзо решавање на првите 2 проблеми. Затоа одговорноста на распадот лежи на политичарите. Србија (а со неа и СФРЈ) ја имала таа несреќа, што во 1989 година со неа управувале политичари кои биле заинтересирани само за своја власт. Тие ги застапувале своите, а не за општите интереси. Србија таа година се наоѓала пред избор без алтернатива, промена на постоечкиот политички систем и нова надворешна политика или војна. На распадот на СФРЈ, во 1990 година, претходело исчезнувањето на Сојузот на комунистите на Југославија од политичката сцена. Имено, словенските и хрватските делегати го напуштиле заседанието на 14-от вонреден конгрес на СКЈ. Тогаш исчезнал еден од најважните југословенски органи. Пролетта истата година, во Словенија и Хрватска победиле антикомунистичките сили, националистичката ХДЗ (Хрватска демократска заедница), под водство на Фрањо Туѓман го освоила во Хрватскиот парламент со мнозинството гласови и така ја освоила власта. Хрватската власт почнала со исфрлување на Србите од сите државни органи. Србија ги осудила таквите случувања. Тогаш настанала сериозна национална криза во СФРЈ. Во септември 1990 година е донесен нов Устав на Србија. Уставот од името Република го исфрлил префиксот „Социјалистичка“.

Во почетокот на 1991 година почнуваат судирите помеѓу Србите и Хрватите во Хрватска. Претседателството на СФРЈ ,како водечки раководен орган во државата, на чие чело бил Борисав Јовиќ (претставник на Србија), се обидуvalo да ја смири кризата и да спречи можна војна. Во текот на пролетта истата година, војната сè повеќе

пламнувала. *Војната во Словенија* или десетодневната војна, била краток конфликт на територијата на денешна Словенија, тогашните федерални единици на СФРЈ, помеѓу територијалната одбрана на Словенија и ЈНА во 1991 по едностраното прогласување на Словенија за независна држава. На 25 јуни 1991 год. формално започнал распадот на Југославија. Тој ден, словенечкиот и хрватскиот парламент донеле одлука за прогласување на независност. Меѓутоа, 2 дена подоцна, единиците на југословенската армија тргнале кон Словенија со намера да се поништат тие одлуки. Избувнала војна помеѓу припадниците на ЈНА и словенечките територијалци, предводени од Јанез Јанша.¹¹ Војната траела десетина дена. Всушност, на почетокот на јули, претседателството на СФРЈ донело одлука за повлекување на армијата од Словенија. Дел од армијата се повлекла во Хрватска. Во јуни 1991 год. словенечките паравоени сили ги убиле војниците на ЈНА кои ја обезбедувале границата кон Унгарија и Италија и ја презеле граничната контрола. Од гледиште на Уставот на Југославија, Повелбата на ООН и општите правни принципи признаени од цивилизираните нации, во прашање е типичен пример на вооружан бунт против државата, што на самата држава ѝ наложува преземање на сите расположливи мерки со цел воспоставување на ред. Постапувајќи по наредбите на сојузниот премиер Анте Марковиќ, командантот на Петтата армија, генералот Конрад Колшек (Словенец), ја известил владата на Словенија дека ЈНА ќе ја поврати контролата над Граничните премини и дека задачата ќе биде извршена. Европскиот парламент на 10 јули ја усвоил резолуцијата со која ја осудил легалната сила на ЈНА, што предизикало големо прашање за неутралност на Европа кон состојбата во Југославија. Претседателот на словенечкиот Хелсиншки мониторинг за човекови права, Нева Миклавчич-Предан признала дека во јуни 1991 год., на

¹¹ The Death of Yugoslavia by Laura Silber and Allan Little (Penguin, 1996), p.73

граничниот премин Холмец додека се предавале, биле убиени војници на ЈНА. Според нејзиното мислење, Словенија на крај ќе мора да се соочи со минатото и ќе мора да преземе нешто околу тие работи. Претседателката на сплитскиот центар за развој на демократијата Семина Лончар изјавила дека официјалниот број од 44 загинати и 185 ранети припадници на ЈНА во војната во Словенија е поголем за 30-40 %, а на тоа покажуваат многуте изјави.

Војната во Хрватска траела од 1991-1995 год. Граѓанската војна е предизвикана како резултат на одземање на статусот на Србите за конститутивен народ во Хрватска. Голем дел од српскиот народ останал без држава во која по 1918 год. по Првата светска војна, добила меѓународно признат статус како Кралство Србија. Хрватите сметаат дека причината за војната е т.н. големо српската агресија" над Хрватска, иако Хрватска тогаш била во состав на СФРЈ, а агресија над сопствена држава е невозможна.¹² *Растењето на хрватскиот национализам.* Пред повеќепартиските избори на 30 мај 1990 год. хрватскиот САБОР, на предлог на претставниците на СКХ, донесува одлука Србите да се избришат од уставот на Хрватска како конститутивен народ. Во тие мајски избори, на власт доаѓа ХДЗ и тргнува во рехабилитација на Усташтвото и независна држава Хрватска. Во Загреб се враќаат некои од бившите министри, многубројни високи службеници на усташкиот режим меѓу кои и командантот Иво Ројница, кој го спроведувал законот за дискриминација на Србите и Евреите во Втората светска војна. Веќе во јуни 1990 год., Туѓмановата влада увезува оружје од Унгарија и создава паравоени единици, а потоа и паравојска. Започнуваат влегувањата на тие единици во места со мнозинско српско население, убивање на Србите, дури и цели српски семејства, барање на писмена лојалност на новата хрватска држава, палење на српските куќи и др. што доведува до

¹² The Death of Yugoslavia by Laura Silber and Allan Little (Penguin, 1996), p.82

реакции кај српското население и нивно наоружување. Хрватските паравоени сили започнале со напад на ЈНА, блокирање на касарните, првин со исклучување на струја и вода а потоа и со минофрлачки, митралески и снајперски напади на тогашната единствена сè уште легализирана вооружена сила во земјата. Хрватските паравоени сили ги преземаат гарнизоните на ЈНА и додатно се вооружуваат. Се водат жестоки борби на премините кај Суње, Задар, Петриње, Осиек, Карловац, Костајниса и др. Сето тоа се случува, а СФРЈ сè уште постои како меѓународно призната држава. Туѓман за војната во Хрватска рекол: *„Ние ја сакавме таа војна, таа ни требаше. Затоа што без војната Хрватска не би можела да излезе од Југославија, не би можела да добие меѓународно признание“*. ЈНА го опколила Вуковар во 1991 год. Со одвојувањето на Хрватска од Југославија, хрватската војска започнала да врши терор врз Србите. Во средината на 1991 год. прогонот и убивањето на српскиот народ биле делумно извршени и хрватската војска загосподарила со Вуковар.¹³ Десетина илјади Срби биле протерани од Источна Славонија, Западен Срем и Барањ. Раководството на СФРЈ пратило надмоќна војска во Вуковар. Битката траела неколку месеци. Апсолутната моќ на југословенската војска предизвикала само рушење на згради, што не нанесувало некакви штети над хрватските војници. Оваа битка ја искористило хрватското раководство за пропаганда против Југославија. Светското јавно мислење е излажано за тоа дека Хрватска и Хрватите се жртви, а Србите и Југославија агресори. Таа атмосфера ја искористила Хрватска за да ги протера Србите од голем дел на Западна Славонија. Денеска од поголема временска дистанца се гледа дека битката во Вуковар траела онолку колку што на Хрватска ѝ одговарало. Очигледно дека српските политичари паднале

¹³ M. Glenny, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War* (3rd edition) (London: Penguin, 1996), p.163.

во подготвена замка околу Вуковар, иако уверувале дека мудро учествуваат бранејќи го народот и државата. Кога конечно на крај на 1991 год. ЈНА го ослободила Вуковар, Хрватска започнала со пеколната пропаганда против српскиот народ, Југославија и република Српска Краина. Во таа пропаганда, не било можно да се изнесе дека и Србите биле протерувани, туку само дека од нивна страна е уништен Вуковар и таму е создадена „нецивилизирана“ Република Српска Краина. Владата на Република Српска Краина се обидувала да се спротивстави на оваа пропаганда, обратувајќи се на командата на ЈНА да го достави националниот состав на единиците на ЈНА за Вуковар, во кои имало и Македонци, Хрвати, Словенци, Албанци и муслимани, за да се види дека не биле ослободувани само српски војници како се претставувало во пропагандата. Но, од Министерството за одбрана на Југославија немале слух за ваквите барања. Така медиумската војна била изгубена многу полесно отколку што е тоа реално, затоа што српските власти не знаеле во право време да ги искористат расположливите податоци. Тие пропусти владата во Книн се обидела да ги исправи, но секако тоа не било можно затоа што била намалена соработката со Белград и Подгорица и затоа што гласот од Книн слабо продирал до јавноста и меѓународните организации.¹⁴ Затоа министерството за надворешни работи на Република Српска Краина упатило нота до сите амбасадори во Белград, за да воочи на сите грешки и заблуди од битката кај Вуковар. Тогаш, помеѓу Вуковар и Загреб немало доволно хрватска војска која би можела да се спротивстави на српската војска. Но, во тоа време хрватската полиција направила етничко чистење на Србите во западна Славонија. Земајќи предвид дека во оваа област имало околу 30% Хрвати, ЈНА ако го поминала Вуковар можела да ги врати сите Срби во

¹⁴ Alastair Finlan. The Collapse of Yugoslavia 1991-1999 (Essential Histories). Osprey Publishing (November 11, 2004)

своите домови во Западна Славонија и така да ја организира власта во таа област, и така ќе било оневозможено воспоставување на чисти етнички хрватски држави. Поради тоа генералот Туѓман барал задржување на ЈНА кај Вуковар, за да Западна Славонија биде исчистена од Србите.¹⁵ Тоа барање можело лесно да се исполни затоа што во југословенското раководство биле главно Хрвати. Во ЈНА највисоките команди биле припадници на несрпските народи. Неговата екселенција П.В.Галбрајт говорел за истерувањето на Хрвати од Вуковар и за фактот дека никој од нив не се вратил назад. Пред сè, Вуковар се наоѓа во Источна Славонија и Барање каде Србите отсекогаш биле повеќебројни, иако Хрватите тука убиле многу Срби.¹⁶ Американскиот амбасадор ништо не рекол за Србите кои хрватската власт ги протерала од Хрватска во 1991 и 1992 г., ниту пак за Србите прогонети заради радиоактивниот отпад од Западна Славонија. Така што Галбрајт ја пропуштил можноста да каже дека неговото, а и здравјето на војската на ООН биле во опасност. Генералниот секретар на ООН Б.Б.Гали на 15 мај 1993г. потврдил пред Советот за безбедност дека Хрватска, само во Краина и Србија, прогонила 251.000 Срби, што е многу повеќе од бројот на прогонети Хрвати од Република Српска Краина. Туѓмановата самопрогласена Хрватска им го одзела правото на Србите што со Уставот им било загарантирано. Тоа во Хрватска резултирало со *формирање на Р.С.Краина во 1991г.* како израз на српската волја да останат на свое, во својата матична Југославија. Не го прифатиле ултиматумот да бидат трајно заробени во усташката и фашистичка НДХ. Во јануари 1992 е потпишан договор помеѓу Туѓман и Милошевиќ за прекин на огнот меѓу Хрватската армија и Србите во Хрватска, што ѝ дало време на Хрватската армија да се подготви за нова битка. Следните три години

¹⁵ D, Rieff, Slaughterhouse: Bosnia and the failure of the West (London: Vintage, 1995), p.11.

¹⁶ A. Pavkovic, The Fragmentation of Yugoslavia (New York: St. Martin's Press, 1997), p.50.

хрватските воени операции главно биле ограничени на проверување на способностите на српската одбрана. Хрватската армија играла значајна улога во Западна Босна каде заедно со босанските Хрвати се бореле против босанските Срби. Завршниот чин на војната Операцијата Блесок започнала на 1 мај 1995 год.,¹⁷ а завршила следниот ден. Во 5:30 наутро припадниците на 3 и 5 бригада и специјалните полиции тргнале кон српската територија. До 2 мај практично сите Срби биле протерани, а останатите биле принудени да се предадат кај Пакрац. Во летото 1995 год. хрватските и босанските сили се здружиле и ги зазеле важните босански градови. Затоа голем број на Срби од овие простори морале да ги напуштат своите домови и да побегнат во Република Србија. Со операцијата Олуја и протерување на Србите, хрватската војска етнички ја исчистила целата територија на Република Краина. На 4 август, американските воздухопловни сили бомбардирале два радарни на силите на хрватските Срби и тоа само неколку часа пред почеток на операцијата Олуја. 4 и 7 хрватска бригада се пробиле низ српскиот фронт и го зазела Книн и Далмација на 5 август. На 6 август 1 хрватска бригада се пробиле во градот Слуњ, и напредувала до границата на Западна Босна каде што се составиле со босанската војска. Ноќта на 7 август операцијата е официјално завршена, затоа што поголем дел од границата на Босна била под контрола на Хрватите. Преостанатите девизии на српската армија се предале во наредните денови. Со операцијата „Олуја“ е завршена војната во Хрватска.

Војна во Босна и Херцеговина. Порастот на тензијата во БиХ доведува во масовно лично вооружување и зголемување на бројот на инцидентите. Од есента 1991 година до почетокот на војната ширум БиХ доаѓа до бројни инциденти. И покрај спротивставувањата на Србите во

¹⁷ Misha Glenny. *The Balkans: Nationalism, War & the Great Powers, 1804-1999*. Penguin Books (September 1, 2001)

БиХ, муслиманско-хрватското мнозинство распишува референдум за независност на БиХ и со тоа ја довело Босна на раб на граѓанска војна. Референдумот е спроведен на 29 февруари и 1 март 1992 год каде што 98% гласале за независност. Како одговор на референдумот Србите подигнале барикади во Сараево и во други градови. Во текот на март националното раководство ги завршува подготовките за почеток на војната. Судирите започнале во почетокот на април 1992 год. Воените судири во БиХ започнале и пред официјалното започнување на војната на 6 април 1992 год. Иако политичките и националните елити ја поддржувале војната имало и луѓе кои сакале да ја спречат. Се јавуваат антивоени протести, за да се сочува братството и единството. Додека голем број на злоупотреби на човековите права биле доследно документирани на сите страни во судирите, муслиманската страна била таа која најдобро ги искористила, како моќно оружје за добивање на симпатии од меѓународната заедница. Кога босанскиот министер за надворешни работи изјавил дека се убиени околу 70 000 луѓе во близина на Бихаќ во ноември 1994, неговите барања за напад од воздух добиле големо медијско внимание. Меѓутоа ОН подоцна изјавиле дека помалку од 1000 луѓе биле убиени во битката која ја започнале муслиманските сили напаѓајќи го Грабеж плато, кое го имале Србите и така ги испровоцирале на контра напад.¹⁸

Некогаш биле пример за социјални права, слободно движење и работа за сите, а денес државите од некогашна Југославија живеат во сиромаштија, гнев, одмазди и нетрпеливост до излудување. Југославија беше држава составена од 6 републики и две покраини и имаше периоди на стопански подем и благостојба на нејзините граѓани. Имаше пет фабрики за монтажа на автомобили (Опел во Војводина, Рено и Цитроен

¹⁸ Robertson, G. Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice (London: Penguin, 1999); F. Hartmann, 'Bosnia' in Crimes of War: What the Public Should Know (eds) R. Gutman & D. Reiff (New York: W. W. Norton, 1999), pp.50-56.

во Словенија, Фолксваген во Босна, Фиат - Застава во Србија). Беше една од само осум држави во светот кои произведуваат авиони и една од само десет кои во тоа време целосно произведуваа тенкови. Југославија имаше станбена изградба со над 85% покриеност на потребите, што значи дека само 15% од возрасните живееле под кирија. Целосно бесплатно здравство и целосно бесплатно образование. Благодарение на нејзината меѓународна положба (угледот на Тито), југословенските граѓани поседуваа пасош за слободно патување низ целиот свет, беше целосна покриеноста со амбасади и конзулати во светот како и здравствено осигурување за своите граѓани во странство. Сепак, ова е воопштена слика, бидејќи реално беше огромен јазот-разликите помеѓу развиениот север и неравиениот југ на федерацијата кои наместо да се намалат, со текот на годините сè повеќе се зголемуваа, па на крајот доаѓаше до нетрпеливост (кој кого го храни).

Набрзо по смртта на Јосип Броз Тито (4 мај 1980), на виделина излегоа сите задолжувања и неекономско работење на државата од средината на 70-те години на 20 век (нафтениот шок и задолжувањата во странство). Веќе во почетокот на 80-те години СФРЈ влегува во сè поголема економска криза. Вредноста на динарот опаѓа за 30%, инфлацијата се покачува за 45%, државата не е во можност да ги плаќа сировините и нафтата. Владата е принудена да воведува рестрикции - најпрво е ограничено возењето на автомобилите, а потоа на сила стапуваат рестрикциите на електричната енергија. Недостасуваат различни прехранбени продукти (шеќер, зејтин), кафе, јужно овошје и препарати за перење. Стапката на невработеност изнесува 13,8%, а во одделните југословенските републики е следна: Словенија 1,3%; Хрватска 5,2%; Војводина 12,4%; Босна и Херцеговина 13,8%, Црна Гора 14,7%; Србија 15,8%; Македонија 21,5% и Косово 27,3%. Разликите

биле доста остри, од светскиот рекорд на вработеност (Словенија) до европскиот рекорд на невработеност (Македонија и Косово)¹⁹.

Рушењето на „Берлинскиот ѕид“ и падот на комунизмот во Европа го отвори патот и за серија нови крвави граѓански војни, првенствено на просторите на поранешна СФРЈ и СССР. Со распламтувањето на граѓанските конфликти на Балканот, неговото име повторно стана најповторуваната референца и топ тема во сите воено-политички и безбедносни коментари, анализи, проценки и прогнози. Балканот повторно со целата своја драматика направи „брз и жесток продор“ на жешката глобална политичка сцена во драматичниот период што ќе ѝ даде значаен белег на последната декада на изминатиот дваесетти век. Конфликтите кои по принципот на „домино ефект“ го зафатија скоро целиот простор на поранешна СФРЈ, неминовно го наплатија својот тежок „данок во крв“, масовни егзодуси, разурнувања, уништувања, но и тотален хаос за време на нивното кулминирање. Спектарот на страдања, безбедносни проблеми, закани и опасности не се прекина со претходно потенцираниот „список“ на страдања и конфликтни трауми.

3. Улогата на Меѓународниот фактор во процесот на распадат на СФРЈ

Со рушењето на биполарниот свет кон крајот на осумдесеттите години од дваесеттиот век, и крајот на Студената војна, се срушила и уникатната меѓународна позиција на Југославија како водач на неврзаното движење и на моменти, важен „поштар“ помеѓу двата блока. Демократијата, но и демагогијата, ги ослободиле националните чувства

¹⁹ Ачкоска, В. Македонија во југословенската федерација, хронологија, Скопје: ИНИ, 2001, стр. 154 - 157.

на нејзините народи кои набргу дошле во судир со тесните рамки на политичката организација на еднoпартиската федерација. Сцената веќе била поставена за конфликт, а текот на настаните зависел од мудроста и од способноста на раководствата на федералните единици како да ги разрешат конфликтите на еден мирољубив начин. Тие, како што ќе се покаже на крајот, недостасувале. Така, наместо мирно раздвојување, кога веќе станало евидентно дека заедничкиот живот е невозможен, избиле серија војни. Овој развој на настаните, поттикнат од највисоките политички места, придонел да се загуби секаков интерес за зачувување на каква било форма на соработка меѓу републиките, која спречувајќи го тоталниот и бескомпромисен расцеп, евентуално, ќе ја спречеше војната и економскиот пад што следеше потоа. Посилно од животот и благосостојбата на народите, била желбата на водачите на републиките за своја држава, и тоа веднаш. Сите тие биле зафатени со еуфоријата која ја произведе самата помисла за сопствена држава. Мотивите, пак се оние за кои пишувале Тукидид, Макијавели и Хобс - *моќ, профит, слава*. Како кај кој, а кај некои, сите три. Почетокот на настаните кои довеле до војните во поранешна Југославија коинцидираат со крајот на успешната интервенција на сојузничките војски предводени од САД во Заливската криза.²⁰ Можело ли да се очекува слична реакција и во Југославија? Се воочило дека ефикасната реакција на САД била предизвикана од загрозеноста на виталните „нафтени“ интереси на индустријските земји и дека таква реакција не можела да се очекува во Југославија. Американците тоа и не го криеле. На состанокот со (скараните) раководства на југословенски републики во 1991 Џејмс Бејкер, одејќи од една до друга просторија во зградата на Сојузниот извршен совет, ѝ се обратил на македонската делегација со зборовите: „дека политичките

²⁰ Zimmermann, W. 'The Last Ambassador: A Memoir of the Collapse of Yugoslavia', Foreign Affairs, Vol. 74, No. 2, pp.2-20.

водачи на југословенските републики треба да сторат сè да не дојде до војна, дека таа лесно почнува, но тешко се сопира и дека никој не треба да очекува Америка да се инволвира во евентуалната војна“. Констатирајќи дека двапати во текот на дваесеттиот век американските војници гинеле на тлото на Европа, Бејкер заклучи дека во политиката и во јавното мнение на неговата земја нема расположение тоа да се повтори и трет пат. Отрезнувачките зборови на еден разумен човек кои ќе имаат позитивен ефект врз раскараните страни!?. Подоцна станало јасно дека ваквото „откривање на картите“ во меѓународната политика, се злоупотреби од оние кои имаат повеќе сила, користејќи ја за да го наметнат сопственото решение во Југославија.²¹ Дали ефектот ќе бил поинаков, ако Бејкер на почетокот од војната, се заканел со американска интервенција против оној кој прв ќе го прекрши диктатот на Запад, да се решаваат проблемите со мирољубиви средства? Тоа е возможно. Меѓутоа, државниците внимаваат на угледот на својата земја кој може да биде загрозен, ако настаните покажат дека нејзините политички претставници не си стојат на зборот. Така, проблемот им бил оставен на Европјаните кои, според кажувањата на луксембуршкиот министер и тогашен претседавач, се чувствуваале способни да го решат. Но, Европската заедница на почетокот од последната деценија на дваесеттиот век имаше искуство со *интеграции*, но не и со *дезинтеграции* какви што се случуваа во Југославија. Непостоењето на заедничка надворешна политика, како последица на отсуство на заедничка визија за проблемите на континентот, но и институционална недоизграденост на Заедницата, набргу стана евидентно. Анегдотата врзана за Кисинџер кој на нечија забелешка дека Европа мисли вака или така, го побарал невозможното, нејзиниот телефонски број, фрла

²¹ Woodward, S. *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War* (Washington, DC: Brookings Institution, 1995), pp.104-5.

светлина врз односите во Заедницата. Но, таква каква што е, со дивергентни и противречни ставови на нејзините членки, Европа се обиде да го реши проблемот меѓу скараните раководства на републиките на мирен начин. Со Конференцијата за поранешна Југославија свикана од Европската заедница, раководел Питер Карингтон, поранешен министер за одбрана на Велика Британија и поранешен генерален секретар на НАТО. Фактот дека Карингтон ги вршел овие „воени“, функции можело да импресионира само за кратко време, зашто набргу станало јасно дека зад неговата дипломатија не стои она што станало нужно во југословенскиот случај, закана од употреба на сила. Така, воениот пожар почнал да се разгорува, а како и секој пожар, кога еднаш ќе се разгори, му треба време да догори. Проценките дека современите војни во Европа траат меѓу три и четири години, се покажале точни. Залудни биле обидите на Заедницата, со дипломатски средства, да ја спречи трагедијата.²² Поведението на главните протагонисти на кризата, раководствата на југословенските федерални единици, било воинствено и на самата дипломатска маса. Кога станало јасно дека министрите за надворешни работи на републиките не се во состојба да произведат мир, на масата биле повикани и претседателите. Кога и тоа се покажало недоволно, било повикано и целото претседателство на СФРЈ. На крајот се свикала и Лондонската меѓународна конференција на која биле поканети мноштво релевантни играчи на светската политика, но резултати од сите овие силни меѓународни акции немало. Поведението во домашната и надворешната политика на секоја од републиките, било одлучувачко за тоа дали ќе има војна или мир на нејзина територија и со нејзините соседи. Поранешниот американски државен секретар, Ворен Кристофер, на 18 јуни 1993 година во интервју за Ју-Ес-тудеј што го

²² C. G. Boyd, 'Making Peace with the Guilty: The Truth about Bosnia', Foreign Affairs, Vol.74, No.5, 1995, pp.26-9.

пренесе и германскиот Ди-велт, истакна дека Германија е главниот виновник за ескалацијата на југословенската криза, односно, во текот на целиот процес на признавањето, а пред сè за време на прераното признавање (на Словенија и Хрватска) биле сторени тешки грешки, за што особена одговорност носат Германците. Поранешниот француски министер за надворешни работи, Ролан Дима, во изјава што ја пренесе *Зидојче цајтунг* од 21 јуни 1993 година, критикувајќи ја ЕЗ поради признавањето на Словенија и Хрватска, укажа на избрзаниот и ненадеен начин, со што беше трасиран патот кон распаѓот на Југославија, а одговорноста на Германија и Ватикан за забрзување на кризата е очигледно енормна. Уште еден непосреден учесник во овие случувања, тогашниот холандски премиер Руд Луберс, кој во 1997 година зборуваше за тоа дека германскиот канцелар Кол по пат на притисок го изменил ставот на ЕЗ дека не би требало да се признае независноста на Хрватска со цел да се избегне понатамошното распламтување на граѓанската војна, притоа уште додавајќи: „Министерот за надворешни работи, Ван Ден Брук и јас, без разлика што и да правевме, сепак останатите Европејци можеа само да се чудат, но Германија самостојно реши докрај да ја истераат работата. Тоа беше катастрофално“. Значи, војната во поранешна Југославија покажа дека ЕЗ во тоа време падна уште на првиот сериозен тест за нејзината способност да се однесува како меѓународен арбитер. Притоа, Германија ја искористи поволната ситуација да ја покаже новостекнатата сила со обединувањето и да се ослободи самата себеси од поствоените присилувања (од Втората светска војна) на надворешно-политички и воен план. Во оваа насока, Клаус Кинкел во својата статија „Германската надворешна политика во светлината на новиот поредок“, објавена во *Франкфуртер алгемајне цајтунг* од 19.03.1993 година, вели дека нивна задача е да остварат нешто во што порано двапати претрпеле неуспех. Не постои човек кому

не му е јасно кога Германија двапати претрпе неуспех, односно, задачата е јасна, остварувањето на тоа што не успеа да го оствари во текот на двете светски војни, а останува само прашањето - дали тоа да се реши со стари или со нови средства! За волја на вистината, имаше членки на ЕЗ кои водени од сопствени интереси најпрвин го наметнаа ставот за поддржување на единството на Југославија, а кое нешто беше и јавно објавено со Декларацијата на ЕЗ за Југославија од 26 март 1991 година. И Советот на министри на КЕБС на 19 јуни 1991 година усвои Декларација со која изразува поддршка на територијалниот интегритет на Југославија. Меѓутоа, надвладае германската решителност за растурање на СФРЈ! Значи, обединета Германија со политиката кон Југославија повторно ја презеде водечката улога меѓу европските сили. Дури, Германија успеа отсуството на некаков сензибилитет на своите постапки во однос на некогашна Југославија да го наметне и на своите партнери во ЕЗ. Така, изборот на признавањето на БиХ - 6 април, од страна на ЕЗ е токму на денот на германското бомбардирање на Белград во Втората светска војна, а донесување на мислењето - 29 ноември, со кое се констатира дека СФРЈ се распаѓа, од страна на Арбитражната комисија на ЕЗ, е токму на роденденот на СФРЈ! Како и да е, случајот со Германија во југословенската криза е одлична илустрација на одамна кажаното, дека на суровата меѓународна сцена нема пријатели или непријатели, туку постојат само интереси.

ГЛАВА 2

ОСАМОСТОЈУВАЊЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Првите чекорите кон осамостојувањето

Со векови наназад македонскиот народ тежнеше кон остварувањето на својот идеал, создавање на македонска држава.

Македонскиот народ поминал низ еден долг процес на долговековни борби, притисоци и влијанија кои беа причина овој народ најдоцна на Балканскиот простор да го оствари своето право на државност.²³

Во историјата на современата македонска држава можат да се воочат и да се одделат неколку историски периоди:

- првиот, т.н. – асноски период (1944/1945);
- вториот, период на опстојување на Републиката во рамките на втората, авнојска (социјалистичка) Југославија (1945 – 1991);
- третиот, период по 1991 година односно период на развојот на суверена и независна Република Македонија.

Темелите на современата македонска држава беа поставени на Првото заседание на АСНОМ одржано на 2 Август 1944 година во манастирот св. Прохор Пчински, близу до Куманово, со учество на избрани делегати, односно претставници на целиот македонски народ.

На Првото заседание на АСНОМ за кое биле избрани 116 делегати, а се одржало од 2-ри до 5-ти август 1944 година биле донесени 9 акти од кои 7 решенија, 1 деларација и 1 правилник за работата на АСНОМ.

²³ Виолета Ачкоска, Општествено – економскиот развој на современата македонска држава (1944 – 2004), Годишен зборник на Филозофски факултет, кн. 57, Скопје, 2004, 245.

Од сите нив државно, правно и уставно значење имале 4 акти на АСНОМ.

Тоа се:

2. Решението со кое АСНОМ се конституира во врховно, законодавно и извршно тело на Македонија како рамноправна федерална единица на Демократска Федеративна Југославија.
3. Решението со кое се потврдуваат и одобруваат сите акции, задолженија и решенија на ГШ на Македонија и на Иницијативниот одбор во периодот до Првото заседание на АСНОМ.²⁴
4. Декларацијата на АСНОМ за основните права на граѓаните во демократска Македонија.²⁵
5. Решението за заведување на македонскиот јазик како службен јазик во македонската држава.

Првото заседание на АСНОМ избрало Президиум -Претседателство од 22 члена.

За негов прв претседател бил избран Методија Андонов-Ченто, а за потпретседатели: Панко Брашнарлов – прв потпретседател и Емануел Чучков– втор потпретседател, и 18 членови од кои двајца секретари: Љупчо Арсов и Владо Полежина.

Создавањето на современата македонска држава како држава во состав на федералната држава Југославија во 1944 година, нејзиниот полувековен развој со јасните белези и атрибути на ДРЖАВА, е

²⁴ Иницијативниот одбор ги интензивирал подготовките за свикување на Првото заседание на АСНОМ. Својата дејност Иницијативниот одбор веднаш ја насочил кон дооформување и изградба на народната власт во Македонија, како еден од условите за свикување на Првото заседание на АСНОМ.

²⁵ Оваа декларација има уставотворен карактер бидејќи ги нормира основните лични и политички права на граѓаните.

најзначајната алка во историскиот развој на борбата за македонската современа државност.

Во тој таканаречен асномски прв период (1944 – 1945)²⁶ од постоењето на македонската држава биле поставени највисоките органи на власт, додека на Третото заседание на АСНОМ (14 – 16 април 1945), АСНОМ се конституирало во Народно Собрание на Македонија, а Президиумот на АСНОМ во Президиум на Народното Собрание на Македонија. На ова заседание била избрана Владата на Народна Република Македонија – НРМ,²⁷ со што бил завршен процесот на оформување на центрите на власта на новата македонска држава.

Македонската држава во периодот од 1945 – 1991 година, егзистирала во рамките на втора, авнојска (социјалистичка) Југославија, како една од шесте федерални единици што биле во нејзин состав.²⁸

Во овој период македонската држава според своето уредување припаѓала на земјите со социјалистичко општествено уредување и еднопартиски политички систем.

На економски план било присутно планско стопанство со воведување на петгодишни планови наречени петтолетки коишто југословенската федерација ги спроведувала по примерот на СССР.

Со првиот Устав на ФНРЈ донесен на 31 јануари 1946 година, а со тоа и во НРМ (во декември 1946) било предвидено да се воведат првиот петтогодишен план за развој на планското стопанство.²⁹

²⁶ Виолета Ачкоска, *Op. cit.*, 245.

²⁷ По спроведувањето на првите сеопшти избори во ноември 1945 година на 29 ноември 1945 година, Демократска Федеративна Југославија –ДФЈ, односно Демократска Федерална Македонија –ДФМ, е прогласена за Република и се преименува во Федеративна Народна Република Југославија –ФНРЈ, односно Народна Република Македонија –НРМ.

²⁸ Со Уставот од 1963 година, ФНРЈ се преименувала во Социјалистичка Федеративна Република Југославија –СФРЈ, односно НРМ во Социјалистичка Република Македонија –СРМ. Со распаѓањето на СФРЈ, дел од териториите (Србија и Црна Гора) се нарекоа Сојузна Република Југославија –СРЈ, а СРМ го доби името Република Македонија –РМ.

²⁹ В. Ачкоска, *Општествено - економскиот развој...*, 248.

Со овој Устав бил воспоставен и централизиран федерализам по примерот на СССР, со што се пристапило кон процес на засилена централизација на сојузната држава.³⁰

Поради тоа многу од истакнатите дејци на АСНОМ пружиле отпор на обидите на федералните органи на власта за поголема централизација на Федерацијата при тоа и поголема самостојност на Републиката во однос на Федерацијата.³¹

Со Уставот од 1963 година биле направени помали промени со цел да се зајакнат позициите на републиките и нивните права во однос на централната власт, меѓутоа без некој позначителен успех.

Кон крајот на шеесеттите години дошле до израз и првите меѓунационални судири што понатаму ќе бидат карактеристични за повеќето од републиките.

Дури со Уставот од 1974 година, дошло до извесна либерализација на односите меѓу Федерацијата и федералните единици.

Републиките добиле статус на национални држави, со поголеми права во одлучувањето кое требало да го остваруваат преку договор на републиките и покраините.³²

Развојот на македонското општество до 1991 година се одликувал со многу свои специфичности, но и заеднички црти со општојугословенските процеси кои поради неможноста да опстанат воделе кон распаѓање на југословенската федерација, а со тоа и распаѓање на социјалистичкиот поредок.

³⁰ Со овој Устав требало од своите суверени права во обем утврдени со него да опстанат на сојузната држава, која според тоа дејствувала како суверена држава со широки овластувања.

³¹ Меѓу нив биле: Панко Брашнарлов, Методија Андонов Ченто и други кои поради таквиот свој став постепено биле отстранети од раководството на АСНОМ.

³² В. Ачкоска, Општествено - економскиот развој..., 257

Распаѓањето на југословенската федерација се случило главно поради два фактора: економскиот фактор и нетрпеливоста во меѓунационалните и меѓуетничките односи.

Во епохата на глобализацијата југословенските народи се поделиле минувајќи низ тешки меѓунационални и меѓуетнички судири кои завршиле со воен конфликт.

Во процесот на распаѓањето на СФРЈ, македонскиот народ се определил да ја оствари својата државност надвор од Федерацијата, што значи дека сите активности и на внатрешен и на надворешен план во македонската држава биле водени кон тој правец.

Декларацијата за независност на Македонија беше првиот политички чин со историска важност за Македонија како држава, по првите плурални избори. Декларацијата беше усвоена во Собранието на Македонија на 25 јануари, 1991 год. Овој значаен акт беше првиот чекор кон независност на Македонија. Врз нејзина основа беа вградени сите понатамошни чинови на новата независна држава на Балканот. Првиот државно-правен документ за мирно раздружување на Македонија од СФРЈ била Декларацијата за сувереност и независност на Република Македонија. Првата фаза била исцрпена на *25.01.1991 година*, кога се усвоила *Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија* од страна на Собранието на СРМ, едногласно, со 120 гласа „за“ и со целосен консензус на сите тогаш постојни 18 политички партии во државата. Меѓународно-правно опсервирана, Декларацијата била политички израз на несомнената волја на македонскиот народ да го практикува неоспорното, неотуѓивото и непотрошливото (трајно) право на самоопределување, како и правото на отцепување. Втората фаза вклучувала усвојување на Одлуката за распишување референдум за независност и за сувереност на Република Македонија, со апсолутно

мнозинство гласови „за“. Претставниците на коалицијата на албанските партии претставени во Собранието, Партијата за демократски просперитет и Народно-демократската партија гласале „против“.

Во јуни 1991г. од името на државата се изоставила придавката „социјалистичка“ и се утврдило уставното име Република Македонија. На 6 август 1991 година била донесена Одлуката на Собранието на Република Македонија за спроведување референдум.³³ За распишувањето на референдумот имало повеќе игри и опции. Некои политички партии на тоа гледале како „чин на недоверба“ и се обидувале да ја спасат Југославија. Одлуката за спроведување на референдумот била *условена* со составувањето на референдумското прашање. По долги и мачни преговори во македонското собрание, пратениците нашле решение на референдумот да се постави прашањето: *Дали сте за самостојна Македонија со право да стапи во иден сојуз на суверени држави на Југославија?*

бр. _____

Д 1

Покана

За предловоно изјаснување на граѓаните на

РЕФЕРЕНДУМ

Ве позиваме за учеснување на референдумот,

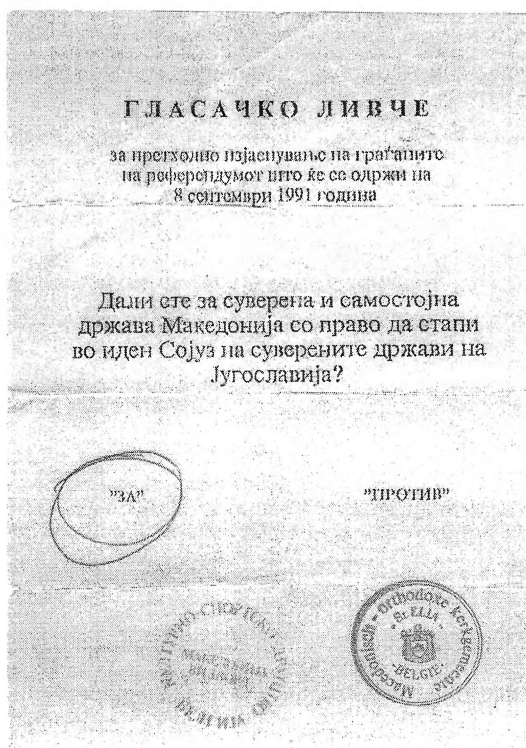
на ден **8. 9. 1991 год. од 7 - 19 час.**

Гласањето ќе се врши во просторите на

Општинска комисија за спроведување
на референдумот - Охрид

На *8 септември 1991 година* се одржал референдумот за сувереност и независност на македонската држава.

³³ <http://www.mn.mk/istorija/1197-Deklaracija-za-suverenost-na-Socijalisticka-Republika-Makedonija>

Гласачко ливче на македонските иселеници во Белгија

Според официјалните податоци, од 1.495.626 гласачи на гласање излегле 1.132.981 граѓанин со право на глас или 71,85 проценти, а од вкупниот број граѓани кои гласале на Референдумот позитивно се изјасниле 1.079.308 граѓани, односно 95,09 проценти (72,16 % од вкупниот број на граѓани со право на глас). Албанскиот електорат го *бојкотирал референдумот* и со тоа одбил да ја изрази својата волја на демократски начин. Резултатите сами по себе говорат за успешноста на Референдумот. Во официјалниот извештај на Комисијата за спроведување на Референдумот се вели, дека за начинот на кој бил спроведен не биле поднесени приговори или жалби поради неправилности или повреди на одредбите на Законот за републички референдум. Комисијата ја констатирала масовноста на граѓаните со право на глас во Република Македонија кои се изјасниле „за“ самостојна и суверена Македонија. Вечерта, на 8 септември, на плоштадот „Јосип

Броз Тито“, денес именуван како „Македонија“, претседателот на Референдумската комисија ги соопштил првите резултати, според кои граѓаните изгласаа согласност Македонија да стане независна и суверена држава. По тој повод, претседателот на државата, Киро Глигоров ги поздравил собраните граѓани со следните зборови: *„Граѓани и граѓанки на Македонија, дозволете вечерва на вас и на сите граѓани и граѓанки на Македонија, да ви ја честитам слободна, суверена и независна Република Македонија“*.

Собранието на Република Македонија на седницата од 17 септември 1991 година ги потврдило резултатите на референдумот, а Осми септември како *Ден на независноста* бил прогласен за државен празник.

На 29 октомври 1991 година, Комисијата за уставни прашања го утврдила текстот на Уставот и процедурата за донесување на највисокиот државно-правен акт, се преселила во собранието. По повеќедневната расправа меѓу пратениците, конечно на 17 ноември со 96 гласа „за“ бил донесен Уставот на Република Македонија како суверена и независна држава.³⁴ Тој претставувал наполно самостоен уставен акт, заснован врз сувереноста на граѓаните. Уставот бил дополнет со два амандмани од 6 јануари 1992 година, со кои се нагласувало дека Републиката нема територијални претензии кон соседните земји и дека нема да се меша во внатрешните работи на другите држави. По донесувањето на новиот Устав, на 19 декември 1991 година била усвоена Декларацијата за меѓународно признавање на Република Македонија како суверена и независна држава. Истовремено врз основа на Уставен закон, на 22 јануари 1992 година РМ престанала да учествува во работата на Собранието на СФРЈ, на Претседателството на СФРЈ и во другите сојузни органи. Владата на РМ на седницата од 30

³⁴ <http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF>

јануари донела одлука за формирање на Армија на Република Македонија (АРМ). Со таа одлука се отворил патот и кон целосна контрола над вооружениот состав и над целата територија на Републиката. По тешките преговори, бил постигнат договор со Генерал штабот на Југословенската армија за напуштање на македонската територија (14 февруари). Македонската армија ја презела граничната контрола на 10 март, а на 27 март бил потпишан договор меѓу претседателот Глигоров и генералот Узелац за повлекување на единиците и командите на ЈА од Македонија.

2. Политички случувања од 1991 – 2005

По смртта на Јосип Броз Тито (4 мај 1980г.), југословенската федерација била раководена од Претседателството на СФРЈ, односно од колективен шеф на државата кој имал едногодишен мандат. Истиот принцип бил применет и во републиките и во покраините. Започнатиот процес на сепаратизам (со Уставот од 1974г.) добил поширока димензија. Спротивставеностите околу клучните политички и економски прашања се зголемувале, а истовремено со тоа растеле и меѓуетничките тензии, најизразени на Косово.³⁵ Во март 1989 година, во услови на тешка политичка и стопанска криза, премиер на југословенската влада станал Анте Марковиќ. Тој барал поголеми овластувања од владата, за да може да воведо стопански реформи кои би довеле до излез од кризата. Марковиќ не ја добил бараната поддршка од страна на републиките, така што неговиот обид за реформи во стопанскиот систем пропаднал. По неуспехот на XIV конгрес на СКЈ (јануари 1990) во Федерацијата станала доминантна идејата за повеќепартиски плурален

³⁵ Глигоров, К. Македонија е сè што имаме, Скопје: Култура, 2001, стр 92

систем како главна основа во движењето кон систем на парламентарна демократија. По доаѓањето на власт на Слободан Милошевиќ (мај 1989г.) се зголемил српскиот национализам и се продлабочиле меѓуетничките тензии на Косово. Милошевиќ се залагал за поцврсто единство во рамките на СКЈ и во Федерацијата што довело до забрзување на процесите на одделување на Словенија, Хрватска и Македонија од заедничката федерација. Биле водени повеќе разговори на раководствата на републиките, но не било изнајдено решение на политичката криза. Во мај 1990 година, Словенија ја осамостоила својата територијална одбрана во национална оружена сила. Следувал словенечкиот референдум за излез од Федерацијата (23 декември 1990) што бил проследен и со неколкудневна војна со ЈНА. На 25 јуни 1991 година, Словенија и Хрватска прогласиле независност од СФРЈ и со тој чин распадот на Југославија станал реалност.

Со донесувањето на сојузните законски измени во 1990 година било дозволено слободно формирање политички партии од страна на граѓаните и под одредени законски услови, тие биле регистрирани како правни субјекти. Тоа значело воведување на политичкиот плурализам во Југославија, па така и во Македонија биле формирани повеќе политички

партии. Во 1990 година во Македонија дејствувале 26 политички партии.³⁶ На 11 ноември 1990 година се одржале првите парламентарни избори во Република Македонија (тогаш сè уште СРМ). Изборите се одржале според мнозинскиот изборен систем при што територијата на републиката била поделена во 120 изборни единици. Учество во изборите зеле 18 политички партии и 43 независни кандидати. Главната тема во предизборната трка бил статусот на С.Р. Македонија во рамките на СФРЈ и прашањето дали треба да се продолжи по пат на поголема самостојност. Партиите на национална основа предлагале излез од федерацијата и формирање на суверена и независна македонска држава, македонска војска, македонски пари, македонска спортска репрезентација, а партиите кои имале комунистичка подлога се залагале за одржување на врските со СФРЈ и формирање на лабава федерација или конфедерација. Мандати во еднодомното собрание добиле 8 партии и 3 независни пратеници. Најмногу мандати освоила ВМРО-ДПМНЕ - 38, следена од СКМ ПДП со 31, ПДП со 22, Сојузот на реформски сили со 18, Социјалистичката партија на Македонија со 4, Странката на Југословените со 2 и Народната демократска партија и Партијата за целосна еманципација на Ромите по еден пратеник. Првата конститутивна седница на новото собрание е одржана на 8 јануари 1991 година и за прв претседател на Собранието на РМ е избран Стојан Андов. Веќе на 18 јануари на дневен ред на собраниската расправа бил ставен предлогот за избор на претседател на републиката (функција утврдена со амандманите на Уставот на СРМ од 1990).³⁷ По неуспешната идеја кандидат за претседател да биде митрополитот скопски и повардарски Михаил, таа функција му била понудена на Киро Глигоров. По првото тајно гласење, Киро Глигоров не ги добил потребните две

³⁶ Георгиевски, Љ. Остварување на вековниот сон, Скопје: НИП Нова Литература, 2001, стр. 45

³⁷ Киро Глигоров, Македонија е сè што имаме, Скопје: Култура, 2001, стр...

третини од гласовите, поради немање поддршка од страна на ВМРО-ДПМНЕ и ПДП. Тогаш, тој добил 60 од потребните 80 гласови за избор на претседател. Но, по само три дена, ВМРО- ДПМНЕ излегла со соопштение дека ќе ја подржи кандидатурата на Глигоров само доколку за потпретседател и премиер на државата биде избрана личност која е член на нивната партија. Така, на 27 јануари 1991 година, на седницата на Собранието на Република Македонија, со 114 гласови „за“ , Киро Глигоров е избран за прв претседател на Република Македонија, а Љубчо Георгиевски е избран за потпретседател на претседателот на РМ. Набргу поради распоредот на силите во Собранието настанале сериозни тешкотии во однос на формирањето на влада. По долги и мачни преговори, на крајот се пристапило кон формирање на техничка влада.³⁸ На 7 март, претседателот Киро Глигоров, мандатот за формирање на влада му го доделил на Никола Кљусев. *На 20 март Собранието ја изгласало првата Влада на Република Македонија на чело со академик Никола Кљусев (претседател), академик Блаже Ристовски, Јован Андонов и Беќир Жута (потпретседатели).* Првата влада е позната и како експертска влада, поради политичката неопределеност на нејзините членови. Владата веднаш се зафатила со разрешување на клучните проблеми во конституирањето на сувереноста и независноста на македонската држава: осамостојување на државата со повлекување на ЈА и мирно раздружување на сите заеднички сегменти од дотогашната сојузна држава, меѓународно признавање, заштита на територијалниот интегритет, безбедноста, економскиот и социјалниот мир. Меѓу првите одлуки на Владата била и одлуката за повлекување на македонските војници од ЈА, како и одлуката за повлекување на ЈА од македонската територија.³⁹ Важен чекор кон монетарното и економското

³⁸ <http://www.vlada.mk/>

³⁹ <http://arhiva.vlada.mk/?q=node/7050>

осамостојување бил воведувањето на македонската валута - *денар* на 26 април 1992 година.

Декларацијата за сувереност и независност

Собранието на Социјалистичка Република Македонија врз основа на член 118 од Уставот на СРМ, а во согласност со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, во седницата одржана на 25 јуни 1991 година, донесе

Д Е К Л А Р А Ц И Ј А

за сувереност на Социјалистичка Република Македонија

Член 1

Со оваа декларација се изразува сувереноста на Социјалистичка Република Македонија согласно со уставните определби за независност и територијален интегритет на македонската држава, како и правото на македонскиот народ на самоопределување, вклучувајќи го и правото на отцепување.

Член 2

Политичкиот, стопанскиот и правниот систем на Социјалистичка Република Македонија се темелат на Уставот на СРМ и републичките закони, а во согласност и со определбите изразени во оваа декларација.

Уставот на СФРЈ, сојузните закони и другите сојузни прописи и општи акти ќе се применуваат на територијата на Социјалистичка Република Македонија, доколку не се во спротивност на Уставот на СРМ, републичките закони и одлуките на Собранието со кои се отстапува сувереноста на СРМ.

Првиот државно-правен документ за мирно раздружување на Македонија од СФРЈ била Декларацијата за сувереност и независност на Република Македонија. Првата фаза била исцрпена на 25.01.1991 година, кога се усвоила *Декларацијата за сувереност на Социјалистичка Република Македонија* од страна на Собранието на СРМ, едногласно, со 120 гласа „за“ и со целосен консензус на сите тогаш постојни 18 политички партии во државата. Меѓународно-правно опсервирана, Декларацијата била политички израз на несомнената волја на македонскиот народ да го практикува неоспорното, неотуѓивото и непотрошливото (трајно) право на самоопределување, како и правото на отцепување. Втората фаза вклучувала усвојување на Одлуката за распишување референдум за независност и за сувереност на Република Македонија, со апсолутно мнозинство гласови „за“. Претставниците на

коалицијата на албанските партии претставени во Собранието – Партијата за демократски просперитет и Народно-демократската партија гласале „против“.

Повлекување на македонските војници од југословенските боишта и повлекување на ЈНА од РМ

Во 90-тите година кога се распаѓаше СФРЈ, Македонија одбра да биде самостојна држава, која од осамостојувањето досега формално државниот систем е заокружен и се доградува. Со Референдумот за осамостојување и отцепување од составот на СФРЈ на 8 Септември 1991 година Република Македонија раскрсти со 45 годишното живеење во заедничка држава СФРЈ. Наспроти скепсата и стравот и неизвесноста како ќе се снајдеме сами, државата како по некој природен пат, почна, изненадувачки и брзо да чекори на патот кон самостојноста, почна со подготовките за формирање на своја армија со патриотскиот кадар кој ја напушташе ЈНА и се враќаше во Македонија, и во 1992 година го прогласи основањето на Армијата на Република Македонија.

Прогласувањето на самостојноста на Република Македонија, донесувањето на новиот Устав и формирање на новите институции на државата, беше несомнено чин од историско значење. Но тоа беше првиот чекор во конституирањето на самостојна и суверена држава и во поставувањето на темелите за изградба на нови економски и политички односи во општеството. Беше неопходно да се формулира, усвои и операционализира нова правна рамка и да заживее нова општествена практика со која ќе се овозможи премин од стариот кон суштински нов систем на односи во општеството. Всушност стануваше збор за темелна реконструкција за фундаментални промени во економската, социјалната и политичката структура на општеството.

На почетокот на последната деценија од минатиот век, сè се одвиваше со енормна брзина. Поновата историја на Македонија печатеше податоци со невидена брзина. Настанот број еден во Македонија – првите парламентарни, повеќепартиски избори на 11 ноември 1990 година. Повеќепартизмот стана реалност во политичкиот систем на Македонија и земјата почна да се развива како демократска држава.

Особено исполнета со драматични настани не само во Македонија туку и на целиот Балкан, како и мноштво промени во сите сфери од животот ја одбележуваа 1990-та година, како што беа протестите на работниците пред зградата на Собранието на ЦК каде што го изразуваа своето незадоволство; во печатот, а особено во младински весник „Млад борец“, отворено се третираа теми кои дотогаш беа непознати или малку познати, за судбината на Ченто, за Голи Оток, за Вевчанскиот случај итн. Во април 1990 година, Собранието на С.Р.Македонија по една жолчна дебата го измени законот за општествените организации и со тоа се овозможи формирање политички партии и здруженија со што и правно се создаде можноста Македонија да стане повеќепартиска држава. Во политичкиот живот се чувствуваше силно политичко раздвижување со платформи што се разликуваа од онаа, на Сојузот на комунистите, кој и самиот се залагаше за плурализам на политичките интереси и за реформи во политичкиот и стопанскиот систем.

Почнувајќи од платформата на Движењето за семакедонска акција - МААК, којашто се залагаше за целосно духовно обединување на Македонците, независно каде живеат, и стана предвесник на повеќето партии и здруженија со национален предзнак кои подоцна се јавија во земјава, и тоа не само македонски, туку и албански, турски, ромски, влашки српски... До појавата на ВМРО-ДПМНЕ како типичен пример на партија со македонска национална боја и со определби за независна

Македонија, како новина во политичкиот живот прозвучи и Лигата за демократија, како нагласена граѓанска партија.

На 17.11.1991 година усвоен е новиот Устав на Република Македонија со што се означува почетокот на изградба на еден нов политички систем со суштински определби - конституирање на Македонија како држава на македонскиот народ во која се обезбедува целосна граѓанска рамноправност и трајно сожителство на македонскиот народ со Албанците, Власите, Туците, Ромите и Србите.

Уставот на Република Македонија на 17.11.1991 година, требаше да ги втемели основните вредности на македонската државност, да го зајакне сувереното право на македонскиот народ на свој државен и културен идентитет, таа конституција стана извор и симбол на нашата несреќа. Перманентно успорувач, користен од малцинствата како аргумент за нивните бесконечни листи на барања, клучен доказ за легитимирањето на ОНА во 2001 година, како симбол на деградирањето на државното уредување кое и денес тече.

Во суштина Уставот на РМ бил пресликан од југословенскиот Устав само збогатен со листа на човекови права, и како таков само ни ги прслика и несреќите од бивша СФРЈ. Уставот етаблира концепт на тивко федерализирање на Македонија, Собраниски систем кој е имагинација на еднoпартиските системи, а не парламентарна демократија, промовирање на малцинствата во етнички заедници и симнување на суверениот македонски народ на ниво на „мнозинска заедница“. Со амандманите од 1995 година во очи на привремената спогодба од Њујорк со Грција за спорот околу и за името во септември 1995 година нашето Собрание се откажа од своето знаме, симболи како и од природното и општоприфатено право во меѓународните односи да се грижи за Македонците од соседните земји и од светот. Со ова нашиот Устав ја добива својата уникатност во светски рамки. Со законите

донесувани врз основа на Уставот, се продолжи со кохерентен систем на територијална поделба и децентрализација на власта на локално ниво, кој пак ќе доведе до регионализација на Македонија, исцелување на Македонците од општините каде што се малцинство, иако тој процес тече веќе со децении. Со самото донесување на тој Устав всушност говориме за непостоење на вистински столбови на државата – политички, економски и безбедносен, од аспект на политичкото и економското уредување.

Особено важно е да се истакне дека на македонскиот народ во суштина му било оневозможено да ги изгради тие столбови на својата државата, со кои всушност тој го поткрепува и силно го изразува неговото суверено право на свој државен идентитет.

Со Уставот исто така ќе биде утврдено дека територијата на Република Македонија е неделива и неотуѓива, постојната граница неповредлива, а границата може да се менува само во согласност со Уставот. Сето ова ќе даде основни претпоставки за организирање на одбраната на Републиката, односно воспоставување на вооружените сили на Република Македонија.

Ваквата определба на Република Македонија јасно ќе стави до знаење дека ЈНА, која тогаш постоеше на нејзината територија, повеќе не е вооружена сила на Република Македонија. Тоа значело дека веднаш треба да отпочне нејзиното иселување.

На експертската Влада на Република Македонија ќе им бидат наметнати прашањата: *Како да се зачува Македонија од војната? Како таа да остане во мир по прогласувањето на својата независност? Како да се обезбеди нејзиниот мирен развој наспроти вонредно-сложената, воено-безбедносна ситуација во Југославија?*

Во почетокот на 1991 година дојде до тотално распаѓање на комунистичка СФРЈ. Но, целата југословенска јавност стана сè

позагрижена поради конфликтите кои се заострувале помеѓу јужнословенските народи. Со избувнувањето на немирите на Косово, а подоцна и на Плитвичките езера во Хрватска и Вуковар, во безизлезна ситуација влезе и Македонија со испраќање на војници на бојните полиња. Тогашната влада на Никола Кљусев, енергично се заложи за враќање на македонските војници, а истовремено беше организирана акција за одземање на регрутните списоци од канцелариите на ЈНА во РМ⁴⁰.

Подоцна започнал и протестот на мајките кои нивните синови ги испратиле во Босна, каде Киро Глигоров се залагал и ги уверувал дека македонските војници ќе бидат вратени назад во својата матична земја. Истовремено владата на Кљусев организираше конкретна акција за собирање на војниците. Еве што за тие настани запишала Ратка Димитрова, во нејзините сеќавања за Јордан Мијалков, првиот министер за внатрешни работи во суверена РМ: „Се разгоруваа воени жаришта во делови на поранешната СФРЈ. Наши деца почнаа да гинат, поставувани во првите воени редови од страна на командантите на ЈНА. Се вклучивме како пратеници во спасувањето на нашите војничкиња, во што најактивна улога играше Министерството за внатрешни работи. Така имавме прилика почесто да се среќаваме и со Министерот и со неговите соработници. Јордан Мијалков како прв човек даваше апсолутно

⁴⁰ Пред да отпочне акцијата за прибирање на документите од воениот сектор за регрутација на 12.000 идни регрути, на Министерот за народна одбрана на Република Македонија д-р Ристо Дамјановски му биле исклучени телефонските врски. Тоа имало резултат. Генерал штабот на македонската војска останал без 13.000 документи кои биле однесени од организирани членови од министерството за внатрешни работи, но, со претходно значење на премиерот Никола Кљусев⁴⁰. Прибраната документација, за да не биде пронајдена, со знаење на Јордан била разделена помеѓу возачи на товарни возила кои се движеле низ земјата. Така оваа документација не можела да биде откриена ниту пронајдена од КОС. За оваа разумна одлука на Мијалков, контраразузнавачката служба на Југословенската армија никогаш не можела да му прости, бидејќи сметала дека тој на овој начин ја ослабнал, односно го забрзал распаѓањето на тогашната ЈНА.

невообичаен тон дотогаш во праксата на министерствата. Тој на своите полициски одреди им се обраќаше со „лавчиња мои“, а од нив добиваше самопрегор и вистинска љубов. Познавајќи негови помошници, кои под влијание на општата атмосфера на вдохновение, која се создаде во тоа Министерство, развија голема инвенција и висока професионална вештина и храброст. Со нивна помош беше изведена акцијата за одземање на документацијата од ЈНА буквално од под нејзините пазуви. Тревогата и лутината на воените команданти беа напразни - документацијата не успеаја да ја најдат и да ја вратат, таа просто пропадна под земја. Така беа спречени во натамошната регрутација на нашите деца“.

„Може да се замисли реакцијата на „сепоќните“ генерали на ЈНА, навикнати на апсолутна послушност и стравопочит на дотогашната републичка власт. И покрај големиот бес и повици на воен пуч, тие ништо не презедоа. Вештината и храброста што ја покажа МВР, реакциите од народот и протесните митинзи против туѓата армија ги расколебаа и плашејќи се од вжештувања и големи компликации, се повлекоа. Беа спасени многу македонски момчиња и многу родители со олеснение здивнаа“⁴¹.

Самиот Глигоров во овој конфликт се залагал за што е можно побрзо повлекување на ЈНА од просториите на Македонија, и сето тоа да протече без никакви инциденти. На 28 март Глигоров учествувал на Самитот на претседателите на југословенските републики во врска со зачувување на пријателските односи помеѓу народите на СФРЈ, а подоцна, на 6 јуни 1991 година била предложена Платформа помеѓу Глигоров и Изетбеговиќ.

Истовремено, Глигоров, како претседател на Македонија директно учествувал со генералот Анџиќ во врска со начинот за повлекување на

⁴¹ Ристовски Христо, Јордан Мијалков и неговото време стр.226.

ЈНА од Македонија. Така, бил постигнат договор според кој дислокацијата на ЈНА од Македонија требало да се заврши до 15 април 1992 година. Во овој поглед, Глигоров имал голем придонес околу зачувувањето на мирот и стабилноста во Македонија.

Имено со прогласувањето на самостојноста на Република Македонија, донесувањето на новиот Устав и формирање на новите институции на државата, беше несомнено чин од историско значење. Но, тоа беше првиот чекор во конституирањето на самостојна и суверена држава и во поставувањето на темелите за изградба на нови економски и политички односи во општеството. Беше неопходно да се формулира, усвои и операционализира нова правна рамка и да заживее нова општествена практика со која ќе се овозможи премин од стариот кон суштински нов систем на односи во општеството. Всушност стануваше збор за темелна реконструкција за фундаментални промени во економската, социјалната и политичката структура на општеството.

Во целата политика која ја водеше новата власт на Република Македонија, јасна беше определбата за независна држава, но и определбата притоа да биде избегнат судир со ЈНА.

По смртта на Сашо Гешовски, бројот на загинати војници во јавноста надмина 30, грижата на македонскиот претседател особено нужна и покрај грубото напаѓање од страна на политичките партии. Во едно посебно писмо испратено до генералот Кадиевиќ, август 1991 година, Глигоров императивно побарал неколку работи:

„Прво македонските војници што се на отслужување на воениот рок, а дошле во Македонија од воените единици во Словенија и Хрватска, својата воена обврска да ја завршат во Македонија;

Второ на војниците што се во Словенија да им се даде отсуство да си дојдат во Македонија каде што ќе го доотслужат воениот рок;

Трето сите на кои им завршува воениот рок независно од каде доаѓаат да се отпуштат од ЈНА, без негово продолжување“.

Без оглед на негативниот одговор од Белград, во Македонија продолжи да се спроведува одлуката за зачувување на нашите војници од нови мобилизации.

После разговорот со командантот на Третата армија Кукањац, Глигоров свикал седница на Советот за одбрана на која се донела одлука да не се праќаат војници од Македонија во ЈНА. ЈНА и понатаму ги повикувала младите регрути, иако тие не се одзиваа на поканите. По Референдумот за независност и новиот Устав грижата за сопствената безбедност си ја презеде самата независна Република Македонија, со сопствени вооружени сили, во прво време потпрени врз организацијата на територијалната одбрана.

Во 1991 година со писмото на претседателот Киро Глигоров до шефовите на државите и владите на странските земји за меѓународно признавање на Република Македонија, Грција нашиот јужен сосед со воени провокации, неколку воени летови над територијата на Македонија, негативно одговорила на нашиот повик за добрососедство. Неопходноста да се пронајде решение за тоа како сами да ги чуваме своите граници се покажа мошне итна. Ниту имавме војска ниту бевме меѓународно признати.

Собранието на Република Македонија како прв министер за одбрана го постави Трајан Гоцевски, како прво цивилно лице назначено на оваа висока функција. На 21 јануари, Собранието го усвои Законот за одбрана. Владата на Македонија донесе одлука за прифаќање на старешините од ЈА што ќе се ангажираат во системот на одбраната на Македонија, што претставувало и јасен знак до командата на ЈА дека требало и што поскоро да се повлече од гарнизоните во Републиката.

Повеќе од седумдесет години луѓето од Македонија живееле заедно во поранешна југословенска заедница, повеќе од 45 години во СФРЈ, испомешани со разни врски со бракови со другите народи. Отежнатите преговори што биле водени со генералот Ациќ на крај со повлекување на целокупното оружје резултирале со фамозната одлука за повлекување на ЈНА.

Со овој договор Република Македонија ја презела контролата врз целата своја територија со сопствена војска. Според него дислокацијата на ЈА од Македонија требало да се заврши заклучно со 15 Април 1992 година. Недвижниот имот на Армијата што бил на територијата на Република Македонија останал во нејзина сопственост. Прецизно било одредено дека македонските војници кои се наоѓале во составот на ЈА да се демобилитаризираат до крајот на месец април. Офицерите можеле да избираат дали ќе останат во дотогашните служби или пак ќе се вклучат во системот на одбрана на Македонија, при што на сите што ќе останеле ќе им се гарнатирале исти права како и на македонските граѓани. Последниот војник во униформа на Југословенската народна армија си заминал од Македонија на 27 Март 1992 година.

Претседатели и владини состави 1991-2005 година:

- Влада на Македонија од 1991 - премиер Никола Кљусев;
- Влада на Македонија од 1992 - премиер Бранко Црвенковски;
- Влада на Македонија од 1994 - премиер Бранко Црвенковски;
- Влада на Македонија од 1998 - премиер Љубчо Георгиевски;
- Влада на Македонија од 2002 - премиер Бранко Црвенковски;
- Влада на Македонија од јуни 2004 - премиер Хари Костов;
- Влада на Македонија од декември 2004 - премиер Владо Бучковски.

Во прилог 4 се дадени деталните состави на владите.

Претседатели на Собранието на Република Македонија 1991-2005;
Претседатели на Собранието на Република Македонија по осамостојувањето на Република Македонија до 2005 година биле:

- Стојан Андов (1991 - 1996);
- Тито Петковски (1996 - 1998);
- Саво Климовски (1998 - 2000);
- Стојан Андов (2000 - 2002);
- Никола Поповски (2002 - 2003);
- Љупчо Јордановски (2003 - 2006).

По воведувањето на политичкиот плурализам, во Република Македонија до 2005 година се одржани 4 регуларни парламентарни избори. Првите парламентарни избори се одржани кога земјата сè уште беше во состав на СФР Југославија, а останатите по прогласувањето на независност во 1991 година.

- македонски парламентарни избори, 1990;
- македонски парламентарни избори, 1994;
- македонски парламентарни избори, 1998;
- македонски парламентарни избори, 2002.

Одржани 4 избори за избор на Претседател на Републиката од 1991 до 2005 година. Првиот мандат на Киро Глигоров беше даден врз основа на избор од страна на Собранието на Република Македонија, согласно тогашните уставни решенија.

- претседателски избори 1994 година;
- претседателски избори 1999 година;
- претседателски избори 2004 година.

Досега се одржани 4 локални избори во Република Македонија од 1991 до 2005 година. Карактеристика за локалните избори во Република Македонија се честите промени на границите на општините.

- локални избори 1990 година;
- локални избори 1996 година;
- локални избори 2000 година;
- локални избори 2005 година.

Одржани се два референдума за прашања поврзани со државата. Првиот референдум во 1991 е по барање на Собранието, а во 2004 по барање на најмалку 100.000 гласачи.

- референдум 1991;
- референдум 2004.

3. Економско-социјалните проблеми во македонската држава од 1991 – 2005

Република Македонија го отпочна периодот на независност во 1991 година во мошне неповолна економска состојба. Во споредба со останатите држави од поранешна Југославија таа беше најслабо развиена, со висока стапка на невработеност (20%) и слабо развиена инфраструктура. Процесот на транзиција од затворена и централно планирана економија кон отворен и функционален пазарен систем беше соочен со многу внатрешни и надворешни шокови, кои постојано влијаеја врз отпочнатите политики и реформи. Деценијата на бавен економски раст почна да се подобрува полека, но постојано

почнувајќи од 2001.⁴² Во 2002 реалниот БДП забележа раст од 0,9%, по што во 2003 достигна пораст од 2,8%, а од 2004 забележува раст од 4%. Пролетните предвидувања на генералниот директорат за економски и финансиски прашања посочуваат релативно умерен раст од 3,1% во 2006, во споредба со 3,8% во 2005. Основната причина за овие релативно умерени резултати беше послабиот раст отколку очекуваното во областа на производството, земјоделството и градежништвото. На пример, индустриското производство забележа пораст од само 2,5% во 2003. Бруто домашниот производ по глава на жител во поглед на купувачката моќ изнесува 26% од просекот на ЕУ-25. Сепак, постојат забележливи регионални разлики во БДП по глава на жител во однос на стандардите на куповната моќ, кој е скоро два пати поголем во регионот на главниот град (приближно 50% од просекот на ЕУ, во споредба со националниот просек од околу 25% од просекот на ЕУ).⁴³ Ова се должи на значителните разликите во инфраструктурните вложувања и приходите меѓу главниот град и руралните области.

Во почетокот на деведесеттите години од минатиот век, неуспехот да се најде излез и решение за економската криза која започнала во осумдесеттите резултира со распаѓање на Социјалистичка Федеративна Република Југославија и создавање на неколку независни држави од нејзините поранешни републики. Една од тие републики е и Република Македонија, која по спроведениот референдум за одвојување од СФРЈ, на 8 септември 1991 година стана суверена и самостојна држава. Со донесувањето на Уставот како највисок правен акт на државата (на 17 ноември истата година) беа утврдени темелните вредности на новиот

⁴² Народна банка на Република Македонија, 2010, достапно на <http://www.nbrm.mk/default-en.asp>

⁴³ Angel-Urdinola, D. F. и Macias, V., FYR Macedonia Labour Market Profile 2004–2007, забелешка на Светска банка, Светска банка, Вашингтон ДЦ.2008 г.

уставен поредок. Воедно, со тоа беа поставени основите на новото општествено-економско уредување и на новите економски односи, со кои се гарантира слобода на пазарот и претприемништвото, еднаква положба на сите субјекти на пазарот и негова отвореност за странски субјекти и инвеститори. По политичкото осамостојување на Република Македонија започнал процесот на монетарно осамостојување, кој се одвивал под многу тешки услови. Хиперинфлацијата предизвикана од високата монетарна експанзија на Народната банка на Југославија достигнувала дневен пораст колку сегашниот годишен пораст, курсот на динарот дневно депрецирал за по неколку проценти поени, неофицијалниот или „црниот“ девизен курс бил за 300% повисок од официјалниот и таквата ситуација налагала што побрзо воведување стабилна валута. Поранешниот гувернер на Народна банка на Република Македонија, проф. д-р Љубе Трпески, во еден реферат, по повод десет години од монетарното осамостојување на Република Македонија¹, укажува на предизвиците со кои се соочувала експертската влада и речиси сите авторитети во економската наука при реализација на проектот за монетарно осамостојување. Сите анализи покажувале дека Републиката ќе се најде во сериозни платно-билансни потешкотии непосредно по монетарното осамостојување и постоела опасност од недостаток на девизни средства за купување на основните витални производи какви што се храна, лекови, нафта и сл. Се поставувало прашањето, на кој начин ќе се обезбедат почетните девизни резерви, кои се неопходни за непречено функционирање на економијата во првите месеци по воведувањето на новата валута. Отворено било и прашањето за реакцијата на меѓународната заедница т.е. главните доверители на процесот на монетарно осамостојување.⁴⁴ Дали тие ќе

⁴⁴ Commander, S. and Kollo, J, The changing demand for skills: Evidence from the transition, IZA Discussion Paper, No. 1073, 2004.

бараат исплата на долгот пред воведување на новата валута? Друга опасност која демнела била економска блокада од остатокот од Југославија.

По само неколку месеци подготовки, на 26 април 1992 година биле поставени институционалните основи на монетарниот систем на Република Македонија со донесувањето на законот за парична единица на Република Македонија, законот за употреба на паричната единица на Република Македонија и законот за Народна банка на Република Македонија. Монетарното осамостојување значело создавање предуслови за дизајнирање и имплементирање на независна, самостојна макроекономска политика. Заедно со законите за монетарно осамостојување, македонскиот Парламент во април 1992 година ја донел и антиинфлационата програма. Главна цел на оваа програма било елиминирање на хиперинфлацијата, која во април 1992 година достигнала 86,1% на месечна основа, односно 1198,7% на годишно ниво, со тенденција на натамошно забрзување. Антиинфлациониот пакет се состоел од следните клучни мерки:

- воведување нова валута–денар, со фиксен паритет во однос на германската марка од 360:1;
- рестриктивна монетарна политика, насочена кон редуцирање на понудата на пари и одржување на реално позитивни каматни стапки;
- редуцирање на делот од општествениот производ наменет за јавна потрошувачка од 38% на 35%;
- замрзнување на сите плати;
- ограничено замрзнување на цените, кое опфаќало околу 18% од сите стоки, односно стратешките индустриски производи и неколку прехранбени артикли (леб, брашно, масло за јадење и шеќер).

Антиинфлационата (стабилизациона) програма се одвивала под многу тешки услови.⁴⁵ Состојбата во платниот биланс била неповолна, девизните резерви ниски, општествениот производ драстично опаѓал, земјата била меѓународно изолирана и трпела економски блокади од надвор, особено од Грција. Исто така, во текот на спроведувањето на програмата се јавиле одредени девијации во конверзијата од динари во денари, односно биле разменети многу повеќе пари отколку што се очекувало. Сите овие тешкотии значеле забавување, но не и прекин на процесот на стабилизација на стопанството. Но, кон крајот на јули 1992 година сериозно било доведено во прашање понатамошното опстојување на програмата. Имено, по изгласаната недоверба на експертската влада, во август 1992 година, парламентот со амандмани го изменил законот за плати и било дозволено зголемување на платите за 50% во стопанските претпријатија и за 141% за вработените во јавните служби. Ова, заедно со нафтената блокада од страна на Грција предизвикало прекин на трендот на намалување на инфлацијата. Но, во текот на 1993 година Република Македонија станала член на Меѓународниот монетарен фонд и Светската банка и во соработка со овие две институции се воспоставува нова стабилизациска програма, која создала постабилен макроекономски амбиент, како значаен предуслов за остварување на позитивни стапки на економски раст во земјата. Република Македонија, по осамостојувањето, поминала низ процес на комплексни економски и политички реформи, насочени кон изградба на современо демократско општество со пазарно ориентиран економски систем. Процесот на транзиција на македонската економија бил придружен со неколку екстерни шокови кои се одразиле неповолно

⁴⁵ Brada, J., Macro-economic convergence, in (eds) UNDP, Convergence to the European Union: Challenges and opportunities. Ministry of Finance and UNDP, Skopje, 2009, [http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG\(2\).pdf](http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG(2).pdf)

врз динамиката на реформите. Во Република Македонија од периодот на монетарно осамостојување до сега се применуваа две монетарни стратегии: стратегија на монетарно таргетирање на паричната маса M1 (до септември 1995 година) и стратегија на таргетирање на девизниот курс од октомври 1995 година во однос на германската марка, а од јануари 2002 година во однос на еврото. Основна т.е. крајна цел на монетарната политика на Република Македонија, која е дефинирана и во законот за Народна банка на Република Македонија, е одржување ценовна стабилност.

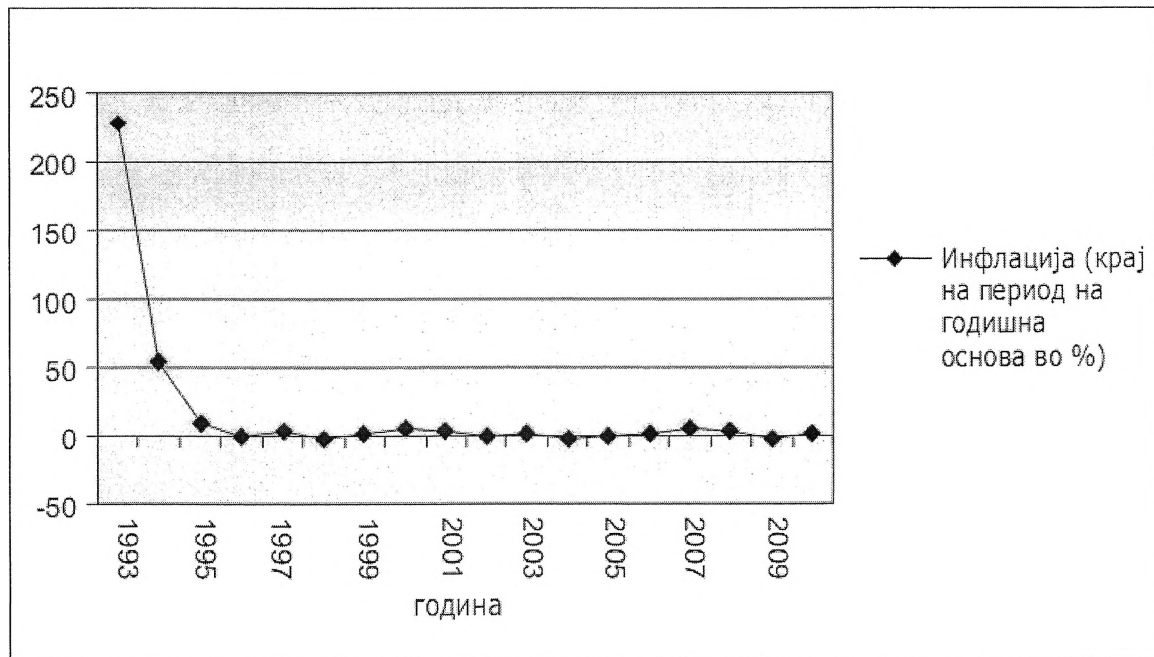
Заклучно со 1999 година, инфлацијата во Република Македонија се мереше преку индексот на цените на мало, а од 2000 година таа се следи преку индексот на трошоци на животот. Интермедијална цел на монетарната политика е одржувањето на фиксен девизен курс. Примената на стратегијата на таргетирање на девизниот курс произлегува од: а/ важноста на девизниот курс во мала отворена економија (Република Македонија разменува околу 80% од БДП со странство); б/ потребата од номинално сидро за одржување на финансиска дисциплина и кредибилитет; в/ високиот степен на валутна супституција (над 40%), и г/ транспарентноста на девизниот курс и можноста за секојдневен мониторинг од страна на економските субјекти. Непосредно по монетарното осамостојување во Република Македонија не постоеле развиени финансиски инструменти и институционална финансиска структура.⁴⁶ Во отсуство и на каматниот трансмисионен механизам и во услови на висока меѓузависност меѓу агрегатната побарувачка и паричната маса користени се, пред сè, директни инструменти на монетарната политика: селективни кредити, минимална ликвидност, задолжителни благајнички записи, есконтна стапка и

⁴⁶ European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), Transition Report: Transition in Crises, European Bank for Reconstruction and Development, London UK, 2009.

задолжителна резерва. Од осамостојувањето до денес направени се повеќе реформи на инструментите на монетарната политика во насока на воведување индиректни пазарно ориентираны инструменти.⁴⁷

Во 1993 година воведени се аукциите на депозити и кредити, а на крајот на 1994 година и благајничките записи. Во април 2005-тата година промовиран е пазарот преку шалтер за државни хартии од вредност и генералниот репо договор. Истата година започнале репо операциите при склучување ломбардни кредити. Во наредната 2006 година НБРМ заедно со Министерството за финансии вовела државни записи за монетарни цели. Ефектите од примената на инструментите на монетарната политика врз остварување на поставените цели се прикажани преку движењето на стапката на инфлација во графиконот подолу.

Графикон бр. 1: Динамика на инфлацијата (1993-2010)

⁴⁷ Неновски, Т. „Македонската економија – Предности, ограничувања и перспективи“, Меѓународна конференција: Балканот во Европа: Економска интеграција, предизвици и решенија (Орлеанс, Франција, Институт за напредни студии, 3-4 февруари 2011).

Од графиконот може да забележиме дека монетарните власти на Република Македонија успешно успеваат да ја стабилизираат инфлацијата и да ја доведат од високи 1198,7% на годишно ниво по осамостојувањето, до едноцифрено ниво од 9,2% во 1995 година. Од 1996 година стапката на инфлација не ја надминува вредноста од 5%, со исклучок на 2001 година кога изнесува 6,1%. Во разгледуваниот период, во одредени години, се забележуваат и благи дефлациони тенденции.

Просечниот буџетски дефицит во изминатиот 15-годишен период се движи меѓу 2 и 2,5 проценти од бруто домашниот производ (БДП), што е значително под критериумот утврден со договорот од Мастрихт (буџетски дефицит најмногу до 3 проценти од БДП на државата). Нискозадолжена земја. Нискиот и контролиран буџетски дефицит услови задолженоста на државата да се движи во разумни рамки кои РМ ја сместуваат во групата на нискозадолжени земји. Максималниот износ на нејзиниот јавен долг беше достигнат во средината на првата декада од овој век и изнесуваше околу 40 проценти од БДП на земјата.

Република Македонија започна со реконструкција на економските и политичките системи во раните 90-ти. Неколку надворешни и внатрешни, политички и економски промени ги попречуваа овие комплексни процеси – трговското ембарго наметнато од Грција во 1993г., трговското ембарго од Обединетите нации врз Србија во 1995г. (главниот трговски партнер на земјата во тоа време), внатрешниот воен конфликт во 2001г., како и одредени домашни економски промени, вклучувајќи го и процесот на приватизација.⁴⁸ На почетокот од процесот на транзицијата, Македонија беше најнеразвиената република од

⁴⁸Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual? op.cit.

поранешна Југославија и со највисока стапка на невработеност од сите социјалистички земји (од околу 20 проценти во 1990г.). Во голема мера, системот на работничко самоуправување што се применуваше во поранешна Југославија овозможи отворена невработеност, што не беше случај со другите социјалистички земји што се карактеризираа со висока стапка на недоволна вработеност. Првите години од транзицијата се карактеризираа со намалено производство и вработеност. Првично, намалувањето на бруто домашниот производ (БДП) главно беше придвижено со големо намалување во индустриските резултати. Меѓутоа, ова намалување подоцна се стопираше (Графикон 2). Карактеристично беше тоа што поголеми промени беа забележани во земјоделството. Земјата го постигна нивото на БДП од пред транзицијата во 2006 година.

Графикон 2 БДП, реални стапки на пораст во индустријата и земјоделството (Република Македонија, 1989–2004)

Извор: Европска банка за реконструкција и развој (ЕБРД), Економски анализи и податоци, Париз, 2011 година, достапни на интернет страницата <http://www.ebrd.com/pages/research.shtml>.

Доколку се спореди Република Македонија со земјите во транзиција,⁴⁹ очигледно е дека Македонија се соочи со релативно ниско просечно годишно опаѓање на БДП (0,9 во периодот 1989–2004 г.), но со големо опаѓање на индустриското производство, (со 4% годишно). Меѓутоа, промените во БДП и индустриското производство во земјата беа скромни (ниски стандардни отстапки). Како и во повеќето земји од Југоисточна Европа (ЈИЕ), домашниот пораст во Македонија, во текот на двете години пред кризата, се должеше на зголемениот извоз (главно поради поволните услови на работење) и подобрената домашна побарувачка поттикната од влезот на странските директни инвестиции (СДИ), дознаки и кредитни проширувања.⁵⁰

Стопанскиот развој во земјата по 1991 година, се одвива врз принципите на пазарното стопанисување. Во овој период главна стопанска активност во стопанството на Република Македонија останува индустријата, која во општествениот производ учествува со 49,82 % во 1991 година и со 36,02 % во 1995 година.⁵¹ Но, од процентуалната застапеност може да се забележи тренд на опаѓање на индустријата, што е последица на општествено-економските

⁴⁹ Европска комисија, Генерален директорат за економски и финансиски прашања Претпристапни економии во глобалната криза: од егзоген до ендеген раст? Периодична студија бр. 62, Брисел, 2010 година.

⁵⁰ Групата земји од ЈИЕ ги вклучува: Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Хрватска, ПЈР Македонија, Косово (според резолуцијата на советот за безбедност на ОН 1244), Црна Гора, Романија, Србија и Турција. За анализа на макроекономските тенденции во земјите од ЈИЕ, види Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?, London: London School of Economics, Research on South Eastern Europe, 2010.

⁵¹ Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) South Eastern Europe after the Crises: a Newdawnorbacktobusinessasusual?, op.cit.

транзициони реформи, на падот на вкупната економија (економскиот развој до 1995 година се карактеризираше со негативни економски стапки, каде реалната стапка на БДП во 1991 година изнесуваше -6,2 %, додека во 1995 година -1,1 %) и намалување на акумулативната моќ на стопанството. Друга значајна карактеристика за овој период е тоа што земјоделството го губи приматот во стопанството како дејност, која по индустријата го имаше најголемото значење во неговиот развој, на сметка на трговијата, која е дисперзирана речиси во сите населени места во земјата и која учествува со 23,03 % во структурата на стопанството.

Може да се забележи дека во периодот 1991 - 1995 година постои тренд на опаѓање на примарниот и секундарниот сектор, а од друга страна постепен пораст на останатите стопански активности: трговијата, сообраќајот, градежништвото, угостителството и туризмот и др. Периодот по 2001 година е период на стабилизација и пораст на македонското стопанство, на негова поголема либерализација и отвореност кон светските пазари итн. Тоа на државата ѝ донесе поголема економска и инвестициска активност, што може да се забележи од динамичниот пораст на бруто-домашниот производ (БДП) од -4,5% во 2001 година до 4,8 % во 2006 година.⁵² Индустријата во периодот по 2001 година и понатаму останува водечка гранка во стопанството на земјата, меѓутоа нејзиното учество и придонес во растот на стопанството е намалено драстично во однос на 1990 година. Причината за намалената генеративна улога на индустријата врз стопанството лежи во стегнантните тенденции во производството, неповолната производна структура и технолошката заостанатост, нерентабилното

⁵² Меѓународен монетарен фонд (ММФ), ПЈР Македонија: Член IV Консултации. заклучок, ММФ, 2010 Достапно на страницата <http://www.imf.org/external/np/ms/2010/111710.htm>.

работење и големите загуби, малите извозни резултати на сметка на нагласената увозна зависност итн.

Трансформативните процеси на стопанството во Република Македонија во наредниот период е потребно да бидат насочени кон приспособување и модернизација на индустрискиот и на аграрниот сектор, но и кон поинтензивен и покавалитетен развој на услужниот сектор. Па така, Република Македонија, според својата територијална и демографска големина, својот стопански развој во периодот што следи, треба да го насочи кон одржлив развој на индустрискиот и на аграрниот сектор, а од друга страна кон подинамичен раст и развој на услужните дејности. Ако се земе предвид постојната состојба, расположливите ресурси и фактори, насоките и претпоставките за идниот стопански развој, се мисли дека во идниот развоен период ќе дојде до оживување на производството и пораст на учеството на услужните дејности, така што ќе се создадат услови за еден постабилен и поперманентен стопански развој со зголемено ниво на негова модернизација.

ГЛАВА 3

ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ОРГАНИЗИРАЊЕ НА НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Министерство за надворешни работи – цел и организациска структура

Корените на македонската дипломатска активност, во поширока смисла на зборот, датираат уште од раните фази на борбата за национална афирмација и државност. Тие активности, чии носители се истакнати македонски интелектуалци кои живееле и работеле во светските престолнини, имале за цел пронесување на вистината за Македонија пред меѓународната јавност. Со одлуките на Второто заседание на АСНОМ, во 1944 година, конституирана е македонската држава, како федеративен дел од тогашна Југославија. На 29 април 1969 година, со Указ потпишан од Претседателот на Собранието на Социјалистичка Република Македија е воспоставен нов орган во состав на тогашниот Извршен совет, под назив „Биро за односи со странство“.⁵³ Ова тело понатаму ќе доживува трансформации, ќе го менува своето име, ќе го проширува и продлабочува доменот на својата активност. Ова тело, по осамостојувањето во 1991, под името Секретаријат за односи со странство, ќе претставува основа на денешното Министерство за надворешни работи на Република Македонија. По тој повод, во 2007 година, 29 април е прогласен за ден на Министерството за надворешни работи.

Република Македонија преку надворешна политика - на билатерален и на мултилатерален план - ги промовира своите национални вредности и интереси. Европската и Трансатланската интеграција е витален

⁵³ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на Република Македонија. Република Македонија е посветена на исполнување на пет надворешно- политички приоритети: членство во НАТО, добивање датум и започнување преговори за полноправно членство во Европската унија, укинување на визите за македонските граѓани, надминување на прашањето за разликата на името наметнато од нашиот јужен сосед и засилување на економската и јавната дипломатија. Република Македонија ги исполни сите критериуми за членство во Алијансата и ги спроведе потребните реформи. Во Декларацијата од Самитот на НАТО во Букурешт, јасно беше призната нашата посветеност кон вредностите и оперативните активности на НАТО и напредокот во реформскиот процес. Поради противењето на Република Грција, поканата за членство во НАТО, Алијансата ќе ја испрати по изнаоѓање на заедничко прифатливо решение за прашањето околу разликата на името на Република Македонија, за што се водат разговори под покровителство на Организацијата на обединетите нации. Членството на Република Македонија во НАТО ќе значи долгорочна стабилност и безбедност не само за Балканот, туку и за евро-атлантскиот регион во целина и почеток на финализацијата на концептот за Европа, целовита, слободна и во мир. Во односите со Европската унија, главната заложба на Република Македонија е што поскоро да ги отпочне преговорите за пристапување и за таа цел Владата и државните институции посветено работат, а Република Македонија континуирано се залага за изнаоѓање заемно прифатливо решение кое нема да задира во македонскиот национален идентитет, јазик и култура. Република Македонија се залага за континуирано јакнење на стратешкото партнерство со САД и развивање на сестрани партнерски односи со земјите членки на ЕУ и НАТО, при што посветува особено внимание и на односите и соработката со останатите значајни

актери на меѓународната сцена, пред сè со руската Федерација и со Народна Република Кина. Во односите и соработката со државите од непосредното соседство се промовира добрососедство, пријателство и готовност за сестрана соработка во повеќе области од заемен интерес. Добрососедските односи како еден од приоритетите во надворешната политика претставуваат изворна определба, средство за јакнење на меѓусебната доверба и едновремено, комплементарен фактор на пристапниот пат на Република Македонија кон ЕУ и НАТО.

Градењето сестрани односи на соработка со сите држави од непосредното и поширокото соседство - како на билатерален план, така и во рамките на регионалните иницијативи и проекти, по пат на партиципирање во постојаните иницијативи за регионална соработка во целиот регион на Југоисточна Европа, претставува активен придонес на Република Македонија во градењето на односи на безбедност, стабилност и соработка во Југоисточна Европа. Република Македонија континуирано е ангажирана на унапредување и натамошно збогатување на односите со демократски определени држави со кои има во голема мера традиционално добри и развиени односи. Република Македонија активно учествува во работата на сите значајни меѓународни организации, како на глобално ниво - ОН и специјализираните агенции, СТО, така и во регионалните - ОБСЕ, Советот на Европа и др., како најефикасен начин за заштита на светскиот мир и безбедност од глобалните закани на денешницата: тероризмот, пролиферацијата на оружје за масовно уништување, организираниот криминал, зачувувањето на здрава животна средина, справувањето со економските и социјални проблеми, (не-)почитување на човековите права и друго. Промовирањето на економските потенцијали и можностите за инвестирање во Република Македонија, како и развивањето на активна економска надворешна политика е во функција на интензивирање и

квалитативно збогатување на билатералните економски односи со државите од регионот, Европа и целата меѓународна заедница. Тргувајќи од значењето на националниот идентитет и вредностите на македонскиот народ за суверенитетот, самостојноста и безбедноста на државата, Република Македонија придава особена важност на промоцијата на националниот, културниот и духовниот идентитет надвор од границите на Република Македонија. Грижа за положбата на македонските заедници кои живеат надвор од државните граници и за подобрување на правниот статус и третманот на македонското национално малцинство во другите држави, согласно меѓународните договори како и склучените билатерални спогодби и договори, претставува еден од значајните цели во надворешната политика. Република Македонија учествува во мировни мисии (ОН, НАТО, ЕУ) во поддршка на мирот, безбедноста и стабилноста. Во моментот Македонија придонесува со околу 240 лица во меѓународни операции или околу 3,5 % од сопствените воени сили. Република Македонија учествува со свои трупи во Авганистан (ISAF), Ирак (Iraqi Freedom), Босна и Херцеговина (ALTHEA) и Либан (UNIFIL), а обезбедува и логистичката поддршка на КФОР во Косово. Во однос на учеството во меѓународни мисии предводени од НАТО, Република Македонија ги доби највисоките оценки од НАТО, кој ја препознава нашата земја како стабилен воен партнер на Алијансата. Министерството за надворешни работи, во извршувањето на секојдневните активности тргнува од потребата за:

- обезбедување на долгорочната стабилност на Република Македонија и отстранување на сите потенцијални извори на закана за нејзината независност, суверенитет и територијален интегритет;
- заштитата на виталните државни и национални интереси;
- афирмација на местото и улогата на Република Македонија во

меѓународната заедница;

- создавање предуслови за економски развој и просперитет на нејзините граѓани, вклучително и успешно приклучување во тековите на глобализацијата;
- остварувањето на стратешките цели на надворешно-политички план, како и зацврстување на односите и врските со стратешките партнери и со сите земји кои ги споделуваат вредносните заложби за кои се залага Република Македонија.
- *Стратешките цели на Министерството за надворешни работи, се следниве:*
- промоција на македонските економски интереси во странство и привлекување на странски инвестиции во земјата;
- полноправно членство на Република Македонија во НАТО;
- започнување и успешно водење на процесот на преговори за пристапување на Република Македонија во ЕУ;
- развивање на добрососедските односи и постигнување на поцврста и поефикасна регионална соработка;
- зајакнување на позицијата на РМ во меѓународната заедница преку динамичен развој на односите на билатерално ниво со земјите во светот кои се залагаат за слобода, демократија, владеење на правото и подобрување на заштитата на човековите права;
- понатамошни чекори за поактивно учество и подобра соработка со меѓународните организации;
- обезбедување на повисок квалитет на конзуларни услуги на македонските државјани во странство;
- зајакнување на комуникацијата и збогатување на содржините на соработката со иселеништвото;
- зајакната промоција на Република Македонија во странската

јавност и натамошна афирмација на нејзините културните вредности;

- заштита на националниот идентитет на граѓаните на Република Македонија, согласно стандардите на модерниот меѓународно-правен поредок и принципите на соработка на цивилизираните нации;
- натамошно развивање на воспоставениот систем на дипломатска едукација на сегашните и на идните дипломатски кадри, со цел ефикасно одговарање на професионалните предизвици поставени пред нив.

Меѓу другото, организацијата на министерството, хиерархиски е утврдена на следните нивоа:

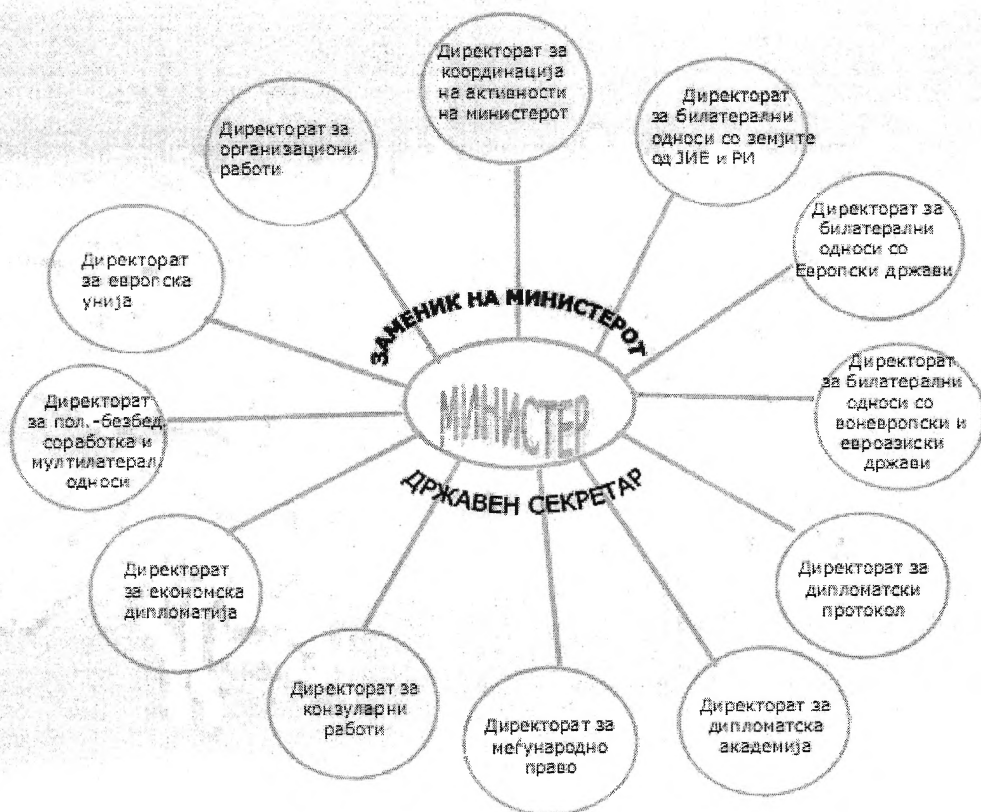
- министер;
- заменик на министерот;
- државен секретар;
- директорати;
- сектори;
- одделенија.

Министерот за надворешни работи има директна поддршка од тим од 13 државни советници, предводени од државниот секретар на Министерството за надворешни работи. Државните советници се координатори на 12 Директорати во министерството и Одделението на внатрешна ревизија, кои се поделени во сектори и одделенија. Покрај 13-те државни советници во Министерството за надворешни работи постои и Амбасадорски совет во кој членуваат сите активни амбасадори на работа во Министерството.

Дипломатската мрежа на Министерството за надворешни работи се состои од 55 ДКП-а, од кои 37 амбасади (*Тирана, Виена, Канбера, Брисел, Сараево, Отава, Софија, Пекинг, Загреб, Копенхаген, Каиро,*

Париз, Берлин, Ватикан, Будимпешта, Рим, Тел Авив, Хаг, Варшава, Букурешт, Москва, Белград, Љубљана, Подгорица, Прага, Мадрид, Стокхолм, Берн, Анкара, Киев, Лондон, Вашингтон, Њу Делхи, Доха, Приштина, Осло и Талин), 1 канцеларија за врски (Атина), 8 постојани мисии на Република Македонија (при меѓународните организации во Виена, при ЕЗ во Брисел, при НАТО во Брисел, при УНЕСКО во Париз, при Советот на Европа во Стразбург, при ФАО во Рим, при Обединети нации во Женева, при Обединети нации во Њујорк), 8 генерални конзулати (Торонто, Истанбул, Детроит, Минхен, Венеција, Мелбурн, Чикаго и Њујорк) и 1 Канцеларија за конзуларни, економски и трговски работи на Република Македонија во Солун.

ОРГАНИГРАМ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ

Амбасадите и постојаните мисии се витален извор на информации во функција на анализите кои се подготвуваат при креирањето и спроведувањето на надворешно—политичките цели на Република Македонија, како и при заземањето ставови кон политиките на нашите странски партнери. Конзулатите се примарно ангажирани за заштита на интересите и имотот на Република Македонија во странство, на нејзините граѓани и правни субјекти, помош на државјаните и правните субјекти на Република Македонија во странство, постојана грижа за спроведување на билатералните договори со соседните земји, кои се однесуваат на државната граница на Република Македонија, но вршат и други функции во согласност со меѓународното право. Во однос на зајакнување на организациската поставеност, професионалните стандарди и ефективноста на капацитетите на Министерството во целина во изминатиот период се постигнати следните резултати:

- продолжување на преговорите и консултации за купување на објекти за дипломатско -конзуларните претставништва на РМ во странство;
- продолжување со работа на веќе воспоставениот систем на ефикасна контрола на финансиското работење на Министерството за надворешни работи, особено ДКП-та (контрола на плановите и финансиските извештаи и задолжувањата, вршење попис на средствата) ;
- во рамките на проектот за опремување на ДКП-та во сопственост на Република Македонија со безбедносни системи, поставени се безбедносни системи за видео-надзор, аларм, ПП и контрола на пристап во ДКП во Виена и Љубљана и нов противпожарен систем во МНР;
- заменет е начинот на размена на телеграми помеѓу МНР и ДКП; факс комуникацијата е заменета со безбедна/криптирана

- електронска комуникација;
- во рамките на проектот за овозможување на видео-конференција на МНР со ДКП на РМ, инсталирана е услугата во Амбасадата во Вашингтон, Мисијата при ЕЗ во Брисел и во МНР;
 - зголемени се мерките за безбедност при работа со класифицирани информации во ДКП со донесување на подзаконски акти;
 - проширен е проектот за бесплатна и безбедна телефонска комуникација МНР-ДКП со помош на VoIP технологија, со поврзување на VoIP системот со јавната телефонска мрежа во Р.Македонија. Овозможени се многу евтини телефонски разговори од ДКП кон фиксни и мобилни броеви во Р.Македонија со што се остварени заштеди на телефонските сметки во ДКП;
 - отпочнат е проект за изработка на WEB страни на ДКП-та на РМ со цел полесна и поефикасна соработка со странки како и полесно информирање на истите;
 - донесени се и влезени во сила „Правилникот за внатрешен ред во МНР“, „Правилникот за безбедност и внатрешен ред на ДКП“ и „Правилник за дежурство во МНР“, кои се во врска со законската обврска во однос на изготвувањето на подзаконските правни акти кои се однесуваат на безбедноста во МНР и во ДКП;
 - изготвен е планот за одбрана за 2009 година, заедно со другите придружни акти кои се однесуваат на одбраната, како и упатството за примена на методологијата за спроведување на подготовките за одбрана во Министерството за надворешни работи;
 - изработени се стандардни оперативни процедури на Министерството за надворешни работи за рано предупредување

и справување со кризна состојба, акциски план за методологијата на работа при проценката на ризиците и опасностите за 2009 година и процедура за рано предупредување од опасности и ризици и постапување во кризна состојба во Министерството за надворешни работи;

- водени се постапки за проверки и агемани;
- работа на елаборатот за опремување и уредување на на ДКП-та според минималните безбедносни стандарди на ЕУ во согласност со Шенгенскиот каталог на ЕУ;
- соработка со Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи во рамките на позитивните прописи на РМ;
- редовна обнова на инструкциите за безбедно чување, употреба, информирање, и ракување на вработените со класифицираните информации, со другите материјали и информации, како и со информатичките системи кои што ги користат при работењето. Вршење на обука на вработените пред да бидат упатени на работа во странство;
- покренати се низа иницијативи и испратени се голем број инструкции во насока на подобрувањето на безбедносната состојба во МНР и ДКП-ата на РМ;
- продолжува со функционирање веќе воспоставениот начин на изготвување на националните безбедносни сертификати за вработените во МНР и ДКП на РМ, за сите степени на класификација;
- продолжува обработката на НАТО и ЕУ класифицирани информации добиени од ДБКИ на РМ;
- извршено е подобрување на безбедносните стандарди на Регистерот на ДБКИ во МНР, што беше позитивно оценето при редовните инспекции извршени во 2009 година;

- континуирано зголемување и унапредување на професионалните стандарди;
- средување и класифицирање на архивските материјали на Министерството;
- отпочнат е Проект за современа електронска обработка на документарен материјал и архивска граѓа од трајна вредност преку кој ќе се осовремени методот на работа во средувањето на обемната архивска граѓа и документарен материјал со кој располага МНР, и овозможи побрза, поефикасна комуникација со ДКП-та на РМ во странство, други државни институции, установи и физички лица;

Министерството за надворешни работи на Република Македонија има развиено програма за зајакнување на позицијата на Република Македонија во меѓународната заедница. Билатералната соработка и контактите, регионалната соработка и учеството во регионалните иницијативи, како и мултилатералната соработка, Министерството за надворешни работи ги користи за зајакнување на позицијата на РМ во светот, и ги максимализира можностите за политички дијалог и соработка за остварување на македонските национални интереси. Оваа програма ќе биде поддржана од три потпрограми - проекти:

1. Зајакнување на позицијата на РМ во меѓународната заедница, преку развивање и зајакнување на односите на билатерално ниво со европските и воневропските земји што се залагаат за демократија, владеење на правото и подобрување на заштитата на човековите права.

Клучни стратески партнери на Република Македонија се државите од европската и евро-атлантската стратеска димензија (земјите – членки на ЕУ и НАТО). Покрај нив, од исклучителен стратески интерес за Република Македонија е и зајакнувањето на односите со останатите клучни фактори на глобалната сцена, пред сè Русија, Кина и Индија.

Како основен извор на информации во креирањето, утврдувањето и спроведувањето на македонската надворешна политика, Министерството е во постојан контакт со странските влади, преку своите ДКП-а и странските дипломатско–конзуларни претставништва во земјата. Како резултат на овие контакти, а особено врз основа на анализите и информациите кои ги изготвува, МНР дава придонес на Владата во остварувањето на конзистентната и ефикасна надворешна политика, во согласност со националниот интерес. Министерството за надворешни работи за остварување на оваа стратешка цел континуирано ќе работи на следните проекти:

- унапредување на билатералните односи и соработка на РМ со европските земји;
- зајакнато македонско влијание во градењето на надворешно-политичките ставови на клучните меѓународни фактори;
- дефинирање на основните насоки на соработка и во таа насока преземање на соодветни активности за унапредување и развој на меѓусебните односи и соработка;
- натамошно унапредување на политичкиот дијалог, билатералните односи и соработката на РМ со воневропските земји; клучни партнери на Република Македонија се САД, Кина, Јапонија, Канада, Австралија и Индија, а односите ќе се унапредуваат и со останатите земји од оваа група, особено оние со значајни позиции на глобалната политичка сцена, во сите области од заеднички интерес;
- преземање на активности во насока на унапредување на билатералните односи и мултилатералната соработка и со земјите од регионите на Јужна и

Централна Америка, Југо-Источна Азија, Централна Азија,
Далечниот Исток,

Блискиот Исток и Северна Африка; една од активностите во овој правец ќе биде реализацијата на одлуките на Владата на Република Македонија за отворање на три нови ДКП-а на Република Македонија во Токио, Буенос Аирес и Астана;

- Лобирање и наметнување на надворешно-политичките приоритети на РМ во градењето на надворешната политика на земјите од воневропскиот регион на билатерална и мултилатерална основа.

Република Македонија се залага за унапредувањето на соработката со сите земји од непосредното и поширокото соседство, преку отворен дијалог, за прашања од заеднички интерес, преку контакти на билатерален, регионален и мултилатерален план. Односите и соработката на Република Македонија со земјите од непосредното соседство (Албанија, Бугарија, Србија, Грција и Косово) ги карактеризира, генерално, дух на добрососедство и готовност за соработка во повеќе области од заемен интерес, во прилог на што говорат и интензивните контакти на билатерален, регионален и мултилатерален план на сите нивоа, но во односите повремено сè уште се чувствува товарот од минатото. Идентичноста на стратешките надворешно-политички определби на Р.Македонија со земјите од непосредното соседство, резултираше со продлабочување на соработката и во процесот на интеграцијата во европските и евроатлантските интеграции, без оглед на фактот што степенот на реализацијата на аспирациите на овој план е различен. Големиот број на потпишани билатерални договори, ја поставија правната рамка за

политичка и економска соработка. За да се продлабочи овој процес, кој понатаму ќе придонесе кон стабилизација и унапредување на регионот, Министерството за надворешни работи ќе работи на следните проекти:

- понатамошно унапредување на добрососедските односи на принцип на еднаквост со цел стабилност, безбедност и соработка во регионот;
- активно учество во работата на регионалните иницијативи, каде РМ е членка и зачленување во оние во кои сè уште не е членка;
- понатамошно конструктивно учество во Комитетите за имплементација на спогодбата за сукцесија.

Во услови на интензивна глобализација и мултилатерална соработка, РМ работи на засилување на своите активности во меѓународните организации и тела во кои членува, со цел да ја потврди заложбата за зачувување на меѓународниот мир и безбедност. Во овој контекст, РМ го реafirмира ставот за јакнење на мултилатерализмот како инструмент за промоција на мирот, демократијата, човековите права и економскиот развој, генерално преку зајакнување на македонската позиција во меѓународните организации преку унапредување на односите со поединечни земји на мултилатерално ниво. РМ продолжува со поддршка на мултилатералната соработка како најефикасен начин за заштита на светскиот мир и стабилност од најголемите зла на денешницата - тероризмот, организираниот криминал, загадување на човековата околина, како и справување со економските и социјални проблеми и непочитување на човековите права. Во следните три години МНР ќе се фокусира и на изнаоѓање и примена на ефикасни начини за автентичен придонес во работата на ОН, СЕ, ОБСЕ и другите меѓународни организации, во решавањето на низа клучни прашања. Ќе остварува блиска соработка со НВО секторот во правец на придонес во изнаоѓање

на решенија. Министерството за надворешни работи во правец на успешна и навремена реализација на овие цели, континуирано ќе работи на следниве проекти:

- придонес во приближувањето на РМ кон евроатланските структури преку имплементирање на принципите, вредностите и стандардите на ЕУ и НАТО во меѓународните организации;
- понатамошно засилување на активностите во ОН, ОБСЕ и СЕ, и соработката со нивните мисии во РМ, како и на учеството и застапеноста на РМ во работата на разни нивни тела;
- приспособување на македонските национални интереси во ОН, ОБСЕ и СЕ со позициите на земјите членки на ЕУ и НАТО;
- спроведување на политичките заложби и меѓународно - правните обврски кои произлегуваат од меѓународните договори кои РМ ги ратификувала, вклучувајќи ги и конвенциите за човекови права и за контрола на вооружувањето;
- јакнење на соработката со мултилатералните организации специјализираните агенции за финансиска и техничка соработка;
- зајакнување на македонската позиција во меѓународните организации преку
- кандидирање за избор на македонски кадри на значајни функции во телата на овие организации;
- користење на мултилатералните организации и за унапредување на билатералните односи со земјите - членки, преку поинтензивна соработка на заеднички иницијативи и поддршка на кандидатури.

2. Собраниски комисии

Во рамките на Собранието на Република Македонија функционира посебна Комисија за надворешна политика. Комисијата има претседател, дванаесет члена и нивни заменици.

Комисијата ги разгледува прашањата што се однесуваат за:

- надворешната политика на Република Македонија и нејзините односи со другите држави и меѓународни организации;
- политиката со која се обезбедува грижата на Републиката за положбата и правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји и за иселениците од Македонија, како и за културните, економските и социјалните права на граѓаните од Републиката во странство;
- стапување или истапување од сојуз или заедници со други држави;
- стапување во членство или истапување од членство на меѓународни организации;
- потреба од започнување преговори за склучување билатерални и мултилатерални меѓународни договори на Република Македонија, односно за платформите на овие преговори;
- ратификација на меѓународни договори;
- меѓународна регулатива од областа на човековите и граѓанските права, слободи и документи на меѓународни организации и асоцијации;
- воспоставување на парламентарна соработка на Републиката со други држави и меѓународни организации;
- воспоставување соработка со комисиите за надворешна политика на парламентите на другите држави;
- иницијативи и предлози за дефинирање на стратегијата на надворешната политика на Република Македонија и
- други прашања што се однесуваат на надворешната политика на Република Македонија.

3. Посебни тела и служби

ДИРЕКТОРАТ ЗА КООРДИНАЦИЈА НА АКТИВНОСТИТЕ НА МИНИСТЕРОТ

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат координација на соработката на министерот со државниот секретар и останатите директори, координација при информирањето и комуникацијата со јавноста за активностите на министерот, иницирање и предлагање ставови, мерки, приоритети за планирањето на меѓународните посети и динамика на активностите и јавни настапи на министерот, програмирање и остварување на планираните активности на министерот, активности поврзани со учество на министерот на седници на Владата и Собранието на Република Македонија и нивните тела.⁵⁴

ДИРЕКТОРАТ ЗА ОРГАНИЗАЦИОНИ РАБОТИ

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат планирање и спроведување на кадровската политика, обезбедува правилна примена на законските и подзаконските акти на Министерството од областа која ја покрива, организирање на работите од технички аспект при упатувањето и враќањето на државните службеници на работа во и од странство, работи и задачи поврзани со безбедност, аналитика, дипломатски архив и финансиско-материјално работење на Министерството.

ДИРЕКТОРАТ ЗА БИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ СО ЕВРОПСКИ ДРЖАВИ

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат насочување на работата на претставништвата за прашања поврзани со билатералните односи со државите од Европа и Велика Британија со Ирска, соработка со странски дипломатски претставништва на земјите од Европа во

⁵⁴ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

Република Македонија и со претставништва во други држави, преку кои земјите од Европа ја покриваат Република Македонија, активности за развивање и унапредување на билатералните односи на Република Македонија со европските држави.

ДИРЕКТОРАТ ЗА БИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ СО ВОНЕВРОПСКИ ДРЖАВИ

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат насочување на работата на претставништвата за прашања поврзани со билатералните односи со државите од Северна и Јужна Америка, Австралија, Африка, Евроазиските држави и државите од Блискиот Исток, соработка⁵⁵ со странски дипломатски претставништва на државите од Северна и Јужна Америка, Австралија, Африка, Евроазиските држави и државите од Блискиот Исток и со претставништва на други држави преку кои горенаведените држави ја покриваат Република Македонија, активности за развивање и унапредување на билатералните односи на Република Македонија со воневропските држави.

ДИРЕКТОРАТ ЗА ЕВРОПСКА УНИЈА

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат следење на спроведувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација склучена помеѓу Република Македонија и Европските заедници и нивните земји членки и другите договори склучени помеѓу Република Македонија и Европската Унија,⁵⁶ координација и следење на реализацијата на Европското партнерство, координација и следење на реализацијата на Националната програма за усвојување на правото на Европската унија, учество во подготовката на македонската верзија на *aquis communautaire*

⁵⁵ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

⁵⁶ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

(правото на Европската унија) и превод на македонското законодавство, учество на соодветно ниво во работни групи и тела на Владата на Република Македонија чија работа е насочена кон процесот на пристапување на Република Македонија во Европската унија, сугестии и укажувања за активностите што треба да се преземат од страна на надлежните органи на Република Македонија во својата област, обезбедување стручно-административна поддршка на преговарачките тимови, соработка и координација со Секретаријатот за европски прашања и со други организациони единици задолжени за Европската унија кои функционираат рамки на органите на управата, давање предлози на претставништвата на Република Македонија, особено Мисијата на Република Македонија при Европската унија во Брисел, предлози на активности за унапредување и продлабочување на односите помеѓу Република Македонија и Европската унија, интензивирање на односите и соработката со телата на Европската унија во Република Македонија и во странство.

ДИРЕКТОРАТ ЗА БИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ СО ДРЖАВИТЕ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА И РЕГИОНАЛНИ ИНИЦИЈАТИВИ

Надлежностите на овој Директорат опфаќаат насочување на работата на претставништвата за прашања поврзани со билатералните односи со државите од југоисточна Европа и прашања поврзани со регионалните иницијативи, соработка со странските дипломатски претставништва на земјите од југоисточна Европа и со претставништва на други држави преку кои земјите од југоисточна Европа ја покриваат Република Македонија,⁵⁷ активности за развивање и унапредување на билатералните односи на Република Македонија со државите од југоисточна Европа.

⁵⁷ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

ДИРЕКТОРАТ ЗА ПОЛИТИЧКО БЕЗБЕДНОСНА СОРАБОТКА И МУЛТИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ

Соработка и координација со организационите единици во Министерството за одбрана на РМ кои се задолжени за НАТО. Дава предлози на ДКП-та на РМ за прашања поврзани со интеграцијата на РМ во НАТО и членувањето во ОН, како и телата на ОН и другите меѓународни организации во кои РМ е членка. Дава предлози со образложение за пристапување на РМ кон тела на ОН и други меѓународни субјекти. Дава насоки во поглед на работата на Мисиите на РМ во Женева и Њујорк како и стручни мислења во однос на работата која ја покрива.

ДИРЕКТОРАТ ЗА ЕКОНОМСКА ДИПЛОМАТИЈА

Дава насоки на ДКП-та во однос на прашања поврзани со економската дипломатија. Дава предлози за конкретни активности за унапредување, развивање и продлабочување на економската соработка на РМ со други држави. Остварува соработка со претставништвата на други држави во РМ преку кои се покрива РМ за прашања поврзани со економската дипломатија. Учествува во работата на работните тела на Владата и Собранието на РМ.⁵⁸ Во програмата на Владата на Република Македонија за периодот 2006-2010 година, за прв пат економската дипломатија стана составен дел на ангажманот на македонските ДКП-а во странство. Во текот на 2008 година Министерството за надворешни работи - Директоратот за економска дипломатија активно беше вклучен во спроведувањето на економска програма на Владата, зајакнувајќи ја економската димензија на дипломатијата. Во таа насока од страна на Владата на Република Македонија е создадена уникатна институционална структура што ја рефлектира посветеноста кон оваа

⁵⁸ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

цел, а каде што Министерството за надворешни работи во континуитет има значајна улога во унапредувањето и координирањето на надворешната економска политика и надворешно економските активности. Основната цел која треба да се постигне со реализацијата на економската програма на Владата е економски раст кој би обезбедил подобрување на животниот стандард на сите граѓани на Македонија, намалување на стапката на невработеност, намалување на сиромаштијата и подобрување на бизнис климата. Имплементацијата на таа програма е врвен приоритет на Министерството за надворешни работи. За постигнување на овие цели Министерството за надворешни работи, презема сериозни мерки за привлекување на странски директни инвестиции, како и зголемување на извозот во други земји. Притоа, активно ги спроведува задачите и заклучоците на Владата на Република Македонија кои произлегуваат од секојдневните активности на економски план. Промоцијата на економските интереси и приоритети во странство е една од најзначајните оперативни задачи на Министерството за надворешни работи со цел да се претстави Република Македонија како привлечна дестинација за странски инвестиции преку промоција на предностите на правење бизнис, поттикнување на македонскиот извоз, како и зајакнување на позицијата на земјата како доверлив бизнис партнер. Во овој контекст во соработка со Агенцијата за странски инвестиции (АСИ) испратени се економски промотори, со цел да се зајакне капацитетот на економската дипломатија во делот на реализирање на наведените активности од Програмата на Владата на Република Македонија. Истовремено, со цел зголемување на перцепцијата на нашата земја, нејзините убавини, нејзиниот идентитет, нејзината култура итн., Министерството за надворешни работи преку дипломатско-конзуларните претставништва врши промоција на брендирањето на Република Македонија, со што нашата земја ќе биде

попрепознатлива во светот. Поуспешната реализација на програмската активност во областа на економската дипломатија е особено поврзана со заеднички координирани активности помеѓу ДКП-та и економските промотори испратени од АСИ. МНР – Директоратот за економска дипломатија, согласно досегашните искуства во реализацијата на обврската за посета на 10 компании месечно од страна на шефовите на ДКП-та, оцени дека неопходно потребно е да се вградат и одредени квалитативни елементи во овој критериум, а како прв чекор направен на овој план беше класификацијата на земјите според нивните економски параметри и степенот на пројавениот интерес за соработка со РМ. Како резултат на тоа, Владата на РМ донесе заклучок МНР да даде нова инструкција до сите ДКП за остварување на 100 и 80 средби годишно согласно усвоените критериуми. Почнувајќи од 2008 година Владата на Република Македонија, преку Министерството за надворешни работи ги задолжи амбасадите и конзуларните претставништва секој ден да испраќаат до Министерството за надворешни работи детални информации за објавувањето на тендерите во земјите каде работат, а тие информации Министерството за надворешни работи веднаш, по електронски пат ги дистрибуира до компаниите од Република Македонија кои имаат интерес да конкурираат на тендери во други држави,⁵⁹ така што на истите им се отвора можност за правење поголем бизнис надвор од границите на Република Македонија. Во правец на продлабочување на досегашната соработка на Министерството за надворешни работи со УСАИД обезбедени се 500 примероци на Извештајот за надворешната трговија на Република Македонија за 2008 година на англиски јазик. Извештајот ќе се дистрибуира до нашите ДКП во странство од причини што цениме дека претставува корисен материјал при презентирање на инвестиционите можности што ги нуди

⁵⁹ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

Република Македонија на странските партнери. Исто така, Министерството ги координира активностите за подготовка и реализација на бизнис форумите во странство. Како успешно реализирана активност беше организирањето на неодамнешниот бизнис форум во САД (Чикаго и Калифорнија) каде покрај промоцијата на Македонија како поволна дестинација за странски инвестиции, во Силиконската долина во Калифорнија беа промовирани и македонските ИТ компании, како и економскиот дел од официјалната посета на премиерот Груевски на Република Словенија во јануари 2009 година. Активност која е во тек, е подготовката на економскиот дел од средбата на министерот за надворешни работи, Антонио Милошоски со Почесните конзули на Република Македонија во странство, што ќе се одржи од 28 до 30 април 2009 година во Скопје, во текот на 2010 год. Директоратот оствари бројни активности, на билатерален и на мултилатерален економски план. Ваквите активности произлегуваат од стратешките приоритети и економската програма на Владата на РМ за зголемување на извозот на РМ со странство, зголемување на странските инвестиции во РМ. Во тој контекст во 2010 година, реализирани се следните позначајни активности:

- изработен е промотивен материјал (на англиски и македонски јазик) со наслов „Macedonian economic guidelines (economic diplomacy)“, во форма на брошури и ЦД во коишто се содржани сите неопходни економски показатели, можности за инвестирање и туризам во РМ; материјалот е изработен во соработка со Министерството за економија, Министерството за култура, Агенцијата за странски инвестиции и USAID;
- организација на многубројните бизнис форуми кои Директоратот во координација со АСИПИ и Стопанските Комори ги организираше во РМ и/или во странство (македонско-српски бизнис форум,

бизнис форум РМ-БиХ, два македонско-чешки бизнис форуми во Прага и во Скопје, македонско-романски бизнис-форум, македонско-албански бизнис форум, два македонско-израелски бизнис форуми во Тел Авив и Скопје, македонско-украински во Киев, македонско-марокански во Рабат, македонско-италијански во Скопје и др.), каде пред широк аудиториум на странски и домашни компании, покрај можностите за инвестиции и туризам во РМ, беа промовирани и извозните капацитети, а многубројните компании од РМ кои беа дел од форумите, преку В2В средби, имаа можност за воспоставување на нови бизнис контакти и облици на соработка со нови кооперанти;

- активности во странство околу промоција и пласман на македонски производи особено на виното во Полска, Германија, Шведска и Холандија;
- следење на работата на ДКП на РМ во насока на нивен ангажман кон идентификување на потенцијални инвеститори и запознавање на стопанствениците од земјите на службавање, со можности за инвестирање во РМ, со цел нивно привлекување за инвестирање во РМ, како и зголемување на извозот од РМ, за што двапати во 2010г. се изготвени информации до Владата на Р.Македонија за постигнатите резултати на ДКП на економски план;
- изработени над 100 информации за економската соработка на Р.Македонија со други земји, како и предлог точки за разговор за потребите на другите директорати во МНР, ПВРМ и ПРМ.
- Со оглед на фактот што успешната реализација на програмските цели во областа на економската дипломатија е поврзана со заеднички координирани активности помеѓу шефовите на ДКП и економските промотори и ПК, во наредниот период нивните активности ќе бидат насочени кон поголемо ангажирање за

привлекување на СДИ како и поголем пласман на македонски производи на странските пазари.

ДИРЕКТОРАТ ЗА КОНЗУЛАРНИ РАБОТИ

Иницира предлози за склучување на билатерални договори со други држави и предлози за ревалуација на постоечките договори кои ги има склучено РМ, со кои се регулира визниот режим. Врши координација на соодветно ниво со останатите државни органи кои се вклучени во остварувањето и имплементацијата на визниот режим.⁶⁰ Ја координира и насочува работата на конзуларните претставништва на РМ и остварува соработка со странските ДКП во РМ преку кои се покрива РМ за прашања поврзани со конзуларните работи и визната и миграционата политика. Соработува на соодветно ниво со Министерството за внатрешни работи.

ДИРЕКТОРАТ ЗА МЕЃУНАРОДНО ПРАВО

Извршува задачи коишто бараат посебна самостојност и стручност, а кои се однесуваат на следење и анализа на меѓународното право, правото на ЕУ како и презема активности за склучување, ратификација и имплементација на меѓународни договори. Врши следење на стручната литература во областа што ја покрива и законската регулатива на ЕУ. Го следи и развојот на меѓународното јавно и приватно право, кодификацијата на меѓународното право, иницира и предлага ставови по начелни прашања од надлежност на областа што ја покрива. Дава мислења и совети за прашања од надворешната политика поврзани со МПМ и МЈП, ратификацијата и извршувањето на меѓународните договори.

ДИРЕКТОРАТ ЗА ДИПЛОМАТСКА АКАДЕМИЈА

⁶⁰ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

Извршува најсложени задачи што бараат самостојност и стручност, а кои се однесуваат на дипломатската академија и нејзините активности и перманентната едукација на вработените. Предлага мерки и активности на Дипломатската академија, остварува соработка на соодветно ниво со претставници на дипломатските академии во регионот и пошироко, како и остварува соработка со странските ДКП во РМ за прашања поврзани со дипломатското усовршување.⁶¹ Го советува и му дава предлози на министерот за надворешни работи за решенија, мерки и постапки за остварување на целите и задачите на Дипломатската академија.

ДИРЕКТОРАТ ЗА ДИПЛОМАТСКИ ПРОТОКОЛ

Врши работи и задачи кои се однесуваат на дипломатскиот протокол за потребите на претседателот на РМ, Владата на РМ и министерот за надворешни работи во вршењето на нивните меѓународни активности. Ја следи и координира работата на Секторот за дипломатски протокол и Секторот за дипломатски сервис во МНР и ја предводи организацијата при посети на странски државни посети од највисок ранг. Со оглед на карактерот на надлежностите, Директоратот за дипломатски протокол сеопфатно ги реализира протоколарните активности врзани за задачите планирани од страна на политичките директорати,⁶² Кабинетот на МНР и Кабинетите на ПРМ, ПВРМ и ЗПВРМ. Во таа смисла Директоратот за дипломатски протокол до крајот на 2011 година ги реализираше следните активности:

- посетите на: комесарот за проширување и европско соседство Ш. Филе, претседателот на Владата на Република Турција, ТР Ердоган, Емирот на Катар, Шеик Х. Б. Калифа Ал Тани, Високиот комесар за национални малцинства при ОБСЕ, К. Волебек,

⁶¹ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

⁶² <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

претседавачот со Претседателството на БиХ, Ж. Комшиќ, потпретседателот на Владата на Република Турција, Б. Аринч, премиерот на Албанија, С. Бериша и претседателот на Р. Србија, Б. Тадиќ;

- одбележување на државните празници и нивните јубилеи и конференциите што ќе се одржат по тој повод: како особено значајни јубилеи се одбележувањата на 20-годишнината од независноста на Република Македонија и 10-годишнината од Рамковниот договор;
- согласно заложбите за ширење на мрежата на почесни конзулати, се планираат постапки за именување 19 почесни конзули на Република Македонија во странство, надлежни за промоција на Република Македонија, градење на билатерални врски, политичко лобирање и воспоставување на линкови помеѓу стопанските субјекти со цел поттикнување на странски компании за инвестирање во Република Македонија;
- постапки за агреација на новоименувани странски амбасадори во/за Република Македонија за 14 странски амбасадори на земјите: Н.Р.Кина, Светата Столица, Р.Аргентина, САД, Р.Азербејџан, Канада, Р.Унгарија, Финска, Шри Ланка, Романија, Р.Полска, Австрија, Д.Н.Р.Кореја и Н.Д.Р.Лаос.

ВНАТРЕШНА РЕВИЗИЈА

Врши работи кои се однесуваат на внатрешна ревизија и известува за истата до министерот, заменик министерот и државниот секретар. Ги проценува потребите за вршење на ревизија врз основа на ревизорските принципи за управување со ризикот, воспоставува приоритети за опфатот на ревизијата и развива стратегиски, среднорочни и годишни ревизорски планови кои треба да бидат одобрени од министерот. Врши

координација на ревизорските активности, ги одобрува индивидуалните ревизорски планови (ревизорски програми), ги прегледува нацрт ревизорските извештаи и ги испитува ревизорските докази, за да се осигура дека ревизорските препораки се оправдани. Ги доставува ревизорските извештаи до министерот, и ги разгледува резултатите од извршените ревизии со ревидираната организација и другите раководители на сектори, каде што таквите коментари би можеле да бидат применливи во нивното работење. Го информира министерот за случаите на нерегуларности и измами кои можат да резултираат со кривична, прекршочна или дисциплинска одговорност и го информира за сите откриени конфликти на интереси. Изработува прирачник за работењето на внатрешната ревизија, подготвува квартални и годишни ревизорски извештаи за резултатите од поединечните извештаи и ги доставува до министерот.⁶³ Обезбедува евидентирање на ревизорските активности и ревизорски докази и чување на документите од ревизиите најмалку 10 години.

⁶³ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>

ГЛАВА 4

НАДВОРЕШНАТА ПОЛИТИКА И МЕЃУНАРОДНАТА ПОЛОЖБА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПО ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО

1. Борбата за меѓународно признавање на Република Македонија

Во текот на целиот дваесетти век поради низата војни водени на овие простори Балканот не престанал да ја загрижува меѓународната заедница. Меѓутоа она што се случило со создавањето на државата Република Македонија внело еден сосема нов елемент на Балканот. Се покажало дека востанијата, војните и конфликтите со соседите не се единствениот начин да се дојде до сопствена држава. По донесувањето на декларацијата за сувереност на 25 јануари 1991 година во Македонија се примениле и политички и демократски средства: над 95% од граѓаните на Република Македонија на референдумот во 1991 година се определиле за независна и суверена држава. Набргу се донел и Уставот на земјата, втемелен на најдобрата европска граѓанска традиција. Овие први чекори на сувереноста како најзначајно го наметнале прашањето: како да се стане меѓународно признат субјект и како Македонија да влезе во големото меѓународно семејство?⁶⁴

Покрај повеќето активности преземени на овој план посебно значаен момент за меѓународно признавање на Република Македонија претставува писмото што на 2 декември 1991 година претседателот на Македонија, Киро Глигоров, го упатил на сите шефови на држави и влади во светот во кое било побарано признавање на независноста на

⁶⁴ Киро Глигоров, Борбата за меѓународното признавање на Република Македонија, Зборник „Македонија 1989 – 1999“, Скопје, 2001, 73

Република Македонија.⁶⁵ Вакво писмо истовремено испратил и министерот за односи со странство Денко Малески до претседателот на Министерскиот совет на Европската заедница, Ван Ден Брук со истото барање, признавање на независноста на Република Македонија од страна на ЕЗ.

На 16 декември 1991 година, Европскиот совет на ЕЗ донесе Декларација за дисолуција на Југославија. Во Декларацијата бил упатен повик до републиките коишто ја сочинуваа Југославија, со цел да се изјаснат дали сакаат да станат независни држави и дали бараат да бидат меѓународно признати.⁶⁶ На овој повик на ЕЗ позитивно одговориле Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија, додека Србија и Црна Гора се изјасниле дека остануваат во Југославија.⁶⁷

На 19 декември 1991 година, Собранието на Република Македонија донесе Декларација за меѓународно признавање во кое се изјасни дека ја прифаќа Декларацијата на ЕЗ и дека бара Република Македонија да биде меѓународно призната.⁶⁸ Меѓу другото, биле преземени и активности за членство на Република Македонија во ООН, имајќи предвид дека тоа е организација којашто ги обединува сите држави и ги координира сите активности преку кои би требало да се обезбедува мир и соработка во светот, да се решаваат акутните прашања во односите помеѓу државите, да се постигне економски развој и да се решат и други прашања значајни за правната држава, човековите права, правата на националните малцинства итн. ООН е организација во којашто членуваат повеќе од 90% од државите во светот при што самото членство претставува најшироко меѓународно признавање. Оттаму, согласно со одлуката на Собранието на Република

⁶⁵ Документи за Државноста на Република Македонија..., 136 – 138. (Прилог бр.9)

⁶⁶ Документи за Државноста на Република Македонија, Агенција за информации на Република Македонија, Скопје, 2002, 28. (Прилог бр.5).

⁶⁷ Стојан Андов, На мој начин, Матица македонска, Скопје, 2003, 346.

⁶⁸ Документи за Државноста на Република Македонија..., 143 – 144. (Прилог бр.11).

Македонија донесена на 29 јули 1992 година претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, на 30 јули 1992 упати писмо до генералниот секретар на ОН, Бутрос Гали во кое побара прием на Република Македонија во ООН.

Така ЕЗ формирала Арбитражна комисија којашто требала да оцени кои од републиките од поранешна СФРЈ ги исполнуваат условите за меѓународно признавање.⁶⁹ На чело на оваа Комисија составена од петмина претседатели на уставни судови на земјите-членки на ЕЗ бил претседателот на Уставниот суд на Франција, Роберт Бадинтер. Арбитражната комисија, имајќи ги предвид приговорите на Грција која е членка на ЕЗ, побара од Собранието на Република Македонија да донесе два амандмана со кои ќе ги промени двата члена на Уставот, оние што се однесувале на границите и на деловите од македонскиот народ кои живеат како национално малцинство во соседните земји.

Собранието на Република Македонија ги прифати тие услови и на 6 јануари 1992 беа донесени два амандмани со кои се измени Уставот на Македонија. Уважувајќи ги сите темелни определби и придобивки, Бадинтеровата комисија оценила и препорачала дека од четирите бивши републики на СФРЈ (Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија) што побарале меѓународно признавање, дека само Република Македонија и Р.Словенија ги исполнуваат условите за меѓународно признавање. Својот извештај Арбитражната комисија го доставила до Европскиот совет на ЕЗ. Во извештајот на Арбитражната комисија било одговорено и во врска со деноминацијата на нашата земја односно дека името на државата не имплицира никакви територијални претензии и дека не е пречка за прием во Меѓународната заедница.⁷⁰

⁶⁹ Арбитражната комисија била составена од петмина претседатели на уставни судови на земјите – членки во ЕЗ.

⁷⁰ Документи за Државноста на Република Македонија..., 152 – 157. (Прилог бр.12).

Меѓутоа, ЕЗ се оглушила на овој извештај и во средината на јануари 1992 година решила да ги признае Словенија и Хрватска како независни држави, а Република Македонија и Босна и Херцеговина да ги остави да чекаат некои подобри времиња. Односно кога овој предлог (меѓународното признавање на Република Македонија) се ставил на дневен ред на ЕЗ се покажале различни ставови и гледишта: во името на нашата држава Грција видела закана за своите „највиски национални интереси“ и се побунила против „присвојувањето на историјата“ од наша страна. Грчкото лоби и глас во ЕЗ биле многу влијателни. Поради тоа македонското прашање за меѓународното признавање остана и понатаму нерешено.

Поради таквиот став на ЕЗ која застана на страната на Грција, земјите членки на ЕЗ почнале на билатерална основа да ги признаваат Словенија и Хрватска, а се воздржувале тоа да го сторат и со Македонија.

Додека траела битката за меѓународно признавање на Република Македонија на 27 јуни 1992 година ЕЗ во Лисабон, донесе Декларација за поранешна Југославија со која била потврдена „подготвеноста на ЕЕЗ за признавање на нашата земја како независна држава во постојните граници“, но „во моментот кога ќе се реши проблемот со името“.⁷¹ Значи, како услов за меѓународното признавање на Република Македонија било побарано да се смени името. Со Лисабонската Декларација ЕЗ за првпат официјално застанала зад ставот на Грција којашто барала Република Македонија да се откаже од своето уставно име.⁷² Со тоа сериозно се довеле во прашање основните принципи врз коишто е втемелена филозофијата и правото на заеднички европски дом, на еден мал и мирољубив народ му било оневозможено правото на самоопределување

⁷¹ Juan J. Linz and Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996), p 81

⁷² Документи за Државноста на Република Македонија..., 152 – 157. (Прилог бр.12).

и биле повредени неговите чувства и неговото достоинство. Всушност ЕЕЗ нè „казнила“ единствено нас, кои по мирен и демократски пат дојдовме до својата самостојност да чекаме некои подобри времиња за нашето право да бидеме меѓународно призната држава.

Како одговор на Лисабонската Декларација, Собранието на Република Македонија на 3 јули 1992г., донесе Декларација во која го оцени за неприфатлив делот на Декларацијата за поранешна Југославија на Европскиот совет на ЕЗ и го отфрли делот од Лисабонската Декларација што се однесувал на промена на името на македонската држава со име кое нема да го вклучува терминот „Македонија“. ⁷³

Меѓутоа напорите на Република Македонија и нејзината борба да биде меѓународно признат субјект на светската политичка сцена не биле залудни. Меѓу првите држави кои ја признале Република Македонија под нејзино уставно име била Република Бугарија, која тоа го сторила на 15 јануари 1992 година.

На први октомври истата година Република Бугарија отвори Генерален конзулат во Скопје, а на 1 февруари 1993 година, Република Македонија отвори Генерален конзулат во Софија. На 21 декември 1993 година, Владите на двете земји воспоставиле дипломатски односи на ниво на амбасади. Исто така со Бугарија биле одржани многу средби на ниво на претседатели на држави, на парламенти, на претседателите на владите и на ниво на министерствата за надворешни работи.

На 6 февруари 1992 година, Турција ја признала Република Македонија под уставно име, а дипломатски односи со оваа земја Македонија воспоставила во август 1992 година.

Словенија и Хрватска ја признале Република Македонија под уставно име на 12 февруари 1992 година, а дипломатски односи со овие земји Македонија воспоставила во март истата година.

⁷³ Ibidem., 159 – 160. (Прилог бр.14).

Босна и Херцеговина ја признале Република Македонија под уставно име на 20 април 1992 година.

Од голема важност за Република Македонија е нејзиното признавање под уставно име од страна на руската Федерација на 5 август 1992 година. Овој датум е еден од клучните датуми за нашата земја. Признавањето на државноста и самостојноста на Република Македонија во критично време на нашето појавување на меѓународната сцена беше од историско значење за нашата држава. Тоа беше одлука која го олесни процесот на меѓународното признавање на државноста, самостојноста и пошироката афирмација на Република Македонија во меѓународната заедница. На 31 јануари 1994 година, руската Федерација и Република Македонија воспоставиле дипломатски односи на ниво на амбасади. Со размена на ноти била потпишана и спогодба помеѓу руското МНР и македонското Министерство за надворешни работи. На 6 октомври 1994 година Владата на руската Федерација донела одлука за преименување на Претставништвото на Русија во Скопје во Амбасада на руската Федерација во Република Македонија. Во контекст на ова веќе на 27 јануари 1998 година помеѓу претседателот на руската Федерација, Борис Елцин и претседателот на Република Македонија Киро Глигоров во Москва, била потпишана Декларација за пријателство и соработка помеѓу двете земји.

На 21 февруари Велика Британија заедно со Холандија, Италија, Шпанија, Португалија и Белгија ја признаа Република Македонија под привремената референца.

Германија ја призна Македонија како независна држава на 15 април 1993 година, но тоа го стори под референцата „поранешна југословенска република Македонија“.

Од посебна важност за Република Македонија е признавањето на Македонија под уставно име од страна на Народна Република Кина на 12

октомври 1993 година, со што и формално ќе бидат воспоставени дипломатски односи на ниво на амбасади. Со тоа Кина ќе стане десеттата земја во светот која ќе ја признае Република Македонија под уставно име. Меѓународното признавање од страна на Кина е од големо значење за Република Македонија, затоа што оваа земја е една од петте постојани членки на Советот на безбедност.

Голем исчекор во борбата за меѓународното признавање на нашата земја се случил во април 1993г., кога претседавачот на ЕЗ, данскиот министер за надворешни работи Нилс Хелвег Петерсен соопштил дека девет од дванаесетте членки на ЕЗ ја признале Република Македонија како независна држава и дека наскоро тоа ќе го сторат и другите членки на ЕЗ со исклучок на Грција.⁷⁴

На 16 декември 1994 година шест важни земји на ЕЗ: Данска, Франција, Холандија, Велика Британија, Германија, Италија ја признале Македонија под привременото име ПЈРМ.

До крајот на 1994 година Република Македонија имала воспоставено дипломатски односи до 45 земји. Од нив 15 земји ја имале признато Република Македонија под нејзино уставно име.

За жал на патот до меѓународното признавање Република Македонија се соочи со многу проблеми. Започнал макотрпниот и неправеден процес на попречување и забавување на меѓународното признавање на нашата држава и на нејзиното асоцирање во меѓународните институции и заедници. Во тој процес Македонија ги издржала и разните пречки, блокади, санкции и изоляции засновани пред сè на историските предрасуди и аспирации на дел од соседите, а го издржала и политичкиот притисок односно обидите за создавање нови

⁷⁴ До крајот на 1993 година, голем број странски држави дале свои официјални изјави дека ја признале или дека ќе ја признаат Република Македонија, некои со уставното име, а некои со референцата усвоена во ОН. Целосни дипломатски односи се воспоставени со 26 странски земји.

сојузи и поделби на Балканот. Македонија ги издржала сите дипломатски притисоци со што била тестирана нашата издржливост. Без сопствена вина и рационална причина Македонија станала жртва на еден суров факт: разидувањето на правото и правдата од една страна, со политиката и прагматичните интереси од друга страна. Македонија останала изолирана и била препуштена да ги трпи последиците од војната на просторите на поранешна Југославија, иако останала надвор од неа. Меѓународна непризната Македонија немала никаква можност за пристап до меѓународните финансиски институции и организации. Во исто време трпела огромни штети од санкциите на ОН према Србија и Црна Гора, поради големиот степен на поврзаност на нашето стопанство со стопанствата на овие земји, а Грција извршила дополнителен притисок, воведувајќи најнапред делумно, а потоа и целосно ембарго на границата со нашата земја.⁷⁵ Меѓународно непризната Република Македонија била оставена настрана од толку потребната техничка и економска помош. Дури и хуманитарната и финансиската помош што и била доделувана на Република Македонија од одделни земји и од самата ЕЗ, тешко, но сепак делумно и со многу задоцнувања била насочувана кон нас. Тоа сериозно ја усложнила и онака тешката економска ситуација. Последиците сериозно се одразиле врз вкупната економска социјална и политичка атмосфера во земјата, при што сè повеќе добивале на сила радикалните политички сили и се засилувала заканата за мирот и за стабилноста, не само за нас туку и за целиот регион.⁷⁶ Во тие тешки околности оставени сами на себе и без сопствена армија Македонија се соочила и со секојдневните опасности од проширување на војната што се водела на просторот на поранешна Југославија,

⁷⁵ Киро Глигоров, Борбата за меѓународното признавање на Република Македонија, Зборник „Македонија 1989 – 1999“, Скопје, 2001, 75.

⁷⁶ Vejvoda I. and Mary K., "Democratization in Central and East European Countries" International Affairs, Vol.73, No.1 (Jan. 1997): 62.

опасности коишто можеле да предизвикаат и поголема дестабилизација на регионот. Затоа претседателот Киро Глигоров побарал специфична меѓународна превентивна заштита за безбедноста на Македонија од страна на ОН. Сериозни политично-правни основи за позитивното решение на нашето барање постоеле во основните документи и во мировната политика на меѓународната организација. Следувало стационирање на мировниците на ОН во нивната прва превентивна мисија во Република Македонија –УМПРОФОР, а подоцна УНПРЕДЕП. Тоа биле првите сигнали дека за меѓународната заедница Република Македонија, сепак е важна, значајна. Станало сосема јасно и тоа дека само меѓународно призната Република Македонија ќе им стави дефинитивен крај на историските познати аспирации на соседите кон нашата територија и кон нашиот народ. Аспирации кои еден век наназад во историјата биле причина за Балканските војни итн.

Во такви специфично тешки услови на меѓународен план, Македонија ја продолжила битката за меѓународно признавање. ЕЗ како резултат на принципот на консензус во одлучувањето и принципот на солидарност меѓу членките не успеала да и го додели меѓународното признавање на Република Македонија.

По неуспешниот Самит на ЕЗ во Единбург во декември 1992 година на којшто требало да се најде решение за нашето прашање, ЕЗ практично не ни оставила друг избор, и фактички нè упатила, своето право за меѓународно признавање сега по втор пат, на 20 јануари 1993 година да го бараме во ОН.⁷⁷ Процесот започнал, нашето барање за прием во ОН се темелело врз исполнувањето на условите пропишани во Повелбата на ОН и правото на самоопределување на народите. Но и тука се направиле обиди за одолжување на процедурата и се давале

⁷⁷ Глигоров Киро, Македонија е се што имаме, Скопје: издавачки центар три, 2001. Стр.116

идеи за формирање на нови арбитражи околу името на нашата земја. Но, македонските претставници не можеле да го прифатат тоа поради фактот што името на државата е неприкосновено и природно право на нашиот народ, а новата арбитража не само што би го девалвирала резултатот на арбитражата од страна на ЕЗ, туку според својот ефект не би било ништо друго освен натамошно одлагање на нашето меѓународно признавање. Било навистина несфатливо меѓународната заедница постојано да се убедува дека ние немаме ниту територијални претензии, ниту какви било аспирации кон соседите, а во тие рамки и кон културното и историското наследство на нашиот јужен сосед. Напротив! Тоа е јасно декларирано и во нашиот Устав. Во ООН грчкото лоби се покажало мошне силно. По предлог на британскиот шеф на мисијата во ОН, Советот за безбедност му препорачал на Генералното собрание на ОН, земјата да биде примена за членка при што другите земји членки во рамките на ОН да ни се обраќаат со референцата „поранешна југословенска Република Македонија“, ПЈРМ, а двете страни Македонија и Грција со посредство на ОН да разговараат по прашањето на разликите околу името на нашата држава, во обид да се најде трајно решение.⁷⁸ „Формулата“ не значела промена на нашето име, а се покажало како единствено прифатливо решение за двете страни доколку се сака компромис, за нас, бидејќи во обраќањето останало името Република Македонија, а со време префиксот морал да се изостави и да се почитува нашето уставно име; за Грција бидејќи е најдена некоја додавка којашто не ја идентификува оваа држава со Македонија како цела, иако тоа било само замислена пречка бидејќи нашиот Устав јасно ја дефинира територијата на Република Македонија. По бројни интервенции ова е молчешкум прифатено од двете страни како

⁷⁸ Lenard J. Cohen, *Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition*, (Colo: Boulder Westview Press, 1995)

привремено решение. Па така јануари 1993 година Британскиот министер за надворешни работи Даглас Херд го информирал претседателот на Република Македонија Киро Глигоров за предлогот Македонија да биде примена во ООН под привремено име ПЈРМ. Така и се случи. На 8 април 1993 година Република Македонија стана 181-ва членка на ООН со напомена дека ќе биде ословувана под името ПЈРМ, сè додека не се надминат разликите околу името на државата за што се залагаше Грција. За цел тој период грчкото лоби продолжило интензивно да го попречува нашето етаблирање во меѓународната заедница. И покрај тоа во резолуцијата на ОН стои дека обраќањето со поранешна југословенска Република Македонија ќе важи само во рамки на ОН, ова обраќање го прифатиле многу меѓународни организации, асоцијации и земји. Сепак, во практиката, во комуникациите со нас, почна да се топи тој мраз. Денес дури и членки на ЕУ потпишуваат договори со нас, пример, македонската и германската влада. Етаблирањето во меѓународната заедница полека ги отвори и можностите на внатрешен план – за трансформација на општеството во демократско и во плурално опшество, за развој на пазарната економија, инкорпорирање на меѓународните стандарди и др. Со други зборови, се отворија можности за наш опстанок, опстанок за Македонија и за заживување на нашата европска ориентација. Во исто време, во земјата се заострија меѓупартиските судири, со директни обвинувања до власта за продажба на името, за предавство и сл. Некои и денес асоцираат на предавство и на продажба на името. Но, дали Македонија ќе беше ова што е денес, доколку сè уште се чекаше на прием во ОН, изолирана и заборавена од сите, како што било случај првите две години од нашето осамостојување. Дали воопшто ќе постоеше на географската карта. Меѓутоа ООН направи преседан кога на денот на свечениот прием во ООН не беше дозволено да биде истакнато македонското знаме на

јарболот пред зградата на ОН. Грчкото лоби успеало да издејствува во администрацијата на Генералниот секретар да не се одржи церемонијата на подигнување на нашето знаме. Тоа било прв и единствен случај да се изостави оваа церемонија којашто вообичаено е дел од приемот на нови земји членки во оваа организација. Преседанот што го направиле ООН околу неприфаќањето на името на нашата земја е спротивен на правата на народите за самоопределување, којшто почива на принципите за заштита на човековите права и слободи на заштитата на мирот и на демократијата, втемелени во основните документи на ОН. Но, за нас, самото членство во ООН, влегувањето во тоа големо меѓународно семејство, сепак значело отворање на вратите за пошироко меѓународно етаблирање. Тоа на крајот се покажало историски значајно кога се има предвид опстанокот на државата, затоа што по приемот во ООН следувало признавање и воспоставување на дипломатски односи со повеќе земји.⁷⁹ Додека голем број земји, меѓународни институции и организации ги отворија вратите за прием на Република Македонија, Грција го забрани прометот на стоки, од и за солунското пристаниште, и со тоа вовеле целосно економско ембарго кон Република Македонија. Грција на македонската држава и објави вистинска економска војна, еднострана и целосна економска блокада, не само во секторот на размената туку и во сите други точки. Истовремено бил затворен и грчкиот конзулат во Скопје. Определбата на ОН за посредништво во разговорите помеѓу Република Грција и Република Македонија за разликите околу името на нашата земја, започнале паралелно со нашата борба за заземање на заслуженото место во меѓународното семејство. Генералниот секретар на ОН Буреос Гали ги одредил за споредници во спорот Сајрус Венс и Лорд Овен. На 12 април 1993 г во согласност со

⁷⁹ Janusz Bugajski, *Ethnic Politics of Eastern Europe* (London: The Center for Strategic and International Studies, 1995)

мандатот даден од Генералниот секретар на ОН, Сајрус Венс, поранешен државен секретар на САД и Лорд Овен кој едно време бил министер за надворешни работи на Велика Британија во улога на посрédници ги почнале преговорите меѓу РМ и Р.Грција за надминување на несогласувањата околу името и за тоа кое знаме ќе може да се истакне на јарболот пред седиштето на ООН. Нивната улога била да дадат добри услуги, за да може да се постигне договор за прашањето околу името на Македонија и ситото да се симне од дневен ред. Започнале редовни состаноци на двете страни со нивно посредство. Оттаму, во текот на разговорите за разликите околу името што се водат во Њујорк, ние како држава дадовме предлог-ОН и сите меѓународни организации и земји да нè признаат под уставно име Република Македонија, а со Грција на којашто не можеме да ѝ наметнеме да нè вика како што сакаме, да преговараме за компромисно име со кое тие ќе ни се обраќаат во меѓусебната комуникација. За жал овој предлог не наишол на одобрување од грчка страна. И покрај посредништвото и многуте состаноци на двете страни, сепак, сè уште и до денес ова прашање останува нерешено. Во целиот тој процес на посредништво на 13 септември 1995 година во Њујорк, министерот за надворешни работи на РМ, Стево Црвенковски и министерот за надворешни работи на Грција, Каролос Папуљас, потпишаа привремена Спогодба за нормализирање на односите помеѓу двете земји кои во договорот беа именувани како Прва и Втора страна. Македонскиот влог за нормализирање на односите со Грција беше менувањето на знамето со шеснаесеткрако сонце и негова редукција на осум краци како признание дека сонцето од Вергина ѝ припаѓа на грчката историја, а не на Скопје. Како резултат на потпишаната привремена Спогодба, Грција на 15 октомври 1995 година го укина трговското ембарго кон Република Македонија, кое беше воведено на 16 февруари 1994 година. Македонија и Грција воспоставија

дипломатски односи, а воедно се унапредија и економските односи помеѓу двете страни. Во септември 1995 година беа воспоставени и целосни дипломатски односи меѓу РМ и САД. На 5 октомври 1995 година, Собранието на РМ го донесе Законот за новото знаме со осум крака. Во февруари 1996 година на зградата на македонското Собрание се развее новото знаме со осумкрако сонце. На 9 октомври 1995 година, привремената Спогодба меѓу РМ и Грција била ратификувана, па така на свечен начин пред палатата на ООН на 22 октомври 1995 година во Њујорк е подигнато знамето на РМ. На 27 септември 1995 година РМ беше примена како 38-ма членка во Советот на Европа, а на 12 октомври 1995 година Македонија стана 53-та членка на ОБСЕ, таа набргу станала и членка на ГААТ. На 15 ноември 1995 година РМ официјално стана 27-ма членка на мировната иницијатива на НАТО, „Партнерство за мир“, и на многу други организации, европски и светски асоцијации. Последната соседна земја која воспоставила дипломатски односи со РМ била С.Р. Југославија, која тоа го сторила на 8 април 1996 година. Од големо значење е и признавањето на Македонија од САД. РМ и САД имаат исклучиво добри билатерални односи откако Македонија ја прогласи својата независност во 1991 година. САД формално ја призна Македонија на 8 февруари 1994 година, а на 13 септември 1995 година двете држави воспоставија целосни дипломатски односи на ниво на амбасади. Првиот амбасадор на САД во Македонија пристигна во јули 1996 година. На 30 јуни 2003 година владите на САД и на РМ склучуваат договор за предавање лица на Меѓународниот кривичен суд-12 ноември 2003г., во кој се употребува името Македонија, односно Влада на Македонија во својство на ополномоштен орган за склучување на Договорот. Од 4 ноември 2004 година со одлука на претседателот на САД, Џорџ Буш, САД и се обраќаат на РМ под уставното име. На 22 декември 1995 година Македонија воспоставила дипломатски односи со

ЕУ, која ги отворила преговорите со РМ во насока на склучување на Спогодба со широк опфат на соработка на полето на трговијата, финансиските операции и транспорт. На 17 декември 2005 година Европскиот совет во Брисел ѝ додели статус кандидат за членство на РМ во ЕУ. Зад РМ е еден заокружен период на зацврстување на независноста и остварување на клучните промени во демократскиот, правно-политичкиот и економскиот развој. До денес РМ има воспоставено дипломатски односи со над 150 земји во светот, а под уставно име е призната од над 120 држави вклучувајќи и четири од петте постојани членки на Советот за безбедност, Кина, Русија, САД и Велика Британија, членките на ЕУ, Шведска, Австрија, Ирска, Луксембург, Словачка, Естонија, Чешка Република, Унгарија, Литванија, Романија, Бугарија и др., сите поранешни југословенски републики, Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, и Србија. Други земји што ја признале РМ под уставно име се Индија, Канада, Швајцарија, Индонезија, Аргентина, Израел, Бразил, Саудиска Арабија, Иран, Украина и уште многу други. РМ е земја членка и на повеќе меѓународни организации како ММФ, СТО, ЦЕФТА, Франкофонијата и други признати светски организации. Се зацврстила нашата позиција во меѓународните институции и организации и се поставиле темелите на пазарната економија и на стопанските реформи. Сево ова на земјата и овозможила не само внатрешна стабилност и развој, туку придонело и за мирот и стабилноста во регионот.

2. Македонското прашање и меѓународниот фактор (1991-2005)

Македонското прашање отсекогаш ја оптоварувало Европа. Визионерски ќе прозвучат зборовите напишани во предговорот за

„Македонското прашање“ од Рихард фон Мах, публикувани во пролета 1895 година, во кој тој вели:

„По сè изгледа, дека македонското прашање:....во догледно време ќе им создаде работа на дипломатите на големите сили“.

И ден денес македонското прашање не е решено, а европската, па и светската дипломатија мака мачи да се справи со овој проблем. Македонија сè уште чека пред вратите на Европската унија и НАТО, само заради една нејзина членка која и во минатото, така и денес, има огромна фобија кога ќе се спомене македонското име. Грција спротивставувајќи се на зачленувањето на Македонија во ЕУ и НАТО под уставно име, како и на самото нејзино постоење, креира нестабилност на Балканот, која може да има далекусежни последици, не само на Балканскиот Полуостров туку и пошироко.⁸⁰ Искуството од последните стотина години нè учи дека Европа конечно треба трајно, а не привремено да го реши позитивно македонското прашање. Редно е веќе ветувањето дадено многу одамна, да го спроведе во дело, а со тоа и да придонесе една прекрасна земја и на еден прекрасен народ да им се помогне, да се здобијат со своите права, а на Европа да ѝ се обезбеди траен мир. Држењето на Европа на страна на Грција во овој спор и спречувањето на евро-атланските интеграции на Македонија под уставно име, колку и да се контролира, може повторно да ги разбуди духовите на минатото. Доколку го погледнеме незадоволството на грчкиот народ од економската криза во Грција, која во голем дел е предизвикана заради економските блокади, трошењето енормни средства за кампањи против Македонија, за вооружување,.. а која состојба лесно може да ја дестабилизира еврозоната, може лесно да се насочи во национализам и шовинизам кон Македонија. Оттука се

⁸⁰ Pond E., *Endgame in the Balkans, regime change, European style.* (Washington DC: Brookings Institution Press, 2006).

поставува прашањето за исправноста на одлуките на европските дипломати, кои со држењето на „крената рампа“ и одлагањето на решавањето на македонското прашање ја зголемуваат не само грчката агонија, туку ја доведуваат во прашање и безбедноста на балканскиот регион. Денес, откако поминаа повеќе од 60 години од Втората светска војна и 20 години од излегувањето од Југословенската федерација, денес кога повторно македонските војници раме до раме, учествуваат во меѓународните мисии со Американците, Британците и другите големи сили во Босна, Ирак, Авганистан, денес кога Македонија под уставно име ја признаа околу 130 земји, сè уште постојат ретроградни сили кои ги помагаат аспирациите на Грција, па и Бугарија и Србија во попречување на евроинтеграциите на земјата. Интересите како и по Втората светска војна се исти. Силите кои се вклучени можеби се различни, но се сè уште моќни, за дваесет години да го попречуваат развојот на Македонија надевајќи се дека македонскиот народ ќе исчезне од лицето на земјата. Но, едно како да не можат да сфатат, дека ова е библиски народ кој опстоил со векови и повторно ќе опстои и покрај сите напори. Република Македонија и Соединетите Американски Држави имаат одлични билатерални односи кои не датираат само од осамостојувањето на Република Македонија во 1991, туку многу одамна.⁸¹ Овие врски меѓу двата народа започнуваат како трговски уште во XVIII век, а се зголемуваат со процесот на иселување Македонци во САД, кој започнува во XIX век. Првото македонско иселеничко друштво се формира во 1899 година во Норд Адамс (Масачусетс). Сепак, Американците за првпат се активираат политички кон крајот на XIX век. Додека другите големи сили гледаат како да ја распарчат Македонија, САД ја презема првата политичка активност на Цариградската конференција во 1876/1877

⁸¹ Ackermann A., "The Former Yugoslav Republic of Macedonia: A Relatively Successful Case of Conflict Prevention in Europe," Security Dialogue, Vopolume 27(4), Winter, 1996, pagfes 409-424.

година. Таму тие даваат предлог за автономија на Македонија. Вонредно добрите односи меѓе американскиот и македонскиот народ продолжуваат и во 90-те години на минатиот век. По стекнувањето на независноста на Македонија во 1991 година, САД во РМ учествува со сопствен контингент војници во мисијата УНПРОФОР/УНПРЕДЕП, што претставува израз на признавање на Македонија и гарантирање на нејзината сувереност. САД во Скопје отвараат Канцеларија за врски во декември 1993 година, а ја признаваат РМ на 8 февруари 1994 година под референцата „поранешна југословенска Република Македонија“. Од февруари 1994 до јуни 2003 година, комуникацијата на САД со Р. Македонија се одвива под привремената референца ПЈРМ, во согласност со одредбите содржани во Резолуцијата 817/93 на Советот за безбедност на ООН. Од воспоставувањето на целосните дипломатски односи на 13 септември 1995 година,⁸² добрите односи кои се развиваат со САД резултираат на 4 ноември 2004 година, кога со одлука на претседателот на САД Џорџ Буш, САД ја признава Македонија под нејзиното уставно име. Голем придонес во ваквиот развој на односите имаат и организациите на македонските иселеници во САД, кои несебично ја поддржуваа родната земја. Досегашната успешна конструктивна соработка на САД и Македонија, како на политички, воен, економски, така и на културен план, во голема мера помогна денес Македонија да биде стабилна земја, кандидат за членство во ЕУ и подготвена да стане член на НАТО.

Со поддршка на САД, Македонија меѓу првите земји стана дел од меѓународната коалиција во борбата против глобалниот тероризам. Денес македонските војници се во Ирак и во Авганистан каде даваат значаен придонес во справувањето со безбедносните предизвици на XXI-

⁸² Steven L. Burg, "Background Paper: Working Group on the South Balkans," Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations, Fall, 1995p.73

от век. САД континуирано ја поддржува Македонија во градење на демократските и економските реформи, како и реформи во одбраната, образованието и судството. За спроведување на овие реформи Македонија има добиена значајна финансиска поддршка од САД. Државниот секретар, Кондолиза Рајс, и Министерот за надворешни работи, Антонио Милошоски, на 7 мај 2008 година, во Стејт Департментот, потпишаа заедничка декларација за стратешко партнерство и соработка, потврдувајќи ја определбата на Владите на Република Македонија и САД за натамошно проширување и продлабочување на партнерството помеѓу двете земји, засновано врз заеднички цели, интереси и вредности. Врз основа на оваа Декларација, која ги истакнува цврстите врски меѓу двете земји, двете Влади постојано настојуваат да ги унапредат меѓусебните односи и да ја прошират билатералната соработка и во други области од заеднички интерес. Со оваа декларација Владата на САД ги потврди цврстите врски кои со децении се развиваа меѓу двата народи. Република Македонија била секогаш била сладок плен за нашите соседи, особено на јужните, источните, и безмалку на северните. Низ историјата оваа мала слатка држава била плен на малите ајкули што нè опкружуваат, коишто се диригирани од големите ајкули. Геостратешката позиција привлекувала секогаш големо внимание. Во 21 век Македонија како сè повеќе да го добива епитетот срцето на светот. Од политичко-територијален аспект, Македонија е растргната помеѓу две големи светски сили,⁸³ и сè повеќе се чувствува како ладната војна во Македонија и на Балканот сè уште да трае. Најјасен пример за тоа ни дава изградбата на Јужниот поток кој што е ривал проект на Набуко проектот, за жал не поминува низ Македонија, но, трасира многу други битни геополитички прашања. Овој

⁸³ Leatherman J., "Untying Macedonia's Gordian Knot: Preventive Diplomacy in the Southern Balkans," Background Paper for fall 1995 working group on the Southern Balkans of the Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations, 1995, p.245

проект го спроведува руската компанија за природен гас ГАЗПРОМ и секако нивниот партнер ЕНИ. Од друга страна ги имаме САД, кои секојдневно настојуваат за евроантлантска интеграција на Република Македонија, со една јасна цел, да го прошират влијанието на Балканот.

ГЛАВА 5

СОСЕДНИТЕ ДРЖАВИ И НИВНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ЕВРОПСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Република Македонија и односите со С.Р.Југославија

Во процесот на распаѓањето на СФРЈ, Република Македонија, беше единствената од четирите бивши републики, која од Федерацијата излезе на мирен начин. Повлекувањето на ЈНА од територијата на Македонија се одвивало без посериозни инциденти. На 21 февруари 1992 година претседателот на Република Македонија, Киро Глигоров, и заменик сојузниот секретар за народна одбрана, Благое Аџиќ, потпишале договор за дислокација на ЈНА од Р.Македонија, заклучно до 15 април 1992 година.⁸⁴

На 27 март 1992 Македонија ја презела контролата над сета своја територија со своја војска. Бил потпишан договор во Скопје меѓу македонскиот претседател, Киро Глигоров, и генералот на ЈНА, Никола Узелац, кој се однесувал на повлекувањето на југословенските единици, со што единиците на југословенската армија сосем мирно ја напуштиле македонската територија.

Долго време односите помеѓу С.Р. Југославија и Република Македонија не биле официјализирани на дипломатско ниво. Претседателот Глигоров, во интервјуто за радио слободна Европа изјавил: „Меѓу Македонија и Србија не постојат спорни прашања. Се спорат само двете цркви, но тие се одвоени од државата и тој спор не би требало да го загрози основниот интерес на двете страни.“ (Нова Македонија, 10.04.1996 година)

На сличен начин се изразил и тогашниот српски претседател

⁸⁴ Википедија-Македонија 1992 година

Милошевиќ: „Ние живееме заедно речиси 70 години, српскиот народ знае дека сте вие друг народ, дека имате друг јазик и тие комбинации околу името за две држави кои живеат заедно, не доаѓаат предвид“. (Нова Македонија, 10.04.1996)

По подолго исчекување, конечно на 10 април 1996 година С.Р.Југославија и Република Македонија ја потпишале Спогодбата за регулирање на односите и унапредување на соработката помеѓу двете држави, што меѓу другото беше и спогодба за меѓусебно признавање. Оваа спогодба има големо значење за нас од причина, што тоа е спогодба со сосед кој е единствен кој го признава македонскиот народ, нашето уставно име и македонскиот јазик и идентитет.

Република Македонија воспоставила целосни дипломатски односи на ниво на амбасади со С.Р. Југославија на 8 април 1996 година. Следело отворање на амбасади во Белград и во Скопје. За С.Р.Југославија, чинот на признавањето на Република Македонија под уставно име, претставувало и други влогови како што е заладувањето на односите со Грција.

Според аналитичарите, признавањето на Р.Македонија од страна на С.Р.Југославија било оценето како најзначаен дипломатски настан за стабилизацијата на Р.Македонија и нејзиниот прием во ООН.⁸⁵ Со разгорувањето на кризата на Косово, територијата на Македонија одиграла значајна улога како КФОР-нација во раководењето со кризата на Косово. Отпочнувањето на воздушната кампања го поделило јавното мислење во Р.Македонија според една етничка логика: меѓу оние кои го поддржале бомбардирањето на С.Р.Југославија, пердонифицирани, пред сè од страна на македонските етнички Албанци, и оние кои биле против

⁸⁵ Maleski D. "The Dissociation from Yugoslavia, the First Steps of the independent Macedonian State", "in The Macedonian State", in The Macedonian Foreign Policy 1991-2006, ed Dimitar Milcev (Skopje: Az-Buki, 2006), 26-30 p. 26

бомбардирањето, односно македонското мнозинство.

Со цел да ја докажат лојалноста кон Србите и револтот против НАТО, дел од македонските граѓани спонтано (или организирано) ја демолирале американската амбасада, на денот на отпочнувањето на воздушните операции против С.Р.Југославија(24.03.1999г.).

Овој настан ги зајакнал релациите меѓу Србите и Македонците во регионот, но ги заладил односите меѓу Албанците и Македонците во Македонија.

Инцидентот набргу бил маргинализиран заради интензитетот на настаните со воздушната интервенција на НАТО врз С.Р.Југославија. Благодареејќи на мошне успешната улога на Р.Македонија како КФОР-нација, но и простор на кој се засолниле околу 300 илјади косовски бегалци, по завршувањето на воздушните операции на алијансата врз С.Р.Југославија, Р.Македонија излегла достоинствено и со големи симпатии од страна на актерите во кризата. Во тој контекст и изборот на Куманово како место за потпишување на мировната спогодба, со која биле завршени воздушните акции на НАТО, на извесен начин ја симболизирал улогата на Р.Македонија како стабилен и значаен дел од оваа криза.⁸⁶

Меѓутоа и покрај сè, долго време по осамостојувањето на Р.Македонија односите со С.Р.Југославија беа прилично затегнати. Тоа се должеше главно поради необележаната и меѓународно непризната граница на Р.Македонија и С.Р.Југославија. Ова отворено прашање за Р.Македонија претставуваше сериозен проблем, кој траел околу десетина години почнувајќи од самиот чин на нејзиното осамостојување во 1991 година.

⁸⁶ 09.06.1999 СР.Југославија и НАТО во Куманово потпишуваат договор за примирје со кој се стави крај на бомбардирањето.

Биле одржани многу средби, договарања за конечно да се дојде до решение за утврдување на границата помеѓу Р.Македонија и С.Р.Југославија. На 15 февруари 2001 година конечно била утврдена државната граница помеѓу Р.Македонија и С.Р.Југославија. Спогодбата за утврдување на македонско-југословенската граница била парафирана на 22 февруари 2001 година на Самитот на земјите на Југоисточна Европа, одржан во Скопје.

Следниот ден овој договор бил потпишан и од претседателот на Р.Македонија, Борис Трајковски и претседателот на С.Р.Југославија, Војислав Коштуница.

Утврдувањето на државната граница меѓу двете земји е од исклучително значење за одржување на мирот и безбедноста во регионот. Овој договор воедно е и еден од првите договори за регулирање на државната граница меѓу двете земји, сукцесори на СФРЈ.

Македонија се соочувала и со еден нерешен проблем кој се однесувал на црковниот спор помеѓу Српската православна црква- СПЦ и Македонската православна црква- МПЦ.

Негативниот став на СПЦ кон МПЦ и денес е присутен. СПЦ не го признала постоењето на МПЦ, со што таа отворено не го признава постоењето на македонскиот народ. Според нејзе, ако нема црква тогаш не може да има ниту македонски народ, а тоа би значело според нејзината логика дека Македонците се Срби, бидејќи нашата црква канонски ѝ припаѓа на нивната црква. Овој проблем меѓу СПЦ и МПЦ сè уште не е решен.

Политичкиот врв во С.Р.Југославија се оградил од ваквиот став на СПЦ.⁸⁷ Во сферата на надворешната политика и за Р.Македонија и за

⁸⁷ Сојузна Р.Македонија била создадена на 27 април 1990 година како заедничка држава на Р.Србија и Р.Црна Гора. На 4 февруари 2003 година била формирана државна заедница на Србија и Црна Гора, со што С.Р.Југославија и името „Југославија“

С.Р.Југославија во заеднички интерес градењето на добрососедските односи, па оттука и некои посебни проблеми со нашиот северен сосед кои би ја загрозиле безбедноста на државата и нејзината надворешна политика, не постојат.

2. Република Македонија и односите со Република Албанија

Историјата на Република Албанија (Republika e Shqiperise), наликува на трагичните истории на балканските држави и народи. По потекло од индо-европскиот народ Илири, во третиот век пред раѓањето на Христос, својата империјална моќ ја достигнала за времето на Кралот Агрон и неговата ќерка Теута. Во текот на првиот и вториот век била целосно христијанизирана и останала католички ориентирана сè до 18 век. Во 1478 година, Албанија паднала под власта на Османлиската империја. Еден од најпознатите историски ликови во тоа време бил „Georges Kastriot Skenderbeg“, кој по востанието во околината на северо-западниот дел на Албанија, опфаќајќи ја и околината на дебарско, кренал востание. Востанието било задушено, Скендер Бег прифатил да ѝ служи на турската војска. По неколку драматични порази на турската војска, Скендер Бег ја напуштил турската служба, се вратил во Албанија и повторно го прифатил христијанството и го сменил името во Ѓорѓија Кастриот. По неговата смрт, турскиот владетел Мурат Втори ја отпочнал исламизацијата, која продолжила во тек на 16 и 17 век. Овој процес бил олеснет, бидејќи конвертираните можеле да имаат протекција во смалувањето на даночните обврски кон Портата. По завршувањето на руско-турската војна, 1877-1878 година, отпочнало националното

престанале да постојат. Државата се распаѓа на 03.06.2006 година како резултат на исходот на референдумот за независност на Црна Гора (одржан на 21.05.2006).

освестување, особено по склучувањето на Сан Стефанскиот мир и Берлинскиот конгрес од 1878 година, кога целата територија била разделена меѓу трите новосоздадени кралства: Грција, Србија и Бугарија.⁸⁸ Со цел, да се спротивстават на таквите колонијални планови, претставници на разни албански заедници се состанале во Призрен во 1878 година, да создадат вооружена лига за одбрана и добивање автономија на четирите вилаети населени со Албанци.⁸⁹ Оваа творба била позната под името Призренска лига и одиграла значајна улога во ослободителните амбиции на Албанците. По повлекувањето на Турција од Балканот, Албанија се здобила со независност во 1912 година. Во 1939 година, Албанија била окупирана од страна на Италија, а за време на Народно-ослободителната војна, Комунистичката партија на Албанија, на чело со Енвер Хоџа, се наметнала како ослободител и најверен балкански соработник на Сталин. Советскиот период на Албанија траел од 1948 до 1960 година. По ослободувањето од руското таторство, во медиумите се појавиле и првите текстови во кои се третирале Албанците во соседна Југославија. „Ние никогаш нема да се мешаме во внатрешните работи на Југославија, но имаме право да го дигнеме гласот за одбрана на виталните интереси на Албанците во Југославија...“, истакнал Енвер Хоџа, иако на ниту една меѓународна динстанца Албанија не го отворила прашањето за статусот на Албанците во Косово, Македонија, Црна Гора. (G. Jandot - l'Albanie d'Enver Hoxha 1944-1985, Paris, Hartman, 1994, стр. 54). Транзицијата од комунизмот кон капитализмот се покажала како мошне мачна и забавена. Корупцијата и високата стапка на невработеност од околу 40%, му давале печат на девастатираното стопанство. По првата економска криза меѓу 1989 и 1992 година, настапил хаотичен период на пропаѓање и

⁸⁸ Barker, Elisabeth, 1950, Macedonia: Its Place in Balkan Power Politics, London, Royal Institute of International Affairs, p 23

⁸⁹ Barker, Elisabeth, 1950, исто.p.26

банкрот на монетарниот систем по имплозијата на пирамидалното штедење. Следел период на голема емиграција кон Грција и Италија, но и на имиграција од Косово кон Албанија, за време на кризата 1998/9 година. Почнувајќи од 1991 година, слабеењето на државните структури на Албанија, економската криза и отворањето кон надворешниот свет придонеле за откривање разните форми и специфичности на: религиозните, културните, лингвистичките и останатите одлики на албанската заедница. Државата еволуира во земја на привилегиран проселитизам на разни мисионерски, исламски, неопротестантски и католички организации. Независно од нејзиниот кршлив социјален штоф, Меѓународната заедница со големо внимание го следела рекомпонирањето на албанското општество. Во услови на голема социоекономска сиромаштија и отсуство на странски инвестиции, Албанија во деведесеттите егзистирала од трансферите на дијаспората и од помошта на Меѓународната заедница. Таквата двојна зависност влијаела врз поодговорната и подисциплинираната надворешна политика на Тирана. На регионално ниво, таа политика настојувала да се воспостават што порамнотежени односи со соседните држави-членки на ЕУ - Грција и Италија, каде престојувале поголем број албански емигранти. Оттука е разбирливо одбивањето на Албанија да ја признае Република Македонија под нејзиното уставно име.⁹⁰ Зависноста од Меѓународната заедница ѝ наметнала на Албанија и одредени стандарди на однесување во однос на албанското прашање на Косово и Македонија, како и во однос на досиејата за организираниот криминал, трговијата со луѓе, корупцијата. Односите меѓу Република Македонија и Република Албанија биле во знакот на тешката транзиција на двете држави, но и под влијание на минатото. Слично на амблематичната недоверба на диктаторот Енвер Хоџа кон тогашниот северен сосед, Југославија, и по

⁹⁰ Ortakovski V. T., „Co-existence of Nationalities in Macedonia“, pp. 2–4.

воспоставувањето на независноста од 1989 година, психологијата на заемната недоверба продолжила независно што режимите се демократизирале и отпочнале зачестени контакти со малцинствата од двете страни на границата. Доколку настојуваме да изнајдеме извесни периоди во односите меѓу Република Македонија и Република Албанија, неопходно е да се истакне почетниот прв период на воспоставување дипломатски односи и консолидација на истите, којшто траел до 1998 година. Овој период бил исполнет со недоверба и вербални расправи. Вториот период би можел да се определи меѓу 1998 и 2003 година, кога односот на Тирана кон албанското прашање во Република Македонија, се редуцирал на пацифистички апели кон страните во конфликтот, но и внимателно повлекување од македонската криза. Третиот период е оној кога е потпишана Јадранската повелба, и кога доаѓа до затоплување на односите меѓу двете соседни држави, чии односи стануваат пример за добрососедски односи во регионот. Во Националниот стратешки концепт на Република Македонија од 1998 година, но и во други анализи на македонски автори, една од стратешките опасности за стабилноста на Македонија била заканата од страна на Тирана, односно проектот за „Голема Албанија“. Иако на сите им било јасно дека тоа бил романтичен реликт од минатото, тезата за овој проект не престанала да тежи врз билатералните односи меѓу двата балкански соседи. Под влијание на локалните лидери, изборната кампања и медиуми од двете страни на границата често се слушале загрижените тонови на домашните политичари за позицијата на нивната дијаспора во соседството. Играјќи врз албанската карта, односно истакнувањето на силното чувство на солидарноста со другите албански заедници на Балканот, властите од Тирана биле свесни дека се под силен мониторинг на Меѓународната заедница и морале да се однесуваат многу внимателно. За време на првиот мандат на Сали Бериша (1992-1997 година), албанската

дипломатија настојувала да се наметне како можен медијатор меѓу Меѓународната заедница и албанските лидери на Косово и Македонија.⁹¹ Во меѓуре, западните сојузници ѝ ставиле до знаење на Тирана дека промените на границите не доаѓаат предвид и дека во однос на кризата на Косово, би било попродуктивно да игра една подискретна улога. Во 1997 година, министерот за надворешни работи на Република Македонија, Ханџиски, ја ефектуирал првата официјална посета на Република Албанија, кога биле потпишани и шест билатерални спогодби: во однос на демаркацијата; граничните инциденти; таксите и визите; малограничниот сообраќај; заштита на инвестициите; стопанска соработка и трговијата. Во текот на 2000-та година, премиерот на Албанија, Фатос Нано, ја остварил првата посета на Република Македонија, кога биле потпишени уште 8 нови билатерални спогодби. Едноврено, со наметнувањето на новите реструктурирања и опортунитети на Регионот, се наметнала општа претпазливост во интер-албанските односи, што резултирало од еволуцијата на настаните на среднорочен план. Разните албански заедници на Балканот одржувале заеднички односи кои се движеле од поделено национално достоинство и суети, до заемно незадоволство од стереотипите на живеење и статусот во рамките на соседството. Затоа, може да се забележи и одредена еволуција во надворешната политика на Албанија, согласно промените во соседството. Додека Албанија се обиде да игра поактивна улога во реконфигурацијата на политичката игра на Албанците во Македонија во 1993-1997 година, таа била во многу поголемо повлекување и дискреција за време на кризата од 2001 година. Тоа се должело и на изгубената лидерска позиција на Тирана меѓу Албанците во Регионот. Единствено средство на дејствување биле пацифистичките

⁹¹ „The Albanian Question In Macedonia: Implications of the Kosovo Conflict for Inter-Ethnic Relations in Macedonia“, report by the International Crisis Group (11 August 1998).

апели кон лидерите на побунетите Албанци, врз кои изгубила контрола. (Nadege Ragaru - L'Albanie et son environnement regional, Institut de Realations Internationales et Strategiques, јануари, 2003 г., Paris: IRIS). Наспроти кризата во Република Македонија, Албанија настојувала да ги убеди западните сојузници дека би настојувала да придонесе за мирно решавање на кризата. Како што констатира Н. Рагару: „Приоритетот на надворешната политика била политиката на превенција на воената... сите останати прашања, вклучувајќи го и прашањето на солидарноста во однос на другите албански заедници на Балканот, и оние на Косово и во Република Македонија биле субординирани на поддршката на САД и Европејците“ (Nadege Ragaru - l'Albanie et son environnement regional - IRIS, јануари 2003, Париз, стр. 132). Она што ги приближувало Скопје и Тирана биле заедничките евроатлантски интеграции. Првата неформална средба меѓу претседателот на Република Македонија, Трајковски и претседателот на Република Албанија, Мојсиу, одржана на 17.11.2002 година во Охрид, ги поставила односите на поблиската соработка меѓу Албанија и Македонија,⁹² по завршувањето на Самитот на НАТО во Прага. Се констатирало дека заедно со Хрватска треба да се изготви повелба со која би се зајакнала меѓусебната доверба, регионалната безбедност и соработката меѓу трите држави, аспиранти за членство на НАТО. По оваа средба, за да го олеснат патот кон членството во Алијансата, Македонија, Албанија и Хрватска, заедно со САД, на ниво на министри за надворешни работи, пролетта 2003 година, со тогашниот државен секретар на САД, Паул, ја потпишале Јадранската повелба. Духот на Јадранската повелба, во голема мера придонесе да се развие довербата, добрососедството и блиските политички, економски и социјални врски меѓу двете држави. Особено зачестиле средбите на

⁹² Pond E., Endgame in the Balkans, regime change, European style. (Washington DC: Brookings Institution Press, 2006).p.81

разни нивоа пред одржувањето на Самитот на НАТО во Букурешт. Така, за време на средбата во Тирана, од 27.12.2007 година, меѓу претседателот на Република Македонија, Бранко Црвенковски и спикерот на парламентот на Албанија, Топали, во пресрет на Самитот на НАТО во Букурешт, било истакнато дека односите меѓу двете држави се продлабочуваат и дека и двете држави се пред добивање на покани за членство во НАТО. Истиот тренд на заемни билатерални средби продолжил и по македонскиот дебакл на овој меѓународен настан. Со сличен тренд се движела и стопанската соработка. Споредувајќи го периодот 2001-2007 година во трговската размена меѓу Република Македонија и Република Албанија, може да се забележи нејзино постојано јакнење, со постојан трговски суфицит на страната на Република Македонија. Во 2007 година, тој суфицит изнесувал 53,2%. Трговската размена забележала голем раст, особено во текот на 2006 година, достигнувајќи \$92.2 милиони. Најголем извоз на Република Македонија бил забележан во 2007 година, со \$72.7 милиони, додека најнизок бил во 2001 година, со \$10.1 милион, што се должело на кризата во Република Македонија. Благодарейќи на економскиот пораст во 2008 година, уште повеќе се интензивирала економската и трговската соработка меѓу двете држави. За момент, рецесијата и финансиската криза дестимулативно влијаеле врз поголемата стопанска и трговска размена, но трендот на заемната соработка во сите домени, особено во туристичкиот, отвора натамошни перспективи за примерните добрососедски односи меѓу Македонија и Албанија.

3. Република Македонија и односите со Република Бугарија

Република Бугарија прва ја призна независноста на Република Македонија, но не го призна нејзиниот народ и јазик. Останува дилемата за голем број бугарски интелектуалци, зошто тогашната бугарска политичка елита им потпаднала на старите политички опсеси. Што ќе загубеше Република Бугарија од признавањето на македонскиот идентитет, кога веќе ја призна државата под нејзиното уставно име? Дали со таквиот чин Софија повеќе загуби, или доби? Според бугарскиот интелектуалец Михаил Тодоров: „Бугарија ја платила цената на грешките направени на највисоко ниво со значајни политички и економски загуби. Грешките се состоеја во мешањето на модерната политика со идеолошки, историски и емотивни аргументи. („New Balkan politics“ - Journal of Politics, Vol. 5-7, 2006 г.) По паѓањето на комунизмот, времињата се сменија. Од 1989 година наваму, нема официјална идеологија, нема надворешни и внатрешни непријатели, не постојат граѓански забрани и цензура. И Република Македонија и Република Бугарија зачекорија во новиот демократски свет, „...но, сепак, не пронајдовме во себе сила да проговориме со разбирање и толеранција за некои табу теми, како што се поделбата на моќта меѓу мнозинството и малцинството во Република Македонија... македонско-бугарските односи... таа тешка наследена навика да чекаме дебатата да ја отпочне некој друг одозгора,⁹³ обично од некој политички центар, таа слабост да се биде зависен, ја маргинализира интелектуалната елита и мисла“ („New Balkan politics“, Ibid, Vol. 5-7, 2006 г.). Токму предрасудите кон македонскиот идентитет и јазик, како историски стереотип и пречки, биле основниот мотив за пропуштената шанса на Бугарија во 1992 година да ги постави односите со Република Македонија врз сосема нова

⁹³ Brubaker, R., *Nationalism Refrained*, Cambridge University Press, 1996, p.47

основа. Од своја страна, и раководството на Република Македонија, на почетокот на 90-тите не покажало поголема флексибилност. Иако во овој период Бугарија и Македонија заеднички ја делеле бедата на транзицијата, на политички и дипломатски план и двете држави покажувале незадоволство од билатералните односи, оптоварени со тежината на минатото. Македонската дипломатија сметаше дека Бугарија неоправдано ѝ го оспорувала идентитетот со непризнавањето на јазикот и нацијата, додека бугарската дипломатија потсетуваше дека Бугарија била првата држава која ја признала независноста на Македонија,⁹⁴ без оглед на затоплувањето на односите со Грција. Во овој контекст, бугарското јавно мислење, особено интелектуалната и политичката елита, истакнувала дека на „македонското галениче“ му била направена голема отстапка со чинот на признавањето на уставното име, но тоа и натаму продолжило со старите антибугарски и српски тези. Било потребно да дојде до паѓање на посткомунистичката власт во Република Македонија во 1998 година, за да се потпише првиот меѓународен договор, Декларацијата за односите меѓу Република Македонија и Република Бугарија,⁹⁵ за да отпочне со нормализацијата на односите меѓу двете соседни земји. Една деценија од потпишувањето на Декларацијата, властите во Скопје и Софија не се задоволни од степенот на добрососедството. Секоја од страните ја посочува спротивната страна за некоректност. Од Република Македонија се порачува дека Бугарија не ги почитува правата на македонското малцинство и не дозволува регистрирање на политичката партија на Македонците од Бугарија ОМО - Илинден. Од друга страна, бугарските интелектуалци и политичари потсетуваат на 15.01.1992 година, кога Република Бугарија прва ја

⁹⁴ „В одношенијата ни с Македонија нема криза“, *Trud Daily*, July 9, 2002.

⁹⁵ Gallagher, T., „The Balkans: Bulgaria, Romania, Albania and the Former Yugoslavia“, *Developments in Central and East European Politics 2*, ed. White, S., Blatt, J., Lewis, P., Duke University Press, 1998. P 21

признала Република Македонија под уставното име. Меѓутоа, тие сметаат дека тогашниот даден бугарски кредит за добрососедство, како да го поттикнал продолжувањето на старата југомакедонска политика, место да ги постави билатералните односи врз нова основа. Во 1999 година, Република Македонија ја испушти шансата да ја убеди Бугарија дека е заеднички интерес на сите да се престане со надминатите идеологии и менталитети на размислување. На 22 февруари 1999 година била потпишана заедничката Декларација меѓу министерот претседател на Владата на Република Бугарија, Иван Костов и премиерот на Владата на Република Македонија, Љубчо Георгиевски, секој од нив на јазиците на двете земји, на бугарски и на македонски, согласно Уставот.⁹⁶ Со тоа, на елегантен начин било избегнато прашањето на непризнавањето на македонскиот јазик од страна на Република Бугарија. Првиот македонски претседател, Глигоров, во своите мемоари истакнал дека поранешниот претседател на Бугарија, Жељу Желев, признал дека: „Во Бугарија повеќе генерации наназад има два милиони Македонци кои се чувствуваат како Бугари“. Ова и го потврдил Желев, но немал храброст истото да го каже пред пратениците на бугарското Собрание, бидејќи ризикувал да биде обвинет за велепредавство. Меѓутоа, и „Глигоров од неразбирливи причини згреши и одби да го потпише договорот за соработка со Бугарија со формулата - на официјалниот јазик како што е дефинирано во Уставот на државата, тоа што една година подоцна го реализира Љубчо Георгиевски...“, истакнува министерот за надворешни работи на Република Македонија меѓу 1996 и 1997 година, Љубомир Фрчковски (Dimitar Mircev - „The Macedonian foreign policy 1991-2006“, Skopje: The European University of Macedonia 2006, p. 37). Како членка на ЕУ и НАТО и со директни граници кон Западниот Балкан, Бугарија има

⁹⁶ Premdas, R., Samarasingh, S., Anderson, A., Secessionist Movements in Comparative Perspective, St. Martin's Press, 1990. P 118

посебна обврска кон балканските соседи, држави-кандидати кон ЕУ и НАТО, вклучувајќи ја и Република Македонија, сметале бугарските интелектуалци.⁹⁷ Целта е да се постигнат современи европски стандарди за добрососедски односи меѓу Бугарија и Република Македонија. „Во оваа насока“, како што забележал во воведот на „Manfred Worner Foundation“ Љубо Иванов, „Бугарија презела два важни зафата со кои ќе се отвори нова етапа во односите со Република Македонија“. Првиот чекор бил известувањето на претседателот Прванов и министерот за надворешни работи, Ивајло Калфин во 2006 година, дека „дадениот кредит од безусловна поддршка на Република Македонија во ЕУ и НАТО се исцрпил и во иднина, бугарската поддршка ќе биде резултат на желбите и успехот на Република Македонија да спроведува нормална политика на добрососедство“. Вториот значаен чекор бил направен за време на посетата на претседателот Џорџ Буш (George Bush) во Софија, 2007 година, кога претседателот Прванов и премиерот Станишев, му обрнале внимание на претседателот Буш за „недобрососедската политика на Република Македонија кон Република Бугарија“ („Бугарската политика кон Република Македонија“, Софија, јануари, 2007 – јануари 2008 г.). Во пресрет на Самитот во Букурешт, бугарските интелектуалци сметале дека Бугарија, како полноправна членка на Алијансата, би требало да ја искористи таа предност, исто како што тоа го направила и Грција, и да го услови прифаќањето на Република Македонија во членство, со наметнување на исполнувањето на „заедничката Декларација потпишана меѓу Република Македонија и Република Бугарија на 22.02.1999 година, во која се истакнати фундаменталните принципи на добрососедството со регистрирање и отворено посочување на констатираните повреди на Декларацијата од страна на Република

⁹⁷ Penkova, R., „Първанов поиска и културен коридор на Балканите“, Trud Daily, July 9, 2002. стр.84

Македонија". Сличното побарување се однесувало и на содржината на преговорите на Република Македонија со Европската унија. Имено, според овој мошне значаен бугарски *think-thank*, до бугарската Влада се сугерира да издејствува во Брисел да ѝ се наметне на Македонија од страна на Европската унија императивот, конкретно да ја имплементира Декларацијата од 1999 година. Воедно, аргументите и доказите за нејзиното неисполнување да влезат во годишните извештаи на Европската комисија за напредокот на Република Македонија во областа на исполнување на критериумите за членство.⁹⁸ Оценките требало да се однесуваат на реални активности, а не на добрите намери. Во оваа насока, посебно се истакнувало: прашањето во однос на третманот на граѓаните на Република Македонија кои се самоидентификувале како Бугари;⁹⁹ нивната рамноправна позиција со останатите етнички заедници на Република Македонија; заемно обврзување да се почитува принципот на етничкото самоопределување, во смисла дека секоја индивидуа треба да се самоопределува, што е и какво е нејзиното национално чувство, а не други да го определуваат тоа (овој предлог се однесувал на можното мешање на државите во самоопределувањето на националните чувства, со оглед на тоа што, наводно,¹⁰⁰ во Република Македонија државата им попречувала на сите оние што се чувствувале како Бугари да го изразат својот идентитет, но, исто така, се однесувало и на Бугарите од македонско потекло кои се изјаснувале како Бугари), да се реформира образовниот систем по предметот историја, во кој се манифестирале навредливи квалификации за бугарската држава и да се престане со присвојувањето од страна на Република Македонија на ликови од

⁹⁸ Lorrabee, F., „Balkan Security After the Cold War: New Dimensions, New Challenges“, The Volatile Powder Keg, ed. Lorrabee, F., The American University Press, 1994.p.51

⁹⁹ Nikolov, S., „The Bulgarian Obsession: Macedonia in the 20th Century“, New Balkan Politics, Issue 1.p.21

¹⁰⁰ Perry, D., „Bulgaria: Security Concerns and Foreign Policy Considerations“, The Volatile Powder Keg, ed. Lorrabee, F., The American University Press, 1994.p.11

општата историја, како: св. Климент Охридски, цар Самоил, браќата Миладиновци, Гоце Делчев. Се барало и обновување на уништени или фалсификувани натписи од цркви, манастири, како и возобновување на 471 бугарски воени гробишта на територијата на Република Македонија. Според бугарскиот политиколог, Марија Балалова, овие нови барања можеме да ги наречеме „свртување од романтичниот или страствениот пристап, кон строгата прагматичност на новата бугарска надворешна политика кон западниот сосед, Република Македонија“. Идентификувајќи ја Бугарија со позицијата на Грција како членка на Европската Унија и НАТО,¹⁰¹ споменатите бугарски интелектуалци ѝ оддаваат признание на Атина за направените напори и поддршка на Бугарија и Романија на патот кон Европската унија и НАТО, истакнувајќи дека грчката територија вклучувала над половина од територијата на географскиот регион наречен Македонија и дека и Грците биле свесни за бугарскиот етнички карактер на Вардарска Македонија. Се подвлекува дека и покрај тоа што билатералните односи меѓу Република Македонија и Република Грција биле поинакви од оние со Република Бугарија, Грција не била помалку заинтересирана Република Македонија да ги прифати современите европски стандарди за добрососедски односи. Во оваа насока, може да се констатира дека уште во 2006 година бугарските интелектуалци, блиски до власта, играле на картата на добрососедството, во чие име Република Грција ќе успее да го блокира приемот на Република Македонија во НАТО. Покрај тоа, бугарските интелектуалци, поаѓајќи од фактот дека Бугарија е членка на Европската унија и НАТО, постојано ја повторуваат обврската за бугарската одговорност за добрососедството, што асоцира на одредени амбиции за таторство кон „македонското галениче“. Се прашуваме дали со таквата балканска интерпретација, во стилот дека секогаш оној од онаа страна

¹⁰¹ Ivanov, M., „On the Macedonia Authenticity“, New Balkan Politics, Issue 6.p.3

на границата е виновен за сé, а ние немаме никаква вина, не ја манифестира и фрустрацијата на државата од трпење постојани таторства во историјата. Од позиција на сила, сега истиот модел настојува да ѝ се наметне и на Република Македонија. Бугарските интелектуалци ја повикуваат Република Грција да наметнат заеднички *acquis communautaire* во областа на образованието, за воспоставување општи стандарди на објективност во образованието. Идејата е убава, но дали би била реално аплицирана во сите држави на Балканот, или истата, би се претворила во вид интелектуален империјализам, каде посилните би им наметнувале на послабите сопствени видувања на историјата. Иако овој документ бил испратен до надлежните бугарски институции на 24.01.2008 година, на три месеци пред почетокот на Самитот во Алијансата,¹⁰² и бил, пред сé, документ на еден *think-thank*, неговата содржина претходно му била позната на бугарскиот политички врв. Содржината на документот во целост ги изразува пречките кои ги оптоварувале, и сé уште ги оптоваруваат, односите меѓу Република Македонија и Република Бугарија. Бугарската дипломатија овој документ не го презентирала како свој официјален став, но на повеќе наврати, како што беше настапот на бугарскиот претставник во Северноатлантскиот совет на НАТО, како и на други мултилатерални или билатерални средби, често беа истакнувани дел од споменатите проблеми.¹⁰³ Според дописникот на „Утрински весник“ од Брисел „Софија излобрала во извештајот за остварениот прогрес на Република Македонија во НАТО да стои дека односите на Република Македонија со Република Бугарија се добри, но идниот развој треба да биде во рамките на заедничката Декларација од 1999 година, во која се повикува на

¹⁰² Büchschenschütz, U., „Are Bulgarian-Macedonian Relations Improving?“, Radio Free Europe/Liberty Radio Newslines at www.rferl.org

¹⁰³ Nikolov, I., „Метаморфозите на политическите елити“, Bulgaria-Macedonia, April/May 2003.

воздржаност од антипропаганда, немешање во внатрешните работи...“ (21.01.2008 г.).¹⁰⁴ Меѓутоа, потиснати од силината на грчките жолчни настапи околу прашањето за името и (не)добрососедството, бугарските негодувања кон политиката на добрососедството на Република Македонија биле многу подискретни. На првата билатерална средба меѓу премиерот Груевски и премиерот Станишев од 28.11.2007 година, македонскиот премиер настојувал да го убеди бугарскиот премиер дека антибугарските написи во македонските медиуми се резултат на независноста на медиумите. Меѓутоа, за да потсети на духот на Декларацијата од 1999 година, Груевски ги истакнал приоритетите на економската соработка со Бугарија,¹⁰⁵ како: далноводот Бугарија-Македонија; изградбата на автопатот кон бугарската граница во рамките на Коридорот 8; и, по малку забораената, железничка линија. Станишев, од своја страна, истакнал дека е потребно да се забораат споровите од минатото и дека, како и до сега, и натаму ќе ја поддржува Република Македонија во нејзините евроатлантски интеграции. Приказната продолжува.

4. Република Македонија и односите со Република Грција

Патот на Република Македонија кон ЕУ и НАТО, упорно го попречува Грција, која не само што бара промена на уставното име, туку таа не го признава ниту македонскиот народ, ниту македонскиот јазик. Во ваков контекст, барањето на компромис за името се усложнува.¹⁰⁶ Прифаќање на какви било промени во името може да го доведе во

¹⁰⁴ Ruhl, A., „Bulgaria at War“, Collier’s, January 15,

¹⁰⁵ Kertikov, K., „Macedonia-Bulgaria: From Confrontation towards Euro-integration“, New Balkan Politics, Issue 6.

¹⁰⁶ The New Macedonian Question, MacMillan Press, London, 1999, pp. 247-256.

прашање опстанокот на македонската држава и народ како посебност со своја историја и традиција, или евентуално ќе ни биде дозволено да живеме како некоја новокомпонирана творба која произлегла од распадот на СФРЈ, со привремена референца поранешни, да, па со тек на време исчезнеме како што исчезна и СФРЈ, како комунистичка творба! Во овој притисок на Грција врз Македонија, кој трае од нејзиното осамостојување па сè до ден денес, за жал лобираат влијателни држави во светот и ЕУ. Општото познавање во светот за Грција е дека таа е лулка на демократијата и тука отприлика завршува поимањето за оваа земја. Ваквото поимање не е така безначајно од политички аспект. Значи, Грците по дефиниција се демократски невини суштества, зад кои секогаш мора да се застане и да им се даде поддршка. Па, ако некому и му падне на памет да ги загрози интересите на Грција и да го преиспита геноцидот врз Македонците во Егејска Македонија, тогаш стапува правилото дека „демократите“ се во право. А, за тоа дека Грција, до 1913 година, била распослана само врз камења и дека нејзиното проширување на север е извршено со стравичен геноцид, нема ниту збор.¹⁰⁷ Ситуирана во средиштето на Балканот, Македонија е просторот на историскиот крстопат меѓу Европа и Блискиот Исток и клучен коридор за навлегување кон Централна Европа. Република Македонија е сместена меѓу Албанија на запад, Косово на северозапад, Србија на север, Бугарија на исток и Грција на југ. Географијата и историјата не ѝ биле наклонети на Македонија и на нејзиниот народ. Често, овие два фактора, во комбинација со: големата сиромаштија, неразвиеноста, аналфabetизмот, насилствата, природните катастрофи, циклично, или во двојка, ја одредувале мрачната судбина на Македонија. Таа била театар на судири на големите и регионалните сили, простор на геополитички

¹⁰⁷ Hobsbawm, E., Ranger, T., The Invention of Tradition, Cambridge University Press, 1983.p162

проекти и поделби и влог во односите меѓу меѓународните актери. Македонската држава, како нов меѓународен субјект на Балканот, настанала врз основа на распаѓањето на Југословенската федерација, а не врз основа на отцепување. Процесот на раздружување на СФРЈ се остварувал континуирано, почнувајќи од декември 1990, до февруари 1992 година.¹⁰⁸ По дигресијата од една деценија, меѓу 2004 и 2008 година, таквиот процес ќе продолжи со осамостојувањето на Црна Гора и Косово. Процесот на распаѓањето на Југославија бил констатиран и од страна на Советот за безбедност на ООН, со Резолуцијата бр. 821, според која, државата, позната под името С.Ф.Р.Југославија, формално престанала да постои. Осамостојувањето на Република Македонија се остварило во три фази, и тоа со изгласувањето на Декларацијата за сувереноста на Република Македонија, од 25.01.1991 година, од страна на Собранието; спроведувањето на Референдумот за самостојноста, од 08.09.1991 година; и новиот Устав, изгласан на 18 ноември, со 92 гласови, од вкупно 120 пратеници. Новосоздадениот меѓународно правен субјект, Република Македонија, претставувал не само геополитички и геостратешки, туку и општествен и ментален шок за соседите и за целиот Балкан.¹⁰⁹ Меѓу аналитичарите и политичарите на Балканот и надвор од него, сè поизразено се поставувало прашањето на меѓународната положба на новата балканска држава. Сите биле единствени во констатацијата дека дестабилизацијата на Република Македонија би можела да создаде катастрофални реперкусии врз целиот Регион и пошироко. Според Duncan M. Perry: „Внатрешните меѓуетнички и социјални пресии и надворешната политичка и воена реалност си конкурираат околу можното дестабилизирање и ослабување на

¹⁰⁸ Todorova, M., *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, 1997.p.209

¹⁰⁹ Kaplan, R., *Balkan Ghosts*, St. Martin's Press, 1993,p.33

Македонија¹¹⁰. Во овој период на раните деведесетти години, двете глобални цели на македонската политичка стратегија биле безбедноста и стабилноста на државата, во чија функција им биле подредени сите останати параметри.¹¹¹ Друго е прашањето на успешноста и методологијата на постапките кои биле употребувани од страна на Глигоров и тогашната посткомунистичка власт. На внатрешен меѓуетнички план бил промовиран модел кој многу асоцирал на Брозовиот модел на братството и единството од поранешна Југославија, наречен сожителство, а на надворешен план била промовирана политиката на еквидистанца, која потсетувала на политиката на неврзување. Психологијата и политиката од позиција на сила на Грција, единствената членка на НАТО и Европската унија во деведесеттите, кои влечат корени од Мегали идејата, инаку еден иредентистички концепт од 1844 година, се манифестирале при конституирањето на новите независни државни субјекти, како што била Република Македонија. Барањето на Република Македонија да биде призната под уставното име, во ООН наишло на спротивставување на грчката дипломатија, која побарала промени во Уставот, знамето и името на државата.¹¹² Во текот на 1992 година, Меѓународниот монетарен фонд, Светската банка и Меѓународната конференција за поранешна Југославија, ја примиле Република Македонија под привремената референца–Поранешна Југословенска Република Македонија. Таквиот компромисен предлог бил промовиран и во ООН, на 22 јануари 1993 година, од страна на генералниот секретар Бутрос Бутрос Гали. Двете страни, Македонија и Грција, таквиот предлог го сметале за неприфатлив, но под притисок на САД, го прифатиле на 07.04.1993 година. На тој начин, Советот за

¹¹⁰ Perry „Une crise en gestion“, *Politique etranger*, Paris, стр. 179, 14.01.1994.

¹¹¹ Roudometof, V., „National Minorities, Nation States, and External National Homelands in Southeastern Europe“, *The New Balkans: Disintegration and Reconstruction*, ed. Kourvetaris, A., Kourvetaris, D., Roudometof, V., Koutsoukis, K., Columbia University Press, 2002.

¹¹² Smith, A., *Nationalism and Modernism*, Routledge, 1998, p.51

безбедност на ООН, со Резолуцијата 817 го одобрил влезот на Македонија во ООН¹¹³. Во Резолуцијата се истакнуваат неколку елементи:

- референцата БЈРМ е привремена референца и се користи сè додека спорот не се реши;
- терминот е референца, а не име, како неутрала гледна точка во спорот, ООН нема мандат да го утврди името на земјата;
- терминот може да се користи само во ООН и не е обврзувачки за други организации;
- терминот не имплицира дека Република Македонија има било каква институционална поврзаност со поранешна Југославија.

Воедно, Советот за безбедност побарал од Атина и Скопје да започнат разговори за разликите околу името, со помош на медијаторот на генералниот секретар на ООН, Сајрус Венс. Со приемот на Република Македонија во ООН 1993 година, не исчезнал балканскиот анимозитет и дипломатската и економската некоректност на Атина кон Скопје. По најавата на Вашингтон дека САД ќе отворат Канцеларија за врски во Скопје во февруари 1994 година, новата Влада на Андреас Папандреу, спротивно на одредбите на економската политика на Европската Унија,¹¹⁴ наметнала вид економска дискриминација и блокада кон Република Македонија. Целта на овој непопуларен економски потег била со економски средства „за два месеца Скопје да се натера да падне на колена“.¹¹⁵

Трговското ембарго на Грција кон Македонија во 1994-1995 година е еднострано трговско ембарго кое е воведено од Грција на 16 февруари 1994 година и трае 18 месеци, до 15 октомври 1995 година. Новата грчка

¹¹³ Ахил Тунте, Република Македонија - Прва декада 1990-1999 година, Скопје: МИАН, 2005, стр.72

¹¹⁴ Gianaris, N., Geopolitical and Economic Changes in the Balkan Countries, Praeger Publishers, 1996.

¹¹⁵ Hagen, W., „The Balkans' Lethal Nationalisms“, Foreign Affairs, July/August 1999.

влада, предводена од Андреас Папандреу го воведува ова трговско ембарго поради несогласување со името и државното знаме на Република Македонија со 16-крако сонце. Трговската блокада беше во сила 18 месеци, до 15 октомври 1995 година. Штетата што ја претрпе Република Македонија од грчкото ембарго, според проценките на економските експерти, изнесуваше околу 2 милијарди долари (1994). Во зимата 1993 година Грција го блокира снабдувањето на Македонија со нафта од пристаништето во Солун, задржувајќи танкер со нафта кој на Македонија би ѝ бил доволен за цели три месеци. Тоа создаде политичка и економска нестабилност во Македонија, која беше принудена да се снабдува со нафта преку Бугарија и Турција. Ова беше еден од повеќето случаи во кои Грција ја блокираше трговијата со Македонија. Во 1992 и 1993 година, Грција често ја затвораше својата граница за транспортот на стоки од Македонија во Грција и обратно, а и со закана за целосна блокада. На 16 февруари 1994, по специјално свикана седница на грчката Влада, грчкиот премиер Андреас Папандреу објави дека Грција ги откажува сите трговски врски со Македонија и дека го затвора нејзиниот конзулат во Скопје. При тоа Папандреу изјави дека „Грција е присилена да го преземе овој чекор како резултат на постојаниот цврст став на Скопје“. Реакциите во однос на ембаргото што го вовеле Грција кон Македонија од Европа и од светот беа во полза на Македонија. Македонските политичари предупредуваа дека Македонија нема намера да ја освои Грција и дека координираната српско-грчка политичка стратегија кон Македонија може да доведе до Балканска војна и побара од Европската унија да преземе навремени акции. Европските нации веќе беа изиритирани од Грција пред ембаргото против Македонија. Општата оценка за повторуваното барање на премиерот Константин Мицотакис, Европската унија да се спротивстави на признавањето на Македонија, е дека Грција со тоа загуби доста европски симпатии. Шест

држави од Европската унија го покажаа својот став воспоставувајќи дипломатски врски со Македонија до крајот на 1993 година. Само неколку дена откако Грција ја објави својата економска блокада кон Македонија, шест од грчките партнери во Европската унија - Велика Британија, Франција, Италија, Холандија, Германија и Данска - побараа Атина веднаш да ја прекине блокадата. На 6 април, Ханс ван ден Брук објави дека Европската комисија решила да ја изнесе Грција пред Европскиот суд на правдата во Луксембург, заради ембаргото против Македонија. Генералниот секретар на ОН Бутрос Бутрос Гали, зборувајќи за позитивната и превентивната улога на силите на ООН во Македонија, рекол дека властите во Македонија сакаат мир и комплетна стабилност во балканскиот регион. Во исто време Бугарија ѝ понуди на Македонија употреба на нејзиното пристаниште во Бургас на Црно Море. Албанскиот претседател Сали Бериша ги стави сите услуги на пристаништето во Драч на располагање на Македонија. Турскиот претседател Сулејман Демирел ѝ понуди на Македонија користење на турските пристаништа и вети турска помош. Владата на РМ под претседателство на Бранко Црвенковски започна проект за изградба на железничка врска од Куманово до Деве Баир есента 1994, како алтернативно решение за сообраќајно поврзување на Македонија преку Бугарија. Тежината на ембаргото за Македонија беше дотолку поголема, што во исто време беше на сила трговско ембарго од ОН кон С.Р.Југославија, кое Македонија беше принудена да го почитува. Поради овие две блокади, земјата беше отсечена од главните трговски патишта преку Коридорот 10. Односите меѓу Македонија и Грција значително се подобрија по потпишувањето на привремената билатерална спогодба за соработка по укинувањето на едностраното ембарго. Двете земји под формулацијата "Прва страна" и "Втора страна" претставувани од тогашните министри за надворешни работи Стево Црвенковски и Каролос Папуљас на 13

септември 1995 во Њујорк, во присуство на американскиот дипломат Сајрус Венс, потпишаа Привремена спогодба за пријателски односи и градење доверба и за заемно почитување на територијалниот интегритет и суверенитет.

Таквата економска дискриминација на Грција предизвикала реакција на некои членки на Европската унија, кои досието го препратиле до Европскиот суд во Луксембург. Атина морала да отстапи. Грчко-македонското имброглио за еден подолг временски период, бил разрешен со потпишувањето на Договорот за добрососедски односи, или Интерим договорот (Interim Accord) од 08.09.1995 година, во Њујорк, под покровителство на Генералниот секретар на ООН и на САД. Со овој Интерим договор биле нормализирани дипломатските односи и економската соработка, со потпишувањето од страна на двете страни на Меморандумот за имплементација на Интерим договорот и Меморандумот за воспоставување дипломатски мисии во двете држави на ниво на канцеларии за врски. Со привременото решение на спорот, воедно, биле отворени евроатлантските перспективи на Република Македонија, со оглед на тоа што во член 11 од Договорот, се предвидувало дека Грција нема да ја блокира Република Македонија при прием во меѓународните организации, доколку Македонија се кандидира под референцата под која била примена во ООН. Во надворешната политика на Грција постоеле две тенденции на третманот на Република Македонија. Според едната тенденција, која била нихилистичка, националистичка и претставувала реликт од времето на студената војна, најдобрата опција за Грција би била доколку Република Македонија воопшто не постои како држава. Грција нема никогаш да ја признае државата во чиј назив фигурирало зборчето Македонија, а почетокот на преговорите го условувала со бројни отстапки. Нихилистичката позиција на Атина се оправдува со наводните територијални претензии на

раководството во Република Македонија („иредентизмот на Скопје“)¹¹⁶. Таквата надворешно-политичка стратегија повремено ја поддржуваат и лидерот на десницата на Нова Демократија, Мицотакис, и неговиот тогашен опонент од левицата на ПАСОК, Андреас Папандреу. „Заговорниците на оваа тенденција сметале дека македонското прашање било историски и регионален проблем, а признавањето на една држава под името Македонија е регионален безбедносен проблем. Со користењето на географската одредница Македонија, скопските експанзионисти се стремат да си изнајдат национално обележје и да го лишат грчкиот народ од неговото културно наследство. Затоа, на Скопје не смее да му се дозволи во името на државата да ја употреби именката или придавката Македонија“.¹¹⁷ Согласно овие толкувања од страна на поединци од Атина, но и од други соседни држави, биле предложени неколку решенија кои не го содржеле името Македонија: Вардарска Република, Втора Бугарија, Дарданија, Дарданска Република, Држава Скопје, Илирија, Пеонија, Пеонска Република, Република Вардарска, Склавинија, Федерална држава на Скопје, Централна Албанска Република, Централна Балканска, Република...“¹¹⁸. Втората тенденција на која ѝ припаѓал лидерот на ПАСОК и наследник на Папандреу, Симитис, била посовремена и реалистична.¹¹⁹ На постоењето на Република Македонија, Грција треба да гледа како на неминовност. Заради позицијата на сосед, за Грција било исплатливо економски да вложува во стопанството на Република Македонија, со што би го зголемила и

¹¹⁶ Подетално: Обраќањето на министерот за надворешни работи на Република Грција, Андонис Самарас, пред министрите на државите-членки на Европската Унија - Лисабон, 17.02.1992 г.

¹¹⁷ Engstrom, J., „The Power of Perception: The Impact of the Macedonian Question on Inter-Ethnic Relations in the Republic of Macedonia“, The Global Review of Ethnopolitics, Vol.1/3, March 2002.

¹¹⁸ Ахил Тунте, исто.

¹¹⁹ Human Rights Watch / Helsinki. Denying Ethnic Identity - Macedonians of Greece, New York, 1994.

политичкото присуство и влијание во Република Македонија, но и од безбедносен аспект, Република Македонија претставувала сигурносна зона за грчката територија. Воедно, не се исклучувало во називот на сложеното име да се употреби и изразот Македонија.

Мислење на арбитражната („бадентерова“) комисија на Европската заедница: Република Македонија ги исполнува условите за независност.

Арбитражна комисија. Мислење бр. 6

За признавање на Социјалистичка Република Македонија од Европската заедница и нејзините земји членки. Во писмото датирано на 20 декември 1991, упатено до претседателот на Советот на Европската заедница, министерот за надворешни работи на Република Македонија побара од земјите членки на Заедницата да ја признаат Републиката. Арбитражната комисија пристапи кон оценка на ова барање во согласност со Декларацијата за Југославија и Насоките за признавање на новите држави од Источна Европа и Советскиот сојуз, утврдени од Советот на 16 декември 1991 и правилата на процедура, прифатени од Арбитражната комисија на 22 декември. Со цел да се дојде до одлука, Комисијата ги зема предвид следните документи поднесени од Социјалистичка Република Македонија:

1. Декларација од 19 декември 1991 на Собранието на Република Македонија, приложена кон гореспоменатото писмо на министерот за надворешни работи;
2. Писмо од 20 декември 1991 на министерот за надворешни работи на Република Македонија;
3. Одговори на Прашалникот на Комисијата испратен до соодветните републики на 24 декември 1991;
4. Извештај за резултатите на референдумот одржан на 8 септември 1991;

5. Декларација од 17 септември 1991 на Собранието на Република Македонија;
6. Устав на Република Македонија од 17 ноември 1991 и амандманите усвоени на 6 јануари 1992;
7. Писмо од 11 јануари 1992 испратено во фотокопија од министерот за надворешни работи до претседателот на Арбитражната комисија во одговор на барањето на Комисијата од 10 јануари 1992 за натамошни информации.

Извршувајќи увид во информациите што ѝ беа доставени и ислушувајќи го известувачот, Арбитражната комисија го издава следното мислење:

1. Во својот одговор на прашалникот на Комисијата, министерот за надворешни работи од името на Република Македонија го изјави следното:

- a) Одговарајќи на прашањето кои мерки Македонија веќе ги презела, за да ги оствари принципите на Повелбата на Обединетите нации, на завршниот документ од Хелсинки и Повелбата од Париз: „Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија наведува дека Република Македонија својата меѓународна позиција и нејзините односи со другите држави и меѓународните органи ќе ги заснова врз општоприфатените принципи на меѓународното право (чл.3). Уставниот закон за спроведување на Уставот на Република Македонија утврдува дека Република Македонија како рамноправен правен наследник на СФРЈ заедно со другите републики, ги презема сите права и обврски произлезени од постоењето на СФРЈ“ (чл.4).

б) Во одговор на прашањето кои мерки Македонија веќе ги презела, или има намера да ги преземе, за да ги гарантира правата на етничките и националните групи и на малцинставата на својата територија: „Уставот на Република Македонија предвидува создавање совет за меѓунационални односи, кој ќе ги разгледува прашањата од меѓунационалните односи во Републиката. Советот составен на паритетна основа од сите националности, покрај претседателот на Собранието, е составен од по два члена од редовите на Македонците, Албанците, Турците, Власите и на Ромите, како и од два члена од редовите на другите националности во Македонија. Собранието е задолжено да ги земе предвид оцените и предлозите на Советот и да донесе одлуки во врска со нив“ (чл.78).

в) Во одговор на прашањето што би презела Македонија, за да не ги измени своите граници со насилни средства: „Да, Република Македонија ја почитува неповредливоста на територијалните граници, кои можат да бидат изменети само со мирољубиви средства и со заедничка согласност. Собранието на Република Македонија во Декларацијата од 17 септември, наведува дека Република Македонија доследно ќе го почитува принципот на неповредливост на границите како гаранција за мирот и за безбедноста во регионот пошироко, потврдувајќи ја својата политика за неистакнување и немање територијални претензии кон која било соседна земја“ (чл.4).

г) Во одговор на прашањето дали Македонија е подготвена да ги прифати сите обврски во врска со разоружувањето и распространувањето на нуклеарното оружје: „Да, Република Македонија ги прифаќа сите релевантни обврски што се однесуваат на разоружувањето и на распространувањето на нуклеарното оружје, како

оние што се однесуваат на безбедноста и на територијалната стабилност“.

д) Во одговорот на прашањето дали Македонија е подготвена да склучи договор за сите прашања поврзани со државната сукцесија на Југославија и регионалните спорови или ако е потребно со приоѓање кон арбитража: „Да, Република Македонија ги прифаќа обврските и ќе настојува да ги решава сите прашања поврзани со сукцесијата на државите и на регионалните спорови, а во случај такви да не бидат најдени, и преку арбитража“.

ѓ) Во одговор на прашањето кои мерки веќе ги презела Македонија или има намера да ги преземе за таа цел: „Уставниот акт за спроведување на Уставот на Република Македонија ги утврдува прашањата за сукцесијата на државите што Република Македонија како рамноправен наследник со другите републики на СФРЈ ќе ги регулира како права и обврски на СФРЈ, врз основа на договор со другите републики за правното наследство на СФРЈ и за нивните меѓусебни односи“(чл.4).

е) Во одговор на прашањето во која форма Македонија ја прифатила Предлог-конвенцијата од 4 ноември 1991 подготвена од Конференцијата за Југославија: „Собранието на Република Македонија по предлог на Владата на Република Македонија на 19 декември 1991 усвои Декларација прифаќајќи ја Предлог-конвенцијата на Конференцијата за Југославија“ (чл.31).

ж) Во одговор на прашањето дали прифаќањето особено се однесува на делот 2 од Предлог-конвенцијата: „Да, Република Македонија ги

прифаќа одредбите од делот 2 на Предлог-конвенцијата посветени на правата на човекот и правата на националните или на етничките групи“.

2. Врз основа на барањето на Арбитражната комисија од 10 јануари 1992 година, министерот за надворешни работи на Република Македонија во своето писмо од 11 јануари, изјави дека Републиката ќе се воздржи од каква било непријателска пропаганда кон соседната земја што е земја членка на Европската заедница.

3. Арбитражната комисија, исто така, има предвид дека на 17 ноември 1991 Собранието на Република Македонија усвои Устав, вградувајќи демократски институции и гаранции за правата на човекот што се применуваат во Европа. Особено за заштитата на малцинствата, Уставот содржи неколку специјални одредби, чии главни карактеристики, секако треба да се споменат:

а) Основните одредби се содржани во членот 48 (1), кој утврдува дека членовите на неколку националности имаат право за слободно искажување, одржување и развој на својот национален идентитет; тоа се однесува и за националните својства;

б) Во членот 48 (2) Републиката гарантира дека националниот, културниот, јазичниот и религиозниот идентитет на неколкуте националности ќе биде заштитен;

в) Членот 48 (3) на неколкуте националности им го дава правото да формираат културни и уметнички институции и образовни и други здруженија, кои ќе им овозможат да го изразуваат, да го одржуваат и да го развиваат својот национален идентитет;

г) Во согласност со членот 48 (4) тие, исто така, имаат право да се образуваат на својот јазик во основното и средното образование. Овие одредби треба да се реализираат со статут. Во училиштата во кои наставата се изведува на јазик на една од другите националности, Македонскиот јазик, исто така, треба да се изучува;

д) Во врска со тоа, значаен е членот 45, бидејќи определува дека секој граѓанин може да основа приватно училиште, на секое образовно ниво, освен во основното образование. Членот 19 (4) определува дека и религиозните заедници се овластени да формираат училишта...;

ѓ) во врска со јазикот и писмото, членот 7 (2) определува дека општините во кои мнозинството жители припаѓаат на друга националност, јазикот и писмото на другата националност мора да се користат за официјалните потреби, паралелно со македонскиот јазик и кириличната азбука. Членот 7 (3) ја содржи истата определба за заедниците во кои значителен број жители припаѓаат на односната националност. Во овие два случаја, сепак, односните права дополнително треба прецизно да се утврдат со закон;

е) Членот 9 (1) од Уставот забранува секаква дискриминација врз основа на расно, национално и социјално потекло и боја на кожа врз основа на политичко или религиозно убедување.

4. На 6 јануари 1992 Собранието на Република Македонија го дополни Уставот од 17 ноември 1991 со усвојувањето на следниот Уставен закон (потоа се наведуваат амандманите на Уставот, н.б.).

Според тоа, Арбитражната комисија е на мислење:

- дека Република Македонија ги исполнува барањата во Насоките за признавање на новите држави од Источна Европа и од Советскиот Сојуз и Декларацијата за Југославија усвоена од Советот на Европската заедница на 16 декември 1991;

- дека Република Македонија, понатаму, ги отфрла сите територијални претензии, од кој било вид, недвосмислени соопштенија засновани на меѓународното право; дека користењето на името Македонија не може во себе да подразбере каква било територијална претензија кон друга држава;

-дека Република Македонија формално се обврзува, во согласност со меѓународното право, да се воздржи како генерално, така и врз основа на член 49 на својот Устав посебно, од каква било непријателска пропаганда против која било друга држава: нешто што произлегува од изјавата на министерот за надворешни работи на Републиката што ја даде на Арбитражната комисија на 11 јануари 1992, одговарајќи на барањето на Комисијата за појаснувањето на Уставниот амандман 2 од 6 јануари 1992.

Подоцна во текот на преговорите за решавање на спорот со името, а го содржи името Македонија се појавиле неколку предлози:

- Поранешна Југословенска Република Македонија (The Former Yugoslav Republic of Macedonia), предлог на ООН од 1992 година;
- Република Македонија - Скопје (Republic of Macedonia - Skopje) 1992 година, предлог на Константин Мицотакис;

- Република Македонија (Скопје) - Republic of Macedonia (Skopje), предлог на Робин О'Нил и Киро Глигоров 1993 година;
- Нова Македонија, предлог на Сајрус Венс и Лорд Овен, 1993 година;
- Славомакедонија, предлог на Нова Демократија, 1993 година;
- Северна Македонија, предлог на министерот за надворешни работи на Германија, Кинкел;
- Горна Македонија, 1993/1999 година, предлог на Костас Симитис, тогашен премиер на Грција;
- Република Македонија, предлог на Меѓународната кризна група 2001 година, по потпишувањето на Охридскиот договор;
- Република Македонија - Скопје, предлог на Метју Нимиц, 2005 година, отфрлен од страна на Грција;
- Уставна Република Македонија (Constitutional Republic of Macedonia);
- Демократска Република Македонија (Democratic Republic of Macedonia) Независна Република Македонија (Independent Republic of Macedonia);
- Нова Република Македонија (New Republic of Macedonia);
- Republica of Skopje, предлог на Грчката делегација за време на Самитот во Букурешт;
- Северна Македонија - предлог од страна на Нимиц;
- Република Северна Македонија или Северна Република Македонија, кои како опции не биле официјализирани, но се присутни во јавноста во Република Македонија.

За прием во светската организација Македонија чекаше година и пол од прогласувањето на независноста на 8 септември 1991 година, поради разликите околу уставното име со Грција. Иако голем дел во светот го оцени како ирационален спорот околу името, Грција деценија и пол го оспорува правото на Македонија да се нарекува со тоа име, со аргумент,

дека тоа изразува територијални претензии кон нејзината истоимена северна провинција, која Грција така ја нарече во 70-те години од минатиот век.

Наметнувајќи ги разликите околу името како спор пред меѓународната јавност, Грција со притисоци, уцени и блокади на границата, издејствува компромис од македонската страна и членство на Република Македонија во ОН под референцата „Поранешна Југословенска Република Македонија“. Двете земји ги нормализираа билатералните односи во 1995 година, со „Меѓудржавен договор“, што го потпишаа Скопје и Атина.¹²⁰

Од таа година, двете земји, под покровителство на светската организација, без никаков видлив напредок водат разговори за изнаоѓање заемно прифатливо решение за уставното име на Република Македонија.

Времена Спогодба меѓу Република Грција и Република Македонија, Њујорк, 13 Септември 1995¹²¹.

Времена Спогодба

Министерот Каролос Папуљас, претставувајќи ја Првата страна („Претставник на Првата страна“) и министерот Стево Црвенковски, претставувајќи ја Втората страна („Претставник на Втората страна“), со ова ИЗЈАВУВААТ И СЕ СОГЛАСУВААТ на следното: повикувајќи се на принципот за неповредливост на границите и територијалниот

¹²⁰ Георгиевски С., Додевски Сашо, Документи за Република Македонија 1990-2005, Скопје 2008. Стр. 386

¹²¹ Документ 95-27866. Составено во Њујорк на 13 Септември 1995 година. Осведочено, во согласност со резолуцијата 845(1993) на Советот за Безбедност од: Сајрус Венс, Специјален пратеник на Генералниот Секретар на Обединетите Нации.

интегритет на државите, вграден во Завршниот акт на Конференцијата за безбедност и Соработка во Европа, потпишана во Хелсинки; имајќи ги предвид правилата на Повелбата на Обединетите нации, и поточно, правилата кои се однесуваат на должноста државите да се воздржуваат во нивните меѓународни односи од закана и употреба на сила против територијалниот интегритет и политичката независност на која било држава; водени од духот и принципите на демократија и основните права и почитувањето на човековите права и достоинство, во согласност со Повелбата на Обединетите нации, како и со Хелсиншкиот Завршен акт, Париската Повелба за нова Европа и соодветните акти на Организацијата за безбедност и Соработка во Европа; земајќи го предвид нивниот заеден интерес за одржување на меѓународниот мир и безбедност, особено во нивниот регион; со желба да ја потврдат постоечката граница меѓу нив како трајна меѓународна граница; потсетувајќи се на нивните обврски да не се мешаат, со каков било предтекст и во каква било форма, во внатрешните работи на другиот; сакајќи да ги развијат нивните заедни односи и да постават цврста основа за клима на спокојни односи и разбирање; сфаќајќи дека економската соработка е важен елемент за развојот на заедните односи на стабилна и цврста основа, како и сакајќи да ја развијат и промовираат идната соработка; со желба да се постигнат извесни временни договори, кои ќе обезбедат основа за да се договори трајна спогодба;

Се согласија на следното:

Содржина:

A. МЕРКИ ЗА ГРАДЕЊЕ ДОВЕРБА И ПРИЈАТЕЛСКИ ОДНОСИ;

B. ЧОВЕКОВИ И КУЛТУРНИ ПРАВА;

- В. МЕЃУНАРОДНИ, МУЛТИЛАТЕРАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИИ;
- Г. ВО ОДНОС НА МЕЃУНАРОДНИТЕ СПОГОДБИ;
- Д. ЕКОНОМСКИ, КОМЕРЦИЈАЛНИ, ПРАВНИ И ОДНОСИ ПОВРЗАНИ СО ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВАТА ОКОЛИНА;
- Ѓ. ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ.

Проблемот се усложнува со нејасните позиции околу спорот за името и неговото префрлање во доменот на националниот идентитет и официјалниот јазик на државата. За разлика од проблемот со името, геополитичките интереси на Грција во однос на опстојувањето на Република Македонија биле во насока на натамошниот развој и стабилност на Македонија. Теоријата за Република Македонија како безбедносна зона на Грција, особено се актуализирала за време на воздушната интервенција на Алијансата на Косово во 1999 година, и за време на кризата во Република Македонија во 2001 година.¹²² Во периодот на кризата од 2001 година, токму грчката дипломатија инсистирала кај останатите европски сојузници, што поитно да се потпише Спогодбата за асоцијација и стабилизација меѓу Скопје и Брисел, како чин на стабилизацијата и јакнењето на Република Македонија. Оваа спогодба била потпишана во полн ек на кризата во Република Македонија, на 9 април 2001 година. Во истиот период, грчката Влада покажала голема загриженост за дестабилизацијата на Република Македонија и испратила воена помош до Министерството за одбрана на Република Македонија. Грција мислела и покажала јасни сигнали, дека единствено суверена и стабилна Македонија може позитивно да влијае врз безбедноста и стабилноста на Балканот. Во текот на деведесеттите, територијата на Република Македонија се потврдила и како значајна тампон зона меѓу југословенските боишта и можните бегалски бранови кон мирна и европска Грција. Духот на

¹²² Kofos, Evangelos, 2001, 'Greek Policy Considerations Over FYROM'p.3

пријателството и балканското сојузништво продолжил и во 2003 година, кога за време на одржувањето на Самитот на Европската унија, Грција се заложила за побрза интеграција на Западниот Балкан во Европската унија. По потпишувањето на Привремената спогодба од 13.09.1995 година, биле разрешени бројни билатерални прашања околу употреба на: името во патните исправи, визите, трговскиот режим, а во разговорите бил ангажиран и амбасадорот Нимиц. Со меѓународното признавање на уставното име од страна на: Русија, Кина, САД и Канада, во Република Македонија сè повеќе јакнела тенденцијата на размислување дека времето работи за Македонија. Затоа, била евидентна тенденцијата на формализирање и одолговлекување на разговорите за разликите околу името, со оглед на тоа што Република Македонија и со помош на референцата БЈРМ стигнала до кандидатскиот статус во НАТО и Европската унија. Свесна за битката за името што ја губела, особено по признавањето на уставното име на Република Македонија од страна на САД и Канада, како и на поголем број членки на ЕУ кои во билатералните односи со Република Македонија комуницирале со употреба на уставното име, грчката дипломатија станала поагресивна и поисклучителна. Атина била свесна дека со здобивањето на полноправниот статус во НАТО и ЕУ, преговарачките позиции на Република Македонија би станале посилни.¹²³ Затоа, грчката дипломатија настојувала да ги искористи сите епизодни превиди и *гафови* на македонските политичари и државни институции, на тема: провокации и територијални претензии на Скопје кон Атина. Како мевлем ѝ се погодила засилената политизација на археолошките артефакти и антиквизацијата што ја спровела десничарската Влада на ВМРО-ДПМНЕ по 2007 година. Во проантичкиот занес на власта биле

¹²³ Jackson J. Spielvogel. Western Civilization The Pennsylvania State University, West Publishing Company, 1991p. 24

поставени античките статуи пред Владата на Република Македонија, аеродромот во Скопје - „Петровец“, бил преименуван во „Александар Велики“, Градскиот стадион во Скопје, „Филип Втори“, споменици и статуи на античките Македонци, преименување на неколку: плоштади, институции, патни коридори, печатени едиции, и слично. Одговорот на Грција бил во стилот на макијавелистичката концепција.¹²⁴ Преку ангажирањето на политичките и неполитичките механизми, односно употребата и злоупотребата на принципот на одлучување со консензус во мултилатералната дипломатија на НАТО и Европската унија, Грција го блокирала приемот на Република Македонија во Алијансата и го забавила утврдувањето на датумот за отпочнувањето на преговорите на Република Македонија со Европската унија. Овојпат, барањата на Грција биле многу категорични: да се изнајде заедничко прифатливо решение за името на Република Македонија за универзална употреба (*ergo omnes*). По сериозното заладување на билатералните односи за време на Владата на десницата, предводена од лидерот на Нова Демократија, Караманлис, во 2009-та, власта ја освоила партијата на левицата ПАСОК, на чело со Папандреу, кој покажал поголемо разбирање и желба за затоплување на односите, независно од спорот околу името. Република Македонија, можеби, повторно со левичарската власт на јужниот сосед ќе може полесно да изнајде компромисно решение кон евроатлантските интеграции, како што тоа го направи за време на Самитот на Европската унија во Солун, 2003 година, кога ги отвори европските перспективи на Република Македонија. Во овој миг, неопходни се затоплувања на односите со Грција и покажување знаци на добра волја од страна на Република Македонија. Тоа е добро како за билатералните односи, така и за имиџот на Република Македонија во Европската унија и НАТО.

¹²⁴ 1994 Census, Data on the Present and the Future: First Results (Skopje: Republic Statistic Office, 1994).

ГЛАВА 6

ВНАТРЕШНАТА СОСТОЈБА НА НЕСТАБИЛНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Меѓуетничките односи во Република Македонија

Пред да почнеме да зборуваме за меѓуетничките односи во Република Македонија и за нестабилноста којашто настана, за причините коишто доведоа до вооружениот конфликт во 2001 година, треба да се истакне дека уште од осамостојувањето на земјата, во 1991/2-та година, домашните и меѓународните коментатори честопати предупредуваа на иминентна криза, или конфликт во Македонија. Сепак, Македонија не само што успеа да постигне независност на мирен начин, туку успеа да ги избегне крвопролевањата во поранешна Југославија. Иако со конфликтот во 2001-та година оправдано се сруши митот за Македонија како „остров на стабилноста“, брзото разрешување на конфликтот, без голем број жртви, сепак, укажува на драстични разлики од останатите воени дејствија во регионот. Мултиетничката реалност на Република Македонија претставува плодна почва за политичка манипулација. Тоа се постигнува со поттикнување национализам и национална омраза и нетрпеливост, првенствено со помош на партиска или групна контрола врз средствата за јавно информирање. Досегашната практика покажува дека помалку или повеќе одделни структури од власта или од опозицијата во одредени околности конзумирале негативен национализам и религиозизам. Во Република Македонија бројни политички структури се склониле да манипулираат со меѓуетничките односи создавајќи негативна енергија, за потоа таквата енергија, како средство за борба за власт, да ја

пренасочат кон политичкиот противник со цел негово ослабување.¹²⁵ Факт е дека кај дел од етничките Македонци постои незадоволство поради колективните перцепции, дека Рамковниот договор енорно го тури принципот на рамноправност при вработувањето, фаворизирајќи ги етничките Албанци, и дека албанскиот елемент е нелојален и дестабилизирачки, кој наеднаш го загрозува територијалниот интегритет во државата. Кај етничките Албанци пак постои незадоволство поради нивните колективни перцепции, дека многу бавно се имплементира тој ист Рамковен договор, но и дека македонското општество премногу се етноцентризира, и дека перманентно ги игнорира идентитетите и особеностите. За жал во нашава држава етноцентристичкиот популизам најчесто е супститут за недостаток на професионален и морален капацитет кај нејзините политичари и водачи, но и супститут за неостварување на бројните мегаломански ветувања од овдешните политички водачи. Република Македонија има загубено многу години енергија поради манипулациите и инструментализациите на меѓуетнички план.¹²⁶ Најголемиот број политичари во државава брзото градење или зајакнување на својата политичка кариера го правеле повикувајќи се на потребата од спасување на наводно загрозените национални интереси. Тие често се натпреварувале во тоа кој ќе биде најгромогласниот и најуспешниот „спасител“ на таквите интереси на нацијата. Понекогаш дури свесно создавале контролирани меѓуетнички тензии, за да создадат привид дека нешто работат и решаваат. Значи, тие исти политичари или водачи истовремено самите себе се ставале во улога и на потпалувач и на пожарникар. Влошувањето на меѓуетничката атмосфера претставува опасна детонација за државава и за регионот. Во услови на сè уште

¹²⁵ Brown, K. S. 'Macedonian culture and its audiences: An analysis of before the rain' in F. Hughes-Freeland (ed.), *Ritual, Performance, Media*. London: Routledge. 1998.

¹²⁶ Sokalski, Henryk J., „Preventive Diplomacy: The Need for a Multi-Dimensional Approach“, Paper presented to the International Workshop on „An Agenda for Preventive Diplomacy: Theory and Practice“, Skopje, October 16-19, 1996, p.74

недооформено стабилно позитивно мислење кај нашите граѓани по прашањето на меѓуетничките односи и во услови, кога во државава имаме неповолна економска и социјална состојба, многу е лесно да се урива и таа мала постојна доза на меѓуетничка кохезија. Анализите покажуваат дека кај нас за релативно кратко време (особено кога ќе се случи некој инцидент), е можно перцепциите на граѓаните по прашањето на меѓуетничката толеранција да се променат или да варираат со голема динамика од една до друга крајност (од многу добри до многу лоши). Во меѓуетничките средини редовно се случува лошата економска и социјална состојба во државава, во голема мера, да ги потхранува предрасудите, стереотипите и фрустрациите меѓу етничките и верските заедници. Економските и социјалните проблеми сами по себе произведуваат политички тензии, а дополнително, во комбинација со меѓуетничките проблеми, тензиите повеќекратно растат и се зголемуваат, а со тоа расте и колективното незадоволство и агресивноста. Донесувањето на Уставот на РМ од 17 ноември 1991 година помина без потребниот меѓуетнички консензус, односно самата витална уставна функција на создавање на РМ како независна и суверена држава преку Уставот како највисок правно-политички документ беше обележана со изразената националистичка ексклузивност на тогашните македонски политичари, наспроти барањата на албанските политичари за албанскиот народ како конститутивен народ во РМ, односно за конституирање на Република Македонија како двонационална држава на македонскиот и албанскиот народ. Како последица на тоа, Уставот од 1991 година не ја доби поддршката на тогашните пратеници Албанци, од редовите на ПДП и НДП, кои не се согласуваа со наметнатиот уставен концепт за државна нација, т.е. не се согласуваа со статусот национално малцинство за Албанците. Во 1992 година се одржа референдумот на албанското население за политичка и територијална

автономија на Албанците во Македонија, спроведен од ПДП и НДП, кој не беше признат од државата. Во 1994 година, трите општини со мнозинско албанско население во Западна Македонија (Тетово, Гостивар и Дебар) одлучија по своја иницијатива, потпишана и од ПДП и од ДПА, да го основаат тетовскиот Универзитет со настава на албански јазик (инаку, иницијативата беше противуставна, но законска, бидејќи според тогашниот Закон за високото образование општините можеа да бидат законски основачи на високообразовни институции), на што државата реагираше со непризнавање и примена на сила при што имаше една жртва Албанец.¹²⁷ На 9 јули 1997 година, државната полиција интервенираше во општините Тетово и Гостивар за отстранување на националниот симбол на Албанците кој беше поставен со општинските одлуки, при што имаше четири жртви и неколку повредени Албанци во Гостивар. Делбените линии во однос на идентитетот се чести и променливи. Во исто време, Македонија останува силно поделено општество меѓу македонското мнозинство и албанското малцинство. Поделени според јазик, религија и силно чувство за национален идентитет, комуникацијата меѓу двете заедници во последните децении беше ограничена. Според тоа, тензијата меѓу албанското малцинство и македонското мнозинство беше дефинирачка карактеристика на македонската држава уште од нејзиното создавање. По Референдумот за независност во 1991 година и усвојувањето на новиот Устав, Македонија стана формално национална држава, ослабена, како заради регионалната околина, така и заради недостигот од поддршка од албанската заедница во рамките на новата држава. Деведесеттите поминаа во знакот на две контрадикторни нешта: политичката вклученост на албанското

¹²⁷ Alice Ackermann, „The Former Yugoslav Republic of Macedonia: A Relatively Successful Case of Conflict Prevention in Europe,” Security Dialogue, Vopume 27(4), Winter, 1996, p. 409-424.

малцинство и продлабочувањето (па дури и проширувањето) на поделбата меѓу двете најголеми заедници. Како што ќе биде истакнато подолу, вклученоста на албанските политички партии во Собранието и Владата дојде како резултат на специфичната рамнотежа на власт меѓу мнозинските партии и политика на вклученост. Во исто време, во периодот меѓу 1991 и 2001 година немаше некоја особена вклученост на албанското население во јавната администрација, додека државата,¹²⁸ главно, функционираше како национална држава на мнозинството. Всушност, и покрај вклученоста на Албанците во власта, системот на власт не можеше да се смета како форма на поделба на власта, туку повеќе како обид за вклучување на албанската елита. Само неколку национални држави експлицитно ги исклучуваат малцинствата од политичкиот живот, или ги ограничуваат нивните права. Во исто време, повеќето национални држави востановуваат и симболична хиерархија или сопственост, а даваат и привилегии на мнозинството во бројни области. Во оваа смисла, Македонија во текот на деведесеттите, воопшто не беше исклучок на парадигмата за национална држава. Потврдата на македонските национални државни симболи беше клучниот одговор кон бројните предизвици што произлегуваа од соседните држави кон државата и посебната одреденост на македонската нација. Првично место за недоразбирања беа меѓународните односи на земјата, што се концентрираа на прашања, како на пример името (со Грција), посебноста на македонската нација и јазикот (со Бугарија) и Македонската православна црква (со Србија). Што се однесува до употребата на симболите, албанското и останатите малцинства не

¹²⁸ Steven L. Burg, "Background Paper: Working Group on the South Balkans," Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations, Fall, 1995, p.371

се противеа на употребата на државните симболи.¹²⁹ Во исто време, новиот македонски Устав востанови доминантност на македонската нација, не само во преамбулата, во која земјата беше опишана како држава на македонската нација, туку и преку назначување на македонскиот како државен јазик и издвојувањето на Македонската православна црква. Како што забележува Јени Енгстром „во целина ... со Уставот се заведе еден либерален, граѓански концепт на државјанство, со кој се обезбедуваат еднакви права за сите граѓани на Македонија, независно од етничка и/или религиозна припадност“.¹³⁰ Тврдењето да се вклучи само македонската нација во државата, секако беше на понизок развоен степен, отколку што тоа беше случај во повеќето уставни на поранешните југословенски држави. Тоа е феномен што соодветно се нарекува „уставен национализам“, востановен од Роберт Хајден.¹³¹ Како резултат на сето тоа, државата формално беше хибрид меѓу национална држава, било според некои од формите, така и според јавната администрација, употребата на јазици и други домени, но и граѓанска држава која беше управувана од меѓунационална влада уште од осамостојувањето. Со Македонија, уште од осамостојувањето управуваше неформално голема коалиција. Доминантната албанска партија учествуваше во власта уште од почетокот, односно по првите слободни избори во 1990-та. Албанските партии секогаш биле застапени во Собранието.¹³² Албанската заедница немаше ниту една официјална институција за самоуправа, но со појавувањето на

¹²⁹ Engström, исто, стр. 335-48; Keith S. Brown, "Seeing Stars: Character and Identity in the Landscape of Modern Macedonia", *Antiquity*, Vol. 68, 1994, p. 784-796.

¹³⁰ Engström, исто, стр. 338.

¹³¹ Robert Hayden, *Blueprints for a House Divided. „The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts“* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999), p. 71-72.

¹³² Janie Leatherman, „Untying Macedonia's Gordian Knot: Preventive Diplomacy in the Southern Balkans“, Background Paper for fall 1995 working group on the Southern Balkans of the Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations, 1995

неофицијалните институции, вклучувајќи го и Универзитетот во Тетово – кој не беше признат сè до 2004-тата година, доби извесен степен на автономија. Според тоа, оваа форма на вклученост не може да се смета за поделба на власта, бидејќи ниту беше сигурна, ниту придонесе кон некое значително подобрување на економската ситуација на Албанците (ниту на Македонците). Но, исто така, ни државата не се откажа од својата утврдена предиспозиција за фаворизирање на македонското мнозинство.

Во периодот од 1990 до 2000 година се случуваа повеќе немили настани на меѓуетнички план кои го навестуваа конфликтот од 2001 година, кој во голема мера беше произведен надвор од границите на Република Македонија, бидејќи не дојде до разгор на граѓанска војна. На неколку наврати, заради различни поводи, беа одржани демонстрации од страна на етничките Албанци во Македонија, како и терористички напади врз службени лица припадници на полициските и воените сили во државата. Во овие рамки, катализатор на подигање на тензиите беше бомбардирањето на С.Р. Југославија од страна на силите на НАТО, при што во Македонија беа згрижени околу 250.000 косовски бегалци.

Така, постојано нараснуваа тензиите меѓу етничките Албанци и Македонците. Албанците тврделе дека се дискриминирани во Република Македонија, барајќи поголеми културни и образовни права, поголема улога во управувањето со власта, во вооружените сили и полиција. Во 1999 година избувнале немири во Косово меѓу етничките Албанци и Срби. Во исто време, претседателските избори во Македонија само ги изостриле меѓуетничките тензии меѓу Албанците и Македонците. Тензиите уште повеќе се засилиле кога Република Македонија била потопена од 250.000 етнички Албанци, бегалци од војната на Косово. По ова, во Македонија била развиена уште поголема мрежа на Армијата за ослободување на Косово или УЧК. Кај нас во сферата на меѓуетничките

односи потребна е елаборирана стратегија која би претпоставувала збир од сите досегашни истражувања на проблемот во рамки на научниот и невладиниот сектор. Таквата стратегија треба да се изработи во интегрална форма, а потоа да се обезбеди нејзина примена во сите општествени сегменти. Особено е важно образовниот процес во државата да се приспособи на мултикултурниот контекст, афирмирајќи ја мултиетничката толеранција и соживот. Неопходно е спроведување позитивна кампања меѓу младината во медиумите врз основа на претходно подготвена стручна анализа. Исто така треба да се поттикне активното учество на учениците во културно-физичките активности организирани во различни средини.

2. Фактори кои влијаат за отпочнување на вооружениот конфликт во Република Македонија во 2001

Периодот 2000-2001 година, во Р. Македонија, се карактеризира со сложени општествено-економски и политички промени како резултат на транзицијата. Многу индустриски капацитети пропаднаа и беа затворени, голем дел од населението остана без работа и нагло осиромаша. Приватизацијата беше проследена со различни неправилности, недоречености во законската регулатива и груби злоупотреби. Актуелната власт во која партиципираа и партиите на Албанците не можеше да се справи со ваквите состојби во државата. Политичките партии беа формирани на етничка основа. Политичките прилики ја правеа состојбата во Македонија кривка и несигурна, најмногу поради фактот што Македонија ги живееше првите години на самостојна и суверена држава. Политичкиот живот го карактеризираат партии со моноетничка структура, а на власт се наоѓаат националистички ориентирани партии. Власта е централизирана, а

правниот систем и законите сè уште не се до крај изградени (не се донесени сите потребни закони, донесените закони често се менуваат и судовите долго ги решаваат предметите што доаѓаат пред нив). И покрај тоа што во Парламентот има претставници на политичките партии на Албанците и во владината коалиција учествуваат министри-Албанци, во администрацијата и државната структура Албанците не се пропорционално застапени. Политичките партии на Албанците во Македонија продолжуваат со јавно манифестирање на незадоволството од статусот на Албанците во политичкиот и во јавниот живот во земјата.¹³³ Напнатоста во меѓуетничките односи доаѓа до израз преку демонстрациите на Албанците со барање за зголемување на колективните права што се проследени со судири со полицијата и демонстрации на Македонците против зголемувањето на правата на Албанците. Заради пречувствителноста на темата, македонските и албанските аналитичари мошне внимателно се занимавале со анализата на кризата од 2001 година. Тоа делумно го правеле преку ревиите (меѓу кои се издвојува „Macedonian Affairs-MIC“) и колумните на дневниот печат, кои се претесни да изразат повеќедимензионални анализи на криза која, според некои експерти, била вистинска мала војна. Споменатите текстови, понекогаш биле претерано субјективни, политизирани или несериозни, што не резултирало со развој на поголема дебата околу неколку дилеми, како што биле: изворот на кризата и револтот на Албанците; дали можела да се избегне кризата од 2001 година; прашањата на одговорноста во однесувањето на одредени политички субјекти; постигнатите резултати по кризата; улогата на Меѓународната заедница во раководењето со кризата; можните сценарија, научените лекции во повеќе домени, однесувањето на

¹³³ Исмановски С., „Конфликтот во Република Македонија 2001 - тероризам или борба за права?“ Скопје: Фондација Институт отворено општество, 2008 г.

македонските медиуми, итн. Слични импресии се добиле и за време на организирањето на дебатата во јануари 2010 година, во организација на Фондацијата *Отворено општество*. На преден план биле исфорсирани субјективните, емотивните и заканувачките позиции, што повторно нè става пред дилемата: дали кризата од 2001 година навистина била надмината во духот на нејзините актери. Во првата половина на 2005 година, сосема спонтано се развила епизодна реторика за одговорноста на политичките актери за настаните од 2001 година. Притоа, политичките партии во Република Македонија заемно почнале да си ја префрлаат кривицата за кризата од 2001 година. Без амбиција на ова место да бидат елаборирани напред споменатите прашања, бидејќи секое од нив претставува своевидна тема за посебна научна студија, би развиле хипотетична теза дека кризата ја предизвикаа поголем број фактори од: социјална, економска, политичка, геополитичка, стратешка, меѓународна и друг вид природа. Тоа значи дека: неповолната социјална структура; високата стапка на невработеноста; економската беда и сиромаштија; организираниот криминал и корупцијата; затегнатите и конзервирани меѓуетнички односи во Република Македонија; настаните на Косово, каде Албанците за првпат се почувствуваа посупериорни од Србите; регионалната солидарност на Албанците; потрагата по граѓанскиот и културен идентитет на Албанците од Република Македонија; или индиферентноста на Меѓународната заедница кон Република Македонија, влијаеја како фактори кои ја симулираа рамката на македонската криза од 2001 г. Доколку се бараат политички актери кои на одреден начин придонесоа кон изродувањето на кризата во 2001 година во дадениот регионален и национален контекст, нашето внимание треба да го насочиме, пред сè, кон внатрешните актери на државата.¹³⁴ Во оваа насока може да се постават најмалку три дилеми.

¹³⁴ Реџеџи З., Општествено-политички настани кај Албанците во Македонија 1990-170

Прво, дали одговорноста солидарно треба да ја поделат сите оние кои владееле со Република Македонија или имале одредена политичка или општествена моќ од стекнувањето на независноста, без оглед на тоа дали се работело за партиите на власта или опозицијата, односно на мнозинството или на етничките заедници, пред сè, заради отсуството на нивното чувство за поправедни меѓуетнички односи? Второ, македонската криза - последното домино на југословенската криза, дали не беше последица на настаните на Косово и косовската криза, чиј епилог приврши пред отпочнувањето на кризата во Република Македонија, односно дали интервенцијата на Меѓународната заедница на Косово не доведе до проширување на кризата кон Република Македонија? Трето, дали кризата во Република Македонија беше чисто автохтона криза, која се должела на ревандикацијата на македонските Албанци, поддржани од нивните косовски сојузници за надминување на недоволната етничка демократија. Во „трагањето по возбудливостите за одговорноста“, не смееме да заборавиме на валидната теза на д-р Хенри Кисинџер дека: „Европските демократии во текот на својата историја создале хомогени општества олицетворени преку државите-нации, со паралелно демократско регулирање на статусот на малцинствата од страна на мнозинството. Мнозинството, односно оној што е посилен, е одговорен за демократијата, за статусот на послабиот...“. (Од одржаниот говор во Брисел пред ЕАПС, НАС и SHAPE на 04.11.2005 г.) Во случајот на Република Македонија, според оваа теза, основната одговорност за настаните од 2001 година, односно за претходниот модел на демократијата, треба да ја има мнозинскиот народ, односно оние што владееле со Република Македонија во име на мнозинскиот народ. Меѓутоа, би било многу симплифицирано доколку целокупната одговорност се префрли врз политичките субјекти. Заробениците на

јавното мислење, политичките партии на мнозинството, често немаа сила, храброст или, поточно, разбирање да преземат посериозни правни и политички реформи, за да се подобри статусот на етничките заедници. Затоа, меѓуетничките односи, практично беа конзервирани и, речиси, не постоеја освен на ниво на највисоките политички претставници. Албанците беа присутни единствено во Собранието и Владата, во улога на пратеници или министри, односно до 3-4% во администрацијата, додека останатиот етнички граѓански корпус коегзистираше со мнозинскиот граѓански корпус на државата и беше отсутен од јавните институции. Зошто таквиот тивок бојкот на Албанците во Република Македонија не им сметаше ниту на власта, ниту на македонските политички партии? Или, дали воопшто се работеше за бојкот на Албанците, или недоволен слух на мнозинскиот народ? Во реалноста, Република Македонија во однос на меѓуетничките односи, во недостаток на сопствена концепција, го форсираше надминатиот „Титов модел“, чија формула беше многу едноставна: дијалог, заемност и договор (со отсуство на доверба), само на ниво на високите политички инстанции (министри, пратеници...), отстапување на слободен простор на албанските лидери заради нивно корумпирање и послушност, индеферентност и ненавлегување во подлабокото албанско милје, или стимулирање на мултиетничката синергија, односно еден вид мимикрија на мултиетничката демократија. Слична била состојбата и со образованието, каде албанското незадоволство било многу подиректно. По забраната на наставата на албански јазик на Универзитетот во Приштина, 1991 година, каде студирале поголем број македонски Албанци, Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ, Макс ван дер Штул интервенирал кај македонските власти да се отвори педагошки факултет на албански јазик во Скопје. Овој потег бил примен со отпор од страна на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, но, исто

така, не ги задоволувал и желбите на Албанците, кои во 1994 година го основале незаконскиот тетовски Универзитет. Овој Универзитет на Албанците им овозможил пристап кон високото образование на албански јазик. Останатите теми на албанското незадоволство во Република Македонија биле: двојазичноста, статусот на конститутивен народ, децентрализацијата и локалната самоуправа. Кон надворешниот свет, нашминканите меѓуетнички односи добиваа само комплименти, освен за време на епизодните манифестирани незадоволства на некои албански пратеници во Советот на Европа. Компаративно набљудувано, Албанците во Република Македонија живееле најдобро од сите останати Албанци во Регионот. На Косово долго време владеел тоталитаризмот на Милошевиќ, а во соседна Албанија, хаотичната транзиција и криминалот, како и наследениот низок животен стандард, не овозможувале видно да се подобрат условите на живеење. Покрај тоа, Албанците во Република Македонија биле малцинство, навистина малку пообемно малцинство, но со поголеми политички права отколку, на пример, другите малцинства во регионот. Работите почнале да се менуваат со заминувањето на Србите од Косово. Поголемиот број македонски интелектуалци, политичари и воени експерти, во 2001-та година, а некои и подоцна, тврделе дека причината за кризата во 2001-та година се должела на надворешни фактори, односно била увезена од Косово, со цел да се дестабилизира државата. Непосреден повод за тоа било потпишувањето на Договорот за меѓународниот легитимитет на југословенско-македонската граница меѓу С.Р. Југославија и Република Македонија, со што границата меѓу Косово и Република Македонија ќе го оневозможила слободното движење на разните криминогени групи во Република Македонија и Косово. Извесна одговорност за настанатата криза им се префрлала и на силите на КФОР, кои не обрнале поголемо внимание на опасното профункционирање на сврзните садови меѓу Косово и Република

Македонија. Македонските Албанци сметале дека кризата во 2001-та година била резултат на внатрешни фактори, односно на неправедниот уставен статус и третман на Албанците во Република Македонија. Најголемиот број забелешки се однесувале на: дискриминацијата, статусот на албанскиот јазик, локалната управа, правата во образованието и недоволната застапеност во државната администрација. Според мислењето на некои странски набљудувачи, кризата, едновремено, ја предизвикале надворешни и внатрешни фактори, односно прекуграничниот фактор на етничко-територијално-сепаратистичко движење (ЕТСД), кое дејствувало на обете страни на македонско-косовската граница и користело поволни можности во внатрешното и во меѓународното опкружување. Кон кризата од 2001-та година, придонесувале и останатите неповолни социо-економски, политички, институционални, културолошки и друг вид фактори. Во 1991 година и Република Македонија издејствува слободен избор, по успешниот Референдум за стекнување на независноста. Со усвојувањето на првиот демократски Устав од 1991 година, кој го игнорирале пратениците од албанските политички партии, Република Македонија се детерминирала како национална унитарна држава на македонскиот народ, во која рамноправно живеат граѓаните од другите националности; Македонската православна црква добила статус на национална црква; македонскиот јазик, пак, бил прогласен за единствен службен јазик на целата територија. Уставот им гарантирал на малцинствата право на задолжително основно и средно образование на својот мајчин јазик и право на развивање на нивниот идентитет, култура и службена употреба на мајчиниот јазик во општините каде биле мнозинство. Претставниците на албанските политички партии се чувствувале изманипулирани, бидејќи очекувале поголеми права од оние со кои располагале во Уставот на С.Р. Македонија. „Периодот на

усвојување на Уставот 1991 претставува изгубена историска можност на централните балкански простори да се создаде балканска Швајцарија која ќе ги спречеше сите конфликти на соседите...”, истакнува Зекирија Реџеџи. („Општествено-политички настани кај Албанците во Македонија, 1990-2001“ - Тетово: АРС, 2007 г., 55 стр) Таквите барања се толкувале врз основа на историското право и наследените национални права на Албанците во Република Македонија, што им давале целосно право за поделба на суверенитетот на независната држава Македонија. Според Реџеџи, „во Зборникот на документи на АСНОМ, 1944-64, Ск. стр. 71, 177-8, на Албанците и Македонците им се гарантира слобода, рамноправност и заедничка татковина“. Во своите ревандации доминирале албанските партии во опозицијата, како ДПА на Арбен Џафери. ДПА постојано навраќала врз прашањето на мајоризација на Албанците во државата и побарувањето на втор рамноправен народ во Република Македонија. Анимирајќи ги контактите со Албанците од Тирана и Приштина, тие го заговарале својот проект за „територијално-политичка автономија“ кој ја зафаќал и територијата на Република Македонија, наречен „Република Илирида“, прогласена во 1992 година. Имено, на Референдумот на Албанците во Република Македонија, кој се одржал на 11 и 12.01.1992 година, врз основа на Одлуката за прогласување на политичката автономија на Албанците во Република Македонија, која била донесена од страна на собранието за автономијата на 27.12.1991 година, било поставено прашањето: Дали сте за политичко-територијална автономија на Албанците во Република Македонија? Албанците се сомневале и за можен српско-македонски заговор: „Самиот факт што во договорот за повлекување на Југословенската народна армија – ЈНА од Република Македонија не учествувал ниту еден Албанец, остава сомневање за некој српско-македонски заговор“(З. Реџеџи, Ibid. 67 стр.). Меѓутоа, порастот на

албански национализам во Република Македонија не само што не бил посериозно третиран од страна на власта, туку и повремено насилно разбиван, како што биле настаните на почетокот и кон средината на 90-тите на Бит пазар, кога биле убиени 4 и повредени 14 Албанци, потоа т.н. „афера со оружје“ и настаните од 09.07.1997 година, околу истакнувањето на албанското знаме од страна на тогашните градоначалници на Гостивар и Тетово. По повод судските процеси во Гостивар и Тетово, тогашниот лидер на опозицијата, Љубчо Георгиевски истакнал: „Скандалозните казни ќе имаат негативни реперкусии врз самата македонска држава“. Во овој период, границите меѓу Косово и Република Македонија ги контролирала српската полиција, така што и македонските безбедносни сили воопшто не биле афектирани со албанскиот предизвик. Останатото досие на незадоволството на Албанците во Македонија било од социјална и економска природа. Во периодот меѓу 1980-та и 2000-та година, популацијата на Република Македонија забележала просечен пораст со стапка од околу 3%, но меѓу албанското население таа изнесувала околу 6%. Во 1980 година, популацијата во Република Македонија изнесувала 1.863.000 жители, во 1989 година се покачила на 1.960.000 жители, а во 2009 година достигнала 2.048.000 жители. Во овој период, процентот на Албанците во Република Македонија пораснал од 18%, на 22% од целокупната популација. Тој број ќе бил многу поголем доколку миграторниот тренд не достигна околу 18,2%, односно околу 370.826 граѓани заминале како економски имигранти во странство. Истовремено, опаѓала и стапката на вработеност. Меѓу 1985-та и 2005-та година, стапката на вработеност опаднала за 12%, а се зголемила стапката на невработеност на просечни 29-30% од вкупната активна работно-способна популација. Кон овие разочарувачки бројки, се додава уште една, онаа на падот на БНП по глава на жител. Република Македонија и на почетокот на

втората деценија на 21-от век, сè уште не го достигнала нивото на БНП од 1980 година. Заради бројните блокади, санкции и воени операции, во периодот 1991-1995 година, со кои биле закочени основните координати на транспортот, БНП покажал многу скромни показатели. Во периодот 1950-1980 година, БНП достигнал просечни 4,65; меѓу 1980 и 1989 година, 0,6%; меѓу 1989 до 2001 година, -2,5; меѓу 2001 и 2008 година, БНП достигнал 3,7%; а вкупно меѓу 1980 и 2008 година, БНП изнесувал просечно 0,0%, додека од паѓањето на комунизмот, во 1989 година до 2008 година, изнесува -0,3%. Покрај тоа, неповолната економска структура се почувствувала и во големиот трговски дефицит со странските партнери. Во 1990 година, извозот од Република Македонија изнесувал \$0,2 милијарди, а увозот \$1,1 милијарди, во 2008 година извозот достигнал \$3,9 милијарди, а увозот \$3,9 милијарди. Стапката на порастот, исто така, била мошне ниска. Се мислело дека сиромаштијата од комунизмот автоматски ќе исчезне веднаш по прифаќањето на пазарното стопанство и приватизацијата. За да дојде до економско заздравување на државата, било неопходно да се достигне стапка на пораст на БНП од 5%. Во периодот до 2001 година, порастот на БНП за Република Македонија достигнал ниски -0,40%. Дури во периодот 2001-2010 година отпочнало заздравувањето на македонското стопанство и со зголемена просечна стапка на пораст на БНП, со околу 3% (2001-2003 г.), но не било доволно да се надмине сиромаштијата. Вкупниот збирен индекс на релативната сиромаштија во Република Македонија меѓу 1997-та и 2000-та година бил во постојан пораст и се движел според следната скала: во 1997 година - 19,0; во 1998 - 20,7; во 1999 - 21,0; и во 2000 година - 22,3. Оваа куса социо-економска радиографија укажува на исклучително неповолните економски и социјални трендови во периодот 1991-2001 година, кои предизвикале мошне тешки социјални и економски последици врз животниот стандард и сиромаштијата на

популацијата во државата. Сиромаштијата не признава етнички граници. Сиромаштијата, општиот пад на животниот стандард и невработеноста ги погодиле и Македонците и Албанците, како и останатите етнички заедници. Невработеноста на ромската жена достигнала околу 75%, на албанската околу 65%, а на македонската околу 55%. Особено тежок бил социјалниот статус на многучлените македонски и албански семејства, како и на оние од останатите етнички заедници. Таквата состојба ја зголемила тенденцијата кон имигрирање. Високата стапка на имиграција од Република Македонија ја пласира државата меѓу топ триесетте имигрантски држави во светот. Според податоците на Светската банка, бројот на имигрантите од Република Македонија во 2005-та изнесувал 370.826, или 18,2% од вкупната популација. Во 2001-та година, индексот на сиромаштијата пораснал на 40%, додека кај високообразовниот профил достигнал 3,7%. Во Република Македонија, бројот на сиромашните лица се проширил врз четвртина од населението, односно на околу 500.000 луѓе. Над 77.000 семејства се здобиле со правото на користење на социјална помош, во висина од 1.700 денари. Просечната кошничка на основните продукти изнесувала 11.000 денари, а просечната плата достигнала 10.000 денари. Во недостаток на развиена социјална држава, улогата на *welfare state* ја играло семејството (*welfer family*), кое, според традиција ја покажувало семејната солидарност кон социјално загрозените членови на семејството. Како продолжена логика на *welfer family*, се појавил трансферот на средствата од дијаспората кон сопствените семејства во државата, кој во 2000-та достигал и до половина милијарда долари. Овие трансфери, донекаде, ја ублажувале социјалната сиромаштија, но, сепак, нивната алокација не се однесувала врз целокупното население. Граѓаните и Република Македонија и натаму живееле во тешка економска и социјална транзиција. За разлика од етничките Македонци,

етничките Албанци биле симболично застапени и во државната администрација. Според некои податоци, за кои албанските аналитичари покажале резерви дека и тие проценти биле надуени, нивниот број изнесувал 3% од вкупно вработените во администрацијата. Особено мала била застапеноста во Министерството за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи, Министерството за одбрана, како и останатите министерства. Останатите досиеја на незадоволство биле: несразмерната поделба на буџетот кон општините населени со албанска популација; силната централизирана власт во однос на локалната власт; несоодветно скроената територијална поделба на општините во функција на изборните единици, за да се изберат помал број албански пратеници и градоначалници; неможноста да се студира на високошколските установи и факултети на албански јазик; дискриминаторскиот однос на државните службеници и функционери кон Албанците, неможноста да се употребува албанскиот јазик како втор службен јазик, и др. Албанците во Македонија мислеле и сметале дека за разлика од етничките Македонци, етничките Албанци биле симболично застапени и во државната администрација. Во глобална смисла, незадоволствата на Албанците во Република Македонија произлегувале од најмалку три големи домени: политичкиот домен, или недостатокот на етничка демократија согласно големината на албанската заедница, односно повикување на историското право и наследените национални права на Албанците во Република Македонија, што било основа за инсистирање на правото на поделба на суверенитетот на Република Македонија меѓу двата конститутивни народа, Албанците и Македонците. Оваа аномалија се поимала како реликт на комунизмот и Брозовиот модел на формалното братство и единство што во Република Македонија се нарекувало сожителство; социо-економскиот домен, што се должел на тешката

транзиција, сиромаштијата, невработеноста, неуспешниот модел на приватизацијата, грабежот на државниот имот, државната корупција, нефункционалноста на македонското пазарно стопанство, пирамидалното штедење; проблеми кои се однесувале на образовниот систем, забраната на употребата на албанскиот јазикот во високото образование, демократизацијата во доменот на културата, медиумите, еманципацијата, што се должело на стравот и недовербата на власта кон албанската етничка заедница. Проблемот на образовниот систем во Република Македонија се актуализирал преку иницијативата за основање универзитет на албански јазик од страна на Собранието на албанските интелектуалци на 04.06.1994 година. Било предвидено да се конституираат: филолошки, филозофски, природно-математички, правен, економски и факултет за ликовни уметности. Бројот на запишаните студенти од 570 се зголемил на 6.200 во 1998/9 година. Власта во Република Македонија не го легализирала факултетот. Една година по завршување на косовската криза, на 13 јуни 2000 година, од страна на повеќе политички и останати субјекти била иницирана Декларацијата за легализирање на тетовскиот Универзитет од страна на Владата на Република Македонија, како трет државен универзитет во државата. Во овој период ДПА, која партиципирала во коалиционата власт на ВМРО-ДПМНЕ, не ја потпишала оваа декларација и се ангажирала во отворањето на Универзитетот на Југоисточна Европа, кој ќе биде активиран по кризата од 2001 година, на 19.11.2001 година. Поголемиот број македонски интелектуалци, политичари и воени експерти, во 2001-та година, а некои и подоцна, тврделе дека причината за кризата во 2001-та година се должела на надворешни фактори, односно била увезена од Косово, со цел да се дестабилизира државата. Непосреден повод за тоа било потпишувањето на Договорот за меѓународниот

легитимитет на југословенско-македонската граница меѓу С.Р.Југославија и Република Македонија, со што границата меѓу Косово и Република Македонија ќе го оневозможи слободното движење на разните криминогени групи во Република Македонија и Косово. Извесна одговорност за настанатата криза им се префрла и на силите на КФОР, кои не обрнале поголемо внимание на опасното профункционирање на сврзните садови меѓу Косово и Република Македонија. Исто така според други македонски експерти имало повеќе причини за избувнување на конфликтот. Под изговор дека ги бараат правата и слободите стекнати со Уставот на СФРЈ од 1974 година, одредени албански кругови во, и надвор од Македонија, сакаа да ја реализираат идејата за создавање на голема Албанија. Политичките партии на Албанците во земјата го подгреваа национализмот кај албанското население за остварување на своите радикални цели. Ескалацијата на косовската криза во 1999 г. негативно се одрази и на состојбите во Македонија. Таа влијаеше на хомогенизацијата на Албанците и на формирањето на вооружени групи, составени од Албанци од Косово и од Македонија. Овие групи со своето илегално и криминално делување, во северните делови на Македонија, ќе ја дестабилизираат земјата на безбедносен план. Кон крајот на 2000-та година, и во почетокот на следната, се случија и првите инциденти и судири меѓу албанските вооружени формации (т.н. ОНА), составени од криминални групи, терористи и исламистички платеници од едната страна, и македонските безбедносни сили, од другата.

3. Вооружениот конфликт 2001

Косовскиот епилог и заминувањето на српските безбедносни сили од Косово, кој во Приштина бил доживеан како конечно надминување на

словенскиот комплекс на владеење со Албанците, кај македонските Албанци наметнал уште еден домен на незадоволство, или поточно, на ревандикации. Тоа била желбата да се поседува слободата и слободоумноста, што по 1999 година, ја добиле Албанците на Косово. Поразот на Србите на Косово меѓу македонските Албанци бил поздравен со еуфорија слична на онаа која ја доживеале угнетуваните народи по победата врз послитниот, како што, на пример, бил случајот со победата на борците на Виетконг, кај Диен Биен Фу, во 1954 година, врз француските сили, или претходно, на победата на Јапонците врз американската база при нападот на Перл Харбор, 1941 година. Еуфоријата на триумфот по заминувањето на српските сили од Косово се раширила и меѓу Албанците во Република Македонија. „Уставот на Република Македонија од 1991 година беше главен генератор на кризата во 2001 година“, истакнуваат повеќе албански интелектуалци од Република Македонија. Тој документ го искажувал дискриминаторскиот третман на албанското малцинство, ја одредувал концепциската положба на Република Македонија и на нејзините државни институции, во кои работеле меѓу 3 и 4,5% Албанци. *Со Комуникето бр. 4 на Генералниот штаб на ОНА од 23 јануари 2001 година, официјално беше објавена војна на Ослободителната национална армија против Македонските безбедносни сили, со реченицата: „Униформата на македонскиот освојувач ќе биде напаѓана, додека не се ослободи албанскиот народ“.* Според мислењето на Зекир Реџеџи, „генералната платформа на ОНА се пренамени од борба за национална независност, во борба за зачувување на територијалната целина на Република Македонија и етничка рамноправност“.¹³⁵ Меѓутоа, дилемата околу тоа дали се работеше за битка за територија, или за демократизација, ги

¹³⁵ „Општествено-политички настани кај Албанците во Република Македонија 1990-2001 г.“, Ibid.180.

подели и домашните и меѓународните аналитичари. За Љубомир Фрчковски, еден од водечките македонски интелектуалци и советник на претседателот на Република Македонија, Борис Трајковски, овој настан претставувал „еднонационалистички проект за голема Албанија...но со губитнички префикс“. На 13 март, 20 илјади Албанци маршираа мирно низ главниот град Скопје. Следниот ден, на 14 март, НДП (партија на Албанците) го запали насилството, организирајќи демонстрации во Тетово. Скриени меѓу 5.000 демонстранти, 10 вооружени луѓе отворија оган врз полицијата. Следниот ден ОНА постави минофрлачи на ридовите околу Тетово и почна да го гранатира центарот на градот. Така почна воениот конфликт во Македонија во 2001 година.

Сценариото беше веќе видено. На 15 март, ОНА изврши напад во предградијата на Тетово. На безбедносните сили се пукаше од позиции крај селата Селце, Ѓермо, Гајре и Шипковица. Окупирајќи неколку села и тероризирајќи го населението, бунтовниците бараа поголема етничка или друга форма на еднаквост и како што се приближуваа кон главниот град Скопје, бараа договор со Владата. До вчера терористи, постепено станаа партнери во мировниот процес. Веднаш по тетовските настани, кога беше јасно дека земјата зачекорува кон воена криза, претседателот Трајковски и премиерот Георгиевски ги манифестираа првите разлики во начинот за решавање на кризата. Додека Георгиевски најави жестоко справување со терористите, Трајковски упорно се залагаше за примена на сите политички средства. ОНА првпат се појави во Македонија на 16 февруари 2001 година. Почна со окупација на албанските села покрај границата со Македонија, Косово и Србија. На 25 февруари, околу 50-на герилци го окупираа малото село Танушевци. Бројката постепено се зголеми на 300 мобилни добро вооружени герилци во Танушевци, Малино, Брест и во Гошинце. Герилците имаа две блиски бази во Косово

- Дебалде и Витина, каде што пристигаа пари и муниција од ОВК. Во неможност да се потпрат на традиционално албанско-македонски партии, на 11 март радикалите ја формираа Националната демократска партија (НДП). За претседател е избран Кастриот Хаџиреца, кој ја напушти Демократската партија на Албанците (ДПА) која беше дел од владината коалиција. Претходно, на 22 јануари 2001 година, во Теарце се случи терористички чин. Ракетирана беше полициската станица, при што загина еден полицаец, а тројца беа повредени. Еден ден по настанот беше испратено соопштение до скопската телевизија ЕРА, во кое одговорноста за овој терористички чин ја презеде таканаречената Ослободителна национална армија (ОНА), која истовремено го најави и својот воен поход, како што рече, „за повеќе човекови права“.¹³⁶ Македонските власти во почетокот реагираа потценувачки, прогласувајќи ја ОНА за непостојна фантомска организација. Премиерот Љупчо Георгиевски во првите денови од нападите изјави: „Навистина сметаме и оцената е дека состојбата во државата е стабилна. Само ќе потсетам дека има бројни држави во светот каде што дневно се случуваат терористички инциденти и никој не кажува дека тие држави се нестабилни“. Најпромашената оценка ја даде тогашниот член на Советот за национална безбедност д-р Трајан Гоцевски, кој рече: „Мојата лична оценка е дека во моментот на Македонија не претстои никакво директно загрозување на нејзината национална безбедност однадвор. Внатре мислам дека институциите функционираат на едно задоволително ниво. Се случуваат одредени појави во Македонија кои воопшто не се посакувани, но ако се следат последните изјави на државните органи, мислам дека тие сега се во ситуација да ја контролираат оваа состојба“. Ексминистерот за внатрешни работи

¹³⁶ Исеини М., Менај П., Османи Р. - Избор текстови за конфликтот во 2001, Скопје, ФИОО-М, 2001, стр18

Љубомир Фрчкоски ја советуваше Владата на брза акција: „Ние имаме пресудни десет дена пред нас. Ако не успееме во тие десет дена да ги победиме, работите потоа ќе се одвиваат на наша штета. Ќе ја изгубиме меѓународната поддршка и конфликтот ќе заврши на некоја понижувачка преговарачка маса“-рече Фрчкоски. Тогашната министерка за внатрешни работи, Доста Димовска, изјавила дека уште во ноември 2000 година имале предупредувања за големи терористички и криминални групи: „Имавме такви информации и преземавме мерки на засилена безбедност и зголемено присуство на полицијата во пограничниот регион. Но, границата помеѓу Македонија и Косово беше чувана само од едната страна, од македонската, а од косовска страна не беше чувана“, сведочи Димовска за фељтонот на „Утрински весник“. Проблем биле и неразграничените надлежности меѓу Армијата и полицијата. „Тогаш Армијата беше надлежна за чување на граничната линија, а полицијата за пограничниот регион во длабочина од 10 км“ - вели Димовска. „Воениот конфликт започна со Танушевци и неговото заземање од вооружени терористички групи и држење на цивилното население. Првите акции на МВР и на Армијата биле против тие терористички групи. Подоцна почнал да се интензивира упадот на терористичките групи од Косово, а албанското население почнало да им се придружува на овие терористички групи“- вели Димовска. Со нападите на полициската станица во Теарце на 22 јануари 2001 година и на патничкиот воз Скопје - Кичево на 26 јануари, се појавија првите сигнали на насилството што се закануваше на Македонија. При нападот во Теарце загина полицаецот Момир Стојановски од Крива Паланка, а тројца полицајци беа ранети. Нападот го извршиле три лица, кои по пукањето со возило избегале во правец на Косово. Одговорноста за двата инцидента ја презеде таканаречената Ослободителна национална армија (ОНА). Во државниот врв владеело

привиден мир и спокојство, но странскиот и домашниот печат пишувале за опасностите од воената криза во Македонија. Како едно од критичните места се споменувало и селото Танушевци. Кон крајот на февруари, селото Танушевци со денови било под окупација на вооружените албански парамилитантни сили. Власта, сепак, се одлучила да дејствува „дипломатски“. „Приближувањето кон куќите, за да се регистрира дали има жители значи истовремено прифаќање на вооружениот конфликт, а тоа мислам дека е и намерата на оваа вооружена група, но ние не сакаме да наседнеме“ -изјави тогаш министерот за одбрана Љубен Пауноски. Панде Петровски, подоцнежниот началник на Генерал штабот на македонската војска, во своето сведоштво за војната, во фељтонот на „Утрински весник“, вели: „Од самиот почеток тоа практично беше војна. Тоа беше агресија од една странска држава врз нашата територија. Првите акции што се случија на просторот на Танушевци и Малино Маало беа од страна на борци или припадници на Косовскиот заштитен корпус (КЗК), кои ја преминаа нашата граница и влегоа на наша територија. Имаше 25-мина припадници на КЗК и петмина од самото Танушевци“. И додека државното раководство, комплетно дезориентирано, се чудело што ја снашло земјава, ОНА полека формирала коридор преку кој странските новинари лесно доаѓаа до нејзините водачи, пренесувајќи му ја на светот едностраната вистина за конфликтот меѓу Македонците и Албанците.¹³⁷ Неспособноста на македонската влада да се справи со заканите на ОНА бил првиот индикатор, дека ОНА била многу посилна отколку што се мислело. ОНА се состоела од пет бригади кои изведувале операции во Куманово (113. бригада), Скопје (114. бригада), Тетовскиот регион (112. бригада) и областите околу Гостивар (116.

¹³⁷ Church B., Kosovo Lindore/Preshevo 1999–2002 and the FYROM Conflict, Conflict Studies Research Centre, Ministry of Defence, UK, March 2002, p. 6.

бригада) и Радушa (115. бригада). Според Али Ахмети, ОНА броела околу 5 илјади луѓе за време на кризата, додека, пак, според странските и домашните воени анализи, ОНА не броела повеќе од 2-3 илјади борци, а бригадите биле објавени и нумерирани пред самиот завршок на конфликтот во втората половина на 2001 година. „Не можевме да го избегнеме конфликтот со Албанците од Косово кои влегоа во некоја интеракција со Косовците дојдени од 1981 наваму во кумановско-тетовските села по границата“ -вели денес професор Љубомир Фрчкоски, кој тогаш беше советник на претседателот Борис Трајковски. „Кога делот на ОВК заврши со тензијата на Јужна Србија, едноставно, се ориентираа кон влез во Македонија, бидејќи тоа беа групи кои не мислеа да се разоружаат и кои од војната прават бизнис. Од коминикеата на ОНА во почетокот можеше да се види дека тоа беше војна со расистичка програма, војна за територии и војна против словенското население, а подоцна се трансформираше во војна за права“ - сведочи денес Фрчкоски. Меѓу војската на ОНА имало и такви што се нарекувале „кучиња на војната“, кои веќе имале искуство, борејќи се во Хрватска, Босна и во Косово. Поголемиот дел, сепак, биле Косовци, бивши или актуелни членови на Косовскиот заштитен корпус (КЗК), кои биле обучувани и вооружени од странски тренери во времето на војната на НАТО против режимот на Слободан Милошевиќ. Тука припаѓале и група муџахедини кои се бореле за пари во Балканските војни во периодот по распадот на Југославија. Припадниците на тие групи беа одговорни за најголемиот број убиства на членови на македонските безбедносни сили. Џезаир Шакири, познат како командант Хоџа или Џеза, тврдеше дека Али Ахмети во 1999 година верувал дека воените операции во Македонија ќе бидат можни најрано во 2003 или во 2004 година.¹³⁸ Шакири, кој ја предводел групата што го зазеде Танушевци во февруари

¹³⁸ Велиу Ф., Од битка до битка, Скопје, јули 2008, стр38

2001 година и кој подоцна командуваше со операциите на ОНА во Арачиново во јуни 2001 година, тврдеше дека Ахмети ја направил таа процена по влегувањето на КФОР во Косово. Некои од лидерите на НДП (Кастриот Хаџиреџа) биле во близок контакт со јадрото на водството на ОНА дури и пред избивањето на конфликтот во Македонија. Тие ги поттикнале средбите во Косово и Македонија во почетокот на март 2001 година, на кои биле дискутирани и договорени активностите на тетовското Кале. Тие тврдат дека, ако се дознаат во јавноста деталите од овие состаноци, погледот за тоа кој е кој во поранешната ОНА драстично ќе биде сменет. Фазли Велиу бил лидер на Националното движење за Косово и еден од финансиерите на ОНА и на други косовски албански организации. Тој му е вујко на Али Ахмети и двајцата се родум од Кичевско. Фазли Велиу бил во затвор во Германија, каде што чекал да биде екстрадиран во Македонија. На 13 март 2000 година, Организацијата на бивши политички затвореници собирала потписи во Македонија, за да ги испрати во германската амбасада, протестирајќи против испорачувањето на Велиу. Петицијата ја потпишале 20 пратеници од албански политички партии. Министерот за правда, Џевдет Насуфи, ја повлече или одбра да не ја активира потерницата (барањето) за екстрадиција на Велиу и тој беше ослободен од затворот во Германија. Овие извештаи им даваат поткрепа на шпекулациите за врските што постоеле пред 2001 година меѓу ОНА и албанските политички партии во Македонија. Се верува дека регрутацијата во ОНА се зголемила од мај натаму, главно, поради воената интервенција на македонските власти, но и поради самодовербата на ОНА, нејзиниот успех и заземањето територија. Хисни Шакири, пратеник во парламентот од ДПА, кој пребегна во ОНА, денес вели дека неговите први средби со ОНА се случиле во почетокот на март 2001 година. „Тогаш ОНА веќе дејствуваше во Карадачкиот регион“ -раскажува денес Шакири.

„Средбите зачестија во средината на март, во време кога структурите на ОНА почнаа да се појавуваат во униформи во поголемите села на Липковскиот регион“ -кажува тој. Два дена по нападот во Теарце е објавена програмата на ОНА. „Досега ние, Албанците, ги баравме нашите права преку дијалог по мирен пат и преку институциите, но нашите барања се игнорираат. Против овие мирни појави македонските власти одговорија со државен терор како во случајот во Скопје, Лабуништа, Тетово, Гостивар и Кичево. Албанско-македонскиот дијалог со антиалбански политичари, што е воден досега од страна на македонската влада е без смисла. Преговорите со Македонците можат да се направат само со меѓународно посредништво. Ослободителната национална армија е војска која ќе војува со оружје сè додека Македонија со Устав не биде македонско-албанска држава. „Ние сме за зачувување на суверенитетот и на територијалниот интегритет на Македонија. Ги почитуваме интересите на НАТО и на САД, во Македонија ги бараме нашите права кои ни следуваат, ќе војуваме додека не ги добиеме“, велеше прогласот. Во почетокот на март 2001 повторно имало престрелки во Танушевци, а цел на нападите била патролата на АРМ врз која во два наврата беше отворен снајперски оган.¹³⁹ На 4 март веќе паднале и три жртви. Возило на македонската армија што возело кон караулата Танушевци, во реонот на месноста Рамно, налетало на противтенковска мина, при што загинаа Кирче Димитров и Дејан Јакимовски. Само петнаесет минути подоцна, во истиот реон со снајперски истрел беше убиен уште еден војник на АРМ, Теодор Јакимовски.

Но, државниот врв сè уште беше со уверување дека дипломатските методи треба да имаат приоритет. Што уште повеќе го потенцира и илустрира неснаоѓањето на државата. Инцидентите и престрелките во

¹³⁹ Balalovska, Kristina et al. 2003. Crisis in Macedonia (Rome: Ethnobarometer).

реонот на Танушевци се засилиле и се интензивирале. И во селото Гошинце се повлекувале жените и децата и се засолнувале на други места. Тие бегале од селото, кое е во близина на Куманово, и се упатувале главно кон селото Никуштак на истото подрачје, населбата Ченто и селото Арачиново во скопското подрачје. Градоначалникот на Арачиново, Решат Ферати, велел дека не станува збор за бегалци, туку за гости кои по повод исламскиот празник Бајрам пристигнуваат кај своите роднини. Само што официјално било соопштено дека состојбата во Танушевци полека се смирува, веќе следниот ден, 8 март, дошло до најжестоките престрелки во тој регион. На 9 март во престрелките крај Брест беше убиен Горан Стојановски, припадник на специјалниот одред на МВР. Полицискиот конвој, кој од селото Гошинце се упатил кон селото Брест, имал за цел да поразговара со локалното население и да подели хуманитарна помош, како и да оствари средба со локалните челници. Неколку дена состојбата на северната граница била мирна, без престрелки. Но, македонските полицајци биле околу Малино Маало, но не и во него. Внатре биле стационирани албанските терористи. А власта сè уште била на ставот, дека евентуалната вооружена акција би можела уште повеќе да ги радикализира меѓуетничките односи во земјава. Кон крајот на март 2001 година, македонската армија почнала да ги гранатира селата над Тетово, а по четири дена владата ја прогласила операцијата за успешна. Потоа ОНА го премести конфликтот источно од Шар Планина и северно од Куманово, зголемувајќи ја територијата што била под нејзина контрола. Со недели држела села со албанско население во кумановската долина на североисток и на запад во регионите околу албанските центри Тетово и Гостивар. Илјадници цивили биле заглавени во борбата меѓу силите на владата и ОНА. Македонските сили ја обвиниле ОНА дека користи цивили за жив штит за да ја спречи целосната офанзива на Армијата. ОНА, пак, го негирала тоа

и тврдела дека цивилите немаат доверба во македонските власти. Тоа било една драма во која сите биле загрижени и многу внимателни. Никој од македонскиот врв претходно немал воено искуство. Никој не мислел дека на Македонија ќе и се случи војна и дека ќе треба да се справуваат со воени ситуации, а особено што упадот на терористички групи бил во цивилни населени места каде што се употребувало цивилното население како жив ѕид. Користењето жив ѕид од цивилното население многу ја отежнувало одбраната и справувањето со терористичките групи.¹⁴⁰ Македонската полиција немала одбрана, единици за таков вид тероризам. За разлика од МВР, Армијата имала такви единици, но долго време се изгубило во расправи во Владата на кој начин требало да се одбраниме. Во средината на март ОНА ја проширила борбата на Тетово. По шест дена борби во Тетово, Владата конечно им изрекла ултиматум на албанските герилци да се разоружат и да ја напуштат земјата или да се соочат со целосна воена интервенција. Ултиматумот не бил исполнет. МВР им поделило оружје на Армијата и на полициските резервисти во Скопје, во Гостивар, Тетово, Куманово и во околните села. Но, и ОНА во текот на летото продолжила да регрутира млади. А од сето тоа било сосема јасно дека Македонија се наоѓа на работ на граѓанска војна. ОНА добивала сè поширока поддршка од локалното албанско население. Окупацијата на Танушевци, а потоа и на Брест и Малино Маало, генерирале сè повеќе симпатизери и членови на ОНА. На 28 април крај тетовското село Вејце се случи најгрозниот масакр во оваа војна. Од заседа, меѓу Тетово и границата со Косово, беа убиени, а потоа масакрирани осуммина полицајци и војници припадници на специјалните единици „Тигри“ и „Волци“. Загинаа полицајците Марјан Божиновски, Кире Костадиновски, Бошко Најдовски и Илче Стојановски и војниците

¹⁴⁰ Bellamy, Alex. 2002. „The New Wolves at the Door: Conflict in Macedonia“, Civil Wars vol. 5, no. 1 (Spring)

Роберт Петковски, Бобан Трајковски, Миле Јанески и Игор Костески. Крвавиот настан го наелектризира конфликтот и предизвика етнички безредија во Битола, Велес и во Скопје. Масакрот се случи крај месноста Бреза, или попозната како Вејачка Кривина, на локалниот пат Селце - Вејце на падините на Шар Планина, кога бил отворен оган врз две борбени возила „хамер“ и две полициски „лада нива“ со вкупно 16 припадници на мешаната патрола од армиските единици „Волци“ и полициските „Тигри“. Покрај осуммината убиени, имаше и шестмина повредени. Од „волците“ со тешки повреди се здобија Бранко Стојковски, Јонче Данчев и Тоше Крстевски, а од „тигрите“ Горан Колевски, Јовица Божиновски и Златко Јанкуловски. По убиството, бандата ги масакрирала жртвите, а потоа се повлекла во шарпланинските села и се упатила кон граничниот реон, од каде што пребегнала во Косово. По овој настан безбедносната ситуација значително се влошува. Грозните слики предизвикале голем револт во Битола, од каде што потекнуваа некои од настраданите, што кулминирало во безредија низ улиците во кои четворица беа повредени и беа демолирани четириесет дуќани, претежно на муслимански сопственици.¹⁴¹ Првите шпекулации што се појавија по настанот беа дека масакрот го извршиле муџахедини, а со групата командувал Даут Харадинај - брат на косовскиот политичар Рамуш Харадинај. Очевидци тврдеа, дека злосторството го извршила група од десетина луѓе со бради и долги ножеви. Терористите убиле со пукање само една од жртвите, додека другите седум биле сечени на парчиња или биле живи изгорени. Заседата била поставена на многу добра локација и џипот на македонските безбедносни сили бил изрешетан со гранати и митралески оган од сите страни. Многу докази укажуваа дека терористите биле

¹⁴¹ Carpenter, Ted. 2001. „Waist Deep in the Balkans and Sinking Washington Confronts the Crisis in Macedonia“, Policy Analysis no. 397 (30 April), pp.1-15.

известени преку радиоврска за движењето на мешаната полициско-војничка патрола. Според полициски извори, само неколку дена по громорниот настан, имало обид за уште една заседа во близина на истото место. Меѓутоа, полицијата навреме ја открила заседата и ја разбила терористичката група. Полициската радиостаница „моторола“ била пронајдена на местото, што укажувало на тоа дека терористите цело време биле во постојан контакт со некои членови од полицијата во Тетово. Според полициската белешка, како што наведува, масакрот го раководеле Исмаили Шинаси или попознат како командант Хоџа, Цека Иљаз-Ќори, и Цека Билал-Брада, тројцата од Косово. Цека Иљаз бил задолжен со два милиона германски марки да ги исплати странските војници-платеници од западните земји, муџахедини и доброволци од земјава. Цека Билал, пак, бил припадник на Косовската разузнавачка служба и еден од главните организатори на снабдување на ОВК со оружје. На 9 јуни 2001 година ОНА го окупираше Арачиново, село на периферијата на главниот град Скопје. Тоа претставуваше нова сериозна ескалација на конфликтот. ОНА се заканувала дека ќе ги нападне зградата на парламентот и зградата на Владата, како и меѓународниот аеродром, што се наоѓа неколку километри од Арачиново. Окупацијата на Арачиново од почеток до крај ја водеше командант Хоџа или Џезаир Шакири. Тој тврдел дека постапувал според инструкциите на Али Ахмети и другите поголеми водачи на ОНА. Кога јавноста сфатила дека ОНА е присутна во Арачиново, илузиите исчезнаа и се зголеми напнатоста во Скопје. МВР им подели оружје на полициските и на воените резервисти, а се ширеа и гласови за навлегувањето на бунтовниците на ОНА во албанските населби во срцето на главниот град.¹⁴² Звучите од масовниот напад на владините сили за повторно заземање на Арачиново јасно се

¹⁴² Liotta, P. H. and Cindy R. Jebb, 2002. „Macedonia: End of the Beginning or Beginning of the End

слушале и гледале од главниот град. Скопје и Македонија се треселе од пробните летови на „сухои 25“. Така, се сфати дека земјата се наоѓа на работ на граѓанска војна. Битката за Арачиново заврши неславно на 24 јуни. Во неа загинаа тројца припадници на полицијата: Атанас Јанев, Никола Пехчевски и Александар Стојчев, а Оливер Китановски беше тешко ранет и почина во болница на 28 јуни. Иако претходно министерот за внатрешни работи, Љубе Бошкоски, изразил оптимизам за брзо ослободување на селото, тоа не се случи. По три дена, офанзивата на македонските безбедносни сили беше прекината под притисок на високиот претставник на Европската унија, Хавиер Солана, американскиот амбасадор Мајк Ајник, британскиот амбасадор Дикинсон, и францускиот амбасадор Терал врз Трајковски, Георгиевски, Бошоски и Бучковски. НАТО се договорила со ОНА да ги евакуира бунтовниците од Арачиново. Операцијата ја договорил и лично ја надгледувал Питер Фејт, специјален претставник на генералниот секретар на НАТО, Џорџ Робертсон, и личност која одржуваше тесни врски со ОНА практично за цело време на конфликтот. На околу 350 бунтовници им било дозволено да го напуштат селото со своето оружје, со помош на американските трупи кои служеа во КФОР, силите на НАТО во Косово. Македонската армија била принудена да се повлече. Мнозинството Македонци ја сметале и сè уште ја сметаат евакуацијата за понижување и луѓето реагирале силно на фактот дека бунтовниците не биле разоружени, а биле депортирани заедно со своето оружје на друга територија на Македонија, окупирана од ОНА. Таа вечер неколку илјади Македонци се собрале пред парламентот во Скопје и барале оставка на претседателот и на премиерот. Демонстрантите ја зазеле зградата на парламентот, а протестот се претвори во масовни немири, кршење возила во сопственост на меѓународните организации, целосно уривање на

влезната врата на ОБСЕ и на канцелариите на „Бритиш ервејс“.¹⁴³ Претседателот Трајковски беше евакуиран во скопската касарна Илинден. За време на преговорите во Охрид, билансот од војната веќе изнесуваше 47 мртви и 217 повредени припадници на безбедносните сили, 35 повредени цивили и 25 киднапирани, од кои 6 деца. Со почетокот на преговорите се интензивираше конфликтот на теренот.¹⁴⁴ Радикалните политичари и паравоени структури се служеа со насилство, за да ги зајакнат своите позиции во преговорите, заканувајќи се со целосна граѓанска војна додека не се исполнат нивните барања. На патот Жилче - Лешок загинаа Наца Петровска и Петре Петровски, мајка и син, кога нивното возило нагази на мина. Крај Лавце беа повредени четворица војници. Патот Тетово - Јажинце со денови беше локација на припадниците на ОНА. Клучниот настан за кој многумина сметаат дека претставуваше генератор на нови насилства, иако на преговарачката маса во Охрид веќе се навестуваше крајот на војната, се случи на 7 август. Тој ден во 5 часот изутрината МВР изврши акција во скопската населба Чаир, при што беше застрелана групата на командантот Тели, стручњак за експлозиви од Албанија. Терористичката група, како што се тврдеше, имала цел да организира убиства на припадници на полицијата. Епилогот од акцијата беше петмина мртви, меѓу кои и командантот Тели, и петмина уапсени. На одмаздата на ОНА по убиството на командантот Тели во Чаир не се чекаше долго. Веќе следниот ден, 8 август, се случил крвав настан. Колона на АРМ се движела кон Тетово со цел да се изврши редовна смена на персоналот на касарната. Заседата поставена од бунтовниците во реонот на Групчин кај Карпалак отворила оган со рачни ракетни фрлачи и автоматско

¹⁴³ "Macedonia: The Last Chance for Peace", International Crisis Group Balkans Report no. 113 (20 June 2001), pp. 1-35.

¹⁴⁴ Naegele, Joylyon. 2002. „Members of Disbanded UCK Look Back at Last Year’s Fighting“, RFR/RL Daily Report (17 April).

оружје. Во нападот било погодено транспортно возило од колоната, при што загинаа осум војници и двајца офицери, сите од резервниот состав на АРМ. Загинаа Нане Наумоски, Сашо Китаноски, Бранко Секулоски, Горан Миноски, Марко Деспотоски, Ердован Шабаноски, Љубе Грујоски, Дарко Велјаноски, Пеце Секулоски и Веби Руситоски. Насилствата продолжиле и следниот ден, 9 август. При нападот на ОНА врз безбедносните сили во Ратае, загина припадник од резервниот состав на полицијата во Ратае. На 9 и на 10 август ноќта дошло до напади врз позициите на безбедносните сили во Радушa, при што беше дејствувано со минофрлачи од Кривеник и Горанци од Косово. МВР ја повика АРМ на помош. Во меѓувреме, во тетовското село Ратае беше убиен уште еден полицаец. Припадниците на ОНА повторно ги затворија вентилите на Липковското Езеро, со што околу 100 илјади кумановци останаа без вода. Само 48 часа по крвавиот настан крај Карпалак, на 10 август се случи уште еден шок: кај скопското село Љубанци осум војници загинаа кога армиско возило нагази на две нагазни мини на шумскиот пат меѓу Љубанци и Љуботен, крај Скопје. Покрај осумтемина загинати припадници на АРМ, осум војници беа повредени. Загинаа Бранко Брдаревски, Бранко Јанев, Марјанчо Бошковски, Раде Јанковски, Гоце Чанкуловски, Томислав Настевски, Ивица Златевски и Томе Димовски. Истиот ден беше нападната и караулата крај Радушa. Според информациите од македонските власти, во нападот учествувале голем број припадници од Косовскиот заштитен корпус. Престрелките во Радушa продолжиле и на 10 август. Повредени биле војници и полицајци. Се смета дека ОНА таму претрпела најголеми човечки загуби. Меѓутоа, за жртвите на страна на ОНА и Косовскиот заштитен корпус нема официјални податоци. На 12 август 2001 година, се случи контроверзната полициска акција во Љуботен, која денеска е предмет на интерес на Хашкиот трибунал. Локалното население и албанскиот

политички блок ја обвинуваат македонската полиција дека (наводно) ги пречекорила овластувањата и дека убила 10 цивили.¹⁴⁵ Истиот ден попладнето, еден ден пред потпишувањето на Охридскиот договор, претседателот Трајковски прогласи едностран прекин на огнот што стапи во сила вечерта во 19:30 часот. Меѓутоа, иако на 13 август беше потпишан Рамковниот договор во Скопје, тоа не значеше и крај на насилствата. Пет дена подоцна, крај тетовското село Челопек беше миниран хотелот „Бриони“ заедно со двајцата чувари-цивили кои беа врзани за стол под кој бил ставен експлозивот. Билансот на загинати во воениот конфликт изнесуваше 153, од кои 71 на македонска страна и 82 на албанска страна. Вкупниот број повредени достигна до 366 полицајци, старешини и цивили. Како исчезнати се водат 12 македонски цивили и 11 албански лица. Името на клучната фигура од воениот конфликт, Али Ахмети, првпат ќе се спомене на 18 март во улога на политички претставник на ОНА. Тој беше спомнат од еден новинар, кој наведе дека станува збор за личност од Кичево. Македонските граѓани како да не беа изненадени од избивањето на воениот конфликт, кој според многу анализи ја затече неподготвена меѓународната заедница, која се имаше фокусирано на Косово. „Ако мечката игра во дворот на комшиите, очекувај да заигра и во твојот двор“- изјави анкетирани граѓанин.

Четири крупни настани ќе ја одбележат шестмесечната војна во Македонија во 2001 година. Тоа се масакрот крај Вејце што се случи на 28 април и во кој на сверски начин беа убиени од заседа 8 полицајци, извлекувањето на терористите од Арачиново со посредство на претставникот на НАТО, Американецот Питер Фејт на 24 јуни, нападот на армиските возила крај Карпалак на 8 август во кој загинаа 10 војници на

¹⁴⁵ Taylor, Scott. „Macedonia's Civil War: 'Made in the USA'“, www.Antiwar.com (as of 20 August). 2001.

АРМ и настанот во скопското село Љуботен на 10 август, во кој по нагазување на мина на армиско возило загинаа уште 8 војници на АРМ. Државното раководство за време на конфликтот 2001 дејствувало во услови на длабока внатрешна криза. Премиерот, Љупчо Георгиевски, и министерот за внатрешни работи, Љубе Бошкоски, барале воена состојба, но меѓународната заедница и дел од владата не се согласувале. Претседателот, Борис Трајковски, бил изложен на жестоки критики од страна на сите внатрешни играчи во власта, додека меѓународната заедница преку него го спроведуваше мировниот план. Георгиевски и Трајковски силно се залагале за успешна одбрана на државата. Двајцата живееле 24 часа со таа мисла. Покажале висок патриотизам. Разликата меѓу нив се појавила само околу пристапот. Љубчо Георгиевски сакал конфликтот да се разреши колку што може побрзо и поуспешно, додека претседателот Борис Трајковски, пак, настојувал кризата да заврши по мирен пат.

4. Рамковниот договор

Под притисок на Меѓународната заедница е создадена Владата на т.н. широка коалиција, составена од четирите најголеми политички партии на Македонците, (ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ) и на Албанците (ДПА и ПДП), која функционира хаотично и некоординирано и не успеа да го запре конфликтот. Така после долги преговори со двете страни под покровителство на Меѓународната заедница, т.е. преку нејзините претставници Франсоа Леотар и Џејмс Пердју, ја принудиле тогашната власт да седне на преговарачка маса и го издејствува Охридскиот рамковен договор, кој му стави крај на воениот конфликт во Република Македонија. По потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, следува фазата на разоружување на припадниците на ОНА, којашто

започнува на 22 август, под покровителство на припадници на НАТО во соработка со Министерството за внатрешни работи на Република Македонија. Акцијата се спроведува под името „Жетва“, со што оперативно траела до 27 август, но сепак и долго после тоа со акции на Министерството за внатрешни работи се разоткривани бункери со голема количина на оружје долж борбената линија. Последиците од конфликтот се страшни. Околу 150 загинали од двете страни, а стотици повредени. Повеќе од 170 илјади раселени лица, разрушени се домови, училишта, верски објекти и споменици од културно-историско значење. Но, после конфликтот следува период на можеби темелна реконструкција на политичкиот систем во Република Македонија.¹⁴⁶ На 13 август 2001 година четворицата лидери на партиите од широката коалиција, Љубчо Георгиевски (ВМРО-ДПМНЕ), Бранко Црвенковски (СДСМ), Арбен Џафери (ДПА) и Имер Имери (ПДП), тогашниот претседател на државата Борис Трајковски, како и претставниците на Меѓународната заедница Франсоа Леотар и Хавиер Солана и мноубројните советници од кои најактуелни Љубомир Фрчковски, Владо Поповски и други, после едномесечни преговори и анализи го потпишуваат Охридскиот рамковен договор. Со Договорот е предвидено да се донесат Амандмани на Уставот и да се внесат промени во законите, со цел да се зголемат правата на албанската заедница во Република Македонија. Со законските и структурните промени во државата треба да се регулира: употребата на албанскиот јазик како втор службен јазик; да се обезбеди правична застапеност на припадниците на етничките заедници во органите на власта; да се изврши децентрализација на државата итн. Истовремено е договорено да се собере нелегалното оружје во земјата, да се амнестираат учесниците во вооружениот

¹⁴⁶ Ackermann, A. 2000. Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia. Syracuse, NY: Syracuse University Press.

конфликт и да се вратат внатрешно - раселените лица.¹⁴⁷ Кога се споменува Охридскиот договор, мора да се истакнат некои основни елементи кои заслужуваат внимание. Денес, кога емоциите полека стивнуваат, се има чувство дека јавното мислење, но и добар дел од политичкиот естаблишмент на Македонија, сè уште целосно не го сфаќаат, а некои и не го прифаќаат, или не го разбираат историското значење на овој настан. Од времето на антифашистичкиот АСНОМ и од стекнувањето на независноста на Република Македонија во 1991 година, не се случил позначаен чин и поголем настан што толку многу ја забрза историјата на Република Македонија, ја прекрши колективната свест, особено на Македонците и на Албанците и на останатите заедници. Можеби многу денешни современици нема да се согласат со таквата теза, но убеден сум дека историјата ќе ја потврди големата валидност на овој Договор. Оваа состојба потсетува на славната констатација на Д'Израели, кој обединувањето на Германија во 18-от век го сметаше според значењето за, речиси ист историски настан, како и Француската револуција, иако малкумина современици обрнувале внимание на тој голем историски пресврт. Овој настан е конечно раскинување со дискриминацијата на сите, независно од нивната етничка, културна, верска или друг вид припадност. Со Охридскиот договор, Република Македонија, практично, докажа нешто во што малку се веруваше, а тоа е зрелоста за решавање на меѓуетничките односи, заемно разбирање на спротивставените идентитети и отпочнување на градење доверба меѓу етникумите. Со склучувањето на Охридскиот договор, Република Македонија почна да се консолидира, а како дел од меѓународната заедница, соочена со предизвиците на глобалниот тероризам, Република Македонија почна да извезува и стабилност, но и модел

¹⁴⁷ Лејти М. – „Спречување на војната во Македонија“, Скопје: ИООМ/РУСИ, 2009, стр49

на функционирање на мултиетничко општество. Според мислењето на американскиот амбасадор во НАТО, Викторија Нуланд, „граѓаните на Македонија ќе треба да им покажат на своите балкански соседи и браќа Срби и Албанци како се живее во едно мултиетничко општество. Примерот на Република Македонија е пример не само за Балканот, туку и пошироко, за сите оние народи со различна култура и вероисповед каде сè уште се конфронтираат...“. Затоа, и историски е оправдана македонската активна улога во барањето на најоптималното решение за Косово. Со прифаќањето на Охридскиот договор, македонскиот народ покажа дека поседува голема доблест и европска зрелост и, заедно со Албанците и останатите етнички заедници, заслужува да се најде во евроатлантското семејство. Постојат малку примери на Балканот и во историјата една држава, која пред само неколку години била на работ на граѓанска војна, да чекори толку бргу и да се наметнува за членство во НАТО и ЕУ. Рамковниот договор има цел: сочувување на демократијата во Република Македонија; поблиски и поинтегрирани односи со Евроатлантската заедница; промовирање на мирниот и хармоничен развој на граѓанското општество; почитување на етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани. Основните принципи на овој договор се: Оофрлување на насилството како средство за остварување политички цели; неповредливост на суверениетот, територијалниот интегритет и унитарниот карактер на Република Македонија; сочувување на мултиетничноста на македонското општество и нејзиното одразување во јавниот живот; уставот перманентно да ги исполнува потребите на сите граѓани во согласност со највисоките меѓународни стандарди; поттикнување на демократска партиципација на граѓаните преку развој и почитување на идентитетот на заедниците. Рамковниот договор предвидува: прекинување на непријателствата; развој на децентрализираната власт;

почитување на принципот на недискриминација и правична застапеност; обезбедување на посебни собраниски процедури; промени во образованието и употреба на јазиците; изразување на идентитетот. Имплементацијата на Рамковниот договор ќе се остварува преку: *Анекс А*: Усвојување на амандмани на Уставот на Република Македонија (менување на Преамбулата и членовите 7,8,19,48,56,69,77,78,84,86,104,109,114,115,131). *Анекс Б*: Измена на законодавството: закон за локална самоуправа; закон за самофинансирање; закон за општински граници; закони кои се однесуваат на полицијата лоцирана во општините; закон за државни службеници и јавна администрација; закон за изборни единици; правила за Собранието (Деловник); закони што се однесуваат на употребата на јазиците; закон за Народен правобранител. *Анекс Ц*: Имплементација и мерки за градење доверба: меѓународна поддршка; попис и избори; враќање на бегалците; ревитализација и обнова; развој на децентрализираната власт; недискриминација и правична застапеност; култура, образование и употреба на јазиците. Завршните одредби беа долго време полемика како во Собранието така и во експертската јавност. Имено се работи за фактот дека верзијата на англиски јазик е единствена автентична верзија. Во Република Македонија службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, па оттаму се поставувала дилемата, дали може да се прифати документ кој е напишан на друг јазик освен службениот. Покрај тоа преводот на самиот документ од англиски јазик на македонски јазик е проблематичен, особено во делот на несогласената терминологија и испуштените делови во истиот. Во македонската јавност се манифестира различен однос кон Рамковниот договор, од ставови кои биле крајно ригидни, дека Рамковниот договор е крај и пропаст за Македонија, до искажувањата дека во државата имаме

нова реалност, која, колку и да е тешка за прифаќање, треба да се проголта. Сепак, човечките жртви и повредените како и останати чувствителни теми во меѓуетничките односи произлезени од војната, не можат така едноставно да се заборават и да се помине преку нив и да се однесуваме како да не биле. За тоа е потребно време и тоа не може да се промени и прифати преку ноќ. Процесот на целосно прифаќање на Охридскиот договор ќе трае уште. Еве што изјавиле дел од учесниците во потпишувањето на Охридскиот рамковен договор : Непосредно пред да ја напушти лидерската функција лидерот на ВМРО - ДПМНЕ, Љубчо Георгиевски изјавил: „Договорот е најголемата катастрофа за македонската нација и држава“. При тоа како алтернатива предложил поделба на државата по етничка основа. Џорџ Робертсон изјавил дека: „Целата земја треба да се гордее со овој ден, како и партиите и големата владина коалиција, бидејќи, направија договор што е историски. Верувам дека тој ќе го одбележи влегувањето на Македонија во модерна Европа. Останува да се обезбеди траен прекин на огнот, влегување на НАТО- трупите и разоружување на терористите и токму за тоа ние овде ќе дискутираме. Меѓутоа, никој не смее да го потцени успехот што е постигнат со договорот, што денеска треба да се потпише. Тоа е голем чекор напред за Македонија во правец на придружувањето кон европското семејство“.¹⁴⁸ Солана рекол дека: „Вчерашниот ден е голем ден за Македонија и не само за неа, туку и за цела Европа и за многу народи. Се надевам дека ќе ја имам таа можност да учествувам во отворањето нова страница во историјата на оваа земја со меѓународната заедница, на мирот, просперитетот и стабилноста“.¹⁴⁹ „Таквите договори (како што е Охридскиот договор) ги спречуваат конфликтите и во себе

¹⁴⁸ Види: „Вест“, број 330 од 14 август 2001

¹⁴⁹ Исто.

неопходно содржат елементи на компромис. Компромисот е направен заради политички, психолошки и други причини“ изјавил Арбен Џафери.¹⁵⁰ „До 2001 година, Македонија постоеше како држава без Албанците. Од 2001 година се отвори една нова страница и интегритетот и суверенитетот, како и границите на оваа држава ќе се чуваат и од синовите и ќерките на Албанците и на Македонците и на другите заедници кои живеат во оваа земја. Ние се чувствуваме себе си како државјани на Македонија токму од 2001 година со Охридскиот договор“- категорично изјавил Ахмети. „Тој беше добра основа за секаков вид на искуство за во иднината, еден правец според кој нема извинување или повлекување, бидејќи албанските политички партии преговараа за него, го гласаа, го потпишаа документот и се разбира дека со тоа документот ги потврди во пракса демократските резултати во Република Македонија“-изјавил Борис Трајковски.¹⁵¹ Охридскиот рамковен договор и неговата имплементација е еден од главните приоритети на Република Македонија во процесот на демократизација, подигнувањето на довербата во институциите и интеграцијата на земјата во Европската унија. Главната негова цел беше промовирањето на едно мирно и хармонично општество, како и развојот на граѓанското општество, почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите граѓани на Република Македонија. Врз основа на овој договор произлегоа значаен број уставни измени и законски реформи кои треба да се применат од страна на институциите на Република Македонија во сферата на децентрализацијата, праведната застапеност, посебните парламентарни постапки за заштита на

¹⁵⁰ Љатифи В, „Преговорите за постигнување на Охридскиот рамковен договор“ , Фондација институт одтворено општество, Скопје 2008, стр.79

¹⁵¹ Види: Изјава на екс-претседателот на Република Македонија, Борис Трајковски, во документарниот филм на Институтот за мирнодобско и воено известување „Ohrid and Beyond“ објавен на неколку телевизии во Македонија, август 2002 година.

етнитетите кои не се мнозинство, образованието, употребата на јазикот, симболите, изразувањето на културниот и етнички идентитет како и други мерки за примена. Од кризата во Република Македонија во 2001 година, многу научија сите инволвирани актери: институциите, интелектуалците, новинарите, експертите, дипломатијата, јавното мислење, демократијата. Две илјади и првата година, во историјата и во свеста на граѓаните на Република Македонија ќе влезе како година на пресврт во еволуцијата на македонското општество. Во иднина, исто како во поранешна Југославија, историјата се делеше на онаа пред и по Втората светска војна, или како што Европа зборуваше за „историската 1989“, година кога падна комунизмот, или како што Американците го поимаат светот пред и по 11 септември 2001 година, и во нашата свест и поимање, историјата на Македонија ќе се дели меѓу онаа пред, и по кризната 2001 година. Воените непријателства исчезнаа, имплементацијата на Охридскиот договор, практично, е завршена. Реформите во бројните домени се одвиваат со помал или поголем успех но, сепак, напредуваат. Колективната свест на Македонците ги прифати причините за револтот на Албанците и постепено се сфаќа дека се живее истата сиромашна транзиција. Албанците ја прифатија Македонија како заедничка татковина на сите што живеат на ова парче земја, но и одговорноста за нејзината стабилност и просперитет. Дури и најтврдокорните опоненти на Охридскиот договор, сфатија дека нема ништо страшно во функционирањето на мултиетничкото македонско општество, зајакнато со новите правила.

Македонскиот народ по сè изгледа како да е предодреден за маки и страдања, како да им нема крај на сите понижувања и проблеми со кои се соочува овој библиски народ, македонскиот народ ги преживеал и пребродил, ги истрпел сите делби, сите неправди, сите мачења и војни.

Така ја преброди и преживеа и оваа војна(иако тоа некои и до ден денес не го дефинираат како војна), којашто ни се случи во 2001 година, кога Македонија беше нападната од Косово, а имаше и помош од Албанија, иако некои тоа го оспоруваат и негираат и покрај сите докази, но македонскиот народ ја знае вистината, а најжалното од сето тоа е што тие структури и сили кои што ни ја наметнаа војната до 2001, добиваат денес сè повеќе подржувачи и од македонска страна, што на крајот од краиштата и не треба да не зачудува, имајќи ја предвид нашата македонска историја. Поминаа веќе повеќе од 10 години од војната во 2001 година, а раните сè уште не се залечени, затворени, раната сè уште е отворена и е како темпирана бомба којашто може да експлодира во секој момент. Македонскиот народ како по обичај им простува и им се извинува на сите, така беше и со Албанците коишто живеаат во Македонија, ним им се извини за наводната мајоризација, за наводното запоставување и злоставување од македонска страна, но дали Албанците му се извинија на македонскиот народ за злоделата и сверствата што му ги направија во текот на шестмесечниот судир од 2001. За жал не се извинија и после толку време поминато од војната Албанците во Македонија сè уште се жалат пред целата Меѓународна заедница и светска јавност, за нивна недоволна застапеност во општествениот живот, при секоја полициска акција, дали е тоа во Тетово или друг град во Западна Македонија, за сузбивање на организираниот криминал, тие се жалат дека тоа е врз етничка база и дека тие се угнетувани, а всушност вистинскиот кој е угнетуван во деловите од Западна Македонија е македонскиот народ. Сето тоа всушност и нè води да го поставиме прашањето, дали Албанците во Македонија сакаат соживот со етничките Македонци. Во текот на војната македонскиот државен врв не се снајде најдобро, пред сè, затоа што никој не очекуваше вакво нешто, и пред сè и заради наивноста, на нашите

македонски политички лидери и пред сè заради нивниот страв и немањето јасен и решителен став во клучните моменти, коишто нè доведоа до тоа да го потпишеме срамниот и предавничкиот за многумина од Македонците, Рамковен договор од Охрид. Македонија имала синови и херои отсекогаш коишто биле спремни да го дадат животот за оваа вековна и библиска, исконска Македонија, така што тоа и не беше случај кога почна војната во 2001, кога македонските синови се ставија во првите редови за одбрана на нашата држава која беше нападната од албанските екстремисти, но тие македонски синови и херои, тие македонски лавови беа спречени до крај да ги уништат тие албански екстремисти, беа спречени до крај да ја извршат својата должност, пред сè поради големиот притисок од страна на меѓународниот фактор, кој беше извршен врз македонскиот државен врв. Притисок кој беше секојдневен и пред сè поради попустливата политика на нашите македонски политичари и немањето еден национален и решителен став за да се одолее на тие притисоци. Како и отсекогаш секоја војна или конфликт се завршува со потпишување на примирје, така и македонскиот конфликт(како што некои милуваат да ги наречат настаните од 2001), заврши со потпишувањето на Рамковниот договор од Охрид.¹⁵² Договор кој ги исполни барањата на етничките Албанци за рамноправност, договор којшто требаше да ги подобри меѓуетничките односи помеѓу Македонците и Албанците, да го гарантира соживотот и да ја насочи и води Македонија кон евроатлантска интеграција. А денес после толку години од завршувањето на војната од 2001 година, реално кажано меѓуетничките односи не се ни малку помрднати на подобро и сè уште може да се намириса мирисот на барутот како лебди во воздухот и да го чека само моментот кога

¹⁵² Sokalski, H. J., „*Preventive Diplomacy: The Need for a Multi-Dimensional Approach*“, Paper presented to the International Workshop on "An Agenda for Preventive Diplomacy: Theory and Practice," Skopje, October 16-19, 1996.p.200

повторно ќе пламне фитилот на иницијалната каписла на војната, кога повторно ќе затропаат тапаните на војната и кога повторно ќе се развеат воените знамиња. Недовербата сè уште е присутна и е сè посилна меѓу Македонците и Албанците. Сега можеме да го поставиме прашањето што доби македонскиот народ, што доби Македонија од Рамковниот договор и дали нашата вековна Македонија тргна на подобро по 2001, дали сега се разбираме и почитуваме повеќе со нашите сограѓани Албанци, дали и до кога Македонецот ќе молчи за тоа што му се случува во сопствената држава, дали македонскиот народ со векови се бореше и гинеше за ваква Македонија, дали нашите Илинденци и Асномци се жртвуваа за ваква Македонија. Да тие се залагаа за соживот со сите етнички заедници во Македонија, но не по цена да се тури и понижува македонскиот народ во сопствената држава. Треба да си го поставиме прашањето за што македонските синови и херои загинаа во војната од 2001 година, за што го положија својот живот, нешто што денес ни македонските политичари не знаат или не сакаат да одговорат, дали албанските граѓани како соживот и почитување ги сметаат кршењата и сквернавењата на спомен плочите на паднатите, загинатите македонски бранители од 2001, и отсуството на македонско знаме во градовите од Западна Македонија за државните празници е покажување почит кон македонската држава и дали Македонецот мора да трпи сè и сешто, за да покаже разбирање кон другиот етникум. Но, едно е јасно, а тоа е дека борбата на Македонецот и на Македонија е и ќе биде вековна, со разни препреки и сопки, опкружена со соседи кои демнеат и ја чекаат секоја прилика да ја искористат за остварување на своите соништа и цели, цели коишто се за жал резнебитување на Македонија и на македонскиот народ. И за крај едно видување за Рамковниот договор - *Рамковниот не промени, ама не не обедини.*

ГЛАВА 7

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И МЕЃУНАРОДНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

1. Република Македонија и ООН

Република Македонија има поднесено барање за прием во ООН во јули 1992 година, но ова барање остана заглавено во ООН, иако поволен момент било тогаш да се инсистира на прием, поради тоа што ЕЗ сè уште немала единствена надворешна политика како Договорот од Мастрихт кој влезе во сила подоцна, во 1993 година.

ЕЗ по состанокот во Единбург од декември 1992 година почна со доделување на економска помош за Република Македонија и притоа изрази согласност за пристапување на Република Македонија до меѓународните финансиски институции, иако Република Македонија во тоа време не била членка на ООН, со што е добиено т.н. економско признавање.

Република Македонија во тоа време веќе беше дефакто призната држава, затоа што имаше склучено аранжмани, стапуваше во директни преговори, заклучуваше економски зделки, имаше признавање од повеќе држави, на своја територија од декември 1992 година веќе ги имаше Мисијата на ОБСЕ и силите на УНПРОФОР, во чии редови беа присутни и американски војници, како гарант за стабилноста и територијалниот интегритет. САД уште со распаѓањето на СФРЈ во ниту еден момент не ја доведоа во прашање македонската самостојност. САД никогаш не застапаа зад ставовите на ЕЗ за промена на името и постојано во некаква дипломатска обланда истакнуваа дека се подготвени да поддржат решение кое е прифатливо за Грција и за Република Македонија, иако одредени кругови во државата настојуваа да ги прикажат овие американски ставови како контрадикторни и со многу

недоречености, најверојатно, не можејќи да ја апсолвираат вистината, дека светските процеси се управуваат со поинакви политики од оние што ги замислуваат оние кои не се наоѓаат зад сцената.

Настрана фактот што процесот на независноста и приемот на Република Македонија во ООН по многу нешта е уникатен и апсурден пример на меѓународната сцена. На пример, Република Македонија се стекна со независност наспроти волјата на тогашниот државен врв, кој до последен момент се залагаше за зачувување на Југославија. Република Македонија се согласи ООН да станат своевидни иноватори, бидејќи првпат во својата историја ООН примија една држава без име и без знаме, а Република Македонија е единствена од сите членки на ООН чиј претседател двапати поднесуваше барање за прием во ООН: најпрвин на 30 јули 1992 година, а потоа и на 7 јануари 1993 година. А уникатноста на штета на Република Македонија дојде и при приемот кога во пленарната сала на Генералното собрание седеа амбасадорите, членките на ООН, што не е на нивото на чинот на приемот на една земја во членство во ООН.

На 20 јануари 1993 данскиот министер за надворешни работи изјавува дека грчката позиција е смешна и изрази надеж дека Советот за безбедност набрзо ќе ја признае Македонија и ќе ѝ помогне. Грчкиот премиер, Константин Мицотакис, ја смени тврдата позиција и изјави дека Грција ја прифаќа привремената референца. На 7 април 1993, Советот за безбедност го одобри влезот на Македонија со Резолуцијата 817. Резолуцијата е внимателно напишана и во нејзе се вели дека:

- референцата „the former Yugoslav Republic of Macedonia“ е привремена референца и се користи сè додека спорот не се реши;

- терминот е референца, а не име, како неутрална гледна точка во спорот. Обединетите нации немаат мандат да го утврдат името на земјата;
- терминот е за користење само во Обединетите нации и не е обврзувачка за кои било други организации;
- терминот не имплицира дека Република Македонија има какви било врски со поранешна Југославија.

Притоа приемот на Република Македонија како 181 членка на ОН е нотирани под буквата „Т“ со референцата „The Former Yugoslav republic of Macedonia“, а не под буквата „М“ како што налага меѓународната процедура. Приемот на Република Македонија во ОН ќе биде заокружен надвор од правилата на востановениот меѓународен поредок; во случајот на Македонија¹⁵³, ОН ќе направат преседан – првпат светската организација ќе признае една држава без име и без официјално знаме. Барање за членство (на Република Македонија, н.б.), содржано во документот С/25147 Одлуки

На својата 3.195-та седница, на 6 април 1993, Советот, по утврдувањето на дневниот ред, одлучи да се осврне на барањето содржано во документот С/25147 за членство во Обединетите нации, поднесено за расправа и за мислење во Комитетот за прием на нови членки, како што е предвидено со Одредбата 59 од привремените правила на процедурата.

На својата 3.196-та седница, на 7 април 1993, Советот го разгледа извештајот на Комитетот за прием на нови членки во врска со барањето содржано во документот С/25147 за прием во членство на Обединетите нации.

Резолуција 817 (1993) од 7 април 1993г.

¹⁵³ К. Глигоров, Македонија е сè што имаме, Скопје: Култура, 2001, стр 256

Советот за безбедност, разгледувајќи го барањето за прием во Обединетите нации содржано во документот C/25147 и земајќи предвид дека барателот ги исполнува критериумите за членство пропишани во членот 4 од Повелбата на Обединетите нации. Поздравувајќи ја готовноста на копретседателот на Постојаниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија, по барање на генералниот секретар, да ги користи неговите услуги, за да се надмине гореспоменатата разлика и да ги поттикне мерките за градење на доверба меѓу страните и имајќи ја предвид содржината на писмата добиени од страните содржани во документите C/25541, C/25542 и C/25543, се наведува:

1. Ги поттикнува страните да продолжат да соработуваат со копретседателот на Постојаниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија, за да дојде до брзо надминување на нивната разлика;

2. Му препорачува на генералното собрание, државата, чие барање е содржано во документот C/25147, да биде примена во членство на Обединетите нации и на таа држава, за сите потреби, во рамките на Обединетите нации привремено да ѝ се обраќае со „поранешна југословенска Република Македонија“, сè додека не се надмине разликата што се појави во врска со името на државата;

3. Бара генералниот секретар да го известува Советот за резултатите од иницијативата преземена од копретседателот на Постојаниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија.

Усвоено без гласање на 3.196 -та седница

Резолуцијата 817 го уважува ставот од првата алинеја од точката 5 на Мислењето број 6 од Арбитражната комисија, дека Република Македонија ги задоволува условите за меѓународно признавање и затоа констатира, дека Република Македонија ги исполнува критериумите за

членство во Обединетите нации содржани во членот 4 од Повелбата. Меѓутоа, Советот за безбедност не констатирал дека нема веќе спорови по прашањата содржани во алинеите 2 и 3 од точката 5 на Мислењето 6 од Арбитражната комисија и затоа пред сè бара од страните да соработуваат со копретседавачите на управниот Комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија со цел да дојдат до брзо решавање на нивните разлики. Понатаму во целиот текст на Резолуцијата 817, ниту во еден момент не е споменато уставното име на нашата држава под кое е поднесен документот што го содржи нашето барање за прием во ОН, туку само го содржи бројот на тој документ. Резолуцијата 817 иако му предлага на Генералното собрание да донесе одлука за прием на Република Македонија во Обединетите Нации, проблемите врзани за Република Македонија сè уште ги упатува на решавање на она кризно *ад хок* тело – Управниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија. Во тој момент во Советот за безбедност владеело уверување дека разликите околу името брзо ќе бидат совладани и затоа му се дава и задача на Генералниот секретар наскоро да го извести Советот за исходот. Генералниот секретар, без додатни објаснувања не дозволува знамето на Република Македонија да биде истакнато пред ОН, иако таа беше веќе членка на ОН .

Со ваквиот начин на прием на Република Македонија во ООН државниот врв не е задоволен и по дискусиите водени во Њујорк со г-дин Венс и Лорд Овен за нацрт-спогодбата од 14 мај 1993 година, македонскиот претседател, Киро Глигоров, испраќа писмо на 29 мај 1993 година и во него стои:

„Ваша екселенцијо,

После приемот на мојата земја во Обединетите Нации, копретседателите на Управниот комитет на Меѓународната конференција

за поранешна Југославија, по Ваше барање и во согласност со Резолуцијата 817 на Советот за безбедност, ги почнаа нивните добри услуги и разговори со претставниците на Република Македонија и на Република Грција. Инспирирани од трајниот интерес за добрососедски односи со Република Грција, за мирот и стабилноста во регионот, ние им го потврдивме на копретседателите нашето полно учество и соработка, со цел брзо решавање на разликата меѓу мојата земја и Република Грција. Би сакал да ја изразам нашата увереност дека овие разговори досега потврдија дека е веројатно дека може успешно да се излезе во пресрет на барањето од Советот за безбедност за чие завршување копретседателите, г-дин Сајрус Венс и Лорд Дејвид Овен, даваат важен придонес. Ние сме подготвени да продолжиме со соработката со нив со цел да дојдеме до брзо решавање на преостанатите нерешени прашања. Сепак, ние имаме специфични забелешки во врска со некои сугестии од копретседателите, особено во однос на следното:

- неприфатливоста на членот 5 од предложениот нацрт, кој е директно во конфликт со Уставот на Република Македонија и може, ако биде прифатен, да имплицира промена на Уставот со непредвидливи последици и дестабилизација на ситуацијата во мојата земја и во нашиот регион;
- нашите резерви кон содржината на членот 7, кој може да значи сериозни основи за недоразбирања и спорови меѓу двете земји, поради неговата ширина и непрецизно вообличување;
- неопходноста да се стимулира македонскиот и грчкиот јазик (покрај верзијата потпишана на англиски јазик), како јазици на двете страни на кои е потпишана оваа меѓународна спогодба.

Ние сугерираме членот 8 да гласи: „1. Страните ќе гарантираат дека правата и обврските на лицата членови на национални, етнички и

слични групи во согласност со применливите меѓународни стандарди, особено: во продолжение, покрај веќе споменатите документи, членот 8 треба да вклучи: Декларација на Обединетите нации за правата на лица што припаѓаат на национални, или етнички, религиозни и јазични малцинства и Препорака за правата на малцинствата од парламентарната Асамблеја на Советот на Европа. 2. (Како што стои во предлогот од копретседателите). Ние би сакале да ја истакнеме нашата цврста увереност дека нашето уставно име, Република Македонија, не имплицира територијални или какви било други аспирации. Затоа други предлози не се потребни. Напротив, потврдувањето на тоа име ќе претставува значителен придонес на одржувањето на мирот и стабилноста во регионот, кои се есенцијално барање на Резолуцијата 817 (1993). Со еден збор, ние сметаме дека е неопходно постоечкиот процес на преговарање да продолжи во согласност со горенаведената резолуција на Советот за безбедност. Сепак, тоа не ги исклучува можностите за билатерални разговори и преговори меѓу Република Македонија и Република Грција во врска со споменатиот процес. Тие, секако, не можат да бидат замена за тековните разговори на база на добрите услуги на копретседателите, во надеж дека тие ќе придонесат да се зајакне меѓусебната доверба и да се постигне решение за двете страни. Јас сум наполно уверен дека Советот за безбедност ќе води сметка за содржината на ова писмо, при разгледувањето на Извештајот од Вашата екселенција до Советот за безбедност и ќе одлучи дека тековниот процес ќе биде завршен во определениот и најкраток можен рок."

Земајќи ги на знаење предлозите дадени од копретседателите на Управниот комитет, содржани во извештаите на Генералниот секретар на ОН, Советот за безбедност ја усвојува Резолуцијата 845(1993), која гласи:

„РЕЗОЛУЦИЈА 845(1993) Усвоена од страна на Советот за безбедност на неговиот 3243-от состанок, на 18 јуни 1993 година Советот за безбедност.

Потсетувајќи на својата Резолуција 817 (1993) од 7 април 1993 година, во која барал Грција и поранешната југословенска Република Македонија да продолжат да соработуваат со копретседавачите на Надзорниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија, со цел да постигнат брзо решавање на нивните разлики, разгледувајќи го извештајот на Генералниот секретар поднесен согласно Резолуцијата 817(1993), заедно со изјавата на Владата на Грција и писмото на претседателот на поранешната југословенска Република Македонија од 27 мај 1993 година следствено(S/25855 и Add 1 и 2):

- 1.Изразува благодарност на копретседавачите на надзорниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија за нивните напори и им ги препорачува на страните, како цврста основа за решавање на нивните разлики, предлозите дадени во Анекс V од извештајот на Генералниот секретар;
- 2.Ги повикува да продолжат со нивните напори под покровителство на Генералниот секретар, за постигнување на брзо решавање на преостанатите прашања помеѓу нив;
- 3.Бара од Генералниот секретар да го информира советот за напредокот на нивните понатамошни напори, чија цел е разрешување на разликите меѓу двете страни пред отпочнувањето на 48 сесија на Генералното собрание и навремено да извести пред советот за нивниот исход и одлучува повторно да го разгледа прашањето во светло на извештајот.“

Треба да се има предвид дека летото 1993 година беше политички многу тешко време за Владата на Мицотакис. Неговото мнозинство речиси се распадна, бидејќи поради „мекиот став“ на Мицотакис кон Република Македонија во фазата на приемот на нашата земја во Обединетите Нации, неговата партија, Нова Демократија, ја напушти неговиот

министер за надворешни работи, Андонис Самарас, заедно со повеќе од дваесет пратеници. Во останатите пролетни и летните месеци натаму се намали бројот на пратениците на Нова Демократија и со почетокот на есенската сесија на Парламентот, Владата на Мицотакис изгуби доверба во Парламентот и поднесе оставка. Жестоката борба за власт предизвика и жестока реторика во кампањата. Андреас Папандреу, дотогашниот шеф на опозицијата, го користеше нараснатиот национализам особено насочен кон Македонците и Република Македонија, ветувајќи многу поцврста политика кон нашата земја од онаа на Мицотакис. Изборите ги доби ПАСОК и веднаш почнаа заострени барања од Грција за отстапки од страна на нашата земја. Поради тие околности не беа создадени услови за продолжување на разговорите во рамките на Обединетите Нации и, неколку месеци откако дојде на власт, Андреас Папандреу, во февруари 1994 година, воведо блокада кон Република Македонија.

Република Македонија се залага и ја остварува политиката на отвореност кон сите, регионално поврзување и зголемена соработка меѓу земјите за постигнување и одржување на интерконектирани општества, засновани на слободата, мирот и демократијата, почитувањето на човековите слободи и права, владеењето на правото. Преку надворешната политика - на билатерален, регионален и на мултилатерален план – земјата активно ги промовира своите национални вредности и интереси, подготвена да придонесе кон справување со регионалните, но и предизвиците на глобализираниот свет. Карактеристика на новите гео-културни процеси се инклузивноста и поврзувањето, и токму затоа европската и евро-атланската интеграција се врвни стратешки цели на Република Македонија, од витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на земјата, но и на регионот. *Република Македонија стана*

членка на Обединетите нации на 8 април 1993 година,¹⁵⁴ а последователно и на сите специјализирани агенции, програми и фондови од системот на ООН. Две години подоцна, во 1995 година, Република Македонија стана членка на Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и на Советот на Европа, како и на други релевантни регионални организации и иницијативи, Светската трговска организација (2003), ЦЕФТА (2006) и полноправна членка на Франкофонијата (2006). За целиот овој период, Република Македонија настојува да се промовира како одговорен субјект во меѓународните односи, прифаќајќи ги основните принципи и цели содржани во Повелбата на ООН како базични постулати врз кои се темели нејзината надворешната политика. На регионален план, настојува да ги унапреди добрососедските односи, соработката и одржливиот развој на регионот на кој му припаѓа. Свесна дека нејзиното забрзано и целосно евро-атлантско интегрирање кореспондира со засилено учество во активностите, инструментите и режимите на меѓународните организации во кои членува, промовирајќи ги притоа евро-атлантските вредности во овој контекст, Република Македонија постојано настојува да го унапреди својот профил на мултилатерален план. Настојува да даде активен придонес во исполнувањето на Милениумските развојни цели на ООН, во борбата против меѓународниот тероризам и справувањето со другите видоизменети закани и предизвици по меѓународниот мир и безбедност на почетокот на 21-от век. Се залага за ефективен мултилатерализам, за јакнење на ООН преку нејзино реформирање, како и развивање соработка со регионалните организации. Приоритетните прашања на Република Македонија во системот на ООН остануваат човековите права, разоружувањето и непролиферацијата, борба против тероризмот, климатските промени и одржлив развој, имплементација на

¹⁵⁴ <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/oon>

милениумските развојни цели, како и реформата на системот на ООН со цел неговото приспособување за справување со актуелните глобални предизвици. Република Македонија настојува да се промовира како одговорен субјект на меѓународните односи, прифаќајќи ги основните принципи и цели содржани во Повелбата на ООН како базични постулати врз кои се темели нејзината надворешната политика. На регионален план, настојува да ги унапреди добрососедските односи, соработката и одржливиот развој на регионот на кој му припаѓа. Свесна дека нејзиното забрзано и целосно евро-атлантско интегрирање кореспондира со засилено учество во активностите, инструментите и режимите на меѓународните организации во кои членува, промовирајќи ги притоа евро-атлантските вредности во овој контекст,¹⁵⁵ Република Македонија постојано настојува да го унапреди својот профил на мултилатерален план. Настојува да даде активен придонес во исполнувањето на милениумските развојни цели на ООН, во борбата против меѓународниот тероризам и справувањето со другите видоизменети закани и предизвици по меѓународниот мир и безбедност на почетокот на 21-от век. Се залага за ефективен мултилатерализам, за јакнење на ООН преку нејзино реформирање, како и развивање соработка со регионалните организации.¹⁵⁶ Најдобра валоризација на придонесот на Република Македонија во зајакнувањето на мултилатерализмот, како клучен инструмент за промоцијата на фундаменталните вредности на мирот, демократијата, човековите права и развојот беше изборот на д-р Срѓан Керим за претседавач со 62-то заседание на Генералното собрание на ООН. Македонското претседателство со ГС, што заврши на 15 септември 2008 година, придонесе за придвижување на низа клучни теми во рамките на ООН, со посебен акцент врз климатските промени и

¹⁵⁵ <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/oon>

¹⁵⁶ <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/oon>

еколошкиот менаџмент, реформата на менаџментот на Организацијата, подобрување на кохерентноста на системот на ОН – посебно на теренот, имплементацијата на милиениумските развојни цели, на стратегијата за борбата против тероризмот, ревитализација на ГС итн. Како резултат на посебниот фокус поставен на прашањето на климатските промени, по завршувањето на 62то ГС, Генералниот секретар на ОН го именуваше д-р Срѓан Керим за негов Специјален пратеник за климатските промени, со што стана првиот македонски специјален пратеник на Генералниот секретар на Обединетите нации.

2. Република Македонија и ОБСЕ

Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) произлезе од Конференцијата за европска безбедност и соработка (КЕБС). Таа е меѓународна организација во која членуваат 56 земји, а како најнов член во јуни 2006 година на Организацијата ѝ пристапи Црна Гора, која непосредно пред тоа стана независна држава. Се работи за релативно слаба организација, која, во меѓувреме може да се пофали со значителни долгорочни политички ефекти преку мултилатерални спогодби и успеси во цивилното управување со конфликти. Така, како „Агенција за управување со конфликтот исток-запад“, таа придонесе за негово надминување и за ширење на норми и правила за соживотот на народите и државите. Рамковните услови и задачите на Организацијата се менуваа со текот на времето, без да се напушти централната цел за давање придонес кон безбедноста и соработката во просторот на ОБСЕ. Во форма на општите принципи, насоки и препораки, Коференцијата за европската безбедност и соработка (КЕБС), која од 1 јануари 1955 година се нарекува

Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ),¹⁵⁷ склучува спогодби што се однесуваат на меѓудржавните односи на државите потписнички. КЕБС до крајот на осумдесеттите години ги одредуваше мерките за спречување на конфликти и разграничувања меѓу исток и запад. Со потпишување на Париската поделба за нова Европа од 1990,¹⁵⁸ институционализирањето на таканаречениот Хелсиншки процес и прием на нови држави во 1992, КЕБС е променет од основа и сè повеќе се одликува со опреативност. Како регионална спогодба, во смисла на поделбата на Обединетите нации, тој во соработка со Советот за Безбедност на ОН, учествува во мирно решавање на спровите без можност сам да употреби принудни мерки. ОБСЕ се карактеризира со четири суштински особини. Најпрво, Организацијата од своите почетоци се насочи кон модерен, широко дефиниран поим на безбедноста. Тоа овозможува третирање на широк дијапазон внатрешнополитички, билатерални и регионални причини за конфликти. Втора карактеристика на ОБСЕ е нејзината инклузивност. Организацијата го опфаќа целиот географски простор „од Ванкувер до Владивосток“, а со тоа и најголемиот дел од северната полутопка. Уште поважна е нејзината политичка инклузивност. Од една страна, дејствувањето на ОБСЕ се насочува навнатре, т.е. целосното формирање на безбедноста е насочено кон подрачјето на Организацијата, а не како што е случајот кај одбранбените сојузи, кон надвор. Од друга страна, сите 56 земји-учеснички располагаат со истите права и обврски. Тоа значи дека во ОБСЕ се одлучува по принципот на консензус и се применува политички стил на соработка. Иако недостаток на принципот на консензус е тешкото донесување

¹⁵⁷ Kietz D: Rat der Europäischen Union, in: Werner Weidenfeld/Wolfgang Wessels (Hrsg.): Jahrbuch der Europäischen Integration 2007, Baden-Baden 2008, S. 59-66

¹⁵⁸ Kietz D.: Rat der Europäischen Union, in: Werner Weidenfeld/Wolfgang Wessels (Hrsg.): Jahrbuch der Europäischen Integration 2007, Baden-Baden 2008, S. 59-66

одлуки, применет позитивно тој дава голема доза легитимност кога сите 56 држави ќе се согласат со одредена мерка. Оваа голема легитимност на заклучоците на Организацијата е третата суштинска особина. Притоа треба да се нагласи дека во 1992 година, во однос на загрозувањето на основните човекови права, со консензус се одлучи дека во случај на грубо прекршување на обврските уредени со КЕБС, по потреба може да донесе одлука за преземање мерки и без согласност на засегнатата држава. Четвртата суштинска особина на ОБСЕ е заедничката нормативна основа. Двата најважни документа што треба да се споменат во овој контекст се декалогот на завршниот документ од Хелсинки и Повелбата од Париз за нова Европа, но од значење се и подоцнежните проширувања, диференцирања и засилувања на вредносниот канон, што го опишува денешниот јавен поредок („ordre public“) на човековите и малцинските права, демократијата, владеењето на правото и пазарната економија. Република Македонија стана членка на ОБСЕ на 12 октомври 1995 година.¹⁵⁹ Република Македонија има сè поактивна улога во рамките на ОБСЕ, со што се вбројува во групата земји кои прераснуваат од консументи на помош од оваа организација во пренесувачи на позитивни искуства и генератори на стабилност. Во 2009 година за првпат македонски дипломат беше избран за шеф на канцеларија на ОБСЕ во Ашгабат, Туркменистан. Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија е најстарата теренска мисија на Организацијата. Истата започна со работа во септември 1992 година со мандат (утврден во Меморандум за соработка меѓу РМ и КЕБС/ОБСЕ), со главна цел за спречување на прелевање на конфликти од регионот. Активностите на Мисијата на ОБСЕ во Република Македонија се одвиваат во тесна соработка со македонските власти. По 2002 година, константно се одвива процесот на намалување на персоналот согласно постигнатите

¹⁵⁹ <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/obse>

резултати. Во моментов, активностите на Мисијата се насочени кон областите и реформите приоритетни за Република Македонија, а се поврзани со остварувањето на стратешките надворешно-политички цели на земјата.

3. Република Македонија и Советот на Европа

Советот на Европа четириесет години бил насочен, главно, кон Западна Европа. По промените во Централна и Источна Европа се променија и поставените цели. Во прв план била ставена соработката со земјите во транзиција и нивниот прием во членство. Биле започнати посебни програми за поддршка на новите партнери на планот за демократската трансформација, пред и по зачленувањето. Тие за прв пат биле преточени во прием на Унгарија (1990 год.), Полска (1991 год.), Бугарија (1992 год.), Естонија, Литванија, Словенија, Словачка, Чешка Република и Романија (1993 год.). Оваа политика за пристапување била потврдена од шефовите на држави и влади при нивниот прв самит на 8 и 9 октомври 1993 година во Виена.¹⁶⁰ Под мотото „демократска безбедност“, Советот на Европа сакал во иднина да се залага за стабилност на целиот европски континент. Организацијата се гледала себеси како точка на кристализација на новата, посткомунистичка Европа. Исто така, и по повод втората средба на шефови на држави и влади на 10 и 11 октомври 1997 година во Стразбург, била нагласена исправноста на оваа политика. Сепак, овој Самит требало, пред сè, требало да послужи за наоѓање одговори на неодложните прашања, со кои Советот на Европа беше

¹⁶⁰ Niedermayer O., Hermann S. (Hrsg.): Europawahl 2004, Wiesbaden 2004, p.117

соочен поради својата политика (за пристапување): желбата да им се понуди ефикасна и сеопфатна поддршка на сите земји во транзиција доведе, со омекнување на дотогаш строгите критериуми за членство, до прием на 21 земја од Централна и Источна Европа: Албанија, Летонија, Република Молдавија, Македонија, Украина (пристапуваат во 1995 год.), Русија, Хрватска (1996 год.), Грузија (1999 год.), Ерменија, Азербејџан (2001 год.), Босна и Херцеговина (2002 год.), Србија и Црна Гора (2003, односно 2007 год.). Белорусија поднесе барање за зачленување во Советот на Европа уште во 1993 година; статусот на посебен гостин доделен во 1992 година беше суспендиран во 1997 година, бидејќи не биле исполнети минималните демократски стандарди. Новите и некои постари земји членки во моментот на зачленување во поголема мера, а делумно дури и денес, не ги исполнуваат критериумите за членство утврдени во Статутот на Советот на Европа. Сепак, државите без исклучок се обврзуваат по зачленувањето напорно да работат на исполнувањето на правилата на организацијата. Тука се вбројуваат воведувањето, односно подобрувањето на демократските начела, правната држава, почитувањето на човековите права, спроведувањето слободни избори, гарантирањето на слободата на медиумите, слободата на мислењето, заштитата на човековите права, како и почитувањето на начелата на меѓународното право. Сепак, земјите многупати не ги исполнуваат тие услови врз основа на хаотичните државни структури во некои области. За таа цел биле создадени посебни можности за следење и санкционирање: постапките за следење често докажуваат тешки недостатоци на правната држава во одделни земји-членки. Таквите долготрајни и тешки прекршувања на начелата на Советот на Европа можат да повлечат санкции, сè до исклучување на засегнатата земја од организацијата. Сепак, сè уште не се извлекуваат често сериозни

последници од резултатите на постапката за следење. Навистина, повеќепати биле испратени закани до Украина за исклучување од работата на Парламентарното собрание, но тоа никогаш не било направено. Исто така, прашањето за исклучување на Турција или Ерменија завршило само со дискусија; во јануари 2004 година. Парламентарното собрание му се закани со исклучување на Азербејџан, по неприфатливиот тек на претседателските избори во октомври 2003 година и немирите што следувале. Само на руските пратеници, поради тешките повреди на човековите права во Чеченија во 2000-2001 година, на неколку месеци им било одземено правото на глас во Парламентарното собрание.¹⁶¹ Руската воена интервенција во Грузија, летото 2008 година, била критикувана од многу пратеници. Сепак, барањето во Парламентарното собрание на 18 руски претставници да им биде одземено правото на глас, на крајот не добило поддршка од мнозинството. Така, постапката за следење повеќе претставува форум за критички дијалог, а извештаите се основа за дипломатски притисок преку Комитетот на министри. Во 2009 година, 84 членови на Комитетот за следење се занимавале со Албанија, Ерменија, Азербејџан, Босна и Херцеговина, Грузија, Молдавија, Монако, Црна Гора, Русија, Србија, Украина и особено со војната меѓу Грузија и Русија. Советот на Европа е најстарата политичка, паневропска организација, основана во 1949 година, со цел да се постигне поголемо единство меѓу нејзините членки. Советот се залага за почитување на човековите права, демократија и владеење на правото. Неговата цел е да ги негува политичката стабилност и стопанскиот и социјалниот напредок во 47-те земји-членки, кои опфаќаат над 800 милиони Европејци. Членството во Организацијата е отворено за сите европски држави што ги споделуваат истите вредности и го прифаќаат начелото

¹⁶¹ Niedermayer O., Hermann S. (Hrsg.): Europawahl 2004, Wiesbaden 2004, p.120

на владеење на правото и можат и се подготвени да ги гарантираат демократијата и основните човекови права и слободи на своите граѓани. Република Македонија стана членка на 9 ноември 1995 година. Република Македонија активно соработува со сите тела на СЕ (КПТ, Венецијанската комисија, ЕКРИ, Комесарот за човекови права, итн.) и интензивно ги исполнува своите обврски кои произлегуваат од членството во СЕ и Конвенциите на СЕ кон кои има пристапено.¹⁶² Во рамките на 16-годишната активна соработка на Република Македонија со Советот на Европа, претставниците на владините институции редовно и активно учествуваат во работата на Управните, Ад хок комитетите и Комитетите на експерти на Советот на Европа, чии состаноци се во функција на спроведување на меѓувладината програма на активности и хармонизирање на европските политики во сите сфери, освен одбраната. Од мај до ноември 2010 година Република Македонија за првпат претседаваше со Комитетот на министри на СЕ. Во рамките на своето шестмесечно претседавање, Република Македонија даде максимален придонес во насока на промоција на вредностите и стандардите на Организацијата, како и за подобрување на нејзината политичка релевантност на меѓународната сцена. Приоритетите на македонското претседавање со Организацијата се однесуваа на засилувањето на заштитата на човековите права, јакнењето на интеграцијата со почитувањето на различноста и промоцијата на младинската соработка.

4. Република Македонија и НАТО

Република Македонија веднаш по здобивање на својата независност во поглед на сојата надворешно политичка определба се изјасни за

¹⁶² <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/sovet-na-evropa>

членство во НАТО. Зачленувањето во оваа организација која за своја основа цел ја има светската безбедност, преставува национален интерес на државата и еден од надворешно политичките приоритети на Македонија. Во сите источноевропски земји зачленувањето во НАТО било првото скалило кон членството во ЕУ. За остварување на оваа приоритетна цел, Република Македонија на надворешен план презеде низа активности меѓу кои како прв чекор кон нејзиното остварување е одлуката на Собранието на Република Македонија донесена на 23 декември 1993 година за стапување на Република Македонија во северноатлантската договорна организација- НАТО.

На 23 декември 1993 година - Собранието на Република Македонија донесе одлука за зачленување на Република Македонија во НАТО; На 15 ноември 1995 година-Република Македонија како 27-ма земја членка пристапува кон Програмата партнерство за мир-ПзМ. Станува членка на северноатлантскиот совет за соработка (учесници: земјите членки на НАТО и земјите потписнички на ПзМ, кој е заменет со евроатлантскиот партнерски совет ЕАПС, на 30 мај 1997 година). Треба да се забележи дека пристапувањето кон ПзМ беше условено со претходно членство во ОБСЕ, кое пак честопати беше блокирано поради наметнатиот проблем со Грција. На 19 и 22 декември 1995 година договор РМ-НАТО за транзит на силите на ИФОР/СФОР низ територијата на Република Македонија. Договорот беше продолжен на 18 и 26 декември 1996 година. На 17 и 19 јануари 1996 година извршена е размена на писма со кои е склучена Спогодбата за безбедносни аранжмани меѓу РМ и НАТО и на 1 февруари 1996 - Советот за безбедност на ООН го прифати предлогот на генералниот секретар на ООН, од овој датум силите за превентивно распоредување на ОН УНПРЕДЕП да станат целосно независна операција во Р. Македонија. На 12 април 1996 година, Владата на РМ, ги прифати правилата за однесување на НАТО и на 24 април 1996 година, Владата

на РМ донесе одлука за основање Служба за реципрочна безбедност и заштита на информациите меѓу Владата на РМ и НАТО. На 12 мај 1996 година - во Брисел на свечената седница на северноатлантскиот совет на НАТО и РМ, беше прифатена индивидуалната програма на РМ во рамки на ПзМ за 1996 - 1998 година. На 30 мај 1996 година, склучен е договорот меѓу државите страни на НАТО и другите држави учеснички во ПзМ, во врска со Статусот на нивните сили (СОФА) и дополнителниот протокол на Договорот, ратификувани на 4 јуни 1996 година. Присутните (94) пратеници во Собранието на РМ¹⁶³, едногласно го донесоа законот за ратификација на Договорот, а уредување на статусот на силите на земјите членки на северноатлантската одбранбена алијанса и ПзМ. Договорот стапи во сила на 19 јули 1996 година. На 14 јуни 1996 Во Брисел, во седиштето на НАТО, отворена е македонска канцеларија за врски; на 15 до 20 јули 1996 година, РМ учествуваше на заедничката средба Миротворен орел 96 на земјите членки на НАТО (7) и земјите членки на ПзМ, што се одржа во Албанија (Бизе); во јули и септември 1996 година, РМ одржа два индивидуални политички дијалози со НАТО (16+1). Во текот на дијалозите беа презентирани и се дискутираа македонските документи за дискусија. Во првиот документ беа истакнати македонските погледи кон целите и принципите на Студијата, при што беше констатирано дека Студијата во целост е прифатлива за РМ и истите во голем дел веќе се имплементирани и во практиката на нашата внатрешна и надворешна политика. Вториот презентациски документ претставува извештај за воените потенцијали на РМ и можниот македонски придонес во колективната одбрана на Алијансата. Од 21 до 26 октомври 1996 година, во Охрид се одржа првиот дел на мултинационалната командно-штабна вежба, Спасител 96, на која учествуваа 9 земји, членки на НАТО и ПзМ. Од 24 до 26 октомври 1996

¹⁶³ [www.sobranie.mk/ ext/materials.aspx](http://www.sobranie.mk/ext/materials.aspx)

година, во посета на РМ престојуваше претседателот на северноатлантското собрание, Карстен Фогт. Тој ги поздравил остварувањата на РМ и ветил дека северноатлантското собрание ќе придонесе во залагањата за подобра соработка и интеграција. Во декември 1996 година, доставување на Прегледот на севкупната интероперативност за 1997 година. Од 15 до 18 јануари 1997 година, РМ е официјално примена во Комитетот за воено планирање и анализа, што претставува висок степен во соработката со северноатлантскиот воен сојуз. На 17 март 1997 година, во Скопје се одржаа консултации РМ-НАТО за процесот на преглед и планирање ПАРП. Делегацијата на НАТО беше предводена од Франк Боланд, началник на секторот за планирање на силите на НАТО и одговорен за спроведување на ПАРП во земјите партнери. На 24 март 1997, во Скопје започна Главната конференција на првата мултинационална вежба што се одржа во Република Македонија од 11 до 17 мај 1997 година Спасител 97. На 24 и 25 март 1997 година официјална посета на Република Македонија од страна на Генералниот секретар на НАТО, Хавиер Солана, во придружба на Врховниот командант за Европа, Џорџ Џулван. Од 12 до 16 мај 1997, на воениот полигон Пепелиште, кај Неготино, е одржана мултинационалната воена вежба Спасител 97, прва од ваков вид организирана на територијата на Република Македонија. На 16 април 1997 година, во Брисел, Република Македонија е примена во процесот на ПАРП. На 17 април 1997 година, се одржа третиот по ред Индивидуален интензиван дијалог РМ-НАТО по Студијата за проширувањето на НАТО. Од 12 до 16 мај 1997 година, на армискиот полигон Криволак се одржа првата меѓународна вежба во рамките на програмата на ПЗМ Спасител 97. Од 22 до 31 август 1997, во Пепелиште се одржа билатералната медицинска вежба 97-2. На 19 мај 1998 година, прелет на авиони на НАТО од типот на АВАКС, во рамките на мисијата на ПЗМ. На 28 мај 1998 година, НАТО ја одобри програмата

на активности во рамките на ПЗМ, вклучувајќи ги и вежбовните активности наменети за зајакнување на безбедноста и стабилноста за време на тековната криза во Косово. На 15 јуни 1998, во Република Македонија беше изведена воздушната вежба на НАТО, Решителен сокол, со учество на 79 авиони. На вежбата учествуваа и припадници на единицата за специјални намени Волци. Од 11 до 18 септември 1998, на полигонот Криволак се одржа мултинационалната вежба, Најдобар кооперативен зафат 98, со учество на 26 земји, од кои 13 земји членки на НАТО и исто толку на ПЗМ. На 2 декември 1998, Владата на РМ донесе одлука за доаѓање на НАТО силите во Република Македонија во функција за извлекување на верификационата мисија на НАТО во Косово. На 10 декември 1998 година, со пуштање во функција на Командниот центар во Куманово, НАТО и официјално ја активира спасувачката единица за верификувачката мисија на ОБСЕ во Косово. На 4 април 1999 година, Македонија дава согласност за изградба на кампови за згрижување на околу 100.000 бегалци од Косово и ја отвора границата за премин на бегалците од граничните премини, до камповите изградени во близина на Скопје. Единици од АФОР (НАТО хуманитарен контингент во Албанија), земаат учество во функционирањето на 7-те кампови и на првиот транзитен камп во Македонија. На 9 јуни 1999 година, северноатлантскиот совет на НАТО на својата седница на амбасадорско ниво, го одобри ажурираниот план за распоредување на сили од составот на КФОР во Македонија (Јоинт Гуард). Делегација од НАТО и од Сојузна Република Југославија во Република Македонија во Куманово, потпишаа спогодба за повлекување на југословенските/српските сили од Косово. На 16 јуни 2000, основана е Првата гранична бригада на Армијата на Република Македонија. На 25 јули 2000 година, Врховниот командант на сојузничките сили на Европа, генералот Џозеф Ралстон, упати пофалби до силите на КФОР

стационирани во Република Македонија за постигнатите успеси во нивната работа. На 16 октомври 2000, Врховниот командант на вооружените сили и претседател на РМ, Борис Трајковски, го предаде военото знаме на Првата пешадиска бригада од силите за брзи реакции од Првиот корпус на АРМ. Со тоа е промовирана почетната оперативна готовност на бригадата. На 19 декември 2000, во Скопје, во Воената академија на РМ, беа промовирани првите подофициери за основни командирски должности за пешадискиот род на АРМ, школувани според стандардите на НАТО.

Акционите планови се воведени на самитот во Прага во ноември 2002г., а индивидуалните партнерски акциони планови (ИПАП) се отворени за земјите кои имаат политичка волја и капацитет да ја продлабочат својата врска со НАТО. Развивани на двогодишна основа, тие планови се направени да ги обединат сите различни механизми на соработка преку кои партнерот е интерактивен со Алијансата, изострувајќи го фокусот на активностите за подобра поддршка на неговите домашни реформски зафати. ИПАП треба јасно да ги утврди целите и приоритетите на соработка на поединечниот партнер и да овозможи разновидните механизми што се користат директно да одговараат на овие приоритети. НАТО ќе обезбеди совет прилагоден конкретно за земјата, имајќи ги предвид целите на реформата. Еден интензивиран политички дијалог околу важните прашања може да претставува интегрален дел од процесот на ИПАП. Преку ИПАП исто така ќе биде полесно да се координира билатералната помош обезбедена од одредени сојузници и партнери, како и да се координираат напорите со другите важни меѓународни институции. Целите кои се покриваат се во општите категории на политички и безбедносни прашања; одбранбени, безбедносни и воени прашања; јавно информирање; наука и животна средина; планирање на вонредни состојби од невоен карактер; и

прашања во врска со административната, заштитната безбедност и прашања во врска со ресурсите. Република Македонија во процесот на зачленување во НАТО има 15 акциони планови.

Приказната за Македонија и НАТО трае уште од почетокот на деведесеттите, почнувајќи од појавувањето на првите активности на нашите интелектуалци во рамките на Асоцијацијата на атлантскиот договор (Atlantic Treaty Association), 1991/2 година. Потоа, со изгласувањето на Резолуцијата на Собранието за пристапување на Република Македонија во Алијансата, во 1993 година, и склучувањето на Договорот за нејзино пристапување кон Партнерството за мир, во ноември 1995 година, Република Македонија зачекорила кон трансатлантизмот. Во изминатиот период, Република Македонија, најнапред како членка на неформалната Група Вилнус, составена од деветте аспиранти утврдени на Вашингтонскиот јубилеен самит од 1999 година (Албанија, Бугарија, Естонија, Латвија, Литванија, Романија, Словенија, Словачка, и Македонија, кон кои во текот на 2001 ќе пристапи и Хрватска), по приемот на 7-те, од 10 аспиранти, како членка на неформалната регионална трипартитна јадранска група (Албанија, Хрватска, Македонија),¹⁶⁴ која со САД ја потпишала и Јадранската повелба во Тирана (од страна на министерствата за надворешни работи на четирите држави), по кризната 2001 година и потпишувањето на Охридскиот договор во 2005-тата, се наметнала како лидер меѓу трите аспиранти за прием во Алијансата во следниот круг на проширување. Историското искуство покажува дека демократијата може да биде успешна и да овозможи развој и просперитет за општеството и за поединецот само доколку изгради соодветни механизми за заштита на вредностите врз кои почива. Во периодот на Студената војна,

¹⁶⁴ (Митрева, Мета, Пицула, Колин Пауел - 2 мај 2004 година – The Charter of partnership among Albania, Croatia, Macedonia and USA - Skopje: MFA, Maj-June 2004, ed. Idea)

северноатланската Алијанса беше оној неопходен безбедносен бедем, кој на дел од евроатланскиот простор овозможи развој на демократските процеси, висок степен на почитување на човековите права и нагласен економски просперитет. Својата виталност новиот проширен НАТО ја докажува и во изменети околности. Со неговото проширување се елиминира опасноста од нови поделби на непријателски блокови. НАТО, како колективен безбедносен систем на земји кои споделуваат идентични вредности и визии, е најголемата гаранција за успешно соочување со новите глобални закани, пред сè опасноста од прелевање на регионалните конфликти, борбата против тероризмот и пролиферацијата на средства за масовно уништување. Своето место во НАТО, Република Македонија не го гледа исклучиво како можност за интегрирање во една политичко-безбедносна структура, туку и како потреба активно да придонесе кон изградбата на глобалната стабилност и безбедност, што е *conditio sine qua non* за било каков развој во меѓународни рамки. Тоа на најдобар начин се манифестира со учеството во мисиите предводени од НАТО, со што РМ продолжува да придонесува кон одржување на светскиот мир и безбедност. Република Македонија е докажан принципиелен и конструктивен партнер на НАТО и земја кандидат за членство во Алијансата и е активно вклучена во заштитата на споделените вредности на Алијансата. Со цел што поскоро зачленување во НАТО, Република Македонија засилено работи на исполнување на неопходните критериуми и стандарди. Преку значајното учество во операциите предводени од НАТО, Република Македонија продолжува да придонесува кон одржување на светскиот мир и безбедност. Република Македонија и понатаму останува контрибутор кон регионалниот и меѓународниот мир и безбедност, и учествува во напорите на Алијансата во борбата против глобалните безбедносни

закани, тероризмот, пролиферацијата на оружјата за масовно уништување.¹⁶⁵ Република Македонија е активен учесник во развојот на Европската безбедносна агенда и придонесува во зајакнувањето на капацитетот на Алијансата за преземање навремени и ефикасни безбедносни операции. Европските и евроатлантските аспирации на Македонија се во континуиран пораст. Всушност, интеграцијата на Република Македонија во НАТО и ЕУ се едни од најзначајните приоритети во надворешната политика на нашата држава. По Втората светска војна, Источна и Западна Европа се најдоа поделени од идеолошките и политичките поделби на Студената војна. Источна Европа падна под доминација на Советскиот сојуз, а во 1949 година 12 земји од двете страни на Атлантикот ја формираа Организацијата на северноатлантскиот договор, за да му се спротивстават на ризикот од обидот на Советскиот сојуз да ја прошири својата контрола од Источна Европа во други делови на континентот. Земјите основачи на НАТО – Белгија, Канада, Данска, Франција, Исланд, Италија, Луксембург, Холандија, Норвешка, Португалија, Обединетото Кралство и САД, се заложиле да си помогнат во одбраната на секоја од нив во случај на воена агресија против која било од нив. Преку Алијансата, Западна Европа и Северна Америка, не само што заеднички ја бранеа својата независност, туку и постигнаа завидно ниво на стабилност. НАТО доведе до основата за европска економска соработка и интеграција, а помогна и во ставањето крај на Студената војна, а со тоа и поделбата на Европа. Еден од клучевите на трајноста на НАТО е нејзиниот процес на одлучување. Имено, сите одлуки треба да бидат едногласни. Овој систем и покрај своите недостатоци има и големо предности: се почитува суверенитетот и независноста на секоја земја членка и кога ќе

¹⁶⁵ Asmus D. Ronald „Opening NATO's Door“, New York: Columbia university press, 2002, vk. p.372

се донесе одлука, таа има целосна поддршка од сите земји членки и постои решеност за нејзина имплементација. Најважно тело за донесување одлуки во НАТО е северноатлантскиот совет во кој е претставена секоја земја членка со постојан претставник на ниво на амбасадор поддржан од национална делегација која се состои од дипломатски персонал и советници по прашања на одбраната. Советот се состанува на амбасадорско ниво еднаш неделно или почесто. На чело на НАТО се наоѓа Генерален секретар кој се назначува на приближно 4 години. Тој претседава со состаноците на северноатлантскиот совет и помага во градењето консензус меѓу државите членки. Актуелен Генерален секретар на НАТО е Јап де Хооп Шефер.¹⁶⁶ НАТО нема сопствени вооружени сили, туку силите кои се на располагање на НАТО остануваат под целосна национална команда и контрола, додека не бидат назначени од земјите членки за вршење задачи како чување и поддршка на мирот. Во РМ НАТО реагираше во август 2001 година на барање на Претседателот за разоружување на групите на етничките Албанци, чии активности се закануваа по безбедноста и стабилноста на земјата. Интервенцијата следеше по политичкиот договор меѓу претставниците на заедницата на етничките Албанци и Владата. На овој начин околу 3500 НАТО трупи собраа околу 4000 парчиња оружје во рамките на мисијата која траеше 30 дена. На барање на Скопје НАТО трупите останаа во РМ обезбедувајќи заштита за набљудувачите од ЕУ и Организацијата за безбедност и соработка во Европа до крајот на март 2003 кога мисијата ја презеде ЕУ. Алијансите се константен и централен феномен во меѓународната политика. Една таква создадена речиси веднаш после Втората светска војна е НАТО (North Atlantic Treaty Organisation), основана во 1949 година со Вашингтонскиот договор,

¹⁶⁶ Connections – The Quartely Journal - Prartnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institut, 2003 - 2009, Marshall European Center for Security studies

најпрво како алијанса меѓу САД и Канада,¹⁶⁷ но подоцна многу европски земји стануваат членки. НАТО спаѓа во групата на евроатлантски или познати уште и како трансатлантски организации. Всушност, „НАТО е трансатлантска врска која ги поврзува Европа и Северна Америка во единствен одбранбен и безбедносен сојуз со цел да се штити слободата и безбедноста на сите нејзини членки, користејќи воени и политички средства“. Неговата првенствена цел беше воена и одбранбена соработка меѓу земјите членки. Всушност, целта на НАТО може да се види од предговорот на Договорот на северноатлантската спогодба од Вашингтон 1949 година кој вели: *„Страните на овој договор ја потврдуваат нивната верба во целите и принципите на Повелбата на ОН и нивната желба да живеат во мир со сите луѓе и сите влади. Тие се должни да ја штитат слободата, заедничкото наследство и нивната цивилизација, врз основа на принципите на демократијата, индивидуалните слободи и владеењето на правото. Тие ќе ја промовираат стабилноста и благосостојбата во северноатлантското подрачје. Тие ќе ги обединат своите напори за заедничка одбрана и за заштита на мирот и безбедноста“*. Друга цел на НАТО е тоа што, покрај другото „дејствува и како суштински форум за консултации по безбедносни прашања во интерес на своите членки и како суштински столб за мирот и стабилноста на евроатлантската област“. Од 1950 година до 1999 година, НАТО се трансформира од чисто воена во политичко – воена организација, со цел да го поддржува развојот на демократијата во светот, со посебен акцент на овозможување нормален развој на новосоздадените држави и гарантирање на нивниот територијален и државен суверенитет. Познато е дека во меѓународните односи улогата на малите држави е многу ограничена, тие повеќе ги спроведуваат политиките отколку што ги формулираат. За разлика од

¹⁶⁷ Zorgbibe C. „Histoire de l'OTAN“, Paris: Complexe, 2002, p.283

нив моќните држави биле низ историјата повеќе ангажирани на билатерален план, додека малите, на мултилатерален. Но, сепак тие немаат друг избор, освен да се асоцираат. На почетокот на 90-те години, поради сооченоста со непосредни безбедносни закани, државите на Балканот, вклучително и РМ, донесоа политички одлуки за интегрирање во евроатлантските структури. Имено, РМ стана независна држава со референдумот од 8 септември 1991 и на тој начин стана единствена од поранешните југословенски републики која се стекна со независност по мирен пат и заедно со НАТО ја споделуваше загриженоста за нестабилноста која би произлегла од етнички ривалитети и територијални спорови. Во насока на прифаќање на вредносните норми на НАТО (човековите и малцинските права, демократијата, владеењето на правото, пазарната економија и мирното решавање на спорите) РМ ги изрази аспирациите за зачленување во НАТО во одлуката на Собранието од 23 ноември 1993 година. Во јануари 1994 НАТО го промовираше партнерството за мир чиј член стана и РМ во ноември 1995. Што се случуваше оттогаш? Зошто РМ се уште не е членка на НАТО? На самитот во Лондон во 1990 година е донесена декларација со која се промовираа главните насоки за трансформација на алијансата, во согласност со новата безбедносна средина.¹⁶⁸ Таа трансформација се одвиваше на две нивоа: на внатрешен план се започна со адаптација на алијансата и нејзино осовременување, а на надворешен план имаше заложби за нејзино проширување. Тоа се потврди на Самитот во Брисел во 1994 кога НАТО се изјасни дека е отворен за членство на други европски држави.¹⁶⁹ По иницијатива на 12 основачи НАТО се прошири во 1952 со приемот на Грција и Турција, во 1955 со приемот на СР

¹⁶⁸http://articles.chicagotribune.com/2012-05-19/news/chi-120519ivanoff_briefs_1_nato-membership-macedonia-nato-enlargement

¹⁶⁹ Fergus Carr and Kostas Ifantis, NATO in the New European Order, London, St. Martin's Press, 1996, p.132.

Германија и Шпанија во 1982. На јубилејниот самит во Вашингтон одржан на 23 април 1999, Чешка, Унгарија и Полска учествуваа како полноправни членки, а претходно и формално станаа членки на НАТО. Во подготовките на проширувањето од 1999 година, НАТО претходно ја реализирал Студијата за проширување (Study on NATO Enlargement, септември 1995),¹⁷⁰ во која биле елаборирани целите и принципите на проширувањето, како и очекувањата на Алијансата од новите членки. При споменатото проширување не биле наметнати престоги критериуми, класифицирани во посебни АПЧ. Затоа, кандидатурите на сите три аспиранти биле разгледани случај по случај. Општата цел била подобрување на безбедносната архитектура на целиот европски регион, со паралелно промовирање на безбедноста и стабилноста за сите.¹⁷¹ За време на овој прв циклус на проширување, може да се заклучи дека и покрај забавените реформи, конзервативниот воен и полициски апарат, на македонските лидери не може да се каже дека им недостигаше желба за здобивање на членство во алијансата. Но, реално РМ во овој период не поседуваше ниту капацитет, ниту знаење да направи повеќе за приближување кон НАТО. На ваквата ситуација влијаеше и тешката транзиција, конфликтите во поранешна Југославија. РМ беше далеку од НАТО и поради отстапувањето од еден од петте основни критериуми за прием во алијансата, а тоа е заштита на цивилните права и правата на малцинствата. Во овој период прагот за прием беше многу понизок отколку денес. Во такви услови РМ не беше ниту географски атрактивна, ниту територијално и популационо значајна, ниту ги задоволуваше демократските стандарди за да добие покана за членство во НАТО и покрај нереалните верувања на некои министри кои велеа дека РМ

¹⁷⁰ The Alliance's Strategic Concept, NAC-S(99)65, (24 April 1999).

¹⁷¹ Nicole Gnesotto – „Elargissement de l'OTAN - une responsabilite europeenne“, Politique etrangere, N. 1/1997

сигурно ќе добие покана за членство во 1997 . Имено, на 11 септември 2001 САД и светот се соочија со феноменот меѓународен тероризам. За РМ во овој период е значајно што нешто подоцна таа се соочи со најголемиот предизвик од нејзиното осамостојување – оружениот револт на Албанците. Таа криза, како што е познато, резултираше со Охридскиот рамковен договор во летото 2001. Во јуни 2001 Буш изјави дека „ниту една европска држава не смее да биде исклучена од своите НАТО – аспирации поради географски или историски причини“, давајќи ѝ до знаење на Русија, дека прашањето за проширување на НАТО не се решава во Москва, туку во главните градови на аспирантите и на членките на НАТО. На Самитот во Прага во 2002 се случи големото проширување кога НАТО се прошири меѓу Атлантикот и Јадранот до Балтикот, руската граница и Црното Море. Настаните од 11 септември влијаеја многу врз големината на проширувањето на Алијансата. Македонија, Албанија и Хрватска останаа да чекорат заеднички кон НАТО во рамките на Јадранската повелба која ја пополни празнината по исчезнувањето на Вилнус групата. Во овој период РМ целата безбедносна енергија ја имаше насочено кон Албанија и Косово. Во сразмер со популацијата, РМ имаше гломазна и слабо наоружана армија. Кризата во 2001 целосно ја покажа слабоста на македонските безбедносни сили, Армијата, полицијата, но и нерешените меѓуетнички односи. Во ваква ситуација и со мировни сили на својата територија, навистина во Прага, 2002, РМ не можеше да очекува ништо повеќе од само скромни охрабрувања за продолжување на исполнување на обврските од Охридскиот договор. Во периодот меѓу 2004 и 2006 година, трите држави – аспиранти ги зголемија напорите за поинтензивни реформи надевајќи се, дека на Самитот во Рига во 2006 е можна покана за преговори за членство. Тие очекувања станаа реални со апсењето на Анте Готовина кој Хрватска го предаде на трибуналот во Хаг и ги забрза

реформите,¹⁷² РМ речиси ги приврши обврските од Охридскиот договор и почна низа мерки во правосудството и други сегменти, а Албанија имаше прогрес во реформите и борбата против организираниот криминал. Но, тогаш се постави прашањето, дали сето тоа беше доволно за покана? Но, следеше големо изненадување кое ги урна надежите на овие три земји, а тоа беше изјавата дека НАТО е заморен од проширување, па самитот во Рига да биде Самит за трансформирање на НАТО. Самитот во Истанбул 2004 година не бил самит на проширување, иако во реториката на НАТО и Соединетите Американски Држави се смета за таков, бидејќи за првпат Алијансата работела во формат на 26 членки кои биле поканети уште во Прага 2001 година. Во Истанбул, Алијансата потврдила дека „согласно член 10 на Вашингтонскиот договор, политиката на 'отворени врати' се однесува за останатите аспиранти на јадранската група: Македонија, Албанија и Хрватска". Она што било ветено на овој Самит се однесувало на испитување на Извештајот од страна на Министерството за надворешни работи на НАЦ околу прогресот на останатите аспиранти. Нивните амбиции можеле да се реализираат на еден од следните самити на проширување: оној во Рига, 2006 година, или оној во Букурешт, 2008 година. Република Македонија во 2005/6 година била лидер меѓу балканските НАТО-аспиранти, а позициите на Република Македонија биле оценети како многу подобри. Заради тешкото и неповолно наследство, но и останатите бројни објективни, или субјективни причини, Република Албанија не успеала да ги ефектуира со истиот интензитет реформите во одбраната и општеството како Република Македонија. Од друга страна, Република Хрватска и покрај успешната европска ориентација, кога се здоби со статус на кандидат и ги отпочна

¹⁷² Cehulic L., „NATO and new international relations“, Zagreb: Atlantic Council of Croatia, 2004

преговорите за полноправно членство во Европската Унија, сепак, заради недоволната соработка со Судот за воени злосторства за поранешна Југославија (случајот Готовина), била соочена со пречки од политичка природа преку која не можат да поминат некои членки на НАТО. Згора на тоа, Република Хрватска,¹⁷³ и покрај успешните реформи во доменот на одбраната, покажала одредена индиферентност кон советите и критиките на експертите на НАТО за отстранување на вишокот оружје. Сето тоа придонело Република Македонија да го заземе лидерското место меѓу трите аспиранти на А-3, иако македонските економски перформанси биле многу поскромни од оние на Република Хрватска. Покрај тоа, Република Македонија уживала и поголем углед меѓу своите американски сојузници, со оглед на тоа што партиципирала во антитерористичката коалиција во Ирак, предводена од страна на САД, што не било случај и со Република Хрватска. Според тоа, независно од компатибилноста со глобалните критериуми со Европската унија на овој пример, како и на некои останати примери, се покажало дека во Алијансата важеле малку поинакви правила. Еден месец пред одржувањето на Истанбулскиот самит (28/29.06.2004г.), трите аспиранти на Јадранската повелба ги зајакнале своите напори за здобивање статус на член на Алијансата и ја интензивирале регионалната соработка. Претходно, на 02.05.2004 г., во Тирана, била потпишана Повелбата за партнерство помеѓу: Албанија, Хрватска, Македонија, или попопуларно, Јадранската повелбата на трите аспиранти, заедно со САД на ниво на министри за надворешни работи. Инспирацијата за оваа неформална регионална интеграција произлегла од заедничките позитивни искуства на

¹⁷³ Cehulic L., „NATO and new international relations“, Zagreb: Atlantic Council of Croatia, 2004

трите балтички земји: Естонија, Летонија и Литванија пред нивниот прием во Алијансата, односно искуствата на Вилнус групата во периодот од 2000-та, до големиот прием на седумте аспиранти во Прага, 2002 година. За македонската дипломатија Самитот во Рига 2006 година, претставувал големо разочарување, со оглед на тоа што претходно од неколку значајни центри на Алијансата и САД не се отфрлала можноста, Република Македонија, заедно со своите два сојузника да добие покана за членство на Самитот во Рига 2006 година. Меѓутоа, проценките на експертите на Алијансата и на САД и сојузниците биле дека сè уште било премногу рано, како за трите аспиранти, така и за Алијансата да ги покани за членство.¹⁷⁴ Според мислењето на Марк Џон од Ројтерс, сепак, главната причина за импотентноста на Самитот од Рига 2006 година, лежела во „малиот апетит на членките на Алијансата за проширување“ и нивниот замор од проширувањата. „Enlargement fatigue“. Овој хипотетички суд, можеби бил точен, но, исто така, е точна и една друга хипотеза, онаа за „замореноста од долгото чекање на аспирантите“. Република Македонија е членка на Партнерството за мир повеќе од една деценија. Во периодот од 2 до 4 април, 2008 година се одржал Самитот на НАТО во Букурешт. Самитот беше познат уште и како Самит на проширување на кој се очекуваше да бидат поканети трите МАП земји односно земјите од т.н. Јадранска група (Албанија, Хрватска и Македонија). Сепак и покрај јасно препознатите достигнувања, посветеност на вредностите и придонесот за оперативните активности на НАТО, како и напредокот во реформските процеси што ги направи земјата, поканата за Република Македонија за полноправно членство во НАТО изостана, со образложение дека ќе биде испратена од страна на

¹⁷⁴ Winkler T/ Gyramati Istvan „Post-cold war defence reform“, Washington, D.C.: Brassey’s Inc. 2002, p.434

Северноатлантскиот совет веднаш штом ќе се изнајде заедничко прифатливо решение за спорот околу името. За Република Македонија и останатите аспиранти битна била силната поддршка на САД кон проширувањето на НАТО. Уште во 2000 година, за време на претседателската кампања, претседателот Буш истакнал: „Сите нови демократии на Европа, од Балтик до Црното Море, треба да имаат еднакви шанси за безбедност и слобода и еднакви шанси да им пристапат на институциите на Европа, како што е случај со старите европски демократии“.

Во пролетта 2007 година веќе беше јасно дека домаќин на идниот Самит, во април 2008 година, за првпат ќе биде една балканска држава - Романија. Самиот чин дека Самитот на Алијансата ќе се одржи во Регионот, веќе означил своевидна позитивна порака кон трите држави, аспиранти за членството - Република Македонија, Република Албанија и Република Хрватска. Овие држави на А-3, се реферираа на Декларацијата од Самитот во Рига, 2006 година, во која, во член 29 „се потврдува отвореноста на НАТО кон новите европски членки“, согласно член 10 од Вашингтонскиот договор од 1949 година, и на член 30, каде се фалат „ефектуираните напредоци на Република Македонија, Република Албанија и Република Хрватска... и се дава ветувањето дека Алијансата ќе испрати нови покани кон државите кои ќе ги исполнат неопходните услови...“.¹⁷⁵ Какво било расположението во Алијансата околу прашањето на проширувањето? Независно од фактот што Меѓународниот секретаријат на НАТО и Северноатлантскиот совет на четири месеци пред почетокот на Самитот сè уште ја немале ставено на дневен ред точката за проширувањето, во кулоарите на Алијансата, како и на неколку значајни состаноци на институции блиски до НАТО, како што беше НАТО-

¹⁷⁵ Declaration du Sommet de Riga - Communiqué de Press 2006 - 150/29.11.2006 г.

Парламентарното собрание, веќе отворено се зборувало за идното проширување и за аспирантите на Јадранската повелба. На состанокот на Северноатлантскиот совет, во формат на министри за надворешни работи, одржан во седиштето на Алијансата, есента 2007 година, се расчистила дилемата дека покана за членство ќе добие само Хрватска. Во финалното Комунике на оваа Конференција, на која присуствувал и државниот секретар на САД, Кондолиза Рајс, не се правеле никакви разлики околу позициите на трите аспиранти. Аспирантите биле охрабрени во рамките на член 14, според азбучниот ред. Единствено што можело да асоцира на некоја сериозна закана за шансите на Република Македонија, бил членот 15, во кој се истакнувало значењето на добрососедските односи и навременото решавање на отворените прашања. Меѓутоа, на ниту едно место не се споменувал спорот за името со Грција. Во овој период, речиси сите новопримени држави од 1999 година го поддржале проширувањето на Алијансата. Единствено молчеле шефовите на дипломатиите на старите европски држави, иако нивните амбасадори биле убедени во приемот на новите три членки во редовите на Алијансата, на следниот Самит. Во декември 2007 година, веќе можело да се констатира дека: САД, Велика Британија, Канада, Италија, Турција, Норвешка, Белгија, Луксембург, Полска, Исланд, балтичките држави, безрезервно ја поддржувале јадранската тројка, не правејќи никаква динстинкција меѓу трите аспиранти. Германија, Унгарија, Франција, Романија, Шпанија, Португалија, Словачка и Чешка ја истакнувале предноста на Хрватска во однос на двата аспиранта, но не го оспорувале и нивниот капацитет за здобивање со членство. Данска и Холандија ги критикувале сите три аспиранти, но, едновремено, ја поддржувале нивната заедничка кандидатура. Особено биле чувствителни на доменот на: човековите права, меѓуетничките односи, владеењето на

правото. Најгласниот, најискрениот и најзаинтересиранiot поддржувач од сите сојузници, била Словенија. Словенечката дипломатија, заедно со британската, најмногу помогнале и излобирале во одлуката на Северноатлантскиот совет, Безбедносниот форум на Алијансата и партнерите на ниво на министерства за надворешни работи и министерства за одбрана да се одржат во Охрид, на 29 јуни 2007 година. Словенечките дипломати во Алијансата, исто така, помогнале во одржувањето бројни средби на македонските дипломати, политичари и експерти, со останатите дипломати на НАТО-сојузниците. Посебно била значајна и позицијата на Генералниот секретар на НАТО и на неговиот Меѓународен секретаријат. Општа е констатацијата дека генералните секретари на Алијансата, од Робертсон, Шефер, до Расмунсен, најискрено ја поддржувале кандидатурата на сите аспиранти за членство во НАТО. Во рамките на мултилатералната дипломатија на Алијансата, Република Македонија, како мала, сиромашна и недоволно афирмирана држава, во НАТО се изборила за мошне впечатлива позиција. Тоа се должело на големите симпатии за време на косовската криза, улогата на Република Македонија како КФОР-нација, но и заради оригиналноста на својот мултиетнички модел создаден за време на кризата во 2001 година, со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор. Република Македонија, за време на кризата 2001 година, еволуирала од увозник на безбедноста, во извозник на безбедноста, преку испраќањето на мировните мисии во Авганистан и Ирак. Најголемиот адут на македонската НАТО-аспирација, сепак, била искованата репутација на изградбата на праведно мултиетничко општество, кое со текот на времето е во постојана надоградба. Секој застој на македонската мултиетничка демократија, наидува на чувствителни реакции во Алијансата, не само заради прашањето на демократските вредности

текови, како еден од водечките критериуми при проширувањето, туку и заради фактот што македонскиот модел бил под внимателен мониторинг од повеќе причини: прво безбедносна, која се однесува на стабилноста на државата, второ, регионална, која се однесува на стабилноста на Регионот и трето, емпириска, заради позитивните искуства како модел за останатите мултиетнички општества, согласно нивното поднебје.

5. Република Македонија и Европската унија

Со прогласувањето на независноста на Република Македонија, на надворешен план таа го постави членството во Европската унија како приоритетна цел, па сите нејзини активности се водеа кон тој правец.

Со цел да се заземе став кон новосоздадените држави произлезени од поранешна Југославија, Европската унија во почетокот на 1992 година формирала Арбитражна комисија, составена од претседатели на уставните судови на земјите – членки на ЕУ на чело со Роберт Бадинтер.¹⁷⁶

Арбитражната комисија имала задача да оцени кои од државите од поранешна СФРЈ, ги исполнуваат условите да бидат признати како самостојни држави. Оваа комисија оцени дека Република Македонија ги исполнува сите услови за меѓународно признавање. Меѓутоа, поради спротивставувањето на Грција и нејзиниот негативен став, Република Македонија да се признае под нејзиното уставно име, процесот на меѓународното признавање на Република Македонија, а со тоа и

¹⁷⁶ Роберт Бадинтер, претседател на францускиот уставен суд.

воспоставувањето на дипломатски односи¹⁷⁷ со Европската унија, бил забавен.

Република Македонија, првиот свој претставник во Европската унија го назначи во октомври 1992 година, но поцелосни дипломатски односи биле воспоставени во декември 1995 година со отворање на свое дипломатско претставништво во Европската унија – Мисија на Република Македонија во Брисел.

Во април 1996 година Република Македонија станала една од земјите корисници на ФАРЕ – програмата.¹⁷⁸

По потпишувањето на привремената Спогодба меѓу Република Македонија и Република Грција, на 13 септември 1995 година во Њујорк, се отвори патот за натамошниот развој на односите меѓу Република Македонија и Европската унија.

Во април 1997 година, Република Македонија ја потпишала првата Спогодба за соработка со Европската унија, како и Спогодбата во областа на транспортот, а потоа и за текстилот. Спогодбата за соработка е првиот комплексен правен акт на Република Македонија кој е потпишан со Европската заедница, а влезе во сила на 1 јануари 1998 година. Со Спогодбата за соработка беа регулирани политичките односи, а во трговските односи се промовираше билатералната трговска размена, со поволен пристап на македонските производи на единствениот европски пазар.¹⁷⁹

Во 1998 година, Европската унија отвори постојано претставништво, односно Канцеларија на Европската комисија во Република Македонија, која во март 2000 година премина во Делегација на Европската комисија.

¹⁷⁷ И Сонцето е звезда: Македонија во ЕУ, Секретаријат за европски прашања, Скопје, 2004, 11.

¹⁷⁸ ФАРЕ – Програмата за помош на земјите од Централна и Источна Европа за трансформација на нивните политички и економски системи.

¹⁷⁹ Национална стратегија за интеграција...,34.

Во февруари 1998 година во Охрид, за прв пат се одржа средба на министерско ниво меѓу Република Македонија и Европската унија.¹⁸⁰

Собранието на Република Македонија, истиот месец 1998 година, ја усвои Декларацијата за развој на односите помеѓу Република Македонија и Европската унија во која се наведува дека „членството во Европската унија е стратешка цел на Република Македонија“.

Во март 1998 година, во Скопје се одржа првиот состанок на Советот за соработка меѓу Република Македонија и Европската унија, кој имаше задача да ја следи примената на Спогодбата за соработка. Советот беше составен од претставници на Европската комисија, од земјите членки на Европската унија како и од Владата на Република Македонија.

Во 1999 година, Европската унија го сменила својот политички пристап кон земјите од таканаречениот Западен Балкан.

Во мај 1999 година, Европската комисија оформи рамка во која ќе се одвива соработката на Европската унија со земјите од Западниот Балкан, преку акт за стабилност на Југоистона Европа, преку кој таа предложила нов процес за стабилизација и асоцијација.

Суштината на овој процес е да им се понуди на земјите од Западниот Балкан, поблиска соработка со Европската унија преку склучувањето на асоцијативни спогодби, слични на Европа спогодбите кои беа склучувани со земјите од Централна и Источна Европа. Земјите коишто имале склучено такви спогодби станале потенцијални членки за влез во Европската унија.¹⁸¹

Во јуни 1999 година, Европската комисија усвои физибилити студија, со цел да ја оцени можноста за започнување на преговори за

¹⁸⁰ Драган Тилев, Договорните односи на Република Македонија со Европските заедници, сп. Евродијалог, Скопје, 2002, 15.

¹⁸¹ Во јули 2000 година во Феира, Португалија, Европскиот совет зазел став дека сите држави кои се вклучени во процесот на стабилизација и асоцијација, ПСА, се потенцијални кандидати за членство во Европската унија.

склучување на Спогодба за стабилизација и асоцијација – ССА, меѓу Европската унија и Република Македонија.

Есента 2000 година, Советот за надворешни работи на Европската унија ја прифати Регулативата со која се воведуваат повластени трговски односи со земјите кои учествуваат во процесот за стабилизација и асоцијација. Во почетокот на декември 2000 година, Советот на министри на Европската унија донесе Регулатива со која се воспостави КАРДС – програмата, со цел Европската унија да им даде финансиска и стручна помош за поддршка на неопходните реформи на земјите кои припаѓаат на процесот за стабилизација и асоцијација за приближување кон ЕУ.

Република Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација на 9 април 2001 година во Луксембург и е прва земја која потпишала таква спогодба.

Собранието на Република Македонија на 12 април 2001 година ја ратификува оваа Спогодба, а на 1 јуни 2001 година стапи во сила Времената спогодба за трговија и трговски прашања меѓу Република Македонија и Европската унија.

По ратификацијата на Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и Европската унија од страна на собранијата на земјите членки на ЕУ, оваа Спогодба стапи во сила на 1 април 2004 година. Натамошниот развој на односите со Европската унија, влијаел на одлуките на македонското Собрание за поднесување на апликација за членство.

Во февруари 2004 година, македонското Собрание донесе „Декларација за поднесување на апликација за членство во Европската унија“.

Барањето за членство во ЕУ, било потпишано на 25 февруари 2004 година од страна на претседателот на Република Македонија, Борис

Трајковски и претседателот на Владата, Бранко Црвенковски. Било предвидено апликацијата да се предаде на 26 февруари 2004 година, но поради авионската несреќа во близина на Мостар, во која загина претседателот Борис Трајковски, предавањето на апликацијата привремено било одложено.

Апликацијата за членство во Европската унија, македонската Влада ја поднесе на 22 март 2004 година во Даблин, до тогашната земја членка која заседавала со Советот на министри, Ирска.

Со тоа и формално биле потврдени политичките определби на Република Македонија за членство во Европската унија.

На 1 октомври 2004 година, Романо Проди, тогашниот претседател на Европската комисија го предаде Прашалникот на Владата на Република Македонија. По четиримесечна работа на 31 јануари 2005 година, Владата на Република Македонија на 14.000 страници ги заврши одговорите на Прашалникот, кои беа неопходни за подготовка на мислењето на Европската комисија за апликацијата на Република Македонија за членство во Европската унија.¹⁸²

На 14 февруари 2005 година во Брисел, македонската делегација во името на Владата на Република Македонија ги предаде одговорите на Прашалникот до претседателот на Европската комисија, Хосе Мануел Баросо, кој од 22 ноември 2004 година од Романо Проди ја презеде функцијата претседател на Европската комисија.

Откако Европската комисија темелно и внимателно го анализира напредокот којшто го постигна Република Македонија, Комисијата едногласно одлучи да препорача ЕУ да ѝ додели кандидатски статус за членство на Република Македонија, во знак на признание на постигнатиот напредок во легислативната рамка поврзана со Рамковниот

¹⁸² Прашалникот е инструмент на Европската комисија и преку него се собираат податоци за степенот на подготвеност на земјата за членство во ЕУ и за почетокот на преговорите, за членство во ЕУ.

договор од 2001 година и во прогресот направен во имплементацијата на Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Во контекст на тоа на 17 декември 2005 година на Самитот во Брисел, Европскиот совет поздравувајќи го мислењето на Европската комисија за барање на Република Македонија за членство во ЕУ како и напредокот на Република Македонија во насока на исполнување на политичките критериуми поставени во Копенхаген 1993 година од Европскиот совет, како и барањата од процесот за стабилизација и асоцијација поставени од Советот во 1997 година, реши Република Македонија да се стекне со статус земја кандидат за членство во Европската унија.¹⁸³

Активностите на Република Македонија во процесот на зачленување во Европската унија продолжуваат и понатаму, а следната цел на Владата на Република Македонија е отпочнувањето на преговори за членство во ЕУ, со што Република Македонија конечно ќе стигне до својата посакувана дестинација – интеграција и статус на земја – членка во ЕУ.

Патот кон Европската унија, Република Македонија ќе го изоди, не само поради својот политички и економски напредок, туку и поради историскиот факт дека таа е дел од Европа, крстопат и спој на различни култури и традиции, па поради тоа и неминовно е да стане и дел од Европската унија.

Процесот на стабилизација и асоцијација

Во мај 1999 година, со цел да се унапредат и забрзаат евроинтеграциските процеси во регионот, создаден е Пактот за стабилност на Југоисточна Европа.

¹⁸³ Извадок од Заклучоците на Претседателството на Европскиот совет во Брисел, 17.12.2005 (Прилог бр.16).

Иницијатива за создавање на Пактот покренале претседателите на државите и владите на 30 земји на состанокот, одржан во Сараево на 30-ти јули 1999 година. Учеснички на состанокот биле следниве држави од регионот: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Хрватска, Унгарија, Македонија, Романија, Словенија, Турција и Црна Гора како набљудувач. Со Пактот чие формирање го предложила С.Р. Германија, Меѓународната заедница со тоа сакала, со помош на ЕУ да им помогне на државите од регионот да ги надминат своите политички и економски проблеми, а воедно и да го забрза нивното приближување кон евроатланските структури.

Со Пактот, земјите од Југоисточна Европа преземаат обврска да работат во рамките на Меѓународната заедница, за да развијат заедничка стратегија за стабилност и растез на регионот и меѓусебно да соработуваат како и да соработуваат со најголемите донатори, со цел да се спроведе стратегијата.

Со Пактот за стабилност за Југоисточна Европа се постави основната рамка на односите меѓу Европската унија и земјите од Западен Балкан - Процесот за стабилизација и асоцијација. За прв пат, Европската унија преку процесот за стабилизација и асоцијација на петте земји од регионот (Македонија, Албанија, С.Р. Југославија, Босна и Херцеговина и Хрватска) им понуди можност за евроинтеграција, во зависност од состојбите во нив и нивниот напредок во интегративните процеси.

Во јуни 2000 година на Самитот во Санта Марија де Феира, (Португалија), Европскиот совет изјави дека сите држави кои се вклучени во процесот на стабилизација и асоцијација се потенцијални кандидати за членство во Европската унија.

Перспективата за членство во Европската унија беше потврдена и на Самитот одржан во Солун во 2003 година. Во заклучоците од Самитот

во Солун меѓу другото се вели и дека „Европскиот совет ја потврдува својата посветеност целосно и ефикасно да ја поддржи европската перспектива на земјите од Западен Балкан кои ќе станат интегрален дел од ЕУ кога ќе ги исполнат воспоставените критериуми“.¹⁸⁴

На Самитот во Солун е воведен инструментот Европско партнерство.

Значаен аспект во процесот за стабилизација и асоцијација е регионалната соработка која е и услов за натамошниот напредок на Европската унија.

Република Македонија вложува значителни напори во овој значаен аспект, поаѓајќи од тоа дека регионалната соработка пред сè е и нејзин интерес.

Република Македонија е прва земја која склучила спогодби за слободна трговија со земјите од Југоисточна Европа. Во контекст на тоа на 24 август 2006 година Република Македонија стана полноправна членка на ЦЕФТА и почна да го применува Централноевропскиот договор за слободна трговија со што се либерализира трговијата меѓу Република Македонија и членките на ЦЕФТА - Бугарија, Романија и Хрватска.

Во декември 2000 година, Советот на министри на Европската унија донесе одлука за воспоставување на КАРДС-програмата, која Унијата ја воспостави со цел да се обезбеди финансиска и стручна помош за поддршка на реформите за приближување кон Европската унија. КАРДС-програмата е мошне значаен елемент на процесот за стабилизација и асоцијација.

Во 2002 година Европската комисија започнала да издава годишни извештаи за напредокот на регионот како и напредокот на секоја од земјите во процесот за стабилизација и асоцијација. Основна цел на

¹⁸⁴ И Сонцето е Свезда

овие годишни извештаи е да се утврдат состојбите во земјите во процесот за стабилизација и асоцијација и да укаже на проблемите во овие земји.

Спогодба за стабилизација и асоцијација

На 9 април 2001 година, во Луксембург, Република Македонија ја потпиша Спогодбата за стабилизација и асоцијација. Од државите на Западен Балкан, Република Македонија е првата земја од земјите учеснички во процесот на стабилизација и асоцијација која ја потпиша оваа Спогодба која е ратификувана од сите земји членки на Европската унија, а стапи во сила на 1 април 2004 година.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација има големо значење за развојот на односите помеѓу Република Македонија и ЕУ, фактички вратата на Европската унија за влез на Македонија во ЕУ се отвори со потпишувањето на оваа спогодба.

Со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, Република Македонија се вброи во редот на потенцијални членки на Европската унија. На економски план со нејзиното потпишување за Република Македонија се отвори патот кон еден од најголемите финансиски и еден од најмоќните пазари во светот.¹⁸⁵

Спогодбата за стабилизација и асоцијација, треба да придонесе за економска и политичка стабилност на земјата и регионот, како и воспоставување на асоцијација меѓу Република Македонија и Европската унија.

Цели на Спогодбата за стабилизација и асоцијација се:

- -приближување на Република Македонија до поцелосно интегрирање во Европската унија;

¹⁸⁵ Д. Тилев, *Op. cit.*, 17.

- -поддршка на консолидацијата на демократијата, владеењето на правото, економски развој и реформи како и регионална соработка;
- -воспоставување на соодветна рамка за политички дијалог, овозможувајќи развој на блиски политички односи меѓу Република Македонија и Европската унија, на билатерално и регионално ниво;
- -обезбедување на основа за соработка во областа на правдата и внатрешните работи;
- -промовирање на економските односи, трговијата, инвестициите, политиката на претпријатијата, транспорт и развој и соработка во областа на царината со цел поблиска интеграција во светскиот трговски систем како и вклучување на можноста за воспоставување на слободна трговска зона.
- -обезбедување на основа за економска, социјална, граѓанска, образовна, научна, технолошка, енергетска, културна соработка како и соработка во областа на животната средина, поддржана со програми за помош, приближно на законодавството со она на Европската унија.¹⁸⁶
- извештајот на Европската комисија од јуни 1999 година, послужи како основа за најавуваното започнување на преговорите со Република Македонија, за потпишување договор за асоцијативно членство во заедниците и во Европската унија.

Кон крајот на октомври 1999 година во Финска, која во тоа време претседаваше со Европската унија, беа водени разговори помеѓу премиерот и министерот за надворешни работи на Република Македонија и претставници на Унијата при што беше постигната согласност Комисијата да започне преговори со Владата на Република Македонија за склучување Спогодба за стабилизација и асоцијација.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Ibidem, 18.

¹⁸⁷ Т. Бендевски, Op. cit., 330.

Воедно тоа е прв договор од ваков тип што Европската унија го склучила со држава кандидат за членство во Унијата.

Преговорите за Спогодбата за стабилизација и асоцијација се реализираа во период од април до ноември 2000 година.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација се парафираше на Самитот во Загреб на 24 ноември 2000 година, меѓу Република Македонија и Европската заедница и државите членки, а на 9 април 2001 година во Луксембург таа беше потпишана.

Собранието на Република Македонија ја ратификуваше ССА на 12 април 2001 година, при што Европскиот парламент даде свое позитивно мислење за склучувањето на ваквата спогодба со Република Македонија. Спогодбата за стабилизација и асоцијација за Република Македонија претставува голем исчекор кон постигнувањето на крајната цел, интеграција во Европската унија.

Со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација и стапувањето во сила на 1 април 2004 година на Република Македонија ѝ се овозможи да се користи со сите права со кои се користат државите со асоцијативен статус. Најзначајно е тоа што ќе може да користи стручна и финансиска помош за спроведување на структурните реформи кои се услов за стапување во полноправно членство.

Договорите за асоцијација се склучуваат на неопределено време, што значи дека и договорот за стабилизација и асоцијација со Република Македонија е склучен на неопределен временски период.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација се состои од:

- преамбула;
- текст на Спогодбата (128 одредби во 10 глави);
- анекси – 7;

- протоколи – 5;
- заеднички и унилатерални изјави.

Текстот на Спогодбата се состои од 10 глави:

1. Општи принципи;
2. Политички дијалог;
3. Регионална соработка;
4. Слободно движење на стоки;
5. Движење на работници, основање на претпријатија, услуги и капитал;
6. Приближување на законодавството и примена на законите;
7. Правда и внатрешни работи;
8. Политичка соработка;
9. Финансиска соработка;
10. Институционални, општи и заеднички одредби.¹⁸⁸

Во Преамбулата се дефинираат обостраните намери на Република Македонија и земјите членки во Европските заедници, како и основата врз која тие се договараат.

Преамбулата ги содржи определбите на договорните страни за:

- зацврстување како и проширување на воспоставените односи и воспоставување на блиска и трајна врска на основа на реципроцитет и замен интерес;¹⁸⁹
- политичка, економска и институционална стабилизација во Република Македонија и во реонот;
- зголемување на политичките и економските слободи, почитување на човековите права и правната држава, како и правата на припадници на националните малцинства, принципите на слободното пазарно

¹⁸⁸ Т. Бендевски, *Op. cit.*, 330.

¹⁸⁹ *Ibidem*, 19.

стопанство и спремноста на Заедницата да даде свој придонес за економските реформи во Република Македонија;

-воспоставување на политички дијалог за билатерални и мултилатерални прашања кои се од заеднички интерес, вклучително и регионални аспекти;

-прилагодување на македонското законодавство кон законодавството на Заедницата.

Во рамките на преамбулата е „Еволутивната клаузула“.

Ја наведуваме во целост:

„Потсетувајќи се на подготвеноста на Европската унија да ја интегрира Република Македонија во најпотполна можна мерка во политичката и економската матица на Европа и нејзиниот (на Р.Македонија) статус на потенцијален кандидат за членство во Европската унија врз основа на Договорот за Европската унија и исполнувањето на критериумите дефинирани од Европскиот совет во јуни 1993 година, во зависност од успешната имплементација на оваа Спогодба, особено во поглед на регионалната соработка“¹⁹⁰

Преку оваа клаузула се повикува на подготвеноста на Европската унија да ја интегрира Република Македонија и со неа се дефинира и нејзиниот статус како потенцијален кандидат за членство во Европската унија, врз основа на Договорот за Европската унија и исполнувањето на утврдените критериуми за членство во Европската унија.

Општи принципи – глава 1

Оваа глава ги определува основите на кои се заснова спогодбата. Регионалниот пристап е еден од најзначајните принципи за земјите од

¹⁹⁰ Добринка Тасковска, Сонцето (о)станува звезда – Македонија и Европската унија, Скопје, 2004, 55.

Процесот на стабилизација и асоцијација. Во првата глава се дефинира и времетраењето на Спогодбата.

Во втората глава јасно се потврдува определбата на Република Македонија и Европската унија за интензивирање на политичкиот дијалог, особено за прашањата од меѓународен карактер кои имаат влијание за договорните страни, како и за регионалната соработка и заедничките ставови за безбедна и стабилна Европа.¹⁹¹

Во глава три се подвлекуваат залагањата на Република Македонија за промовирање на регионална соработка како и за промовирање на добрососедските односи.

Во глава четири се регулира трговската соработка и се обезбедува целосен слободен пристап за стоките од Република Македонија на пазарите на Европската унија, без временско ограничување, со исклучок на виното и на јунешкото месо.

Преку овој принцип треба на крајот од транзициониот период, 10 години да се воспостави слободна трговска зона меѓу Република Македонија и Европската унија.

Што се однесува до глава пет, овој дел од Спогодбата се заснива на меѓународно прифатените правила кои се однесуваат и се во врска со движењето на работниците, основањето на претпријатија, давање услуги и тековни плаќања како и движење на капиталот.

Глава шест се однесува на усогласувањето на македонското законодавство со законодавството на Европската унија.

Во глава седум се содржани одредбите од областа на правдата и внатрешните работи. Република Македонија е прва земја чија Спогодба ги содржи овие одредби. Со оваа глава се уредува соработката во областа на јакнење на институциите и владеење на правото, визи, гранична контрола, азил, миграција, спречување и контрола на

¹⁹¹ Ibidem, 21.

нелегална имиграција, реадмисија, борба против перењето пари, борба против криминалот, соработка за недозволени дроги.

Со глава осум се уредува соработката во областите на економската соработка, статистичка соработка, банкарски сектор и финансиски услуги, промоција и заштита на инвестиции, индустриска соработка, мали и средни претпријатија, туризам, царина, оданочување, социјална соработка, образование, културна соработка, транспорт, телекомуникации и друго.

Цел на осмата глава е институционално поврзување на политиките на Европската унија во Република Македонија и градење на компатибилност и комплементарност на сите системи.

Во деветтата глава се дефинираат видовите и условите на финансиската соработка, во форма на грантови (неповратна помош), кредити, макрофинансиска помош, директна буџетска поддршка.

Во десеттата глава се воспоставува и определува на кој начин ќе се одвива работењето на институциите кои имаат задача да ја следат имплементацијата на Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Со Спогодбата се предвидува асоцијацијата да се постигне во текот на транзиционен период од максимум десет години. Периодот е поделен на две фази, со цел одредбите од ССА да се имплементираат прогресивно.

Владата на Република Македонија донесе Акционен план за имплементација на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, со задача да ја одредува динамичноста како и инструментите кои помагаат во реализирањето на обврските од Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Имплементацијата на ССА ќе се следи од страна на земјите членки на Европската унија и Европската комисија и Владата на Република Македонија преку следниве механизми: Советот за стабилизација и

асоцијација, Комитетот за стабилизација и асоцијација и Парламентарниот комитет за стабилизација и асоцијација.

Овие тела се формирани со стапувањето во сила на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, односно по нејзината целосна ратификација од страна на националните парламенти на земјите – членки на Европската унија од страна на Европскиот парламент.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација како комплексно правно обврзувачки акт, за Република Македонија е мошне важна, затоа што со неа Македонија се вбројува во редот на потенцијалните членки на Европската унија. Оваа спогодба како преференцијална спогодба, треба да придонесе кон економска и политичка стабилност на земјата и регионот како и воспоставувањето на асоцијација меѓу Република Македонија и Европската унија.

За Република Македонија, Спогодбата за стабилизација и асоцијација е значајна пред сè затоа што со нејзиното потпишување на 9-ти април 2001 година во Луксембург и стапувањето во сила на 1-ви април 2004 година, фактички и се отвори влезот кон еден од најголемите и финансиски еден од најмоќните пазари на светот. Тоа е поттик за Република Македонија за нејзиното забрзување на реструктурирањето на стопанството и приспособување со новите услови. Со оваа Спогодба, Република Македонија ја зајакнува и својата можност за забрзување на економскиот и социјален развој, интензивирање на политичките и економските врски со земјите членки на Европската унија, како и промовирање на идентитетот на Република Македонија како мирољубива земја ориентирана кон процесот на европската интеграција.

Постапката за членство во Европската унија

1. Основните одредби за приемот на нови членки во Европската унија се содржани во членот 49 од Договорот за Европската унија, според кој: „Секоја европска земја која ги почитува принципите утврдени во членот 6 (1), може да побара да стане член на Унијата“.¹⁹²

Постапката за членство во Европската унија е следнава:

- Земјата која сака да биде примена во Европската унија, најпрво треба да поднесе барање за нејзино членство до Советот на Европската унија;
- Советот на Европската унија, ја разгледува поднесената апликација и бара мислење од Европската комисија за ова прашање;
- Европската комисија, за да го изготви своето мислење, доставува до земјата апликант Прашалник преку кој бара детални информации за целиот напредок на евроинтеграцискиот процес во сите општествени сфери. Државата апликант се обврзува во определен временски рок да достави одговори, притоа државата апликант треба да покаже во своите одговори дали ги исполнува утврдените критериуми за членство, при што таа треба да докаже дали има капацитет да ги исполни барањата кои произлегуваат од процесот на пристапување во Европската унија;¹⁹³
- Откако државата апликант ќе ги достави своите одговори, Европската комисија врз основа на нив, но и врз основа на сопствено истражување дава свое мислење за тоа прашање;

¹⁹² Слобода, демократија, почитување на човековите права и слободи, владеење на правото.

¹⁹³ Ibidem, 33.

- Своето мислење Европската комисија го доставува до Советот на Европската унија кој поднесува предлог до Европскиот совет за определување на статус кандидат за членство, како и за отпочнување на преговори за членство.

Постапката за членство во Европската унија се состои од горенаведените чекори кои секоја европска земја треба да ги помине, за да може да се стекне со кандидатски статус на членка во Европската унија.

Апликацијата за членство на Република Македонија во Европската унија

Во согласност со член 49 од Договорот за Европската унија, секоја европска држава која ги почитува принципите на слобода, демократија, човековите права и основните слободи и владеење на правото има право да поднесе барање за членство во Европската унија.

Република Македонија го искористи своето право на тоа и донесе одлука за поднесување на барање за членство во Европската унија, при што македонското Собрание за таа цел усвои и Декларација за поднесување апликација за членство во Европската унија.

Република Македонија официјално ја поднесе својата апликација за членство во Европската унија на 22 март 2004 година во Даблин, (Ирска), земја-членка која заседавала со Советот на министри на Европската унија.

Советот на Европската унија побара од Европската комисија мислење за апликацијата на Република Македонија на 17 мај 2004 година.

Европската комисија со цел да го изготви своето мислење доставува Прашалник до земјата апликант во кој бара детални информации за целиот напредок на евроинтеграцискиот процес во сите општествени сфери на земјата апликант.

Комисијата го достави Прашалникот до македонската Влада на 1 октомври 2004 година.

Секоја држава апликант се обврзува во определен рок да ги достави своите одговори на Прашалникот, притоа таа преку своите одговори треба да покаже дека ги исполнува основните критериуми за членство, притоа земјата апликант треба да докаже дека таа има капацитет за да ги исполни барањата кои произлегуваат од процесот на пристапување во Европската унија.

Република Македонија ги предаде одговорите на Прашалникот кои беа резултат на четиримесечна работа на 14.000 страници, на 14 февруари 2005 година во Брисел до претседателот на Европската комисија, Хосе Мануел Баросо.

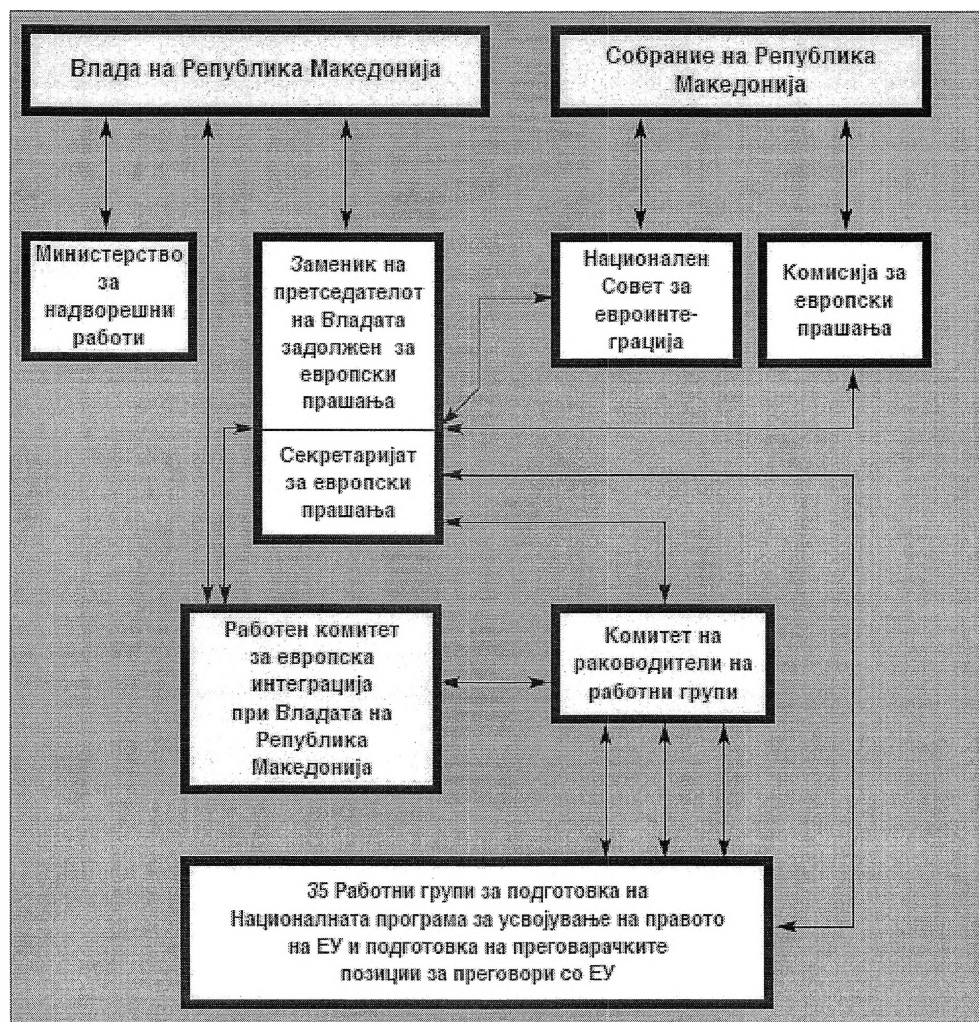
Европската комисија на 9 ноември 2005 година, го објави своето Мислење и препорача доделување на кандидатски статус на Република Македонија.

Врз основа на ова, Европскиот совет на 17 декември 2005 година во Брисел одлучи Република Македонија да се стекне со статусот земја-кандидат за членство во Европската унија. Притоа Советот го зеде предвид значителниот напредок на Република Македонија во насока на исполнување на политичките критериуми поставени од Европскиот совет во Копенхаген во 1993 година, како и напредокот со заокружувањето на законодавната рамка поврзана со Рамковниот договор како и нејзиниот напредок во спроведувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација.

Кандидатскиот статус е политичко признавање на односот меѓу Европската унија и Република Македонија на нејзиниот пат кон членство.

Остварувајќи ја визијата на Роберт Шуман, европските народи успеаја за само неколку децении да ги надминат милениумските конфликти кои ја обележаа европската, но и светската историја. Раздорот и војните денес се заменети со одредена форма на заедништво и мир. Благодарение на вербата во можноста за мирна коегзистенција и придобивките од истата, наспроти загубите кои ги носи анимозитетот, оваа благородна идеја денес претставува наша реалност. Согледувајќи ги културолошките сличности кои ги поврзуваат сите Европјани и ние Македонците се пронаоѓаме себеси токму во ова семејство, во кое под чадорот на генералната идеја секоја држава и народ ги зачувува и унапредува своите културолошки и национални специфичности.

Република Македонија, која својот пат кон Унијата го започна пред речиси дваесет години, направи голем напредок од своето осамостојување до денес. Се соочувавме со големи проблеми и сè уште се соочуваме со одредени предизвици во оваа голема трансформација. Меѓутоа, доколку погледнеме назад можеме да бидеме задоволни од постигнатото. Како и Унијата, успеавме да се издигнеме од пепелот на минатото и да зачекориме кон иднината. Иднина која за прв пат го обединува целиот континент. Да се биде современик на вакви просперитетни времиња е посебна привилегија. Не секојдневно се укажува можност да се биде сведок при формирањето на ваква специфична заедница. Уште поретка е можноста да се биде дел од таа заедница. Европа, Европјаните, а како дел од оваа група и Македонците, заслужија да ги дочекаат овие времиња. Изодениот макотрпен пат беше подеднакво тежок, како за Унијата, така и за Република Македонија.

Доколку повлечеме паралели ќе видиме дека се соочивме со речиси исти потешкотии. Тргувајќи од една незавидна позиција која ја отсликуваа недостаток на слога, затвореност на општеството, кревок мир и економска стагнација и истрошеност, успеавме да ги свртиме приликите во дијаметрално спротивна насока. Овој тежок процес, кој сè уште трае, е нешто со што треба да се гордееме. Тоа претставува големо постигнување кога еден народ или цивилизација ќе успее да направи толку радикални промени кои, иако далеку од лесни, се апсолутно неопходни за просперитетот и благосостојбата на луѓето. Заслугите за овој напредок на Република Македонија се заслуги на целото наше

општество. Интеграцијата во европското семејство е стратешка цел и определба на нашата држава. Таа е приоритет и претставува единствена посакувана насока по која треба да се движиме, за сите политички партии и за сите граѓани. Кон исполнувањето на оваа цел со голема посветеност и труд работат и сите државни институции. Доказ за тоа е и значителното приближување на Државата до Унијата во изминатиот период во кој Македонија успеа да ги отстрани визните бариери и да добиеме позитивна препорака од Европската комисија за отпочнување на пристапните преговори. Без компромиси, со решителност Македонија се движи до зацртаните цели. Константата во оваа битка се македонските граѓани. Без оглед на разните промени низ годините, сите политички и неполитички субјекти, водејќи се од интересот на македонската нација, со поголем или помал успех ги преземаат неопходните чекори кои водат до асоцијација, а на крајот и интеграција во Европската Унија. Задоволство е да се погледне назад и од оваа перспектива да се согледаат времињата кои изминале. Од денешна гледна точка уште повеќе ги цениме напорите вложени во исполнувањето на овој приоритет. Република Македонија истрајно и со голема посветеност ги исполнуваше барањата и критериумите поставени од челниците на Унијата, дури и кога се наметнувале други проблеми кои се заканувале да го загрозат евроинтегративниот процес на државата. Во секој случај, убаво е кога за сработеното ќе се добие соодветен надоместок. Споменатата препорака за добивање на датум за преговори и добивањето на безвизен режим со земјите од Шенген зоната, се резултат на наведените заложби и напорната работа на институциите. Овие одлуки се знак дека нештата на чие подобрување Македонија работи се адекватно реформирани и дека нашите акции и реално нè доближуваат до европското семејство. Придобивките од овие постигнувања, во крајна линија, најмногу ќе ги почувствуваат граѓаните

на нашата држава. Симнувањето на Шенгенскиот сид значи многу за една мала држава како Република Македонија. Преку исполнувањето на неопходните критериуми поставени пред нас, од страна на Европската Унија, кои ги гарантираат безбедноста и контролата на границите, Македонија успеа дополнително да се доближат нашите народи. Со оглед на тоа што Унијата функционира како сплет на блиски, но сепак различни култури, од особена важност е можноста македонските граѓани непречено да патуваат во земјите членки на Шенген зоната. Ова прашање својата тежина ја демонстрира во неколку полиња. Тука првенствено е стекнувањето на чувството дека припаѓаме на едно пошироко семејство од кое повеќе не нè делат долги процедури за добивање визи. Македонските граѓани преку неопструираната посета на државите кои членуваат во Европската унија добиваат уникатна можност непосредно да се запознаат со своите европски сограѓани. На овој начин се придонесува за зближување на нашите култури и нации и за стекнување на подобро заемно разбирање за поединостите кои нè прават уникатни. Понатаму, олеснето е и водењето бизнис меѓу државјаните на Република Македонија и државјаните на Европската унија. Како што и самите почетоци на Унијата во Заедницата за јаглен и челик потврдуваат, шансите за заработка од заемната соработка резултираат со формирање трајни и продлабочени врски помеѓу различните страни кои учествуваат во овој процес, дел од кој сега можат да бидат и македонските граѓани. Евидентно е дека секој вид бариери кои ги одделуваат луѓето од сродни култури, кои делат сродни вредности, се одразува негативно за развојот, како на економијата, така и на општеството. Затоа ова постигнување е историско и особено вредно за нашата држава. Уште еден мошне значаен и маркантен настан кој ги обележува односите помеѓу Република Македонија и Европската унија е добивањето на препорака за доделување на датум за почеток на

пристапните преговори. Макотрпната работа и искрената посветеност во спроведувањето на реформите во државата ги исполнија очекувањата. Резултатите на напредокот во полето на доближување на нашите правила и стандарди до оние пропишани од Унијата ѝ овозможија на Европската комисија да препорача почеток на преговорите за зачленување на нашата држава во поширокото европско семејство. Со една вака силна верификација на постигнатото ние, како нација и како земја кандидат, дополнително се мотивираме и добиваме нов елан за спроведување на преостанатите обврски кои добивањето полноправно членство ги налага. Иако не може да се скрие задоволството за оствареното, мораме да останеме свесни дека има уште доста работа пред нас. Позитивниот аспект на сето тоа е дека во сложениот процес на достигнување на европските стандарди ние градиме едно подобро општество за нас и за идните генерации. Иако ваквата далекусежност, на нашите сегашни акции, дополнително нè обременува и нè приморувача внимателно да постапуваме, истовремено неопходно е овој пат да го изодиме со забрзано темпо. Сето ова од причина што е потребно, колку е можно поскоро Република Македонија да го заземе своето место во Европската Унија. Во поглед на соработката помеѓу институциите на Република Македонија и Европската унија, Македонија активно работи на зацврстување на односите помеѓу Република Македонија и Европската унија и на продлабочување на нашата заемна соработка. За Македонија директната комуникација со оваа почитувана институција е од голема вредност особено поради можноста која ја има да ги споредиме и дискутираме нашите ставови за широк спектар на теми кои се поврзани со зачленувањето на Државата во Унијата. Понекогаш истите се блиски, понекогаш различни, меѓутоа она што е важно е дека во духот на европското заедништво и во духот на демократската традиција која е создадена на овој континент имаме можност отворено

да разговараме за тие теми кои се од голема важност и кои му го даваат обликот на нашето општество. Со оглед на тоа што станува збор за директни репрезенти на народите на Унијата и на Република Македонија, усогласените ставови кои произлегуваат од овие средби ги отсликуваат вредностите, традициите и светогледите кои нè прават толку блиски и сродни. Вратите на Унијата се речиси отворени. Иако сме поблиску од кога и да е до добивање на полноправно членство, сепак е потребно да имаме на ум дека работата мора да продолжи. Потребно е дополнително да ги засилиме нашите напори и да ги исполниме нашите обврски, за да им овозможиме на нашите европски пријатели непречено и без потешкотии да го исполнат својот дел од договорот. Останува да се изоди последната етапа од ова патување, меѓутоа таа најчесто е и најтешката. За да бидеме сигурни дека нема да потклекнеме на самиот крај, потребно е сите државни институции да бидат подготвени за финалниот чекор. Најважно од сè е да не се губи ниту надеж ниту време, ниту енергија на споредни околности кои би можеле негативно да се одразат на дветеценискиот труд кој целокупното македонско општество го вложи во постигнувањето на оваа цел. Како и во минатото така и сега ќе има разни дистракции кои ќе го одвлекуваат нашето внимание, но императивно е да останеме фокусирани на исполнување на зацртаните цели. Македонија успеа да постигне многу. Денес нашата татковина е многу понапред од она што беше во годините по нејзиното осамостојување од поранешна Југославија. Иако понекогаш ни се чини дека нештата се одвиваат со забавено темпо, доволно е да погледнеме назад и да се потсетиме на сето она што сме го оствариле. Она што пред десет години ни изгледало недостижно, денес е реалност. Ако патувањето без визи беше стремеж и копнеж кој изгледаше далечен и недостижен, денес истиот е реалност. Ако добивањето кандидатски статус беше исклучително исчекуван датум, денес тој е заменет од

очекувањето на датум за почеток на преговорите, датум кој од изгледот на нештата не е премногу далеку. Како што постепено ги остварувавме минатите цели, кои денес ни делуваат толку обични, така и целите кои ги имаме сега пред нас, еден ден ќе претставуваат подеднакво обични нешта како и претходните. Затоа мораме да бидеме свесни, дека иако тоа не можеме да го забележиме во моментот, ние континуирано се движиме напред, нашиот труд и упорноста сè повеќе нè доближуваат до Европската унија. Она што е потребно е да продолжиме со исто темпо, бидејќи само така можеме да ги оствариме нашите заеднички заложби. Од воспоставувањето на дипломатските односи со ЕУ во декември 1995, Република Македонија се легитимираше како партнер од доверба и вистински сојузник на Европската унија, при тоа не прескокнувајќи ниту една институционална етапа во приближувањето кон Унијата: од склучување на Спогодбата за соработка, преку Спогодбата за стабилизација и асоцијација, до стекнувањето на кандидатскиот статус. Во декември 2005 година, со стекнувањето на статусот земја-кандидат за членство во ЕУ, Република Македонија влезе во клучна фаза од процесот на европската интеграција. Одлуката на Европскиот совет за доделување на кандидатскиот статус, беше политичко признание за напредокот, кој го постигна Република Македонија, во остварувањето на реформските процеси и во градењето на отворено и демократско општество. Од тогаш Република Македонија интензивно ги имплементира неопходните мерки за исполнување на политичките услови од Копенхаген, како и сите други конкретни барања на европските институции, со цел да го добие посакуваниот датум и да премине во клучната фаза за прием во ЕУ. Целта на Република Македонија на среден рок е целосно да ги исполни европските стандарди за функционална демократија и просперитетна пазарна економија, оспособена да ги преземе обврските од членството во ЕУ.

Агендата за пристапување на државата во ЕУ е рефлектирана во Националната програма за усвојување на правото на ЕУ (законодавни измени и мерки за институционално зајакнување на краток и среден рок), претпристапната економска програма (мерки за исполнување на копенхашките економски критериуми) и националниот план за развој (инвестициони приоритети за остварување на развојните цели на државата). Основниот документ на Европската унија за приоритетите на пристапувањето на Република Македонија во рамките на стратегијата за проширување е партнерството за пристапување. Главните приоритети од партнерството за пристапување се поставени од страна на Европската комисија, како услов за добивање на датум за преговори со Европската унија. Владата на Република Македонија од ноември 2008 година постојано спроведува акциски планови за реализација на препораките од извештаите на ЕК за Македонија. Отпочнувањето на преговори за членство во Европската унија за Република Македонија ќе значи приближување кон Унијата и усвојување на нејзините придобивки и вредности. Покрај целосното приспособување на македонските институции кон начинот на функционирање на институциите на Унијата, преговорите истовремено ќе значат и создавање основи и подготовка за идно успешно функционирање на Република Македонија како земја-членка на Унијата.

6. Република Македонија и други позначајни меѓународни организации

Република Македонија се залага и ја остварува политиката на отвореност кон сите, регионално поврзување и зголемена соработка меѓу земјите за постигнување и одржување на интерконектирани

општества, засновани на слободата, мирот и демократијата, почитувањето на човековите слободи и права, владеењето на правото. Преку надворешната политика, на билатерален, регионален и на мултилатерален план, земјата активно ги промовира своите национални вредности и интереси, подготвена да придонесе кон справување со регионалните, но и предизвиците на глобализираниот свет. Карактеристика на новите гекултурни процеси се инклузивноста и поврзувањето, и токму затоа европската и евроатланската интеграција се врвни стратешки цели на Република Македонија, од витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на земјата, но и на регионот. Република Македонија е исто така вклучена во бројни регионални иницијативи. Уште од 1993 година е вклучена во *Централноевропската иницијатива (ЦЕИ)*.¹⁹⁴ Во 2003 година земјата беше иницијатор на самитот посветен на дијалог меѓу цивилизациите, кој се реализира во партнерство со Советот на Европа и УНЕСКО. Десет години потоа, во 2013 година, Македонија повторно ќе биде домаќин на овој регионален самит. Република Македонија зема активното учество и во *Процесот на соработка во Југоисточна Европа (ПСЈИЕ)*, со кој ќе претседава во 2012-2013. Земјата исто така цврсто се залага за што поскоро членство во Јадранскојонската иницијатива и Дунавската стратегија, со што ги потврдува своите основни начела дека иднината на регионот ќе е извесна и успешна, само преку зголемена регионална доверба и соработка. Република Македонија стана полноправна членка на Меѓународната организација на Франкофонијата (МОФ), на Самитот на Организацијата, што се одржа во Букурешт, Романија, на 28 септември 2006 г. На највисокиот статус во МОФ, му претходеа: приемот во членство на МОФ, статус набљудувач во МОФ, на Самитот во Ханој, Виетнам, 1997 година, како и подигнување на статусот во асоцијативно

¹⁹⁴ <http://www.cei.int/>

членство во Монктон, Канада 1999 година. Заштитата и промоцијата на човековите права останува еден од важните елементи на македонската надворешна политика. Република Македонија е членка на основните конвенции за човекови права во рамките на ОН, редовно доставува извештаи за нивна имплементација и остварува тесна соработка со комитетите воспоставени со овие конвенции. Република Македонија ги зајакнува активностите и партиципацијата во телата на меѓународните организации кои работат во оваа сфера. Република Македонија силно го поддржа формирањето на Советот за човекови права во 2006 година, како историски исчекор во глобалните напори, да се зајакне универзалната промоција и заштита на човековите права. Република Македонија смета дека Советот е најсоодветен форум за натамошна промоција на човековите права и основни слободи преку универзално партнерство и дијалог. Од овие причини, Република Македонија поднесе кандидатура за членство во Советот за човекови права за периодот 2013-2016 година. Република Македонија е член на Светската царинска организација (СЦО) (формирана како Советот за царинска соработка), основана во 1952 година во Брисел, Белгија, од 1 јули 1994 година и активно учествува во нејзината работа. Основна цел на оваа организација, во која денеска членуваат 176 држави од целиот свет, односно нивните царински служби, е постигнување на највисоко ниво на хармонизација и еднообразност на царинските системи, проучување на проблемите на кои се наидува во развојот и подобрувањето на царинските техники и царинското законодавство. Преку оваа организација земјите членки ја унапредуваат својата царинска соработка во интерес на промовирање на меѓународната трговија. Една од основните функции на Советот е давање на препораки за обезбедување на еднообразност во толкувањето и примената на одредени конвенции склучени под негово покровителство. Под нејзино покровителство се

донесени 12 меѓународни конвенции и значителен број на препораки.¹⁹⁵ Република Македонија е член на Регионални разузнавачки канцеларии за врска - Regional Intelligence Liaison Offices (RILO). Под покровителство на Светската царинска организација воспоставена е мрежа на канцеларии за размена на царински разузнавачки информации, кои имаат за цел преку нивна размена на регионално и глобално ниво, да придонесат кон засилување и поголема ефикасност во борбата против царински измами и повреда на царинското законодавство. Врз регионална поделба воспоставени се 11 канцеларии за: Западна Европа, Источна и Централна Европа, Среден Исток, Азија и Пацифик, Северна Африка, Западна Африка, Источна и Јужна Африка, Јужна Америка, Кариби, Централна Америка и Заедница на независните држави (Русија и 9 републики на поранешниот СССР). Република Македонија припаѓа на регионот на Источна и Централна Европа, со централна канцеларија во Варшава, Полска. Размената на податоци се врши преку специјално подготвен информатички систем -Царинска мрежа на податоци за спречување на криминал (Customs Enforcement Network – CEN),¹⁹⁶ преку која, со почитување на највисоки стандарди за безбедност и заштите на податоците, е овозможен пристап до повеќе бази на податоци и директна размена на пораки помеѓу членките. Разменетите информации претставуваат помош во борбата против недозволената трговија и царинските измами. Базите на податоци ги содржат информациите за извршените одземања на стоки по однос на повредата на царинското законодавство. Република Македонија е член на Регионалниот СЕКИ Центар за борба против прекуграничниот криминал од неговото формирање во 1999 година, односно од 2000 година со неговото официјално започнување со работа. Во работата на

¹⁹⁵ <http://www.customs.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=371>

¹⁹⁶ <http://www.customs.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=371>

Центарот учествуваат 13 држави членки: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Хрватска, Грција, Унгарија, Молдова, Македонија, Романија (седиштето на центарот е во Букурешт), Србија, Словенија, Турција и Црна Гора. Во неговата работа учествуваат 15 држави како набљудувачи, како и повеќе меѓународни организации и институции. Основна цел на Центарот е преку заедничка соработка, со непосредна и директна размена на податоци, информации и документи, од оперативна природа, помеѓу царинските и полициските служби, да се даде поддршка и подобри борбата против сите видови на прекуграничен криминал. По стапувањето на сила на Конвенцијата за формирање на Центар за спроведување на законите во Југоисточна Европа (South European Law Enforcement Center – SELEC), потпишана на 9 декември 2009 година, СЕКИ Центарот ќе се реорганизира, осовремени и преименува во СЕЛЕК (SELEC). *УНЕСКО е специјализирана агенција на Обединетите нации основана во Лондон, на 16.11.1945 год. во присуство на претставници од 44 земји.* Согласно членот 1 од нејзиниот конститутивен документ, целта на оваа Организација е зачувување на мирот и безбедноста, зајакнувајќи ја преку образованието, науката, културата, соработката помеѓу народите заради обезбедувањето на општа почит кон правдата, законот, правата на човекот и основните слободи на сите, без правење разлика во расата, полот, јазикот или верата, што Повелбата на Обединетите нации им го признава на сите народи.¹⁹⁷ Создавајќи услови и нови можности за заемна соработка меѓу народите УНЕСКО отвара нови перспективи за градење на култура на мирот, толеранција, ненасилство, заемно почитување, развој и ширење на новите научни мисли, технолошки изуми, зачувување на културното наследство, почитување на човековите права и слично. Градејќи го светот на мир и просперитет

197

http://www.unesco.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=623&Itemid=559&lang=

за сите преку широк спектар на активности, како што се: унапредувањето на литературата, демократизацијата на образованието, обука на наставници, промовирање на човековите права и мир, зачувување на културниот идентитет, унапредување на меѓукултурниот дијалог, заштита на светското природно и културно богатство, унапредување на слободниот проток на идеи, јакнење на комуникациските можности, заштита на животната средина особено низ образованието и др. УНЕСКО денес прерасна во моќна и почитувана светска организација во која членуваат 196 држави. Согласно програмските активности, УНЕСКО се состои од повеќе помошни тела, како што се на пример: Меѓувладиниот совет за меѓународната хидролошка програма ИХП, Меѓувладиниот совет за меѓународната геолошка корелација ИПГК, Меѓувладиниот совет за меѓународната програма за развој на комуникациите ИПДИ, Меѓувладиниот совет за општата програма за информатика - ИИП, Меѓувладин совет за меѓународна програма за општествени науки - МОСТ, Меѓувладиниот совет за меѓународната програма за човекот и биосферата - МАБ, Фондот за светско наследство и др. Највисоки органи на УНЕСКО се Генералната конференција која се состанува еднаш на две години и Извршниот одбор кој се состанува два пати годишно и на неговите седници се разгледуваат сите важни документи, препораки и иницијативи, кои во прочистена форма се дефинираат и усвојуваат на самата Генерална конференција. Генералната конференција заседава секоја втора година и на нејзините седници, државите членки преку своите делегати, ги разгледуваат најважните документи, програмски активности за наредните две години, како и извештаите за реализираните активности на Организацијата во текот на изминатиот двегодишен период. На седниците се избираат и членовите во телата на УНЕСКО кои се со мандат од 4 години. Покрај државите членки, на

заседанието на ГК учествуваат и државите со статус на придружни членки, со статус на опсервери, меѓувладини организации и меѓународни невладини организации при УНЕСКО, специјализирани агенции на ООН. УНЕСКО контактира и соработува со државите членки преку нејзините Национални комисии и Постојани делегации (обично таа функција ја обавуваат амбасадите). Секретаријатот на Националната комисија за УНЕСКО се наоѓа во самата држава и претставува главен координатор меѓу Организацијата и ресорните министерства, институциите и експертите поединци. Постојаната делегација се наоѓа во Париз, во седиштето на Организацијата и претставува непосредна продолжена рака на Секретаријатот на Националната комисија. *Република Македонија пристапи на Организацијата на ОН за образование, наука и култура - УНЕСКО на 28.06.1993 год.*¹⁹⁸ По пристапувањето, како полноправна членка, Република Македонија со одлука на Владата во април 1994 год., основа Национална комисија за УНЕСКО чиј Секретаријат е стручно и административно тело кое делува во рамките на Министерството за култура. Во изминатиот период Република Македонија настојува активно да се вклучи во програмите и активностите на УНЕСКО, во помошните органи на Организацијата, како и во владините и невладините организации и асоцијации кои делуваат во рамките на УНЕСКО. Нашата земја настојува во програмите и иницијативите на УНЕСКО што е можно помасовно и поактивно да ги вклучи институциите, експертите и младите во Републиката. Особено настојува да се вклучат млади кадри во специјализациите и курсевите што ги организира УНЕСКО и неговите агенции и помошни тела како ИККРОМ, ИКОМ, МАБ и др., со цел за нивно стручно усовршување. Меѓународната Криминалистичка полициска организација,

198

http://www.unesco.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=623&Itemid=559&lang=

Интерпол(ICPO-Interpol), е организација со 182 држави членки, од сите региони во светот. Активностите на Интерпол се насочени кон борбата против интернационалниот криминал и неговата цел е воспоставување и одржување на соработката помеѓу полициските служби ширум целот свет. Уставот на Интерпол забранува интервенирање на оваа организација во случаи кои имаат религиозна, расна, политичка и воена природа. Република Македонија е членка на Интерпол од 1993 година и преку своето Национално централно биро на Интерпол со седиште во МВР во Скопје, активно делува во борбата против сите видови на криминал на меѓународно ниво. Правната и институционалната рамка на работењето во енергетскиот сектор во земјите од Југоисточна Европа се менува брзо. Процес на изменување и дополнување на постојните и усвојување на нови прописи е евидентен во речиси сите земји и формирани се нови институции за спроведување на националните приоритети, за исполнување на условите за пристапување во Европската унија и обврските преземени при потпишување на Договорот за енергетска заедница.¹⁹⁹ Република Македонија е една од деветте земји од Југоисточна Европа, кои го ратификуваа Договорот за основање на енергетска заедница и се обврзаа да ги имплементираат соодветните правилата на ЕУ за енергија, животната средина и конкуренција. Енергетската заедница има три главни цели:

- да се создадат национални, отворени и транспарентни енергетски пазари способни за привлекување инвестиции во производство на електрична енергија и мрежи;
- воспоставувањето на регионален енергетски пазар е предвидено да овозможи прекугранична трговија со енергија, гарантирано снабдување

199

http://www.ea.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=472&Itemid=59&lang=mk

со енергија и да се обезбеди дека климатските, еколошки и социјални фактори се интегрирани во оперирањето на енергетскиот сектор;

- потписниците на Енергетската заедница да го имаат овој регионален пазар целосно интегриран со внатрешниот енергетски пазар на ЕУ.

Во оваа насока, на меѓународен план Агенцијата за енергетика на Република Македонија дополнително остварува соработка и контакти со повеќе меѓународни организации:²⁰⁰

Странски државни и владини организации:

- Министерство за животна средина, земја и море на Италија;
- Сојузно министерство за економија и технологија на Германија;
- Агенција за енергетика на Германија (DENA);
- Министерство за економија- сектор енергетика на Словенија;
- Агенција за енергетска ефикасност на Бугарија;
- Фонд за инвестиции за енергетска ефикасност на Бугарија;
- Агенција за енергетска ефикасност на Србија.

Меѓународни и меѓувладини организации:

- Светска банка;
- Меѓународна банка за обнова и развој;
- УНДП;
- УНЕЦЕ;
- УНЕСКО;
- Институт за енергетика „Хрвоје Пожар“ од Хрватска ;
- Институт за градежништво „Јожеф Штефан“ од Словенија.

200

http://www.ea.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=472&Itemid=59&lang=mk

Заклучок

Падот на Берлинскиот ѕид ја симболизира големата историска промена во Европа, крајот на студената војна, на поделена Европа и падот на комунистичкиот систем. Во 1989 година серија настани довеле до промени во геополитичката структура на Европа. По падот на Берлинскиот ѕид, следуваа и падот и распаѓањето на Варшавскиот пакт и падот на комунистичките режими од Источна Европа. Започнаа процеси на демократизација во овие поранешни комунистички држави. За жал, демократијата насекаде не дојде по мирољубив пат, а пример за тоа беше војната во Југославија во која загинаа голем број на лица и се случија бројни злосторства против човештвото. Распаѓањето на СФРЈ се должи на повеќе внатрешно-политички и надворешно-политички причини и фактори. Сепак, можеби клучен фактор беше економскиот, распаѓањето на единствениот југословенски пазар и економски систем, стопанската криза, растечката невработеност, огромната инфлација, расчекорот помеѓу ветената благосостојба и реалниот живот на граѓаните, сè поголемиот јаз меѓу развиените и неразвиените републики итн. Со распаѓањето на СФРЈ отпочна и процесот за стекнување независност на Република Македонија во 1991 година, започна и процесот на етаблирање и позиционирање на Република Македонија на меѓународен план, преку воспоставување комуникација, развивање соработка и стекнување членство во меѓународните организации. На 8 септември *1991 година* се одржал референдумот за сувереност и независност на македонската држава. Собранието на Република Македонија на седницата од 17 септември 1991 година ги потврдило резултатите на референдумот, а Осми септември како *Ден на независноста* бил прогласен за државен празник. Прогласувањето на самостојноста на

Република Македонија, донесувањето на новиот Устав и формирање на новите институции на државата, беше несомнено чин од историско значење. Но, тоа беше првиот чекор во конституирањето на самостојна и суверена држава и во поставувањето на темелите за изградба на нови економски и политички односи во општеството. Беше неопходно да се формулира, усвои и операционализира нова правна рамка и да заживее нова општествена практика со која ќе се овозможи премин од стариот кон суштински нов систем на односи во општеството. Всушност стануваше збор за темелна реконструкција за фундаментални промени во економската, социјалната и политичката структура на општеството. Република Македонија стана членка на Обединетите нации на 7 април 1993 година, а последователно и на сите специјализирани агенции, програми и фондови од системот на ОН. Две години подоцна, во 1995 година, Република Македонија стана членка на Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и на Советот на Европа, како и на други релевантни регионални организации и иницијативи. Република Македонија го отпочна периодот на независност во 1991 година во мошне неповолна економска состојба. Во споредба со останатите држави од поранешна Југославија таа беше најслабо развиена, со висока стапка на невработеност (20%) и слабо развиена инфраструктура. ЕЗ формирала Арбитражна комисија којашто требала да оцени кои од републиките од поранешна СФРЈ ги исполнуваат условите за меѓународно признавање. На чело на оваа Комисија, составена од петмина претседатели на уставни судови на земјите членки на ЕЗ, бил претседателот на Уставниот суд на Франција, г.Робер Бадинтер. Уважувајќи ги сите темелни определби и придобивки, Комисијата оценила и препорачала дека само Република Македонија и Република Словенија ги исполнуваат условите за меѓународно признавање. Во тој извештај, на многу дециден начин било одговорено и во врска со

деноминацијата на нашата земја, односно дека името на државата не имплицира никакви територијални претензии и дека не е пречка за прием во меѓународната заедница. Но, кога овој предлог се ставил на дневен ред на ЕЗ, се покажале повеќе различни гледања: во името на нашата држава Грција видела закана за своите „највисоки национални интереси“ и се побунила против „присвојувањето на историјата“ од наша страна. Грчкото лоби и глас во ЕЗ придонеле за тоа нашето прашање за меѓународно признавање да се остави „да почeka“. На Самитот на ЕЕЗ во Лисабон во 1992 година била потврдена „подготвеноста на ЕЕЗ за признавање на нашата земја како независна држава во постојните граници“, но, „во моментот кога ќе се реши проблемот со името“. Корените на македонската дипломатска активност, во поширока смисла на зборот, датираат уште од раните фази на борбата за национална афирмација и државност. Тие активности, чии носители се истакнати македонски интелектуалци кои живееле и работеле во светските престолнини, имале за цел пронесување на вистината за Македонија пред меѓународната јавност. Со одлуките на Второто заседание на АСНОМ, во 1944 година, конституирана е македонската држава, како федеративен дел од тогашна Југославија. На 29 април 1969 година, со Указ потпишан од претседателот на Собранието на Социјалистичка Република Македонија е воспоставен нов орган во состав на тогашниот Извршен совет, под назив „Биро за односи со странство“. Република Македонија преку надворешна политика, на билатерален и на мултилатерален план, ги промовира своите национални вредности и интереси. Европската и Трансатланската интеграција е витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на Република Македонија. Република Македонија е посветена на исполнување на пет надворешно-политички приоритети: членство во НАТО, добивање датум и започнување преговори за полноправно членство во Европската унија,

укинување на визите за македонските граѓани, надминување на прашањето за разликата за името наметнато од нашиот јужен сосед и засилување на економската и јавната дипломатија.

Градењето сестрани односи на соработка со сите држави од непосредното и поширокото соседство - како на билатерален план, така и во рамките на регионалните иницијативи и проекти, по пат на партиципирање во постојаните иницијативи за регионална соработка во целиот регион на Југоисточна Европа, претставува активен придонес на Република Македонија во градењето на односи на безбедност, стабилност и соработка во Југоисточна Европа. Република Македонија континуирано е ангажирана на унапредување и натамошно збогатување на односите со демократски определени држави, со кои има во голема мера традиционално добри и развиени односи. Во периодот од 1990 до 2000 година се случуваа повеќе немили настани на меѓуетнички план кои го навестуваа конфликтот од 2001 година, кој во голема мера беше произведен надвор од границите на Република Македонија, бидејќи не дојде до разгор на граѓанска војна. На неколку наврати, заради различни поводи беа одржани демонстрации од страна на етничките Албанци во Македонија, како и терористички напади врз службени лица припадници на полициските и воените сили во државата. Во овие рамки, катализатор на подигање на тензиите беше бомбардирањето на С.Р. Југославија од страна на силите на НАТО, при што во Македонија беа згрижени околу 250.000 Косовски бегалци. Периодот 2000-2001 година, во Р. Македонија, се карактеризира со сложени општествено-економски и политички промени како резултат на транзицијата. Многу индустриски капацитети пропаднаа и беа затворени, голем дел од населението остана без работа и наеднаш осиромаша. Приватизацијата беше проследена со различни неправилности, недоречености во законската регулатива и груби злоупотреби.

Република Македонија се залага и ја остварува политиката на отвореност кон сите, регионално поврзување и зголемена соработка меѓу земјите за постигнување и одржување на интерконектирани општества, засновани на слободата, мирот и демократијата, почитувањето на човековите слободи и права, владеењето на правото. Преку надворешната политика, на билатерален, регионален и на мултилатерален план, земјата активно ги промовира своите национални вредности и интереси, подготвена да придонесе кон справување со регионалните, но и предизвиците на глобализираниот свет. Карактеристика на новите гео-културни процеси се инклузивноста и поврзувањето, и токму затоа европската и евро-атланската интеграција се врвни стратешки цели на Република Македонија, од витален интерес за долгорочната стабилност, безбедност и благосостојба на земјата, но и на регионот.

Денес Република Македонија е призната, независна и самостојна држава, којашто воспоставила дипломатски односи на амбасадорско ниво со повеќе земји од сите континенти, што претставува најширока основа за меѓународна соработка. Зад нас е еден заокружен период на зацврстување на независноста и остварување на клучните промени во демократскиот, правно-политичкиот и економскиот развој. Се зацврстила нашата позиција во меѓународните институции и организации и се поставиле темелите на пазарната економија и на стопанските реформи. Сево ова на земјата овозможило, не само внатрешната стабилност и развој, туку придонело за мирот и стабилноста во регионот. Паралелно со донесувањето на потребните одлуки на внатрешен план за конституирање на независна и суверена Република Македонија, македонското раководство размислувало и како да се постигне едно пошироко меѓународно признавање на таа независност. Еден од начините за тоа бил приемот на Република Македонија во

меѓународните организации и воспоставување соработка со нив. Меѓу тие организации била и Советот на Европа, најстарата европска политичка организација кон чие членство се стремеле сите земји од Централна и Источна Европа.

Македонското прашање отсекогаш ја оптоварувала Европа. Визионерски ќе прозвучат зборовите напишани во предговорот за „Македонското прашање“ од Рихард фон Мах, публикувани во пролета 1895 година, во кој тој вели:

„По сè изгледа, дека македонското прашање:....во догледно време ќе им создаде работа на дипломатите на големите сили“.

И ден денес македонското прашање не е решено, а европската па и светската дипломатија мака мачи да се справи со овој проблем. Македонија сè уште чека пред вратите на Европската унија и НАТО, само заради една нејзина членка која и во минатото така и денес има огромна фобија, кога ќе се спомене македонското име. Грција спротивставувајќи се на зачленувањето на Македонија во ЕУ и НАТО под уставно име, како и на самото нејзино постоење, креира нестабилност на Балканот, што може да има далекусежни последици, не само на Балканскиот полуостров туку и пошироко. Искуството од последните стотина години нè учи дека Европа конечно треба трајно, а не привремено да го реши позитивно македонското прашање. Редно е веќе ветувањето дадено многу одамна, да го спроведе во дело, а со тоа и да придонесе на една прекрасна земја и на еден прекрасен народ да им се помогне, да се здобијат со своите права, а на Европа да ѝ се обезбеди траен мир. Држењето на Европа на страна на Грција во овој спор и спречувањето на евро-атланските интеграции на Македонија под уставно име, колку и да се контролира, може повторно да ги разбуди духовите на минатото. Доколку го погледнеме незадоволството на грчкиот народ од економската криза во Грција, која во голем дел е предизвикана заради

економските блокади, трошењето енормни средства за кампањи против Македонија, за вооружување..., а која состојба може лесно да ја дестабилизира еврозоната, сето тоа може да се насочи во национализам и шовинизам кон Македонија. Оттука се поставува прашањето за исправноста на одлуките на европските дипломати кои со држењето на „крената рампа“ и одложувањето на решавањето на македонското прашање ја зголемуваат, не само грчката агонија туку ја доведуваат во прашање и безбедноста на балканскиот регион.

Она што Република Македонија во иднина треба да го прави е поголема ангажираност за зголемување на економската стабилност, зајакнување на институциите и инфраструктурно надградување. Бидејќи овие елементи се клучни за развој на една држава, која сака да се унапредува и да ја постигне целта. Со стите проблеми кои практично се наметнати од соседите, а воедно и од внатрешниот притисок, Република Македонија мора да бара соодветни одговори за да ја обезбеди иднината постабилна. Затоа потребно е поголема соработка со стратегиските партнери и лобирање, за да се постигне решавање на отворените проблеми со нивна помош, но во исто време и полза на Република Македонија. Додека за внатрешните консталации потребно е да се изгради национална стратегија која долгорочно ќе се применува, но ќе биде и консезуално прифатена од сите македонски политички партнери. Во таа насока со обезбедување на економски просперитет и внатрешна стабилност, извесно е дека потребата за зачленувањето во одредени сојузи не е најнеопходна, посакувано но, сепак, самоиздржливоста е факторот на кој Република Македонија може целосно да се потпре.

Прилози

Прилог бр. 1

Хронологија на распаѓот на СФРЈ (1989-2010)

Како се распаѓаше Социјалистичка Федеративна Република Југославија и кои се актерите во процесот на распаѓот? Од каде и како почна сè и што следуваше?

28.06.1989г. Газиместан, говор на Милошевиќ

На Видовден, во Газиместан на Косово Поле, се одржа собир, на кој дојдоа стотици илјади Срби. Претседателот на Србија, Слободан Милошевиќ, бараше поголемо влијание за Србите во југословенската федерација. Тој нагласи: „...денес сме повторно во битки и конфронтирани со нови битки. Тоа не се вооружени битки, иако тие не се исклучени“.

20.-22.01.1990г. 14. Конгрес на југословенските комунисти

На 22 јануари 1990 година делегатите на словенечките и хрватските комунисти го напуштија вонредниот партиски конгрес на Сојузот на комунистите на Југославија, бидејќи нивните предлози за реформи беа одбиени. Конгресот беше одложен и веќе никогаш не се одржа. Таквиот развој водеше кон распаѓање на Сојузот на комунистите на Југославија.

1990г. Избори во сите сојузни републики

Во сите сојузни републики во текот на годината се одржаа демократски избори. Во Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија победија приврзаниците на поголема самостојност на републиките, а во Србија и Црна Гора приврзаниците на зацврстување на централната држава. Во повеќе рунди разговори за иднината на југословенската држава не беше најдено решение. Хрватска и Словенија поднесоа предлог за уставни промени за реструктурирање на југословенската федерација во конфедерација.

13.05.1990г. Максимир: Динамо – Ц. Свезда

Тој ден во воздухот висеше многу повеќе отколку вообичаеното ривалство меѓу *Црвена ѕвезда* од Белград и *Динамо* од Загреб. Тоа е натпревар на најмоќните фудбалски клубови од Србија и Хрватска. Непосредно пред судијата да го означи почетокот на загрепскиот стадион *Максимир*, домашните навивачи (Бед блу бојс) ја урнаа оградата и навлегоа во блокот кај противничките навивачи. Динамовите навивачи беа тепани од полицајците, кои повеќето беа Срби. Капитенот на *Динамо*, Звонимир Бобан, кутна на земја еден полицаец кој тепаше навивач. Поради тоа, Бобан беше казнет со деветмесечна забрана за настап и стана народен херој до крајот на животот.

28.02.1991г. Книн, Хрватска

На 28 февруари во Книн беше прогласена „Српската автономна област Краина“. Беа протерувани хрватски семејства, а доселувани српски бегалци од други делови на Хрватска. Од март 1991 година, во Хрватска започнаа судири помеѓу Хрватите и Србите. Хрватската полиција ги имаше како сојузници хрватската Национална гарда и паравоените хрватски одбранбени сили. Тие се бореа против паравоените групации на Србите од Хрватска, српските доброволци, паравоените групации од Босна и Србија (четници), како и против Југословенската народна армија (ЈНА).

10.03.1991г. Седница на претседателството на СФРЈ

На 10 март 1991 година се одржа драматична Седница на претседателството на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) во Главниот штаб на армијата во Белград. ЈНА побара од претседателството, кое формално има врховна команда над воените сили, прогласување вонредна состојба за да може да преземе мерки против безредијата во Хрватска и Словенија. Србија, Црна Гора, Косово

и Војводина гласаа за, а Хрватска, Словенија, Македонија и Босна и Херцеговина беа против. Барањето беше одбиено.

25.06.1991г. Независност на Хрватска и Словенија

Хрватска и Словенија прогласија независност на 25 јуни 1991 година. Словенија уште истиот ден ја презеде командата врз своите погранични трупи (контролата на граничните премини, освен таканаречената „зелена граница“, која според југословенскиот Устав беше во републичка надлежност). По одржаниот референдум, Македонија прогласи независност на 19 ноември 1991 година.

26.06.1991г. Десетдневна војна во Словенија

На 26 јуни 1991 година ЈНА интервенира во Словенија за да ја спречи независноста. Од Белград полетаа ловечки авиони „МиГ-29“ и пукаа врз аеродромот во Љубљана. По „10-дневната војна“, со посредништво на Европската заедница, беше усвоена Брионската декларација.

јули 1991г. Ескалација на војната во Хрватска

И покрај ембаргото за оружје воведено од Европската заедница, војната се премести кон Хрватска. Областа околу националниот парк Плитвички Езера беше заземена од Југословенската народна армија. Кон крајот на јули инцидентите во Хрватска ескалираа во отворена војна. Во септември 1991 година српските милиции освоија една третина од Хрватска. Земјата практично беше поделена. Прекинати беа важните врски кон Далмација.

12.11.1991г. Демонстрации во Сараево

Во Сараево, на 12 ноември, 100.000 луѓе демонстрираа за мирен соживот на трите народности во Босна и Херцеговина. Непосредно пред тоа, на 15 октомври, парламентот на Босна и Херцеговина усвои меморандум за независност, иако српските претставници гласаа против. Босанските Срби потоа основаа сопствен „парламент“.

18.11.1991г. Вуковар

Опсадата на градот од страна на Југословенската народна армија траеше 87 дена и заврши на 18 ноември 1991 година. Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија, подоцна извести дека на 20.11.1991 година, во „масакрот во Вуковар“, Југословенската народна армија стрелала околу 200 луѓе и ги закопала во масовна гробница. Најмалку 1.500 граѓани беа однесени во српски заробенички логори.

23.12.1991г. Признавање на Хрватска и Словенија

Повикувајќи се на правото на народите за самоопределување, германската сојузна влада на 23 декември ги призна Словенија и Хрватска, иако тие не исполнија некои важни услови поставени од Европската заедница, како на пример, доволна заштита на малцинствата. Другите држави беа признаени на почетокот од 1992 година.

02.01.1992г. Планот на Сајрус Венс

На 2 јануари 1992 година, специјалниот пратеник на Обединетите нации, Сајрус Венс, договори со раководствата од Белград и Загреб мировен план, кој овозможи стационирање на трупи на ОН (Заштитни сили на Обединетите нации, УНПРОФОР). На 9 јануари босанските Срби во нивниот самоименуван парламент ја прогласија Република Српска во Босна и Херцеговина.

03.03.1992 Независност на Босна и Херцеговина, војна

По референдум, и Босна и Херцеговина на 3 март прогласи независност. Дојде до воени судири меѓу босанските Срби на една, и босанските Хрвати и Бошњаци на другата страна. Повеќегодишната опсада на Сараево започна со заземањето на аеродромот од страна на Југословенската народна армија на 5 април. Ден по признавањето на

независноста на Босна и Херцеговина од страна на Европската заедница, избија тешки борби во цела Босна.

27.04.1992г. Србија, Црна Гора, СР Југославија

На 27 април Србија и Црна Гора се соединија во Сојузна Република Југославија. На 30 мај Советот за безбедност на ОН воведо санкции против Србија и Црна Гора.

02.08.1992г. Масовни убиства, логори

Репортерот Рој Гатмен на 2 август во американскиот весник „Њусдеј“ за првпат извести за масовни убиства во логорите на босанските Срби. Портпарол на Меѓународниот комитет на Црвениот крст објави дека сите три страни во конфликтот во Босна и Херцеговина востановиле логори.

05.02.1994г. и 28.08.1995г. Масакри на Маркале во Сараево

„Масакр на Маркале“ се наречени два напада од 1994 и 1995 година, за време на опсадата на Сараево во војната во Босна, кога загинаа голем број цивили на пазарот Маркале, во Сараево. Се смета дека одговорни за двата масакри се војниците на армијата на босанските Срби. Во двата напада загинаа 105 луѓе.

11.07.1995г. Масакрот во Сребреница

Меѓународното внимание во јули 1995 година беше свртено кон Сребреница, кога босанските Срби под водство на Ратко Младиќ ја освоија таа босанска енклава - тогаш зона под заштита на ОН - и грабнаа и убија повеќе од 8.000 мажи. До денес е спорна улогата на холандските војници од сините шлемови, кои не реагираа решително и не ги спречија депортирањата.

4-7.8.1995г. „Олуја“, Хрватска

Хрватската армија и полиција во воената операција „Олуја“ („Бура“), од 4. до 7. август, ги освоија преостанатите области во Краина, кои беа

под српска контрола, и со тоа ставија крај на војната во Хрватска. Хашкиот трибунал денес го товари генералот Анте Готовина за тешки воени злосторства врз српски цивили.

21.11.1995г. Дејтонски договор

На 21 ноември, со посредништво на Германија, Франција, Велика Британија, Русија и САД, беше склучен Мировниот договор од Дејтон. Босна и Херцеговина стана федеративна држава со два ентитета. Покрај тоа, со договорот беше предвиден крај на српско-хрватскиот конфликт. Договорот беше потпишан на 14 декември во Париз, од страна на тројцата претседатели Алија Изетбеговиќ, Слободан Милошевиќ и Фрањо Туѓман.

24.3. - 10.6.1999г. НАТО

Од 24 март до 10 јуни НАТО водеше војна од воздух против Сојузна Република Југославија со декларирана цел да спречи хуманитарна катастрофа на Косово. По војната Косово беше ставено под управа на ОН, но формално остана составен дел на Сојузна Република Југославија.

декември 1999г. Смртта на Туѓман

Ноќта меѓу 10 и 11 декември 1999 година, во загребската клиника Дубрава, почина хрватскиот претседател Туѓман од карцином на желудник.

05.10.2000г. Случајот Милошевиќ

По долготрајни протести и масовни демонстрации, српскиот претседател Милошевиќ со народно востание беше симнат од власт, на 5 октомври 2000 година, откако прво се прогласи за победник на претседателските избори од 24 септември 2000 година. На повторените избори претседател стана Воислав Коштуница. На 1 април 2001 година Милошевиќ беше уапсен и му беше врачен на Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија во Ден Хаг. Утрото, на 11 март 2006

година, Милошевиќ е пронајден мртов во ќелијата од затворот на Трибуналот за воени злосторници на ОН. Причина за смртта: инфаркт.

13.08.2001г. Безредија во Македонија, Охридски договор

Во 2001 година македонската армија интервенира против бунтовничките албански сепаратисти во северозападниот дел од земјата. Состојбата слична на граѓанска војна и борбите меѓу бунтовниците од албанската илегална организација „Ослободителната војска на Косово“ (ОВК) и македонската армија се надминати со „Охридскиот рамковен договор“ од 13.08.2001 година, постигнат со посредништво на ЕУ.

12.03.2003г. Атентат врз Ѓинѓиќ

На 12 март 2003 година, на улица беше убиен српскиот премиер Зоран Ѓинѓиќ. Во меѓународни рамки, за Ѓинѓиќ се врзуваа надежи за новата демократска Србија, но во сопствената земја тој честопати беше навредуван како „лакеј на Западот“ и обвинуван за социјалната беда во болната економска трансформација. На 19 октомври 2003 година почина поранешниот претседател на Босна и Херцеговина, Алија Изетбеговиќ.

март 2004г. Конфликт во Косово

Во март 2004 година повторно се разгоре етничкиот конфликт меѓу Албанците и српското малцинство во Косово. До денес цел на напади се, покрај српските енклави, и институциите на Меѓународните заштитни трупи УНМИК. На 2 декември СФОР на НАТО беше заменет со мисијата „Алтеа“ на ЕУФОР на Европската унија.

03.06.2006г. Независност на Црна Гора

На 03.06.2006 година, по позитивен референдум, Црна Гора прогласи независност од државната унија Србија и Црна Гора.

Прилог бр. 2

Хронологија на создавање на плуралистичка политичка сцена (1990-1998)

1990 година

- 1 јануари – Народна демократска партија – НДП, Тетово (претседател Илјаз Халими);
- 25 мај – Социјалдемократска партија на Македонија – СДПМ, Скопје (претседател Тихомир Јовановски);
- 25 мај – Партија за демократски просперитет – ПДП, Тетово (претседател Абдулрахман Алити);
- 8 јуни Лига за демократија – Скопје (претседател Ѓорѓи Марјановиќ, а од 5 февруари 1998 година, претседател Александар Тортевски);
- 8 јуни – Демократски сојуз – Партија на земјоделците на Македонија, Скопје (претседател Димитар Галев);
- 12 јуни – Движење за македонска акција – МААК, Скопје (претседател Анте Поповски);
- 17 јуни – Внатрешна македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ), Скопје (претседател Љубчо Георгиевски);
- 3 јули – Форум за човекови права на Македонија, Скопје (претседател Томислав Чокревски);
- 6 јули – Сојуз на комунистите на Македонија – Партија за демократска преобразба (СКМ-ПДП), Скопје (претседател Петар Гошев);
- 17 јули – Странка на Југословените во Република Македонија, Скопје (претседател Слободан Ивановски);
- 26 јули – Демократска партија на Турците ДПТ, Скопје (претседател Ердоган Сарач);
- 29 август – Партија за целосна еманципација на Ромите од Македонија, Скопје (претседател Фаик Абди) од 12 јануари 1998 година Сојуз на Ромите од Македонија;
- 14 септември – Социјалистичка партија на Македонија, Скопје (претседател Киро Поповски, а од 26 мај 1996 година Љубисав Иванов);
- 16 октомври – Либерална партија на Македонија, Скопје (претседател Стојан Андов).
- 1991 година
- 4 февруари – ВМРО – Демократска партија, Скопје (претседател Владимир Голубовски);

- 20 јуни – Социјалдемократски сојуз на Македонија – СДСМ, Скопје (претседател Бранко Црвенковски);
- 10 јули – Граѓанско либерална партија, Скопје (претседател Борис Гегај);
- 10 септември – Македонски совет за европско движење, Скопје (претседател Димитар Мирчев).
- 1992 година
- 18 март – Демократска партија на Србите во Македонија, Скопје (претседател Боро Ристиќ, а од 18 февруари 1994 година Демократски сојуз на Србите во Македонија);
- 1 април – Демократска партија на Македонија ДПМ, Тетово, (претседател Томислав Стојановски – Бомбај);
- 29 април – Комунистичка партија на Македонија, Скопје (претседател Тодор Пеливанов);
- 29 мај – Сојуз на комунистите на Македонија, Скопје (претседател Милан Панчевски);
- 19 јуни – Републиканска партија на Македонија, Скопје (претседател Иван Петрески – Џо);
- 31 август – Комитет на Хелсиншкиот парламент на граѓаните во Македонија, Скопје (претседател Слободанка Марковска);
- 3 декември – Партија за демократско движење на Египќаните во Македонија, Струга (претседател Бајрам Ајдароски).
- 1993 година
- 8 јули – Форум за човекови права на Македонците од егејскиот дел на Македонија, Скопје (претседател Наум Абов);
- 29 јули – Демократска партија ДП, Скопје (претседател Петар Гошев).
- 1994 година
- 17 јануари – Паневропска унија на Македонија, Скопје (претседател Мартин Треневски).
- 1995 година
- 18 април – Партија за демократски просперитет на Албанците во Македонија, Тетово (претседател Арбен Џафери);
- 6 јуни – Странка за демократска акција – Граѓански сојуз, Скопје (претседател Садрија Хасановиќ).

- 1996 година
- 22 март – Демократска алијанса, Скопје (претседател Ѓорѓија Атанасовски).
- 1997 година

- 3 јуни – Либерално демократска партија ЛДП, Скопје (претседател Петар Гошев, а од 29 март 1999 година претседател Ристо Пенев).
- 1998 година
- 26 март – Демократски сојуз на Албанците во Македонија, Скопје (претседател Џемаил Идризи);
- 15 април – Демократска алтернатива ДА, Скопје (претседател Васил Тупурковски);
- 4 мај – Конзервативна партија, Скопје (претседател Страшо Ангеловски);
- 4 септември – Партија на пензионерите на Република Македонија, Скопје (претседател Ванчо Пешевски).

Прилог бр. 3

Декларацијата за суверена и самостојна Република Македонија

Собранието на Социјалистичка Република Македонија врз основа на член 318 од Уставот на Република Македонија, а по повод плебисцитарно изразената волја на граѓаните за суверена и самостојна држава Република Македонија, на Седницата одржана на 17 септември 1991 година, донесе, Декларација за суверена и самостојна Република Македонија:

Член 1. Собранието на Република Македонија констатира дека граѓаните на Република Македонија на референдумот одржан на 8 септември оваа година, самопотврдувајќи ги плебисцитарно државноста и сувереноста на Република Македонија, ја изразија својата волја и го дадоа својот глас Република Македонија да се конституира како суверена и самостојна држава Македонија со право да стапи во иден сојуз на суверени држави на Југославија.

Граѓаните на Република Македонија со тоа на демократски начин испишаа нова страница во македонската многувековна историја за заокружување на самостојноста и сувереноста на Република Македонија како држава.

Член 2. Република Македонија, како суверена и самостојна држава ќе се залага за доследно почитување на општоусвоените принципи на меѓународните односи, содржани во документите на ООН, во завршниот документ на КЕБС во Хелсинки и во Париската повелба. Својот меѓународноправен субјективитет, Република Македонија ќе го заснова врз почитување на меѓународните норми за односите меѓу државите и врз полно почитување на принципите на територијалниот интегритет и суверенитет, немешањето во внатрешните работи, јакнењето на

меѓусебното почитување и доверба и развојот на сестраната соработка со сите земји и народи од заемен интерес.

Член 3. Врз основа на овие принципиелни поаѓалишта, Република Македонија е определена за сестран развој на добрососедските односи и соработка со сите свои соседи, како и за развој и соработка со сите европски земји, меѓународни организации и групации. Во оваа смисла, Република Македонија е витално заинтересирана за вклучување во интеграциските процеси во Европа, како и за зголемено учество во билатералните и мултилатералните видови соработка во регионот, кои под влијание на современите трендови, сè повеќе ќе се афирмираат во интерес на сите земји и народи кои живеат на овој простор.

Член 4. Република Македонија, строго почитувајќи го принципот на неповредливост на границите, како гаранција за мирот и безбедноста во регионот и пошироко, овојпат ја потврдува својата политика на немање и неизразување територијални претензии, кон која било земја од своето соседство. Истовремено Република Македонија, решително ќе му се спротивставува на какво било непочитување и загрозување на територијалниот интегритет и суверенитет, Република Македонија строго ќе се придржува кон принципот, проблемите во меѓународните односи од кој било вид да се решаваат на мирен начин по пат на преговори и врз заемно почитување.

Член 5. Тргувајќи од уставната определба за грижата за положбата и правата на деловите на македонскиот народ, кој како национално малцинство живее во соседните земји, Република Македонија ќе продолжи да води политика што ќе се потпира врз меѓународните норми и чија основна цел и суштина се признавањето и почитувањето на основните човечки права и слободи, а во тие рамки и слободите и правата на Македонците кои како национални малцинства

живеат во соседните земји. Република Македонија ова го сфаќа како прашање што може да се решава исклучиво со мирни и демократски средства и во духот на европските и цивилизациските стандарди.

Член 6. Република Македонија свесна за своето место и одговорност како фактор за мирот и безбедноста на овој простор и пошироко ќе ги вложи сите свои сили и активности, изградувајќи се како модерна и демократска држава за доследно остварување на горенаведените принципи.

Член 7. Оваа декларација ќе се објави во Службен весник на Република Македонија (Сл. Весник на Република Македонија бр.08-3786, од 17 септември 1991 Скопје).

Прилог бр. 4 Претедатели и владини состави 1991-2005

Составот на Владата од 1991 година е следниот:

- премиер: Никола Кљусев;
- вицепремиери: Блаже Ристовски, Јован Андонов, Бекир Жута;
- надворешни работи: Денко Малески;
- одбрана: Ристо Дамјановски;
- внатрешни работи: Јордан Мијалков;
- правда: Ѓорѓи Наумов;
- финансии: Методија Тошевски;
- економија: Стојан Трајановски;
- развој: Гоце Петрески;
- урбанизам, градежништво, сообраќај и екологија: Александар Лепавцов;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Иван Ангелов;
- Труд и социјална политика: Илијаз Сабриу
- образование: Димитар Димитров;
- наука: Ѓорѓи Ефремов;
- култура: Цветан Грозданов;
- здравство: Перко Колевски;
- информација: Мартин Треневски;
- без ресор: Јане Миљовски, Илија Андонов - Ченто, Алаетин Тоска, Љубомир Фрчкоски.

На 10 јануари 1992 година е извршена реконструкција на Владата, при што за министер за внатрешни работи е избран Љубомир Фрчкоски, а за министер за одбрана, Трајан Гоцевски.

Составот на Владата од 1992 година е следниот:

- премиер: Бранко Црвенковски (СДСМ);
- вицепремиери: Стево Црвенковски, Јован Андонов, Бекир Жута (ПДП);
- одбрана: Владо Поповски (СДСМ);
- внатрешни работи: Љубомир Фрчкоски (СДСМ);
- правда: Туше Гошев;
- надворешни работи: Денко Малески (СДСМ);
- финансии: Џевдет Хајредини (ПДП);
- економија: Петруш Стефанов;
- развој: Софија Тодорова;
- урбанизам и градежништво: Антони Пешев;
- земјоделство: Ефтим Анчев;
- образование: Димитар Бајалџиев (СДСМ);
- наука: Аслан Селмани;
- култура: Ѓунер Исмаил;
- здравство: Јован Тофовски;
- без ресор: Јане Миљовски, Љубе Трпески, Гордана Силјановска, Сервет Авзиу (ПДП).

Составот на Владата во 1994 година е следниот:

- премиер: Бранко Црвенковски (СДСМ);
- надворешни работи: Стево Црвенковски;
- правда: Владо Поповски;
- одбрана: Благој Ханџиски;
- внатрешни работи: Љубомир Фрчкоски;
- финансии: Јане Миљовски;
- економија: Ристо Иванов;
- урбанизам, градежништво и заштита на животната средина: Јорго Шундовски;
- развој: Бекир Жута;
- транспорт и врски: Димитар Бузлевски;
- наука: Софија Тодорова;
- култура: Ешреф Алиу;
- образование: Емилија Симоска;
- здравство: Илија Филипче;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Иван Ангелов;
- труд и социјална политика: Илијаз Сабриу;
- без ресор: Ѓунер Исмаил, Сашко Стефков, Љубе Трпески, Мухамед Халили.

Состав на Владата по реконструкцијата во 1996

На 23 февруари 1996 година Собранието на Република Македонија изврши реконструкција на владата. Во нејзиниот состав влегуваат:[2]

- премиер: Бранко Црвенковски (СДСМ);
- надворешни работи: Љубомир Фрчкоски;
- правда: Владо Поповски;
- одбрана: Благој Ханџиски;
- внатрешни работи: Томислав Чокревски;
- финансии: Таки Фити;
- економија: Бекир Жута (ПДП);
- урбанизам, градежништво и заштита на животната средина: Јорго Шундовски;
- развој: Абдименаф Беџети (ПДП);
- транспорт и врски: Димитар Бузлевски;
- наука: Аслан Селмани;
- култура: Слободан Унковски;
- образование: Софија Тодорова;
- здравство: Илија Филипче;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Никола Паракеов;
- труд и социјална политика: Насер Зибери;
- без ресор: Љубе Трпески, Јане Миљовски, Џемаил Хајдари, Владо Наумовски.

Состав на владата по реконструкцијата во 1997

На 29 мај 1997 година, Собранието на Република Македонија изврши нова реконструкција на владата. Во нејзиниот состав влегуваат:[3]

- премиер: Бранко Црвенковски (СДСМ);
- надворешни работи: Благој Ханџиски;
- правда: Ѓорѓи Спасов;
- одбрана: Лазар Китановски;
- внатрешни работи: Томислав Чокревски;
- финансии: Таки Фити;
- економија: Борис Рикаловски;
- урбанизам, градежништво и заштита на животната средина: Томе Тромбев;
- развој: Абдименаф Незири (ПДП);
- транспорт и врски: Абдулменаф Беџети (ПДП);
- наука: Аслан Селмани;
- култура: Слободан Унковски;
- образование: Софија Тодорова;
- здравство: Петар Илиевски;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Киро Докузовски;
- труд и социјална политика: Насер Зибири (ПДП);
- без ресор: Димитар Бузлевски, Златка Поповска, Џемаил Хајдари (ПДП), Владо Наумовски.

Во составот на Владата при нејзиниот избор, по изборите, влегуваат следните лица:

- премиер: Љубчо Георгиевски;
- вицепремиери: Доста Димовска, Радмила Кипријанова - Радовановиќ (ДА);
- надворешни работи: Александар Димитров (ДА);
- одбрана: Никола Кљусев;
- правда: Владо Камбовски (ДА);
- внатрешни работи: Павле Трајанов (ДА);
- финансии: Борис Стојменов;
- економија: Жанко Чадо (ДА);
- развој: Милијана Даневска;
- трговија: Никола Груевски;
- транспорт: Боби Спирковски (ДА);
- градежништво: Душко Кадиевски;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Владимир Џабирски;
- труд и социјална политика: Бедредин Ибраими (ДПА);
- животна средина: Тони Поповски (ДА);
- здравство: Стојан Богданов;
- образование и физичка култура: Ненад Новковски;
- наука: Мерије Рушани (ДПА);
- култура: Димитар Димитров;
- информации: Реџеп Златку (ДПА);
- спорт и млади: Георги Боев;
- локална самоуправа: Џевдет Насуфи;
- иселеништво: Мартин Треневски;
- без ресор: Ѓорѓи Наумов, Аднан Кахил (ДА), Ернад Фејзулаху (ДПА).

Реконструкција на Владата од мај 1999

Во мај 1999 година е извршена промена на четири министри во владата:

За министер за економија е избран Михајло Толевски на местото на Жанко Чадо.

За министер за земјоделство, шумарство и водостопанство е избран Марјан Ѓорчев на местото на Владимир Џабирски.

За министер за здравство е избран Драган Данаиловски на местото на Стојан Богданов.

За министер без ресор е избран Радован Стојкоски на местото на Ѓорѓи Наумов.

Составот на владата од декември 1999 година е следниот:

- премиер: Љубчо Георгиевски;
- вицепремиер: Васил Тупурковски (ДА);
- надворешни работи: Александар Димитров (ДА);
- одбрана: Никола Кљусев;
- правда: Џевдет Насуфи (ДПА);
- внатрешни работи: Доста Димовска;
- финансии: Никола Груевски;
- економија: Борко Андреев;
- трговија: Милијана Даневска;
- развој: Трајко Славевски;
- транспорт: Боби Спирковски (ДА);
- урбанизам и градежништво: Душко Кадиевски;

- земјоделство, шумарство и водостопанство: Марјан Ѓорчев;
- труд и социјална политика: Бедредин Ибраими (ДПА);
- животна средина: Тони Поповски (ДА);
- здравство: Драган Даниловски;
- култура: Љубен Пауновски;
- образование: Гале Галев;
- наука: Ненад Новковски;
- информации: Веби Беџети (ДПА);
- спорт и млади: Георги Боев;
- локална самоуправа: Џамаил Саити (ДПА);
- иселеништво: Мартин Треневски;
- без ресор: Аднан Кахил (ДА), Ернад Фејзулаху (ДПА).

Составот на Владата од јули 2000 година е следниот:

- премиер: Љубчо Георгиевски;
- вицепремиери: Васил Тупурковски (ДА);
- надворешни работи: Александар Димитров (ДА);
- одбрана: Љубен Пауновски;
- правда: Џевдет Насуфи (ДПА);
- внатрешни работи: Доста Димовска;
- финансии: Никола Груевски;
- економија: Борко Андреев;
- транспорт и врски: Љупчо Балкоски;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Марјан Ѓорчев;
- труд и социјална политика: Бедредин Ибраими (ДПА);
- животна средина и просторно планирање: Тони Поповски (ДА);
- здравство: Драган Даниловски;
- култура: Ганка Самоиловска – Цветанова;

- образование и наука: Гале Галев;
- локална самоуправа: Џамали Саити (ДПА);
- без ресор: Ернад Фејзулаху (ДПА).

На 30 ноември 2000 година е извршена промена на пет члена во Владата:

За вицепремиер е избран Зоран Крстевски (ЛПМ).

За министер за надворешни работи е избран Срѓан Керим (ЛПМ).

За министер за економија е избран Бесник Фетаи.

За министер за образование и наука е избран Ненад Новковски.

За министер за животна средина и просторно планирање е избран Марјан Додовски.

Составот на Владата од мај 2001 година е следниот:

- премиер: Љубчо Георгиевски;
- вицепремиери: Џевдет Насуфи (ДПА), Кемал Муслиу (ДПА, од 2001), Зоран Крстевски (ЛПМ), Илија Филипovski (СДСМ);
- надворешни работи: Илинка Митрева (СДСМ);
- одбрана: Владо Бучковски (СДСМ);
- правда: Иџет Мемети (ДПА);
- внатрешни работи: Љубе Бошкоски;
- финансии: Никола Груевски;
- економија: Бесник Фетаи (ДПА);
- транспорт и врски: Љупчо Балкоски;
- земјоделство, шумарство и водостопанство: Марјан Ѓорчев;
- труд и социјална политика: Бедредин Ибраими (ДПА);
- животна средина и просторно планирање: Владимир Џабирски;
- здравство: Петар Милошевски (ЛДП);

- образование и наука: Ненад Новковски;
- култура: Ганка Самоиловска – Цветанова;
- локална самоуправа: Фаик Аслани (ДПА).

На 30 ноември 2001 година е извршена промена на четири члена во Владата:

За вицепремиер е избрана Доста Димовска.

За министер за надворешни работи е избран Слободан Чашуле(Нова Демократија).

За министер за одбрана е избран Владо Поповски (ЛПМ).

За министер за здравство е избран Ѓорѓи Оровчанец (НД).

Составот на Владата во 2002 година е следниот:

- Бранко Црвенковски (СДСМ) – премиер;
- Радмила Шеќеринска (СДСМ)-вицепремиер задолжен за европски интеграции;
- Муса Џафери (ДУИ) - вицепремиер за политички систем;
- Владо Бучковски (СДСМ) - министер за одбрана;
- Илинка Митрева (СДСМ) - министер за надворешни работи;
- Хари Костов (СДСМ) - министер за внатрешни работи;
- Петар Гошев (ЛДП) - министер за финансии и вицепремиер;
- Илија Филипovski (СДСМ) - министер за економија;
- Исмаил Дарлишта (ДУИ) - министер за правда;
- Милаим Ајдини (ДУИ) - министер за транспорт и врски;
- Реџеп Селмани (ДУИ) - министер за здравство;

- Александар Гештаковски (СДСМ) - министер за локална самоуправа;
- Јован Манасиевски (ЛДП) - министер за труд и социјална политика;
- Азис Положани (ДУИ) - министер за образование и наука;
- Славко Петров (ЛДП) - министер за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- Благоја Стефановски (СДСМ) - министер за култура;
- Љубомир Јанев (СДСМ) - министер за животна средина и просторно планирање;
- Владо Поповски (ЛДП) - министер без ресор.

Составот на Владата од јуни 2004 е следниот:

- Хари Костов (СДСМ) – премиер;
- Радмила Шеќеринска (СДСМ) - вицепремиер задолжен за европски интеграции;
- Муса Џафери (ДУИ) - вицепремиер за политички систем;
- Владо Бучковски (СДСМ) - министер за одбрана;
- Илинка Митрева (СДСМ) - министер за надворешни работи;
- Силјан Аврамовски (СДСМ) - министер за внатрешни работи;
- Никола Поповски (СДСМ) - министер за финансии;
- Стевчо Јакимовски (ЛДП) - министер за економија;
- Иџет Мемети (ДУИ) - министер за правда;
- Агрон Буџаку (ДУИ) - министер за транспорт и врски;
- Реџеп Селмани (ДУИ) - министер за здравство;
- Александар Гештаковски (СДСМ) - министер за локална самоуправа;

- Јован Манасиевски (ЛДП) - министер за труд и социјална политика;
- Азис Положани (ДУИ) - министер за образование и наука;
- Славко Петров (ЛДП) - министер за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- Благоја Стефановски (СДСМ) - министер за култура;
- Љубомир Јанев (СДСМ) - министер за животна средина и просторно планирање;
- Владо Поповски (ЛДП) - министер без ресор.

Составот на Владата во декември 2004 година е следниот:

- Владо Бучковски (СДСМ) – премиер;
- Радмила Шеќеринска (СДСМ) - вицепремиер задолжен за европски интеграции;
- Муса Џафери (ДУИ) - вицепремиер за политички систем;
- Минчо Јорданов (СДСМ) - вицепремиер задолжен за економски систем;
- Илинка Митрева (СДСМ) - министер за надворешни работи;
- Љубомир Михајловски (СДСМ) - министер за внатрешни работи;
- Јован Манасиевски (ЛДП) - министер за одбрана;
- Мери Младеновска - Ѓорѓиевска (СДСМ) - министер за правда;
- Никола Поповски (СДСМ) - министер за финансии;
- Фатмир Бесими (ДУИ) - министер за економија;
- Стевчо Јакимовски (ЛДП) - министер за труд и социјална политика;
- Владимир Димов (СДСМ) - министер за здравство;
- Азис Положани (ДУИ) - министер за образование и наука;
- Благоја Стефановски (СДСМ) - министер за култура;

- Цемали Мехазѝ (ДУИ) - министер за транспорт и врски;
- Садула Дураку (ДУИ) - министер за земјоделство, шумарство и водостопанство;
- Ризван Сулејмани (ДУИ) - министер за локална самоуправа;
- Зоран Шапуриќ (ЛДП) - министер за животна средина и просторно планирање;
- Владо Поповски (ЛДП) - министер без ресор.

Прилог бр. 5

МИНИСТРИ ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ ВО ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД ОСАМОСТОЈУВАЊЕТО ДО 2011²⁰¹

д-р Денко Малески	20.03.1991 - 09.02.1993
г-дин Стево Црвенковски	09.02.1993 – 23.02.1996
д-р Љубомир Фрчковски	23.02.1996 – 29.05.1997
д-р Благоја Ханџиски	29.05.1997 – 30.11.1998
г-дин Александар Димитров	30.11.1998 – 30.11.2000
д-р Срѓан Керим	30.11.2000 – 13.05 2001
д-р Илинка Митрева	13.05.2001 – 30.11.2001
г-дин Слободан Чашуле	30.11.2001 – 01.11.2002
д-р Илинка Митрева	01.11.2002 – 26.08.2006

²⁰¹ <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/240>

Прилог бр. 6

Хронологија на кризата во меѓуетничките односи (1990-2000)

- На 1 февруари 1990 година, околу 2.000 Албанци протестираше во Тетово, барајќи независност на регионот во Западна Македонија, каде етничките Албанци го сочинувале мнозинството;
- На 20 ноември, по усвојувањето на Уставот, Република Македонија станала независна држава. На специјалната седница на парламентот за усвојување на Уставот на Република Македонија, таа била бојкотирана од страна на ПДП-НДП;
- На 11 јануари 1992 година бил одржан референдум за автономија на Албанците во западниот дел од Македонија - вклучувајќи ја и Илирида. Референдумот и резултатите од референдумот биле прогласени за нелегални од страна на македонските власти;
- На 31 март 1992 година, поголем број етнички Албанци демонстрираше во Скопје, барајќи од меѓународната заедница да не ја признае македонската држава сè додека не добијат автономија во деловите на државата каде го опфаќаат мнозинството;
- На 6 ноември 1992 година, во судирите меѓу македонската полиција и етничките Албанци на Бит-пазар во Скопје, загинале 4, а 36 етнички Албанци биле повредени;
- На 15 февруари 1995 година, 2.000 Албанци се собрале на отворањето на нелегалниот Универзитет на албански јазик во Мала Речица во Тетово. По ова следувале големи протести во цела држава од страна на македонските студенти и средношколци. По два дена, Универзитетот бил затворен, а во немирите еден Албанец убиен;
- На 9 јули 1997 година на општинските згради во Тетово и Гостивар било истакнато албанското знаме. Како резултат на тоа,

македонската полиција се судрила со демонстрантите во Тетово, при што тројца Албанци биле убиени, а 312 уапсени;

- На 20 март 1999 година започнало бомбардирањето на С.Р.Југославија од страна на НАТО. Република Македонија примила 350.000 косовски бегалци;
- На 11 јануари 2000 година, на влезот од село Арачиново, тројца припадници на полицијата во престрелка ги загубиле своите животи.

Прилог бр. 7

Хронологија на предложените имиња за Република Македонија (1992- 2008)

- 1992 Име кое нема да го содржи терминот Македонија;
-Лисабонска декларација
Република Македонија (Скопје);
- предложено од тогашниот посредник, британскиот дипломат Робин О'Нил
- 1993 Славомакедонија;
(пензионираниот грчки генерал Николаос Грилакис, поранешен советник за безбедност на Мицотакис тврди дека Македонија и Грција постигнале договор за ова име, но САД се спротивставиле преку Сајрус Венс)
- 1993 Република Нова Македонија - предложено од Сајрус Венс;
- 1995 Република Македонија-Скопје на кирилица за меѓународна употреба (неформален предлог);
- 1997 Република Македонија на латиница за меѓународна употреба (неформален предлог);
- 2005 април Република Македонија-Скопје на латиница за меѓународна употреба;
2005 октомври
- од 2006 до 2008 Република Македонија на латиница за меѓународна употреба, по 2008 на англиски Републик оф Македонија за меѓународна употреба, а за Грција во билатералните релации Република Македонија-Скопје.

Прилог бр. 8

Патот на РМ за влез во НАТО

- 23 декември 1993 година– Собранието донесе одлука за зачленување на Република Македонија во НАТО;
- 15 ноември 1995 година – Република Македонија пристапува кон Програмата партнерство за мир-ПзМ. Станува членка на Северноатлантскиот совет за соработка, кој во 1997 година станува Евроатлантскиот партнерски совет – ЕАПС. За членство во ПзМ беше потребно членство во ОБСЕ, кое честопати беше блокирано од Грција;
- 22 декември 1995 година – Договор со НАТО за транзит на силите на ИФОР/СФОР низ територијата на Република Македонија;
- 19 јануари 1996 година - склучена е Спогодбата за безбедносни аранжмани меѓу РМ и НАТО;
- 12 април 1996 година - Владата ги прифати Правилата за однесување на НАТО;
- 12 мај 1996 година - во Брисел прифатена Индивидуалната програма на РМ во рамките на ПзМ за 1996 - 1998 година;
- 14 јуни 1996 - Во Брисел, во седиштето на НАТО, отворена е македонска канцеларија за врски;
- јануари 1997 година - Македонија е примена во Комитетот за воено планирање и анализа на НАТО;
- мај 1997 - На воениот полигон Пепелиште, кај Неготино, е одржана мултинационалната воена вежба „Спасител '97“, прва од ваков вид организирана на територијата на Македонија;
- 16 април 1997 година - во Брисел Република Македонија е примена во процесот на ПАРП;

- 2 декември 1998 - Владата на РМ донесе одлука за доаѓање на НАТО-силите во Република Македонија во функција за извлекување на верификационата мисија на НАТО во Косово;
- март 1999 година – Македонија и Албанија се првите земји што го почнуваат циклусот на Акциски план за членство – новата алатка на НАТО за земјите-аспиранти. Оттогаш Македонија изготвува Годишни национални програми за членство;
- 4 април 1999 година - Македонија дава согласност за изградба на кампови за згрижување на околу 100.000 бегалци од Косово и ја отвора границата за премин на бегалците. Единици од АФОР (НАТО хуманитарен контингент во Албанија) земаат учество во функционирањето на 7-те кампови и на еден транзитен камп во Македонија;
- 9 јуни 1999 година - делегација на НАТО и на Сојузна Република Југославија во Куманово потпишаа спогодба за повлекување на југословенските/српските сили од Косово;
- 19 декември 2000 - во Скопје, во Воената академија на РМ, беа промовирани првите подофициери за основни командирски должности за пешадискиот род на АРМ, школувани според стандардите на НАТО;
- јуни 2003 година – САД потпишува спогодба за партнерство со Албанија, Македонија и Хрватска со што ги поддржува во патот кон полноправно членство. Создадена е Јадранската група и слоганот „Во јато кон НАТО“;
- јуни 2004 година – Самит на НАТО во Истанбул, земјите од Јадранската група следни кандидати за членство;

Прилог бр. 9

Меѓународни организации во кои е зачленета Република Македонија:

Акроним	Име	Датум приклучување	на
ВИПО	Светска организација за интелектуална сопственост	08.09.1991.	
ИКАО	Меѓународна организација за цивилна авијација	09.01.1993.	
ООН	Организација на Обединети нации	08.04.1993.	
УНИДО	Организација на Обединети нации за индустриски развој	27.05.1993.	
СЗО	Светска здравствена организација	22.04.1993.	
УНЕСКО	Организација за образование, наука и култура на Обединетите нации	28.06.1993.	
УПУ	Универзална поштенска унија	12.07.1993.	
ИЛО	Меѓународна организација за труд	28.05.1993.	
ИМО	Меѓународна поморска организација	мај, 1993.	
ИНТЕРПОЛ	Меѓународна организација на криминална полиција	1993	
СМО	Светска метеоролошка организација	01.07.1993.	
ММФ	Меѓународен монетарен фонд	14.12.1992.	
ИНТЕЛСАТ	Меѓународна организација за телекомуникациски сателит		
ИМСО	Меѓународна организација за мобилен сателит		
ГЕФ	Глобална установа за заштита на животна средина	07.07.1994	
ИАЕА	Меѓународна агенција за атомска енергија	1994	
ИСО	Меѓународна организација за стандардизација	01.01.1995.	
СБ	Група Светска банка		
ИБРД	Меѓународна банка за обнова и развој	25.02.1993.	
ИДА	Меѓународна асоцијација за развој	25.02.1993.	

ИФЦ	Меѓународна корпорација за финансии	25.02.1993.
МИГА	Мултилатерална агенција за гаранција на инвестиции	19.03.1993.
ИЦСИД	Меѓународен центар за порамнување на инвестициони спорови	26.11.1998.
СЦО	Светска царинска организација	01.07.1994.
СТО	Светска туристичка организација (Мадрид)	21.10.1995.
ФАО	Организација за храна и земјоделие	08.11.1993.
ОИВ	Меѓународна организација за вино	2004.
ИКРОМ	Меѓународен центар за студии за заштита и обнова на културните добра	1993.
ИТЛС	Меѓународен трибунал за правото на морето	19.08.1994.
ОЗХО	Организација за забрана на хемиско оружје	20.07.1997.
ЗАВ	Заедничка авијаторска власт	15.12.1999.
МОЗМ	Меѓународна организација за заштита на мочуриштата	мај, 1996.
МОЗП	Меѓународна организација за заштита на птиците	март, 1992.
МВПД	Меѓународна власт за поморско дно	
МИЗ	Меѓународен институт за замрзнување	
МИЗ	Меѓународен институт за замрзнување	
МСА	Меѓународен суд за арбитража	17.02.2001.
МОЛМ	Меѓународна организација за легална метеорологија	10.09.1994.
СТО	Светска трговска организација	04.04.2003.
МОТ	Меѓународна организација за телекомуникации	04.05.1993.
ИФАД	Меѓународен фонд за развој на земјоделението	26.01.1994.
МЦГИГ	Меѓународен центар за генетски инженеринг и генетика	27.04.1997.
МФЦКЦП	Меѓународна федерација на црвениот крст и црвената полумесечина	по пат на сукцесија

СУК

Светска унија за конзерзација

1996

ОИФ

*Меѓународна организација на
франкофонија*

30.09.2006.

Прилог бр. 10

Хронологија на односите меѓу Република Македонија и Европската Унија²⁰²

октомври 1992: Република Македонија назначи свој дипломатски претставник во Брисел;

ноември 1992: отворање Канцеларија на ФАРЕ во Скопје;

декември 1995: воспоставување дипломатски односи меѓу Република Македонија и ЕУ (ова не беше можно да се постигне сè до потпишувањето на Времената спогодба со Република Грција во септември 1995);

февруари 1996: подигнување на Мисијата на Република Македонија во Брисел на амбасадорско ниво;

март 1996: вклучување на Република Македонија во Програмата ФАРЕ;

ноември 1996: прва средба на Делегацијата на Собранието на Република Македонија со Делегацијата на Европскиот парламент за соработка со Југоисточна Европа;

април 1997: потпишување на Спогодба за соработка и Спогодба за транспорт во Луксембург;

ноември 1997: стапување во сила на Спогодбата за транспорт;

јануари 1998: стапување во сила на Спогодбата за соработка и основање на Советот за соработка;

февруари 1998: прв состанок на Политичкиот дијалог РМ-ЕУ;

март 1998: прв состанок на Советот за соработка;

март 1998: назначување на првиот постојан претставник на Европската комисија во Република Македонија;

март 1998: потпишување на Спогодбата за трговија со текстилни производи (со ретроактивна важност од 1 август 1997);

²⁰² <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/387>

март 1999; втор состанок на Советот за соработка;

јуни 1999; Европската комисија усвои Извештај за можноста за отпочнување на преговори за Спогодба за стабилизација и асоцијација со Република Македонија;

јануари 2000; обновена и дополнета Спогодбата за трговија со текстилни производи;

март 2000; отворање на Делегација на ЕК во Република Македонија;

март 2000; почеток на преговорите за склучување Спогодба за стабилизација и асоцијација;

јуни 2000; на Самитот на ЕУ во Феира беше понудена перспектива за членство;

ноември 2000; на маргините на Самитот Европска унија- Западен Балкан во Загреб, парафирана Спогодбата за стабилизација и асоцијација;

декември 2000; вклучување на Македонија во програмата CARDS за 2002-2006 год.;

април 2001; потпишана Спогодбата за стабилизација и асоцијација и Времената спогодба за трговија и трговски прашања, во Луксембург;

јуни 2001; стапување во сила на Времената спогодба за трговија и трговски прашања;

јануари 2002; потпишан Протоколот за вино и алкохолни пијалоци кон ССА;

март 2003; отпочнување на Воената мисија на ЕУ „Конкордија“ во Република Македонија;

јуни 2003; Самит ЕУ – Западен Балкан, Солун;

декември 2003; завршување на воената мисија „Конкордија“ и отпочнување на полициската мисија „Проксима“;

февруари 2004; донесување Декларација на Собранието на Република Македонија за поднесување барање за членство во Европската унија;

март 2004; поднесување на барањето за членство во ЕУ;

април 2004: стапување во сила на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, прва од редот на земјите од Процесот за стабилизација и асоцијација;

јуни 2004: прв состанок на Комитетот за стабилизација и асоцијација;

септември 2004: прв состанок на Советот за стабилизација и асоцијација;

октомври 2004: претседателот на Европската комисија, Романо Проди, го предаде во Скопје Прашалникот на Европската комисија во врска со барањето на Република Македонија за членство во ЕУ;

февруари 2005: предавање на Одговорите на Прашалникот на Европската комисија;

јуни 2005: втор состанок на Комитетот за стабилизација и асоцијација;

јули 2005: втор состанок на Советот за стабилизација и асоцијација;

август 2005: стапи на сила Спогодбата за безбедносните процедури за размена на класифицирани информации меѓу РМ и ЕУ;

август 2005: стапи на сила Протоколот кон Спогодбата за стабилизација и асоцијација во однос на пристапувањето на 10 нови членки во ЕУ;

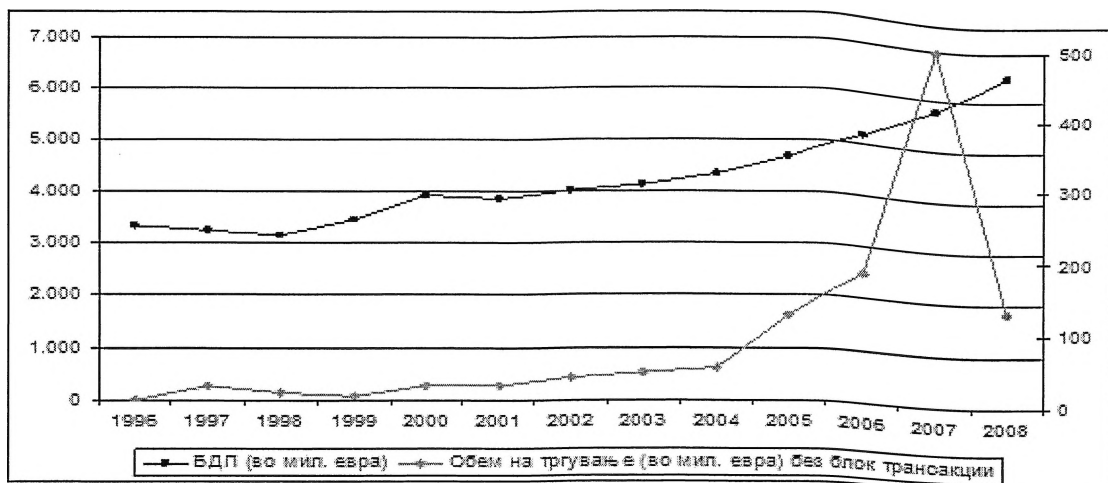
ноември 2005: Европската комисија усвои Мислење во врска со барањето на Република Македонија за членство во Европската Унија, со препорака за доделување статус на земја-кандидат за членство во ЕУ;

декември 2005: Европскиот совет одлучи на Република Македонија да ѝ додели статус на земја кандидат за членство во Европската унија;

декември 2005: завршување на полициската мисија „Проксима“.

Прилог бр. 11 Економско-социјални показатели во Република Македонија

Движење на БДП

Основни показатели за развојот на индустријата

Год.	Инвестиции	Додадена вредност	Средства на вработените	Извоз на индуст. производи	Увоз на индуст. производи
1991 ¹	40 636	451 271 ³	222 267	19 577 763	17 676 836
2001 ²	8 906	50 940	36 771	73 785	84 030
2006 ²	12 951	62 662	33 457	108 959	178 444

Основни показатели за развојот на трговијата на мало и големо

Год.	Трговија на мало			Трговија на големо	
	работници	продавници	промет во мил. денари	работници	промет во мил. денари
1991	33 525	11 984	411	10 856	446
1995	24 333	9 463	31 682	9 855	38 395
2001	16 727	7 788	45 976	7 687	69 903
2006	19 512	6 416	71 543	8 936	99 830

Невработеноста во Република Македонија по години во проценти

Година	Стапка на невработеност
1997	36.0
1998	34.5
1999	32.4
2000	32.2
2001	30.9
2002	31.9
2003	36.7
2004	37.2
2005	37.6

ИЗБОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Ackermann, Alice. 2000. *Making Peace Prevail: Preventing Violent Conflict in Macedonia*. Syracuse University Press NY.
2. Alasina, A. F. and Ardagna S. 2009. *Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending*, NBER Working Paper Series, No. 15438.
3. Alastair Finlan. 2004. *The Collapse of Yugoslavia 1991-1999 (Essential Histories)*. Osprey Publishing (November 11).
4. Alice Ackermann. 1996. *The Former Yugoslav Republic of Macedonia: A Relatively Successful Case of Conflict Prevention in Europe*, Security Dialogue, Volume 27(4), Winter, pages 409-424.
5. Angel-Urdinola, D. F. и Macias, V. 2008. FYR Macedonia Labour Market Profile 2004–2007, забелешка на Светска банка, Светска банка, Вашингтон ДЦ.
6. Asmus D. Ronald. 2002. *Opening NATO's Door*, Columbia university press, New York. vk. 372 стр.
7. Balalovska, Kristina et al. 2003. *Crisis in Macedonia* (Rome:Ethnobarometer).
8. Barker, Elisabeth. 1950. *Macedonia: Its Place in Balkan Power Politics*, London, Royal Institute of International Affairs.
9. Barker, Elisabeth. 1950. *Macedonia: Its Place in Balkan Power Politics*, London, Royal Institute of International Affairs.
10. Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?*
11. Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual*, op.cit;Меѓународен Монетарен Фонд (ММФ),
12. Bellamy, Alex. 2002. *The New Wolves at the Door: Conflict in Macedonia*, *Civil Wars* vol. 5, no. 1 (Spring)

13. Bob Churcher, *Kosovo Lindore/Preshevo 1999–2002 and the FYROM Conflict*, Conflict Studies Research Centre, Ministry of Defence, UK, March 2002, p. 6.
14. Brada, J. 2009. Macro-economic convergence, in (eds) UNDP, *Convergence to the European Union: Challenges and opportunities*. Ministry of Finance and UNDP, Skopje, 2009, European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), *Transition Report: Transition in Crises*, European Bank for Reconstruction and Development, London UK.
15. Brown, K. S. 1998. 'Macedonian culture and its audiences: An analysis of before the rain' in F. Hughes-Freeland (ed.), *Ritual, Performance, Media*. London: Routledge.
16. Brubaker, R. 1996. *Nationalism Refrained*, Cambridge University Press.
17. Büchschütz, U., *Are Bulgarian-Macedonian Relations Improving?*, *Radio Free Europe/Liberty Radio Newslines* at www.rferl.org
18. C. G. Boyd. 1995. Making Peace with the Guilty: The Truth about Bosnia, *Foreign Affairs*, Vol.74, No.5, pp.26-9.
19. Carpenter, Ted. 2001. Waist Deep in the Balkans and Sinking Washington Confronts the Crisis in Macedonia, *Policy Analysis* no. 397 (30 April), pp.1-15.
20. Cazes, S., Heuer, C. AndVerick, S.; *Labour market policies in times of crises*.
21. Census, *Data on the Present and the Future: First Results* (Skopje: Republic Statistic Office, 1994).
22. Center for Preventive Action, *Toward Comprehensive Peace in Southeast Europe: Conflict Prevention in the South Balkans*, Report of the South Balkans Working Group, Council on Foreign Relations and the Twentieth Century Fund, 1996.

23. Checkel Jeffrey T. 2001. *Reforming European Institutions of Governance*, ARENA Working Papers WP, 01/7, Oslo.
24. Christopher Bennett. 1995. *Yugoslav bloody collapse. Causes, Course and Consequences* (New York: University Press Washington Square,) P 194.
25. Commander, S. and Kollo, J. 2004. *The changing demand for skills: Evidence from the transition*, IZA Discussion Paper, No. 1073.
26. Connections – The Quartely Journal - Pratership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institut, 2003 - 2009, Marshall European Center for Security studies.
27. Daniela Kietz. 2008. Rat der Europäischen Union, in: Werner Weidenfeld/Wolfgang Wessels (Hrsg.): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2007*, Baden-Baden, S. 59-66.
28. Declaration du Sommet de Riga - Communique de Press 2006 - 150/29.11.2006.
29. Denko Maleski. 2006. The Dissociation from Yugoslavia, the First Steps of the Independent Macedonian State,' in *The Macedonian Foreign Policy 1991-2006*, ed. Dimitar Mirčev (Skopje: Az-Buki,) 26-30. P 26.
30. Dieter Mahncke, Alicia Ambos and Christopher Reynolds, *European foreign policy: from rhetoric to reality*
31. Elizabeth Pond. 2006. *Endgame in the Balkans, regime change, European style*. (Washington DC: Brookings Institution Press).
32. Engstrom, J. 2002. „The Power of Perception: The Impact of the Macedonian Question on Inter-Ethnic Relations in the Republic of Macedonia“, *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol.1/3, March.
33. Engström, цитат, стр. 335-48; Keith S. Brown. 1994. „Seeing Stars: Character and Identity in the Landscape of Modern Macedonia“, *Antiquity*, Vol. 68, стр. 784-796.
34. Engström, цитат, стр. 338.

35. Fergus Carr and Kostas Ifantis. 1996. *NATO in the New European Order*, London, St. Martin's Press.
36. G. Robertson. 1999. *Crimes Against Humanity: The Struggle for Global Justice* (London: Penguin, 1999); F. Hartmann, 'Bosnia' in *Crimes of War: What the Public Should Know* (eds) R. Gutman & D. Reiff (New York: W. W. Norton, pp.50-56).
37. Gallagher, T. 1998. *The Balkans: Bulgaria, Romania, Albania and the Former Yugoslavia, Developments in Central and East European Politics 2*, ed. White, S., Blatt, J., Lewis, P., *Duke University Press*.
38. George A. Joulwan, *NATO's Military Contribution to Partnership for Peace: the Progress and the Challenge*, *NATO Review*, Vol. 43, No. 2, (March 1995)
39. Gianaris, N. 1996. *Geopolitical and Economic Changes in the Balkan Countries*, Praeger Publishers.
40. Glenny, M. 1996. *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War* (3rd edition) (London, Penguin).
41. Hagen, W. 1999. *The Balkans' Lethal Nationalisms*, *Foreign Affairs*, July/August.
42. Hobsbawm, E., Ranger, T. 1983. *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press.
43. Hugh Poulton. 2000. *Who Are the Macedonians?* Indiana University Press; 2 edition (April 22).
44. Human Rights Watch / Helsinki. 1994. *Denying Ethnic Identity - Macedonians of Greece*, New York.
45. Ivan Vejvoda and Mary Kaldor, *Democratization in Central and East European Countries*, *International Affairs*.
46. Ivanov, M. On the Macedonia Authenticity, *New Balkan Politics*, Issue 6.
47. Ivo Banac. 1988. *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*. Cornell University Press (February 2)

48. Jackson J. Spielvogel. 1991. *Western Civilization* The Pennsylvania State University, West Publishing Company.
49. Janie Leatherman. 1995. *Untying Macedonia's Gordian Knot: Preventive Diplomacy in the Southern Balkans*, Background Paper for fall 1995 working group on the Southern Balkans of the Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations.
50. Janusz Bugajski - Balkan Fix - The Wall street journal, 10.04.2008 г.
51. Janusz Bugajski. 1995. *Ethnic Politics of Eastern Europe* (London: The Center for Strategic and International Studies).
52. John Phillips. 2004. *Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans* Yale University Press (September 10).
53. John Shea. 2008. *Macedonia and Greece: The Struggle to Define a New Balkan Nation*. McFarland (March 26).
54. Juan J. Linz and Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation* (Baltimore: Johns Hopkins).
55. Kagan, R. 2008. *The return of history and the end of dreams*. New York: Alfred A.Knopf.
56. Kaplan, R. 1993. *Balkan Ghosts*, St. Martin's Press.
57. Kertikov, K., Macedonia-Bulgaria: From Confrontation towards Euro-integration, *New Balkan Politics*, Issue 6.
58. Kofos, Evangelos. 2001. Greek Policy Considerations Over FYROM.
59. Laura Silber and Allan Little. 1997. *The Death of Yugoslavia*. Penguin Books; Revised edition (February 1)
60. Lehman, H. 2010. *Macedonia's Accession to the EU and the labour market*, IZA Policy Paper, No. 14, op.cit.
61. Lehman, H., 2010. Macedonia's Accession to the EU and the labour market, IZA Политичка студија, Бр. 14. Достапна на <http://ftp.iza.org/pp14.pdf>.

62. Lenard J. Cohen, *Broken Bonds*. 1995. *Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition*, (Colo: Boulder Westview Press).
63. Lidija Cehulic. 2004. NATO and new international relations, Zagreb: Atlantic Council of Croatia.
64. Liotta, P. H. and Cindy R. Jebb. 2002. *Macedonia: End of the Beginning or Beginning of the End*.
65. Loring M. Danforth. 1997. *The Macedonian Conflict* Princeton University Press (March 17).
66. Lorrabee, F. 1994. Balkan Security After the Cold War: New Dimensions, New Challenges, *The Volatile Powder Keg*, ed. Lorrabee, F., *The American University Press*.
67. Macedonia: The Last Chance for Peace, *International Crisis Group Balkans Report* no. 113 (20 June 2001).
68. Michael Seraphinoff and Chris Stefou. 2008. *This Land We Do Not Give - a history of Macedonian resistance to foreign occupation*. Nettle Hollow (January 1)
69. Misha Glenny. 2001. *The Balkans: Nationalism, War & the Great Powers, 1804-1999*. Penguin Books (September 1).
70. Naegele, Joylyon. 2002. *Members of Disbanded UCK Look Back at Last Year's Fighting*, RFR/RL Daily Report (17 April).
71. NATO meeting sends dangerous signals - The Japan Times – 9 април 2008г.
72. Nicole Gnesotto. 1997. Elargissement de l'OTAN - une responsabilite europeenne, *Politique etrangere*, N. 1.
73. Nikolov, I. 2003. *Метаморфозите на политическите елити*. Bulgaria-Macedonia, April/May.
74. Nikolov, S. *The Bulgarian Obsession: Macedonia in the 20th Century*. New Balkan Politics, Issue 1.

75. Ortakovski, Vladimir T. *Co-existence of Nationalities in Macedonia*. pp. 2–4.
76. Oskar Niedermayer/Hermann Schmitt (Hrsg.). 2004. *Europawahl 2004*, Wiesbaden.
77. Pavkovic, A. 1997. *The Fragmentation of Yugoslavia* (New York: St. Martin's Press).
78. Penkova, R. 2002. *Първанов поиска и културен коридор на Балканите*. Trud Daily, July 9.
79. Perry, D. 1994. Bulgaria: *Security Concerns and Foreign Policy Considerations, The Volatile Powder Keg*, ed. Lorrabee, F., The American University Press.
80. Premdas, R., Samarasingh, S., Anderson, A. 1990. *Secessionist Movements in Comparative Perspective*, St. Martin's Press.
81. Richard G. Lugar, United States Senator for Indiana-Press Releases, 25.02.2008 г.
82. Rieff, D, Slaughterhouse. 1995. *Bosnia and the failure of the West* . Vintage, London.
83. Robert Hayden, Blueprints for a House Divided. 1999. *The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts*. (Ann Arbor: University of Michigan Press,) стр. 71-72.
84. Roudometof, V. 2002. *National Minorities, Nation States, and External National Homelands in Southeastern Europe*. The New Balkans: Disintegration and Reconstruction, ed.Kourvetaris, A., Kourvetaris, D., Roudometof, V., Koutsoukis, K., *Columbia University Press*.
85. Ruhl, A. *Bulgaria at War*. *Collier's*, January 15,
86. S. Woodward. 1995. *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War* . Brookings Institution, Washington. pp.104-5.
87. Smith, A. 1998. *Nationalism and Modernism*, *Routledge*.

88. Sokalski, Henryk J. 1996. Preventive Diplomacy: The Need for a Multi-Dimensional Approach. Paper presented to the International Workshop on An Agenda for Preventive Diplomacy: Theory and Practice, Skopje, October 16-19.
89. Steven L. Burg. 1995. Background Paper: Working Group on the South Balkans, Center for Preventive Action, Council on Foreign Relations, Fall.
90. Taylor, Scott. 2001. Macedonia's Civil War: Made in the USA, www.Antiwar.com (as of 20 August).
91. The Albanian Question In Macedonia: Implications of the Kosovo Conflict for Inter-Ethnic Relations in Macedonia, report by the International Crisis Group (11 August 1998).
92. The Alliance's Strategic Concept, NAC-S(99)65, (24 April 1999).
93. *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers* by Misha Glenny (Penguin, 2001)
94. *The Death of Yugoslavia* by Laura Silber and Allan Little (Penguin, 1996)
95. *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics* by Ivo Banac (Cornell University Press, 1993)
96. *The New Macedonian Question*, MacMillan Press, London, 1999, pp. 247-256.
97. Todorova, M., *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, 1997.
98. Tom Gallagher, *The Balkans after the Cold War: From Tyranny to Tragedy* (London: Routledge, 2003).
99. University Press, 1996)
100. Victor, Roudometof. 1997. *The Macedonian Question* East European Monographs (May 15, 2000) Vol.73, No.1.
101. W. Zimmermann, 'The Last Ambassador: A Memoir of the Collapse of Yugoslavia', *Foreign Affairs*, Vol. 74, No. 2.

102. Winkler, Theodor; Gyramati, Istvan. 2002. *Post-cold war defence reform*, Brassey's Inc., Washington D.C. 434 стр.
103. Wolfgang, Wessels. 2008. (Hrsg.): *Jahrbuch der Europäischen Integration 2007*, Baden-Baden, S. 5.
104. Zidas Daskalovski. 2006. *Walking on the Edge: Consolidating Multiethnic Macedonia, 1989-2004* Globic Press (March 25).
105. Zorgbibe Charles. 2002. *Histoire de l'OTAN*, Paris: Complexe.
106. Андов Стојан. 2003. *На мој начин*, Матица македонска, Скопје.
107. Ачкоска Виолета, Општествено – економскиот развој на современата македонска држава (1944 – 2004), Годишен зборник на Филозофски факултет, кн. 57, Скопје.
108. Ачкоска Виолета. 2001. *Македонија во југословенската федерација, хронологија*. ИНИ, Скопје.
109. Ачкоска Виолета. 2010. *Лекции од историјата на современата македонска држава*. Филозофски факултет, Скопје.
110. В отношенията ни с Македонија нема криза, *Trud Daily*, July 9, 2002.
111. Велиу, Фазли. 2008. *Од битка до битка*, Скопје.
112. Георгиевски, Љубчо. 2001. *Остварување на вековниот сон*. Нова литература, Скопје
113. Георгиевски, Сашо; Додевски, Сашо. 2008. *Документи за Република Македонија 1990-2005*, Скопје.
114. Глигоров, Киро. 2001. *Македонија е сè што имаме*. Издавачки центар ТРИ, Скопје.
115. Гоцевски, Трајан. 2010. *Кризите во независна Македонија*, Култура, Скопје.
116. Групата земји од ЈИЕ ги вклучува: Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Хрватска, ПЈР Македонија, Косово (според резолуцијата на советот за безбедност на ОН 1244), Црна Гора, Романија, Србија и Турција. За анализа на макроекономските

- тенденции во земјите од ЈИЕ, види Bartlett, W. and Monastiriotis, V. (eds) *South Eastern Europe after the Crises: a New dawn or back to business as usual?*, London: London School of Economics, Research on South Eastern Europe, 2010.
117. Димитар Мирчев. 2006. *Macedonian Foreign Policy 1991-2006*, University FON, Скопје.
 118. Димитар Мирчев. 2006. *Македонската надворешна политика*,: Азбуки, Скопје.
 119. Евгора(Митрева, Мета, Пицула, Колин Пауел - 2 мај 2004 година – The Charter of partnership among Albania, Croatia, Macedonia and USA - Скопје: MFA, Maj-June 2004, ed. Idea).
 120. Европска комисија, Генерален директорат за економски и финансиски прашања Претпристапни економии во глобалната криза: од егзоген до ендеген раст? Периодична студија бр. 62, Брисел, 2010 година.
 121. Исеини Маир/Менај Петрат/Османи Руфи. 2001. Избор текстови за конфликтот во 2001, Скопје: ФИОО-М.
 122. Исмановски, Сандра. 2008. Конфликтот во Република Македонија 2001 -тероризам или борба за права? Фондација Институт отворено општество, Скопје.
 123. Јелавич Барбара. 1999. *Историја на Балканот, дваесетти век*, Том II, Скопје: Ник Лист.
 124. Кремптон Џ. Ричард. 2003. *Балкан после другог светског рата*, Сlio.
 125. Лејти, Марк. 2009.*Спречување на војната во Македонија*, ИООМ/РУСИ, Скопје.
 126. Љатифи Ветон. 2008. *Преговорите за постигнување на Охридскиот рамковен договор*, Фондација институт отворено општество, Скопје стр.79.

127. Македонија и соседите – 15 години самостојност, Документи, том 1-3, приредувачи Методија Манојловски, Катерина Тодоровска, Исамедин Асиси, Скопје: Менора, 2008.
128. Меѓународен монетарен фонд (ММФ), ПЈР Македонија: Член IV Консултации. заклучок, ММФ, 2010 Достапно на страницата.
129. Меѓународна конференција: Балканот во Европа: Економска интеграција, предизвици и решенија, Институт за напредни студии, Орлеанс, Франција, 3-4 февруари 2011.
130. Мојсоска Н. 2006. *Јавното вработување, образование и пазарите на труд во Македонија*, Нам Прес Скопје.
131. Мојсоска-Блажевски, Н. И Петрески, М., Намалено оданочување: Ефектот на трудовата исплатливост врз вработувањето во Македонија. оп.цит.
132. Народна банка на Република Македонија, 2010, достапно на страницата.
133. Неновски Томе . 2006. *Транзициски тунел*, - NAM DOOEL, -Скопје.
134. Неновски Томе и др. 2011. Ремоделирање на економијата, Меѓународна конференција: Економиите на балканските и на источноевропските земји во светот што се менува, (Романија, Универзитет во Питешти, 5-8 мај).
135. Неновски Томе. 2011. Македонија и светската економска криза: Ефекти и перспективи, Втора меѓународна научна конференција: Меѓународен дијалог: Исток-Запад (култура, славјанство и економија) (Свети Николе, Република Македонија, Меѓународен славјански институт, 17-18 март).
136. Неновски, Т. *Македонската економија – Предности, ограничувања и перспективи*.
137. Неновски, Томе. 2011. Македонската економија – Предности, ограничувања и перспективи, Меѓународна конференција:

- Балканот во Европа: Економска интеграција, предизвици и решенија (Орлеанс, Франција, Институт за напредни студии, 3-4 февруари.
138. Општествено-политички настани кај Албанците во Република Македонија 1990-2001 г.
 139. Ортаковски, Владимир. 1996. *Меѓународната положба на малцинствата*, Мисла, Скопје.
 140. Панзова, Виолета. 2007. *Науката како занает*. Филозофски факултет, Скопје.
 141. Петреска, Даринка, Ачкоска, Виолета. 2007. *Осознавање на историјата*. Филозофски факултет, Скопје.
 142. Петрушевска, Татјана. 2003. *Договорот од Ница*. од 2000 година-реформа на институтите на унијата, Скопје.
 143. Пешевска, Маргарита. 1999. Меѓународните односи по Втората светска војна, Скопје, Менора.
 144. Пешевска, Маргарита. 2002. Светот во транзиција, Менора, Скопје.
 145. Покровител на историскиот Паневропски пикник беше Ото фон Хабсбург (Otto von Habsburg), поранешен наследник на австро-унгарската круна, меѓународен претседател на Паневропската унија и член на Европскиот парламент во Стразбур. Денешната Европска унија тогаш беше само Европска заедница на неколку земји членки.
 146. Реџеџи, Зекирија. 2007. „Општествено-политички настани кај Албанците во Македонија 1990-2001“, Тетово, АРС 33.
 147. Ружин, Нано. 2005. *НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија*, Скопје.
 148. Светска банка. 2007. Студија за процена на сиромаштија за Република Македонија, Светска банка, Вашингтон ДЦ, мимео.

149. *Соседите и Македонија*, зборник, Скопје: Филозофски факултет, 2010.
150. Флориан Биебер. 2008. *Поделба на власта и спроведување на Охридскиот рамковен договор*, Фондација „Фридрих Еберт“.
151. Хобсбаум, Е. 2001. *Доба на крајности*, Том II. Скопје: Темплум.
152. Штефан Денерт и Алферд Диболд. 2006. Фондација „Фридрих“ - „Вредностите и политиката - ЕУ и Југоистокот на Европа“- Еберд, Скопје.

Интернет

153. <http://www.utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=4DD12044B81B09478890822C0A6D772D>
154. <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=7B1183066B1C814EA9557C93542178F5>
155. <http://www.okno.mk/node/15917>
156. <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E5362AA08FDE4D48A5C3077EFF4B070F>
157. <http://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E5362AA08FDE4D48A5C3077EFF4B070F>
158. [http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG\(2\).pdf](http://www.undp.org.mk/content/Publications/EU%20Convergence%20Study%20ENG(2).pdf).
159. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>
160. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/240>
161. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/239>
162. <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/obse>
163. http://articles.chicagotribune.com/2012-05-19/news/chicago-ivanoff-briefs_1_nato-membership-macedonia-nato-enlargement
164. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/388>

165. http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/fyrom/index_en.htm
166. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/147>
167. <http://www.sep.gov.mk/>
168. <http://www.mfa.gov.mk/?q=node/387>
169. <http://www.cei.int/>
170. <http://www.customs.gov.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=371>
171. http://www.unesco.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=623&Itemid=559&lang=
172. <http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?ItemID=124E0A47F5C7D2448D10A654F5C2A2E2>
173. <http://www.dnevnik.com.mk/default.asp?ItemID=124E0A47F5C7D2448D10A654F5C2A2E2>
174. <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/makedonija-i-eu>
175. <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/oon>
176. Daniela Kietz: Rat der Europäischen Union, in: Werner Weidenfeld
177. <http://www.mfa.gov.mk/?q=nadvoresna-politika/multilateralni-odnosi/sovet-na->
178. <http://www.newbalkanpolitics.org.mk>
179. <http://www.vlada.mk/>
180. <http://arhiva.vlada.mk/?q=node/7050>
181. <http://www.mn.mk/istorija/1197-Deklaracija-za-suverenost-na-Socijalisticka-Republika-Makedonija>
182. <http://www.sobranie.mk/?ItemID=A431BEE83F63594B8FE11DA66C97BEAF>
183. <http://www.imf.org/external/np/ms/2010/111710.htm>.